

■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ pro střední školy ■ ■ ■ ■

CVIČENÍ Z ČESKÉHO JAZYKA V KOSTCE

Marie Sochrová

Marie Sochrová
Cvičení z českého jazyka v kostce pro SŠ

Text Marie Sochrová
Kresby Pavel Kantorek
Obálka a grafická úprava Nakladatelství FRAGMENT, s.r.o., Kamila Flonerová
Jazyková korektura Hana Pelešková
Odpovědná redaktorka Tereza Filinová
Technická redaktorka Dana Sýkorová
Vydalo Nakladatelství FRAGMENT, Radiová 1122/1, Praha 10,
jako svou 1553. publikaci.
První dotisk 1. vydání, 2009
Sazbu zhotovilo Nakladatelství FRAGMENT, s.r.o.
Vytiskly Tiskárny Havlíčkův Brod, a. s.

Copyright © Fragment, 2008
Text © Marie Sochrová, 2008
Illustrations © Pavel Kantorek, 2008
Typo and cover © Nakladatelství FRAGMENT, s.r.o., Kamila Flonerová, 2008

Učebnice, odborná literatura / středoškolská výuka /
opakování, souhrny / edice Maturita v kostce

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této publikace
nesmí být rozšiřována bez písemného souhlasu majitelů práv.

Kontaktní adresa: Radiová 1122/1, 102 27 Praha 10-Hostivař
e-mail: fragment@fragment.cz
<http://www.fragment.cz>

ISBN 978-80-253-0671-0 (1. vydání, 2008)

OBSAH

OBECNÉ POUČENÍ O JAZYCE	6
Řeč a jazyk, myšlení a jazyk	6
Jazykověda a její disciplíny	6
Příbuznost jazyků, jazykové skupiny	6
VÝVOJ ČEŠTINY	7
ČEŠTINA – NÁRODNÍ JAZYK ČECHŮ	9
Národní jazyk a jeho útvary	9
Norma a kodifikace	9
Slovenština ve srovnání s češtinou	10
ZVUKOVÁ STRÁNKA JAZYKA	11
Soustava českých hlásek	11
Slovní přízvuk	11
Zvuková stránka věty	11
Hlavní zásady spisovné výslovnosti	12
GRAFICKÁ STRÁNKA JAZYKA	14
Psaní i-y/i-ý v předponách a příponách	14
Psaní i-y/i-ý v koncovkách	14
Vyjmenovaná slova a jejich odvozeniny	16
Shoda podmětu s přísudkem	18
Skupiny bě, vě, mě – bje, vje, mně, pě	19
Pravopis ú – ů – u	19
Předložky z/ze, s/se	20
Předpony s-/se-, z-/ze-, vz-/vze-	20
Psaní souhlásek ve skupinách	21
Psaní velkých písmen	22
Hranice slov v písmu	24
Zkratky a značky	24
Členicí znaménko čárka	25
Psaní slov přejatých	26
NAUKA O SLOVNÍ ZÁSOBĚ – LEXIKOLOGIE	27
Slovo a jeho význam (sémantika)	27
Vrstvy slovní zásoby	32
Obohacování slovní zásoby	33
Změny slovního významu	34
Ustálená spojení slov	35
TVOŘENÍ SLOV – DERIVOLOGIE	37
Odvozování (derivace)	37
Skládání (kompozice)	44
Zkracování (abreviace)	45
PŘEJÍMÁNÍ SLOV Z CIZÍCH JAZYKŮ	46
TVAROSLOVÍ – MORFOLOGIE	48
Slovní druhy	48
Mluvnické kategorie jmen	48
Podstatná jména (substantiva)	50

Přídavná jména (adjektiva)	52
Zájmena (pronomina)	53
Číslovky (numeralia)	56
Slovesa (verba)	57
Mluvnické kategorie sloves	58
Neohebné slovní druhy	65
Příslovce (adverbia)	66
Předložky (prepozice)	66
Spojky (konjunkce)	67
Částice (partikule)	68
Citoslovce (interjekce)	68
SKLADBA – SYNTAX	69
Věty podle postoje mluvčího ke skutečnosti (podle modality)	69
Věty podle členitosti (podle složení)	69
Zápor (negace)	70
Stavba věty jednoduché, větné vztahy, větné členy	72
Základní větné členy	73
Rozvíjející větné členy	75
Zvláštnosti a nepravidelnosti větné stavby	79
Věty s polovětnými konstrukcemi	82
Pořádek slov ve větě – slovosled	83
Aktuální (kontextové) členění výpovědi	84
Řeč přímá, nepřímá, nevlastní přímá, polopřímá	85
Valenční syntax	86
Souvětí	87
Složitá souvětí	94
Textová syntax (hypersyntax)	97
NAUKA O SLOHU – STYLISTIKA	99
Slohotvorní (stylotvorní) činitelé	99
Styl projevů mluvených a písemných	99
Slohové (stylové) rozvrstvení jazykových a syntaktických prostředků	100
Funkční styly spisovného jazyka	100
Styl prostěsdělovací	101
Styl administrativní	106
Styl odborný	108
Styl publicistický	114
Styl umělecký	117
Styl řečnický	125
ZÍSKÁVÁNÍ A ZPRACOVÁNÍ INFORMACÍ	128
Racionální studium textu a jazyk	128
Jak se vyvarovat základních a nejčastějších chyb ve slohových pracích	128

Úvod

Publikace Cvičení z českého jazyka v kostce pro střední školy je určena zejména žákům středních škol. Respektuje požadavky osnov i potřebu současné komunikační praxe, tj. dovednost vyjadřovat se správně, výstižně a vytříbeně (ústně i písemně) za předpokladu znalostí pravopisných, mluvnických a lexikálních prostředků i jejich slohové platnosti. Je zpracována ve shodě se standardy pro výuku českého jazyka a v souladu s požadavky Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k připravované nové podobě maturitních zkoušek. Obsahuje cvičení týkající se různých jazykových disciplín a slohu. Navazuje na teoretické výklady v příručce Český jazyk v kostce pro střední školy. Tam lze také nalézt další jazyková cvičení.

Jazykové dovednosti jsou ověřovány různými formami. Typy jazykových cvičení jsou tradiční i méně tradiční, například textová (s výběrem odpovědi), přiřazovací, situační (interpretační), stylizační a stylistická nebo kombinovaná i komplexní. Předpokladem k správnému řešení úkolů je i užívání základních kodifikačních příruček (Pravidel českého pravopisu, jazykových slovníků ap.). Slohové úkoly otevírají cestu k tvůrčí práci, vlastní inspiraci a fantazii. Jednotlivá cvičení vyžadují nejen správné odpovědi, ale i logickou úvahu a argumentaci, vedou ke kritickému hodnocení, k úsilí o porozumění textu, případně k jeho úpravě, aby byl srozumitelný. Úkoly vycházejí i z textů učebnic, odborných publikací, denního tisku a umělecké literatury. Texty staročeské, nářeční i slovenské jsou zařazeny úmyslně – k ověření základních poznatků z oblasti staročeštiny, dialektologie a k porovnání slovenštiny jako nejbližšího slovanského jazyka. Nabídka cvičení je záměrně široká – slouží k důkladnému prozkoušení látky a umožňuje výběr podle potřeb školy, úrovně žáků, situace ve třídě nebo podle hlediska základního a rozšiřujícího učiva.

Cvičebnici lze využívat jednak při hodinách českého jazyka ve škole, jednak k samostatné práci doma (opakování a doplnění učiva), jednak k přípravě na tzv. maturitu interní i státní a k přípravě k přijímacím zkouškám na vysoké školy humanitního zaměření. Je určena nejen studentům, ale všem těm, kteří chtějí zvládnout mateřský jazyk teoreticky i prakticky a vyjadřovat se kultivovaně. V druhé části publikace je podrobně zpracovaný klíč k řešení úkolů – odkazy na něj najdete v záhlaví příslušné kapitoly.

Vzhledem k dlouhodobě neutěšenému stavu jazykových znalostí a komunikativních schopností uživatelů českého jazyka je nutno jazykové znalosti prohlubovat a vyjadřovací schopnosti zdokonalovat.

Obecné poučení o jazyce

ŘEČ A JAZYK, MYŠLENÍ A JAZYK

1. Uveďte příklady světových jazyků. Uveďte příklady umělých jazyků.

JAZYKOVĚDA A JEJÍ DISCIPLÍNY

1. Zvukovou stránkou jazyka se zabývá
 - a) sémantika
 - b) fonetika
 - c) dialektologie
 - d) fonologie
2. Do oblasti mluvnice (gramatiky) patří
 - a) tvarosloví
 - b) stylistika
 - c) syntax
 - d) etymologie
3. Poučení o výslovnosti podává
 - a) ortoepie
 - b) lexikografie
 - c) frazeologie
 - d) ortografie
4. Nauka o slohu se nazývá
 - a) syntax
 - b) morfologie
 - c) stylistika
 - d) slavistika

PŘÍBUZNOST JAZYKŮ, JAZYKOVÉ SKUPINY

1. Angličtina je národním jazykem
 - a) Angličanů
 - b) Američanů
 - c) Švýcarů
 - d) Kanadčanů
 - e) Australanů
2. Které jazyky nepatří k indoevropským? Ke které jazykové skupině tedy patří?
bulharština, maďarština, albánština, řečtina, latina, lotyština, francouzština, turečtina, rumunština, vietnamština, švédština, gruzínština, portugalština
3. Které jazyky nepoužívají písmo azbuku?
bulharština, chorvatština, běloruština, polština, srbština, ruština, ukrajinština, makedonština
4. Z uvedených jazyků vyberte jen jazyky západoslovanské: čeština, maďarština, bulharština, slovenština, makedonština, polština, litevština, ukrajinština, slovinština, ruština, francouzština, albánština, srbština
5. Nejstarším spisovným slovanským jazykem je bulharština, makedonština, staroslověnština nebo slovinština?

Vývoj češtiny

1. Srovnejte hláskovou podobu českých a ruských slov; pozorujte rozdíly, vyvoďte závěry s pomocí učebnice Český jazyk v kostce pro SŠ (str. 14–15): břeh – bereg, brada – boroda, mléko – moloko, mýdlo – mylo, noha – noga, noc – noč', mez – meža
2. Pojmenujte nejdůležitější hláskoslovné změny, které nastaly ve vývoji češtiny nejdříve, tj. od 10. stol. Doložte na slovech: goldъ, znamenije, bojaty sę, pojaзъ, бѣдоу, ohnišče, дѣнь, бѣбѣнь, мѣсо
3. Naznačte hláskoslovný vývoj staročeských slov ve 12.–14. stol. Jednotlivé změny pojmenujte: noga, r'epa, ľud, slyšati, jutro
4. Naznačte další změny a pojmenujte je: mój, stavenie, môžeš, vedú, Jiříe, stól, viera, krajčí, řeci, pánóm, vládnú, lúka, obyčaj, nosie, obilé
5. Ukažte na uvedených příkladech, ke kterým tvaroslovným změnám došlo v staročeštině od 15. stol.: s dvěma bratoma svýma, vyskočil na kůň, byl jsem vešel, řeče
6. Staročeské tvary nesech (1. os. sg.), nesechom (1. os. pl.), nesiech (1. os. sg.) a nesiechom (1. os. pl.) znamenají v novočeštině vždy nesl jsem, nesli jsme. Jak se tyto tvary nazývaly?
7. Vysvětlete na příkladech, jak se vyvíjel český pravopis: czas, trzy; ktoż, české; vslyš, gegj, mág, węc
8. Porovnejte nejstarší českou duchovní píseň psanou pravopisem spřežkovým a její transkripci:

transkripce:

Hospodyne, pomyluj ny!

Yezukryste, pomyluj ny!

Ty, spase wsseho myra,

spasyz ny y vslyssyz,

hospodyne, hlasy nassy!

Day nam wssyem, hospodyne,

zzyzn a myr w zemy!

Krless! Krless! Krless!

Hospodine, pomiluj ny!

Jezukriste, pomiluj ny!

Ty, spase všeho mira,

spasiž ny i uslyšiž,

hospodine, hlasy naše!

Daj nám všem, hospodine,

žizn a mír v zemi!

Krleš! Krleš! Krleš!

Hleďte v písni staroslověnská slova. O čem jejich přítomnost v textu svědčí?

9. Přečtěte si úryvek z Dalimilovy kroniky (poč. 14. stol.) a posuďte stav hláskoslovného a tvaroslovného vývoje češtiny. Vyhleďte aorist a imperfektum.

Přemysl bieše múdré myslí,

on s Ľubušu vše právo zamyslí.

Tehdy Ľubuše povědě:

Jáz ti jedno miesto vědě,

to bude slovútno po světu,

jako slunce v svém osvětú.

Pomněte všickni slova mého.

Vyndeta dvě olivě zlatiej z něho,

Václav bude jmě olivě prvej

a Vojtěch olivě druhej.

Výsvětlivky:

zamyslí = vymyslíl

povědě = pověděla

vědě = vím, znám

v svém osvětú = ve svém zařízení

vyndeta = vzejdou

10. Z úryvku z *Blahoslavovy Gramatiky české (1571)* posudte, zda je uváděný jev záležitostí tradiční gramatiky a zda má jeho tvrzení odborný či jiný charakter.
Mněť se také tak vidí, že česká řeč jest i vypulérovanější a nejlíbější... je prostranná a volná, audům k mluvení od Boha nastrojeným k vypovídání slov jedněch po druhých snadná, nepotřebující žádného aust sem nebo tam nakřivování jako francouzská: ani jakého syčení nebo syčení jako vlasská... ovšem nepotřebuje nepékého skrze nos mluvení – nebo Poláci jakýms nám nepříjemným huhňáním velmi sobě hovor kazí. Aniž jedné litery příliš častým opětováním nehladkosti řeči působí: ano i německý jazyk pro časté litery *r* užívání jakýs tvrdý nám se býti zdá.
11. Jak se nazývá typ složitého souvětí, kterého Jan Amos Komenský užívá pod vlivem latiny? Vysvětlete jeho podstatu.
Aby, ktož budeš čistí, rozuměl mé české řeči, věz, žeť jsem psal tak, jakož obyčejně mluvím; neb v jednom kraji českém jinak mluví a v jiném jinak.
12. Tzv. puristé v dobrém úmyslu chtěli prospět mateřštině, ale spíše jí škodili. Na příkladech jejich neologismů uveďte, proč jejich cesta nevedla k nápravě: letodník – kalendář, zpěvořečnost – poezie, zpěvomluvec – básník, právonosta – advokát
13. Kdo z významných osobností se nezabýval studiem jazyka?
Prokop Diviš, Jan Gebauer, Jan Blahoslav, Jan Evangelista Purkyně, Bohuslav Havránek, Jan Hus, Josef Ressel, Roman Jakobson, František Martin Pelcl, Václav Jan Rosa, Josef Božek, Josef Jungmann, Matěj Václav Šteyer
14. Vyberte jména lingvistů: Vilém Mathesius, Vojtěch Náprstek, Vladimír Šmilauer, František Trávníček, František Palacký, Josef Dobrovský, Karel Hausenblas, Vladimír Neff, Václav Matěj Kramerius, Josef Čapek
15. Kdo je autorem starších slovníků češtiny?
Jiří Melantrich, Jan Blahoslav, Daniel Adam z Veleslavína, Petr Chelčický, Jan Hus, Bartoloměj z Chlumce, Josef Jungmann, Josef Dobrovský
16. Vyberte názvy skutečně existujících odborných časopisů věnovaných češtině: Naše řeč, Řeč a slovo, Slovo a slovesnost, Český jazyk a literatura, Čeština ve škole, Česká řeč, Naše slovesnost

Čeština – národní jazyk Čechů

NÁRODNÍ JAZYK A JEHO ÚTVARY

1. Uveďte z které oblasti (hláskosloví, slovoslov, tvarosloví, skladba, slovní zásoba) jsou následující prostředky hovorové nebo nespisovné češtiny: líp, píšem, hotovka, pololetky, nákladák, mlíko, bez dvouch; na horách, tam je hezky; mociť, kniha, co jsem našel; vokno, peněžma
2. Poznáte, ze kterých místních nářečí v Čechách jsou následující věty?
 - a) Bul hodnyj a na ženění nemil dlouho hani pomyšlení. (J. Š. Baar)
 - b) Co má mít hospodyně vod košíkářskýho zboží: menčí košíček na vejce, větší košek na bandory, košek na terhání jablek s hákem u ucha, vošatku na chleba. ..., tráunej koš, ... košek na dříví do sjetnice, ... kukaň pro slepice. (M. Kubátová)
3. Uveďte, z které nářeční oblasti je věta, která spisovně zní: Hoši říkají strýcovi, že musejí jít co nejrychleji úvozem.
 - a) Hoši povídaj strejcoj, že musej jít co nejrichlejš ouvozem.
 - b) Chlapci říkají strěcovi, že musijó it co nérichlějš hóvozem.
 - c) Ogaři pravíja strýcovi, že musíja ít co najrychlejši hlybokú cestú.
 - d) Syncy pravja strykovi, že mus'a íšč cojak najhonemši vyvozem.

Která slova mají ve všech dialektech stále stejnou podobu?
4. Nespisovná česká slova, tvary, výslovnost převeďte do spisovné podoby: mladej kluk, šáhne, škatule, Václavák, s lidma, nýst, dát si bacha, průmyslovka, osobák, vodbejvat, brácha, choděj, dybysme, panelák, nák, vocať, řek, v kapsi, budem
5. Uveďte příklady zájmového slangu, např. studentského, sportovního, trampského aj.
6. Co znamená ve vodáckém slangu sousloví zažít saharu; v železničářském slangu čuba; v mluvě divadelní maskér dal herci kufr, štěk; co znamená výrok trampové si stavi rakvičku; v lékařském lumbálka, cézar, patolka; ve sportovním vlastenec, meruna?

Vyhledejte další příklady ve slovnících sociálních dialektů, např. J. Hubáčka Malý slovník českých slangů (1988) nebo P. Ouředníka Šmírbuch jazyka českého (1992).
7. Vyčleňte z následující řady slov dialektismy, historismy, archaismy, neologismy, regionalismy, slangová slova, profesionalismy, slova argotická, obecněčeská: kožař, asák, stolař, žufánek, eksnout, filda, duchna, pacoš, nádražák, běhy, slepák, žebračenka, světla, hasák, erteple, lapiduch, chmátka, káča, fízl, šalovat, čajznout, fanka, špicl, perník, chechtáky, děpéháčko, houfnice, galánka, kliknout, oufad, kalamář, šafář, máteř, trojník, fitness, gazdovat, exministr, mukl, pako, šampaňo, pasták, palcát, hambáč, image, supercena, story, show, pětikilo, šlojř, žernov, bradyř
8. Kteří spisovatelé ve svých literárních dílech využívají nářečí nebo nářečních prvků? Kteří básníci využívají tzv. dialektismy nebo regionalismy a proč?
9. Uveďte slova slohově neutrální
 - a) ke slovům knižním: štěstěna, hoch
 - b) ke slovům hovorovým: škatule, mrňavý, dřina, kapánek

NORMA A KODIFIKACE

1. Srovnajte si podle výkladu v některé mluvnici v oddílu Tvarosloví skloňování vzorů muž a soudce a vytvořte tvar 5. pádu následujících slov: průvodce, střelec, obhájce, poslanec, zástupce, chlapec, správce
2. Vyhledejte poučení o tom, v kterém pádě bývá podstatné jméno ve jmenném přísudku se sponou být, bývat, a doplňte následující tvary ve větách: Kniha je (nejlepší přítel). Pan Novák je (zástupce) ředitele. Za Karla IV. byla Praha (srdce) Evropy. Potlesk diváků byl hercům (odměna) za vynikající výkon.
3. Prečtěte si v Pravidlech poučení o pravopise předpon s- a z- a potom doplňte: -bělet, -bírat, -kácet, -končit, -tmavnout, -mazat, -práva

4. Jak zkracujeme slova a slovní spojení: to jest, na příklad (například), a tak dále, rukopis
5. Jak se podle Pravidel správně píší následující slova a spojení: SIXTINSKÁ MADONA, DEKRET KUTNOHORSKÝ, LÁZNĚ BĚLOHRAD, MORAVSKÝ KRAS, LUMÍROVCI, POJIZEŘÍ, HUSITĚ, FRANCOUZSKÁ REPUBLIKA, EVROPSKÝ PARLAMENT, ÚŘAD VLÁDY ČR, PYRENEJSKÝ POLOOSTROV
6. Vyhledejte ve výkladovém slovníku významy těchto slov: disketa, veřej, žernov
7. Použijte některý výkladový jazykový slovník a najděte příklad
 - a) slova mnohoznačného Jak se jeho různé významy označují?
 - b) slova homonymního Jak jsou uváděna ve slovníku? Jsou součástí jednoho odstavce, nebo více heslových odstavců?
8. Určete s pomocí slovníku slovní druh těchto slov: než, když, prý, všechen, pětimetrový, nechť, odtamtud, pár
9. Vytvořte správné tvary slov a ověřte si je ve slovníku:

a) 2. a 7. pád číslovky dvě b) 5. pád sg. podstatných jmen nájemce a synovec c) 3. os. pl. sloves stavět, umět, jíst	d) přičestí minulé sloves odemknout, zhynout, napnout e) 2. os. sg. rozkaz. způsobu sloves vědět, jíst, vidět
--	--

SLOVENŠTINA VE SROVNÁNÍ S ČEŠTINOU

1. Uveďte příklady na shody a rozdíly v slovní zásobě, tj. slova zcela shodná, zcela rozdílná, shodná hláskově a odlišná významem, lišící se jen hláskovou podobou, téměř shodná hláskově: robiť, smäť, mesiac, bozk, vrecko, dvere, vatra, hydina, teraz, oblok, hrable, ortuť, pečeň, kapusta, korčule, tráva, vidiek, pivnica, lástovička, ceruzka, konár, sprostý, chudý, horký, sobáš
2. Pokuste se nalézt české výrazy k slovenským slovům: zemiak, žihlava, žrebovať, prefikany, fujavica, bábika
3. Uveďte rozdíly v českém a slovenském hláskosloví. Doložte na příkladech: najväčšie, kôň, niešť, piatok, chvíľa, vršok, hĺbka, rieka, dvere
4. Na slovech ulica, chvíľa, kľúč, vajce, vstávať, nesú, múka, mlieko, viem, stôl, búrka, ležať, kľaknúť popište rozdílnost vývoje češtiny a slovenštiny.
5. Vyslovte správně a odůvodněte: užívá, môžu, prestierame, cítim, hádam, krásny, krásnemu, dáva, miestny, blízky
6. Vyslovte správně: deti, literatúra, tehla, nepriateľ, ideme, ten, vtedy, rodnej zeme, mladí ľudia
7. Převeďte do slovenštiny spojení: ti, kteří žili před námi, mladí muži, odejít, nadešel den
8. Pozorujte, popište a vysvětlete rozdíly mezi tvary sloves v češtině a slovenštině: niešť, robiť, vidieť, môcť; budem, nesiem, počujem, kupujem; robia, boja sa, dávajú, hádžu; piš, chváľ; niesol, sadol si, zabudol, stromy rozkvitli, ženy spievali, okná sa otvorili; bol by som, bol by si, bol by, boli by sme, boli by ste, boli by; som volaný, bitý
9. Pozorujte odlišnosti ve skladbě: Co ste, susedka, hovorili?; vážiť si niečo; zúčastniť sa na niečom
10. Spojte české slovo se slovenským protějškem a vytvořte náležité dvojice. Odůvodněte odlišnosti: drobečky, razítko, počítat, nabízet, límec, venkov, divný, sáček, kopřiva, rýma, topit, hejno, větev, zeď, okno, bedna, ledviny, paprsek, hloupý, želva
 lúč, konár, múr, vidiek, korytnačka, oblok, krdel, kúriť, sprostý, nádcha, žihlava, čudný, vrecko, ponúkať, golier, debna, pečiatka, omrvinky, obličky, rátať
11. Přečtěte správně následující souvislý text, usilujte o správnou výslovnost, na podtržených slovech si uvědomte rozdíly mezi češtinou a slovenštinou v hláskové podobě slov, v mluvnických tvarech, v pravopise i ve slovní zásobě. Pokuste se o překlad do češtiny. Posudte rozdíly i z hlediska vývojového.

Leto bolo krásne, horúce, bez vetrov. Slnce pražilo. Ďateliny čakali na skosenie. Sivé nebo, hlboké, bez obláčkov sa klenulo nad krajom. Brehy rieky sa teraz zelenali čerstvou trávou. Pod zeleným výškom na jeho úpätí prestierala sa bujná mäkká pažit. Z druhej strany rieky rástli husté nepriehľadné vrbiny.

(podľa J. Jesenského)

Vysvetlivky:

pažiť = trávnik

Zvuková stránka jazyka

SOUSTAVA ČESKÝCH HLÁSEK

1. Rozhodněte, kde je ou dvojhláska a kde jen spojení samohlásek o + u: dlouze, poučovat, pravoúhlý, dvoubřitý, housle, poukázat, pouzdro
2. Oddělte souhlásky **znělé** od **neznělých** a vytvořte k nim opačnou variantu, aby vznikl pár: f, b, ž, s, d', g
3. Vypište z daných slov (z hlediska výslovnosti)
 - a) všechny znělé souhlásky: sbírka, pořád, slepec
 - b) všechny neznělé souhlásky: přestávka, zkouška, nadšenec
 - c) souhlásky nepárové: budka, rolník, jemný, smrk
4. Jaký je rozdíl ve výslovnosti souhlásky ř? Ve kterých slovech je ř znělé, ve kterých neznělé?
dřevo – třetí, keře – keř; křoví – keřík, neteř, tře – dře
5. Co je to **ráz**, jak se graficky označuje? Naznačte graficky výslovnost: v okně, z očí, rozoraný, bezútěšně, voperovat, pootevřít, modroočka, pravoúhlý, memoáry, poezie
Kde lze vyslovovat dvojím způsobem (s rázem nebo bez rázu)?
6. Pozorujte změnu souhlásky n, např. ve slovech branka, angrešt, tenký, Anglie ve srovnání např. se slovy brána, nálada, nekonečný.
7. Z čeho se nejčastěji skládá slabika? Které české souhlásky jsou **slabikotvorné**? Uveďte slova, v nichž není slabikotvorná samohláska, např. zmíkl, hrst, srnec.
8. Vyslovujte slova po slabikách, vyhledejte dvojhlásky a slabikotvorné souhlásky: Učitel vedl doučovací kroužky.

SLOVNÍ PŘÍZVUK

1. Přečtěte a označte hlavní přízvuk v následujících slovech a slovních spojeních: na stromě, podél lesa, vedle domu, bez pomoci, pod stolem, mezi školami, kolem hřiště, po nejnepřístupnějších cestách, pro tebe
2. Uveďte, na kterých slabikách je přízvuk hlavní a na kterých vedlejší: neodolatelný úsměv, nesmazatelná provinění, za nevýhodných podmínek
3. Vyberte slova nepřízvučná (předklonky, příklonky). Všimněte si jejich místa ve větě, v souvětí: Přijdu dřív než včera a v sobotu. Těším se, že se vrátí. Chci, aby se ti dobře vedlo. Neměl tam co dělat. Velmi si ho vážím. A ať už tě tu víckrát nepotkám! To bych se byl načeka!

ZVUKOVÁ STRÁNKA VĚTY

1. Jaký je významový rozdíl v těchto větách?
Zitřejší, druhé kolo zkoušek začíná už od osmi hodin. Zitřejší druhé kolo zkoušek začíná už od osmi hodin.
2. Jaký je významový rozdíl ve větách podle umístění důrazu: Dám sestře nový šátek. Dám sestře nový šátek. Dám sestře nový šátek. Dám sestře nový šátek.
Totéž zkuste na větě: Včera nám poslali dopis.
3. Jaký je rozdíl mezi zdánlivě stejnými větami: Měli jsme krásné počasí. Krásné počasí jsme měli!
4. Přečtěte s náležitou melodií.
Otec se vrátil! Otec se brzy vrátí. Otec se už vrátil? Vrátil se už otec? Vrať se brzy.
5. Jakou melodii může mít doplňovací otázka, např. Kam pojedeme o prázdninách?, zvolací věta, např. My máme ale smůlu!

6. Jedním z nejdůležitějších zvukových prostředků výstavby textu, zvláště básnického, je rytmus. Určete rytmické schéma:

a) Je to chůze na tom světě –

kam se noha šine:

sotva přejdeš jedny hory,

hned se najdou jiné.

b) Když jsem šel přes lávky,

našel jsem korálky...

(F. L. Čelakovský)

7. Jazykolamy – text si nejprve několikrát pročtete potichu, pak pomalu nahlas a postupně zrychlujete: Shltl hrst zrn. Vlk zmrzl, prst zvlhl. Strýček Šusta suší švestky. Pan kaplan plakal v kapli. Jetelem letěl jelen, jelen letěl jetelem. Šla Prokopka pro Prokopa. Třistatřiatřicet stříbrných křepelek přeletělo přes třistatřiatřicet stříbrných střech. Oblemujeme-li mu to či neblemujeme-li mu to? Prut plul rychle po proudu. Rubl, dolar, libra.

HLAVNÍ ZÁSADY SPISOVNÉ VÝSLOVNOSTI

1. Naznačte rozdíly mezi psanou a zvukovou (mluvenou) podobou slov: pil, pyl, písek, Písek, oběd, vyměnit, ještě, vzpomínat, důvěrně, ztuhlý, výsledky, sbírka, hezká, kresba, objednávka, prudký sráz, z obálky, přes Vltavu, hladká větev, diamantová svatba, nehty
2. Kolik hlásek vyslovíme u těchto slov: sběr, známě, vědomě, denní, rozzuřit
3. Opravte chybnou výslovnost: [přide dolu], [vyjímecný zbóži], [nejrači mám kyselý zéli], [vlají prápory], [dycky]
4. Dbejte při výslovnosti samohlásek na náležitou kvalitu a kvantitu: včera, výjimečný případ, uvozovky dole, bolí mě hlava, nová kolébka, usilovně se snažil, lahvové pivo, přijdu brzy, lékárna je blízko, půjdeme spolu domů, buď upřímná, tady nezůstanu, půjčím si knihu, zdvihá se vítr, sním okurky, pravoúhlý trojúhelník, stříhat vlasy, nepopíratelný úspěch
5. Doplňte samohlásku a určete její správnou kvantitu: V úvoze z-stal sníh. Nezapomeň si přez-vky. Nepř-jdu dom-. Bojí se v-hr-žek. Mám zajímavou brož-ru. Mluv upř-mně. St-jte na místě.
6. Vysvětlete na příkladech **asimilaci (spodobu) znělosti**. Jak a kde k ní dochází? zpívat, loďka, včera, dávka, bez tebe, včela, nůžky, odtrhnout, s dědou, přes zeď, tak dlouho, z Tábora
7. Vložte zvláštnosti asimilace českého v, např. ve slovech dvojí × vtom.
8. Jak lze vyslovovat skupinu sh, např. ve slovech shoda, shromáždění, na shledanou?
9. Jak se chovají (mění) ve výslovnosti znělé souhlásky na konci slov, např. led, dub, loď, páv, mříž, gong, vrh, úraz? Uveďte další příklady.
10. Kde je nutná výslovnost zdvojená, kde souhlásky splývají? Jak se vyslovují skupiny stejných souhlásek nebo lišících se znělostí na rozhraní předpony a základového slova nebo na všech slovech? Jan Neruda, nejjistější vklad, Tomáš šel, bez soli, předtančit, slunný den, oznamme to přátelům, bez sebe, poddaný člověk, nejjasnější hvězda, v pecce švestky, kamenný pomník, měkký tvaroh, odtrhnout papír, rozzářit, slezský, užší, leccos, dětský
11. Spojte slova nejjistější, nejistější, nejjasnější, nejasnější, poddaný, podaný, racci, raci s jinými vhodnými slovy a vysvětlete významový rozdíl. Pečlivě vyslovujte.
12. Odůvodněte pravopis a výslovnost, nebo napište jako diktát: okenní otvor, skleněný popelník, dopadený viník, bezstarostné dětství, denní tisk, rozzlobit přítele, školní deník, holubičí povaha, rozčepýřit se, bezzubá stařena, plamenná výzva, raný salát, ranní vstávání, ranná infekce, ceník potravin, měkkýš, čtyřramenný svícen, dvojjazyčný slovník, sčítání obyvatelstva, létající racci, dětský oblek, malé děcko, dvojaký charakter, otrhat jablka, slezský lid, výkonný výbor, rozsáhlé vinice, rozsoudit spor, zasloužené vítězství
13. Jak je to s výslovností počátečního j- ve tvarech slovesa být: jsem, jsi, jsme, jste, jsou, zas jsem zůstal sám
14. Vyslovujte správně a pečlivě. Výslovnost zdůvodněte: mužský, skalní rozsedlina, prázdninové dobrodružství, ctnosti žen, hřbetní ploutev, rozštípnutá kost, který z vás, v dále hřmí, šestnáctý rok, jedeme k babičce, přijde hned, třebíčský občan, prázdný sud, zvláštní úkaz, sběr bylin, vzkaz, přívlastek shodný, elektroléčba, tkadlec, zralá švestka, rezavý hřebík, sčítat body, vzbudit pozornost, shýbat se, vztyčit vlajku, lžice polévky, kamenná klenba, červené jablko, mohl bych jít, seznáme se, vlašský ořech, dětské hry, rozžhavená kamna, rozčilený řidič, nový hřebec, zručný řemeslník,

vybrat jméno, deštník, lepší jídlo, bílá tkanička, vzhůru do hor, napijte se, nemocné srdce, naše dcera, sedm havranů, vezměte si bonbon, přijdu ve čtvrtek, slupka z brambor, dlažební kostka, kapsa saka

15. *Vyslovujte správně cizí slova:* student, clearing, panika, bankrot, dilema, schéma, interview, inventura

16. *Kde se vyslovuje [eks] a kde [egz]:* exploze, exemplář, exulant, excerpce, exil, luxus, praxe, existovat

17. *Posuďte z ukázek, jak mistrně využívají zvukových kvalit hlásek básníci. Hledejte místa, v nichž jsou využívány k zvýšení uměleckého účinku. Najděte zvukosled.*

Vyvalily se vlny zdola,
roztáhly se v šírá kola;
a na topole podle skal
zelený mužík zatleskal.

(K. J. Erben)

Zvoní zvoní zradý zvon zradý zvon
Čí ruce ho rozhoupaly
Francie sladká hrdý Albion
a my jsme je milovali.

(F. Halas)

Tu práce ohromná, urputná, drsná a dravá,
rachoty, ranami, ropoty, ryky a rázy
se rozeběhla náhle a v země řadra zdravá
vrazila rudý prapor na žerdi plné sazí.

(S. K. Neumann)

Ted' z mala města bran vojenský pluk vychází,
pozvolným krokem on zločince doprovází,
jenž v středu jeho jde jak jindy ozdoben.

(K. H. Mácha)

Grafická stránka jazyka

PSANÍ I-Y/Í-Ý V PŘEDPONÁCH A PŘÍPONÁCH

1. *Doplňte i/y, í/ý:* v-stava v-tvárných prací, hus- játra, husté křov-, mé stanov-sko, římské císařstv-, rov-na, housl-sta, v-prava do hor, hus-té, uprchl-k, vztekl-na, v-robni linka, rozlehlá kresl-rna, v-borný oběd, v-šetřovatel, v-mluvný člověk, knihařstv-, policejní v-slech, vltav-n, politická lev-ce, šerm-ř, přímořské letov-sko, odborné učí-l-ště, motorové voz-dlo, cukrářské barv-vo, rozsáhlé vřesov-ště, umělecké v-jadřovací prostředky, v-sunutá tykadla, v-jev ze života, pěkné v-svědčení, v-suvný žebřík, kamenný v-stupek, tři v-tisky časopisu

PSANÍ I-Y/Í-Ý V KONCOVKÁCH

Koncovky podstatných jmen

1. *Zařaďte podstatná jména k příslušnému vzoru, vytvořte 1., 4. a 7. p. pl. a užiňte ve větách:* pes, kos, orel, červ, sokol, posel, motýl, pstruh, páv, mol, plaz, datel, Španěl, Rus, stůl, šíp, autobus, dopis, strom, řetěz, dub, kostel, klas, čáp, příkop, vůz, mráz, kůl
2. *Zařaďte podstatná jména k příslušným vzorům a vytvořte 3. p. sg. a 7. p. pl.:* velitel, král, sběratel, Francouz, obyvatel, přítel, otec, cíl, peníz, pytel, kotel, vítěz
3. *Převeďte do 7. p. pl. a uveďte ve větách:* jednatel, anděl, kazatel, kněz, ctitel, jitrocel, hřidel, úhel, jmenovatel, kužel
4. *Doplňte nebo napište jako diktát:* V les-ch už rostly hřib-. Soused chová poštovní holub-. V zoo jsme pozorovali lv-, pštros- a osl-. Tetřev- spatříme málokdy. Nad lesy kroužili jestřáb-. Líbili se nám vzácní motýl-. Četli jsme zajímavé nápis-. Napsal jsem Petrov- dva dopis-. Jedli jsme losos-. Zničili jsme škodlivé mol-. Záhon mrkve provrtali červ-. Rybář dává na udici červ-. Znáte některé plaz-? Dejte pozor na cizí ps-! Ztratili se vzácné drahokam-. Čáp- kroužili nad močál-. Besedovali jsme s polárními badatel-. Dozvěděli jsme se zajímavosti o spisovatel- Janu Nerudov-. V kotl- bylo dost uhlí. Po nepřátel-ch nezůstala žádná stopa. Střechu pokryjeme novými šindel-. Jdeme za svými cíl-. Mějte na zřetel- prospěch podniku. Vyříd pozdrav Honzov-. Musíme vyjít s peněz-.
5. *Vytvořte tvar 2. p. sg. podstatných jmen rodu ženského a použijte ve větách:* bříza, krása, únava, rosa, chvála, tma, stopa, váza
6. *Vytvořte tvar 4. p. sg. a 7. p. sg. a pl.:* cibule, chvíle, země, košile, židle, vrtule, neděle
7. *Doplňte: vzácné mís-, smutné zpráv-, strmé skál-, práce s elektrickými pilam-, ve chvíl-ch úzkosti, osudové chyb-, za dveřm-, v lahv-, otep- slám-, ve větv-ch stromů, voda v konv-, ležet v postel-, pramen Morav-, psát na tabul-, za chvíl-, o vlněné příz-, ležet na zem-, rozkvetlé jív-, pozdrav z Břeclav-, chodí o hol-, jarní záplav-, pro dobrou vůl-, modré chrp-, hasičské přilb-, pomocné síl-, hlíz- brambor, všemi silam-, v starobylé tvrz-, mnoho chvál-, jet do Čáslav-, přidat trochu sol-, opravná obuv-, na míl- cesty, z hloub- lesa*
8. *Vytvořte správné tvary:* do (skála, stodola, tráva), v (krev, obuv, mrkev), vedle (lípa, žíla, budova), o (koroptev, směs, hůl), ve (step, větev), z (Bratislava, Čáslav, Příbram, Jihlava), u (bříza, Chrudim, mohyla), proti (vůle, hráz, náves), na (postel, ploutev, mosaz), pro (chvíle, židle, krychle), na (zeměkoule, televize, mez, schůze), s (jedle, nesnáz, fazole)
9. *Doplňte nebo napište jako diktát:* Po dešti vylézají žížal-. V nouz- poznáš přítele. Na hráz- rybníka kvetly jív-. Na větv-ch líp- zpívali kos-. Na dveřích máme kování z lesklé mosaz-. V létě jsme se vrátili z Šumav-. Za chvíl- přijdu. V lese sbíráme houb-. Z ovoce vyrábíme sladké šťáv-. Chlapci přišli v bílých košil-ch. Na květech se třpytily perl- ros-. Továrna má nové výrobní hal-. O Vánocích zdobíme jedl-. Chodíte se koupat do Sázav-? Otevřeli novou opravnou obuv-. Mám na mysl- tvé dobré rady. Připravujeme krmné směs- pro hus-. Po koupel- se obleč! Slz- nikdy nevyřeší osobní kriz-. Za dveřm- jsme měli košík broskv-.
10. *Zařaďte podstatná jména rodu středního k příslušným vzorům a vytvořte tvar 7. p. pl.:* zavazadlo, zábradlí, divadlo, pole, letadlo, kolo, veslo, údolí, stromoví

11. *Napište správně:* pod kol- auta, v moudrých příslov-ch, vyjet do pol-, schovat se v křov-, před benátskými zrcadl-, s těžkými zavazadl-, loďka s vesl-, cvičit se švihadl-, světnička v podkrov-, hvězdy na neb-, mýt nádob-, slavná vítězstv-, úrodné údol-, plout po Lab-, zboží s vysokými cl-, pěkné počas-, měj pevnou vůl-, nové zábradl-, odrážet se dlouhými bidl-, řídit se pravopisnými pravidl-, v údol-ch úrodného Polab-, říci několika slov-, přát pevně zdrav-, kyselé zel-, husté mláz-, cizí územ-, rybník se stavidl-, topit dřív-m
12. *Souhrnné cvičení:* Záhony byly osety mrkv- a petržel-. Na návs- lákal děti kolotoč. Loupali jsme cibul-. Opraváři se trápili s poškozenými hřidel- stroje. Na všechny stol- dejte váz- s květinam-. V broskv-ch neb-vají červ-. Po jedn- šplhali datl- a hledali larv- a červ-. Na obrázku jsme v-děli lidoop-. Z Ostrav- odjíždíme v ponděl-, z Chrudim- v neděl-. Ze zál-b- se zab-vá starými řemesl-. Vlak staví i v Čáslav-. Udivoval svými kouzl-. Automob-l- přivezly cihl- na stavbu v-l-. Setkal jsem se se sběratel- známek. Poznáte čáp-? Co loví čáp-?
13. *Opravte pravopisné chyby:* S přáteli uspořádáme slavnost. Prodáváme obojky pro psy. Na návsvy štěbetaly husy. Na hrázy rybníka rostly vrby. Nechoď v létě v teplé košili s dlouhými rukávy. V krvy mu našli stopy alkoholu. Usnuli jsme na otepích slámy. Krokodýly a ještěrky jsou plazi. Nemusíš už chodit o holi. Půjďme stále po mezy. Z Mladé Boleslavy jedeme až do Ostravy.

Koncovky přídavných jmen

- Rozlišujte přídavná jména tvrdá a měkká a doplňte koncovky:*
 - kos- zpěv, osl- uši, slep- vojevůdce, leskl- kapři, nov- včel- úl, mil- přátelé, rychl- jezdci, ryz- zlato, děti šly bos-, spanil- rytíři, nevidom- člověk
 - Učím se ciz-m jazykům. Zdvořil- hosté už odešli. Vlastovka je stěhovav- pták. Nevěř lživ-m řečem. Příchoz- byl přivítán vesel-m ps-m štěkotem. V tmav-ch sklepích bývá nezdrav- vzduch. Skříňka byla naplněna rozličnými třpytiv-mi drahokamy. Dej pozor na ryb- kosti. Ulétli nám bíl- holubi. Procházeli jsme se mezi nov-m- domky. V lese se ozval sov- hlas. Dívky kreslí sam-, bez učitelov-ch rad.
- Napište v 7. p. pl. s využitím vhodných předložek:* nový světlý oblek, známý herec, rybí šupina, motýlí křídlo, cizí host, lesklá perla, plechová konev, nevidomý malý chlapec, lesklé rybí oči, milý a laskavý přítel, pravý včelí produkt, pohotový obětavý zachránce, pronikavý paví pokřik
- Převeďte do singuláru:* milí přátelé, soukromí výrobci, včelí žihadla, jazykoví znalci, želví polévky, snaživí žáci, duhová pstruži
- Napište v plurálu:* veselý člověk, paví pero, v rychlém autě, důvěřivý mladík, vytrvalý běžec, nad převislou větví, vrbovým proutkem, jedlovým lesem, poctivý nálezeč
- Tvořte ze jmen v záorce přídavná jména přivlastňovací:* (soused) děti, (Lukáš) přátelé, (bratr) úspěchy, (učitel) výklady, (Dvořák) opery, (lékař) rady, (Novák) návrhy, (sedlák) koně, (otec) knihy, (prezident) poradce, (děda) ruce, (Milan) spolužáci
- Převeďte do plurálu:* z Ladova obrazu, pro dědova králíka, v starostově návrhu, o myslivcově psu, za spisovatelův román, pro bratrovu košili, v Čapkově povídce, v nové skladatelově skladbě, o sousedově slepici, pro bratrova koně, s Karlovým sešitem, pro Pavlovo dítě
- Souhrnné cvičení:* Jirka rád půjčuje své hračky bratrov- a bratrov- hračky opatruje jako své vlastní. Šípkov- čaj je zdrav-. Nelíbí se mi Jiráskov- spisy, upoutali mne jen Raisov- Zapadl- vlastenci. Rád poslouchám dědečkov- pohádky o Honzov-. Všude je sam- nepořádek. Stříd-m lidé nebývají nezdrav-. Nad sousedov-mi polí létali drav- ptáci. Přečtete si Jiráskov- Psohlavce. Ryb- tuk se užívá kvůli jeho léčiv-m účinkům. Dvořákov- děti přinesly nemocnému spolužákov- knížku Erbenov-ch pohádek. Zpěvav- ptáci odlétají na zimu do tepl-ch krajin. Nejsme zvykl- na přísné učitelov- požadavky. Pozval i strýčkov- přátele. Jedl hověz- polévku. Napsal jsem kamarádov- dopis a poslal jsem mu otcov- knihy a dědečkov- časopisy. Navštívili nás Dvořákov-. Přečetl jsem synov- všechny Dykov- básně. Chytili jsme sousedov- chlapce na třešních. Podej tomu hudebníkov- noty. Hudebníkov- housle byly velmi drahé. Po strýčkov- nám zůstali Jiráskov- Psohlavci. Hurvínkov- příznivci se už těší na nové představení. Olbrachtov- spisy vyšly letos. Zavedu tě do Nerudov- ulice. Žákyně byly hotov- se všemi úkoly a vypracovaly je sam-. Mal- psi jsou velmi hrav-. Buďte zdrav-! Viděli jste čap- hnízdo? Buďte tak laskav- a přijedte.

Koncovky sloves

1. Doplňte. Vyvoďte z příkladů poučení o pravopise v koncovkách přítomných slovesných tvarů.

- a) Není zdravé tolik sol-t. Kraj se brzy zahal- do tmy. Vysvětl- mi své jednání. Počasí se asi pokaz-. Chtěl bych se s vámi seznám-t. Nerozum-m úkolu, nepochop-l jsem výklad. Každý se někdy zmýl-, ale žádné chyby nás nezlom-.
- b) Studem vždy sklop-m oči. Balíček se nesmí překlop-t. Pozor, ať neklop-tneš. Košík uchop-š do pravé ruky. Děti se hlás- dobrovolně. Vydry lov- ryby. Stále mě pobíz- k práci. Někdy se ozv-. Hra nás brzy omrz-. Moly hub-me různými prostředky. Sousedi mi slib-l- višně. Zástupy lidí se val- z města. Šelmy se živ- syrovým masem. Kamarádka se ráda procház- po nábřeží.

VYJMENOVANÁ SLOVA A JEJICH ODVOZENINY

1. Doplňte i-y/i-ý v kořenech slov:

- a) ub-lo starostí, snadno nab-tý majetek, zb-vající potraviny, b-cí hodiny, dlouhé dřevěné b-dlo, přib-té prkno, b-linný likér, uschlá bab-ka, přeb-rat hrách
- b) sl-šet hlasy, bl-štivé drahokamy, pl-vat sl-ny, horská l-sína, herci se l-čí, pl-šový potah, pl-tký rozhovor, l-sovat l-sty, l-zat zmrzlinu, nové l-že, pol-kat rychle, odchl-pnutý nehet, štíhlá l-tka
- c) m- děti, chci m-t všechno, malá m-ška, vym-tit les, nebezpečný sm-k, nachom-tl se k havárii, platit m-to, lesní m-tina, nic nenam-tej, m-s Dobré naděje, zm-lená neplatí, medvídek m-val, luštit přesm-čky
- d) p-šný člověk, p-tel s obilím, stavební p-sek, klop-tat po cestě, p-kat za zločin, p-t p-vo, vrahci se čep-ří, chytat ryby na třp-tku, lichokop-tník, p-sklavý hlásek, pop-navá rostlina, p-chlavý bodlák
- e) nas-til se rychle, s-rové maso, kyselina s-rová, s-chravé počasí, sladký s-rup, s-kot hada, kašel a s-pot, přes-vat písek, s-vý holub, přes-pací hodiny, s-rové tyčinky, os-kové listy, nas-cený roztok, s-lná vichřice
- f) někomu v-kat, v-ří se prach, v-sít obilí, v-set na větvi, v-sunout tyč, v-stup na Sněžku, v-těžný pokřik, v-ří zrak, v-dra loví, uv-tý věnec, pov-šovat se, nev-ditelný paprsek, sv-nutý provaz, v-sutá lanovka, palčivé v-čitky, nezv-klé v-pětí sil, v-tězoslavně zav-skl, potůček se v-ne údolím, v-nný ocet, auta sv-ští po silnici
- g) mateřský jaz-k, podz-mní nálada, vyz-vat k solidaritě, z-vat únavou, jaz-kovědný systém, brz-čko se vrátí, velký z-sk, z-třejší den, vyz-vavé jednání, mlsný jaz-ček

2. Doplňte y/i, ý/í a odůvodněte:

- a) divoké b-lí, b-lý sních, úb-tek váhy, sb-tá bedna, odb-l práci, pob-tá zvěř, dobré živob-tí, nepřítel dob-li hrad, v ob-leném stavení se jim líb-lo, rozb-té zrcadlo, vyb-tý akumulátor, nab-l vědomí, pob-zet ke spěchu, odb-tá záležitost, zb-střit pozornost, b-tevní pole, hrát odb-jenou, nerozb-tné sklo, hb-tá kob-lka, cesta rychle ub-hala, přib-rá na váze
- b) sl-šet klapot ml-na, ml-t obilí, začalo se bl-skát, nadýchal se pl-nných výparů, l-sovat květiny do herbáře, lesy ničí l-kožrout, vyl-čil zajímavou událost, pl-šové hračky, podzemní pl-skanice, bl-zko lesa, l-ška se nesl-šně pl-žila, pl-tvat slovy, škodl-vý hmyz, stará l-ska, krasl-ce, l-bivá melodie, l-tkový sval, spl-vavé šaty, špl-chat vodou, l-bové maso, l-skový oříšek
- c) vlaky se m-její, m-čka na nádobí, jsou m-lí, rychlý km-t, nechci se m-lit, kom-havý pohyb, zam-tnout žádost, dobře m-řit, um-tá m-sa, sm-šené pocity, rychlý km-točet, vzdálený m-s, kom-cká scéna, hm-zožravec, vm-chat sůl, m-vat radost, bílé chm-ří, m-slivna na m-tině, platit m-tné, dům-slýný přístroj, um-stit se v soutěži, sm-ření po hádce, uznat nám-tku, nedom-kavost chlopni
- d) p-st válce, rozčep-řené vlasy, dřevěné p-liny, zp-tovat svědomí, bílá p-voňka, přep-chový byt, p-lný zap-sovateľ, kop-rovací papír, třp-tivý kamínek, vzácný sp-s, vytrvalý p-r, odp-kat si trest, p-chlavý kaktus, nové p-žamo, krop-cí vůz, sp-nací špendlík, p-šný páv, vp-ch jehlou, p-hy na tváři, lékařská p-tva, op-lovat součástky, čmeláci op-lují jetel, jemný p-lník, brzy zp-chl

- e) honosné s-dlo, zes-nal strachem, krbové s-rky, vys-chání půdy, nas-tit se olomouckými s-rečky, s-vá holubička, vys-dlování oblastí, s-rová pomazánka, us-lovat o místo, s-tý pokrm, s-rová zelenina, kyselina s-rová, dětský zás-p, řídké s-to, temná s-ňka, s-pkovina, zás-lka zboží, s-rotek, přes-cený roztok, s-pký písek, s-ran draselný, s-pky s obilím, rozes-lat dopisy
- f) v-nutit si pozornost, dívat se z v-šky, dívat se z v-žky, kovářská v-heň, rozv-tá věta, nezv-klé způsoby, v-skat radostí, v-v-klaný kámen, žv-kačka bez cukru, vodní v-r, krásná V-sočina, zv-knout si, neobv-klá návštěva, v-těžství v bitvě, zdv-hnout břemeno, pohádkové v-ly, postavit v-lu, rozv-řít hladinu, obraz v-sí na zdi, v-ko krabice, potrestání v-níka, často se v-dat, v-nutí drátu, uv-t věnec, v-dlička, v-dle, v-cv-k v plavání, buď dochv-lný, hubený jako v-žle, bubny v-řily, hlasitý v-skot, v-myk na hrazdě, v-kýř domu, v-nosné zaměstnání, sv-slé čáry, v-tí psů, dobře v-v-nutý, v-jímka z prav-dla
- g) jaz-ček vah, často se oz-val, často z-val, brz- na shledanou, vz-vat dábla, plaz-t se po zemi, mluvit ciz-m jaz-kem, proz-ravý člověk, z-skat body, z-rat na televizi, keř z-mostráz, z-nkový plech, z-třetí program, nez-štná pomoc, stavět z-dku
3. K daným vyjmenovaným slovům tvořte slova příbuzná. Užijte ve větách: být, bystrý, bylina, mlýn, blýskat se, vzlykat, plynout, lýko, lysý, myslit, mýlit se, mýtí, smýkat, pýcha, zpytovat, třpytit se, sýr, sypat, zvykat, žvýkat, nazývat, jazyk
4. Souhrnné cvičení: vonný l-kovec, om-tnutý p-líř, os-kové dřevo, skl-čko se zatřp-tilo, přibl-žil se nesl-šně, velmi se bl-ská, v-hodná odb-tiště v-robků, v z-mě b-dlela v městském b-tě, l-b-vé zlaté šperky v bl-zké v-loze, v-v-šování a zlozv-ky, prom-ňte m- zpoždění, slep-t rozb-té hračky, čerstvě om-tnutý dům, nel-bí se m- odm-tavé a v-z-vavé chování, m- to nechceme, op-lený strom, budka sb-tá ze zb-lých prkýnek, v-s-lující běh, zb-lé brambory v-s-pte slep-cím, plody l-kovce, nepl-tvejte zb-tečně s-lami, odchl-pnutá s-tnice, v-b-lit stavení, nab-l peněz, vel-ký l-ják, škodl-vý l-kožrout
5. Napište jako diktát nebo doplňujte: Ob-lí b-lo s-lně poškozeno krupob-tím. Nepl-tvejte pl-nem. Omám-la nás l-bá vůně kvetoucích l-p. Dom-šlivý a p-šný člověk nemusí b-t neom-lný. Pole zarostlé p-rem je neúrodné. Brz-, brz-čko budu zpátky. Byl ospalý a po celý den rozz-vaný. Svou skromností si každého z-skal. Vojáci hb-tě nab-li pušky a statečně se b-li. Z lesa se oz-valo v-tí vlků. V-těz v-soce náročné soutěže z-skal v-borné ocenění. Nedělej s tím cav-ky. Bab-čka u nás pob-la měsíc. B-l neodb-tný, když nab-zel zboží. L-b-ly se nám b-lé vrcholky hor. Zb-vá rok času. Nebuď v jídle tak v-b-ravý.
6. Doplňte i/y, í/ý ve vlastních jménech a cizích slovech:
- a) Zb-něk, B-tov, Zb-roh, B-voj, Kladrub-, Kob-lisy, B-džov, Přib-slav, B-stríce, Třeb-č, b-ble, komb-nace, B-lany
- b) L-bor, Pol-nésie, L-bl-ce, Vol-ň, L-on, L-tovel, L-sá nad Labem, L-tva, Vel-m, L-pany, L-b-e, Fil-p, I-rika, pol-technika, pol-kl-nika, l-l-e, l-ra, pol-tika, L-tom-šl, l-monáda, L-berec
- c) m-zera, kom-cký, dem-se, V-soké M-to, Kam-k nad Vltavou, M-dlovary, M-kuláš, M-ssissippi, kom-se, nová m-kina, m-rtový věneček, m-kroskop, M-java
- d) p-žamo, kop-e, p-ramida, p-rotechnik, p-nzeta, sp-rála, Chrop-ně, P-sek, P-šely, P-reneje, P-thagoras, P-sárky, Sp-tihněv, Pep-k, sp-klenci
- e) s-tuace, s-ntéza, s-nagoga, s-mbol, s-réna, s-nonymum, s-gnál, s-metrála, s-ntax, s-mfonie, s-mpatický, S-chrov, S-biř, S-rie, S-kovec, S-rakus-, S-lvestr, S-cilie, Ros-ce
- f) v-tamin, v-rtuos, kav-ár, v-zita, v-adt, prov-zorní, v-kend, v-trína, v-zitka, V-zov-ce, V-šehrad, V-ktor, V-tkovice, Zv-kov, V-mperk, V-tězslav, Záv-š, V-nohrady, Děv-n, Hedv-ka, V-sočany, Pov-dří
- g) Z-kmund, Ruz-ně, z-gota, Z-mbabwe, z-p, Z-ta, z-rkon
7. Vytvořte věty, v nichž budou stejné znějící slova, ale s jiným významem: byl – bil, pobýt – pobít, zbýt – zbit, bílí – býlí – bílý, dobýt – dobít; lyska – líska, líčí – líčí, lysá – lísá se, lyže – liže, blýská se – blízká; my – mi, myli – myly – míli – milý – milí; pyl – pil, slepýš – slepíš, na pysku – na písku, opylovat – opilovat; sypat – sípat, sýra – síra, sýrový – sírový, sytá – síta, sytí – v síti – síti; výr – vír, vyla – vila – víla, výška – vížka, vydal – vídal, výří – víří, výra – víra, vysel – visel, zvykla – zvíklá, vysutý – visutý, výt – vít, výská – víska; brzy – brzičko, nazývat se – nazívat se
8. Diktát
- Váleční zločinci si odpykali své činy. Děti si zavýskly. Přisyp drůbeží zrní. Býložravci jsou většinou přežvýkavci. Přemýšlejí dobře, aby nevznikla mýlka. Vedl plytké řeči. V plynárně vyrábějí svítiplyn z uhlí. Prací nabývá život smyslu. Vymizely

staré obyčeje. Vítr odvál chmýří z pampelišek. Zbytek je domýšlivý, pyšný a chová se vyzývavě. Pozitíří brzy ráno si vyjedeme na výlet do blízkého starobylého hradu. Hlemýždi se schovali do svých ulit. Sedadlo je potaženo plyšem. Naše země oplývá přírodními krásami. Sípavé zasyčení zmije nás vystrašilo. Prohlédneme si cenné sbírky nábytku. Zalíbila se mu moje propisovací tužka. Na podzim jsme vyseli semínka některých rostlin. Neumíš využít nabytých zkušeností, často se mýlíš a odmítáš mou nezištnou pomoc. Náhle se zdvihl silný vítr, zablýsklo se a spustil se silný liják. Získal si důvěru posluchačů, zvykli si na něho a výborně si rozuměli. Sypké suroviny na koláč promícháme v míse. Liška se neslyšně plížila višňovým sadem. Pýchavka je obvykle náchylná k plísním a také rychle červíví. Tvářil se zavile a samým rozčilením ani nepromluvil. Nenuť se k tak nevýhodné koupí. Dobře vychovaný člověk je dochvilný.

SHODA PODMĚTU S PŘÍSUDKEM

1. Doplňte náležité koncovky v přičestí minulém. Odůvodněte.

Dešťové kapky padal- na zem. Proč děti onemocněl-? Všechny Petrovy plány se zhroutil-. Oči jim svítíl- radostí. Zedníci si pospíšil- a stěny budovy rychle rostl- do výše. Erbenovy básně jsme se učil- zpaměti. Okna se průvanem otevřel-. Hlasy chlapců utichl-. Autobusy s cestujícími zastavil- u nádraží. Na vesnici už zasel- všechno obilí. Večer jsme se vydal- na procházku. Neshody mezi velmocemi vedl- k válce. S bolestmi hlavy odvezl- dívku do nemocnice.

2. Následující věty převedte do plurálu a napište. V cvičení b) uveďte více možností, pokud to jde:

a) Seifertova báseň nás upoutala. Plaché mládě se rozhlíželo po okolí. Vodní vír ohrozil plavce. Objevil se u nás cizí člověk. Host už odjel. Útvar vojáků pochodoval ulicemi. Dítě se smálo. Dívka tančila bosa. Dělo zahřmělo. Dopis přišel včas. Zákazník byl nespokojen. Koruna stromu se zmítala ve větru. Člověk se nestačil divit. Cesta zapadla sněhem. Kotě se tulilo ke kočce. Kůň se dal do běhu. Pokoušel se najít příčinu obtíží. Žena žehlí prádlo. Žena žehlila prádlo.

b) Maňásek běhal po jevišti. Panák na poli strašil zajíce. Ukazatel růstu výroby nebyl brán v úvahu. Na podzim se nad polem třepetal pestrý drak. Den byl velmi deštivý. Sled byl velmi chutný. Bacil způsobil vážné onemocnění. Ledoborec vyplul na moře. Šálu upletl z kvalitní vlny. Šála byla upletena z kvalitní vlny. Sněhulák na slunci brzy roztál a zbyla z něho jen hromádka sněhu. Nosič ocelových konstrukcí neunesl nadměrnou zátěž. Horský nosič musel odpočívat. Dřevěný koníček houpal malého chlapce.

3. Změňte životnou nebo neživotnou koncovku podmětu v opak a napište správnou koncovku v přísudku: Torpédoborci byli brzy objeveni. Mikroby se rychle rozmnožily. Slanečci byli nyní levnější. Dny dávno minuly.

4. Doplňte a vysvětlete pravidla obvyklé shody podmětu a přísudku: Děti se psy běhal- po polích se psy. Časopisy a knihy ležel- ve studovně na regálech. Kam se ty lidičky poděl-? Rodiče by nám to vytýkal-. Polsko a Česká republika si vyměnil- zkušenosti. Letošní deště a záplavy zničil- úrodu. Zástupy lidí spěchal- na stadion, všichni se těšil-, jak utkání dopadne. Štěňata a koťata se honil- po louce. Na křižovatce blikal- světelné signály, pěši čekal- na chodníku na autobus, proudy aut se dal- do pohybu. Stovky posluchačů se sešl-, aby si poslechl- oblíbeného zpěváka.

5. Doplňte náležitý tvar v minulém čase a odůvodněte pravopis. Rozhodněte, kde je více možností: Maturantka a absolvent vysoké školy (hledat) zaměstnání. Před hodinou (přijít) tatínek a Eva. Na prázdniny (odjet) i Petr s Martou. Polsko a Slovensko (vyměnit si) zkušenosti. Do městské pokladny (přibýt) velké částky peněz, které tam (vložit) daňoví poplatníci. Otec, matka i malé dítě (vystupovat) na vysokou horu. V Praze (setkat se) Martina s Petrem. Na zájezd (přihlásit se) naše zaměstnankyně a jejich přátelé. V závodě s časem (zvitězit) lidé i stroje. V závodě s časem (zvitězit) stroje a lidé. Na nádvoří zámku (sejít se) davy lidí, aby (vyslechnout) slavnostní koncert. Tisíce lidí (přijít) o život. Děvčata s hochy (běhat bos). Děvčata (závodit) s hochy. Matka s otcem (odejít) do kina. Bratr se sestrou (odjet) na hory. Letec a jeho stroj (vzlétnout) do výše. Její dcery se svými chlapci (tančit) až do rána. Skupinky lidí (stát) na ulici; (rokovat) o tom, co se stalo. (Osvědčit se) auta i řidiči.

6. Souhrnná cvičení:

a) Sýkory poskakoval- po vět-v-ch a v-hledával- škodl-v- hm-z. Na neb- se třp-til- hvězdy. Krtci lovil- červ- v kypré zem-. Nad pol- přeletěl- orl- a divoké hus-. Talíře se nerozb-l-. Otep- na polích se rozvázal-. Vážky a šídla se

třepetal- nad tmav-m- tůněm-. Vítr a s-lný déšť bránil- chlapcům, aby podal- v-nikající v-kony. Nad pol- se rozléhal- písně skřivánek. V z-mě se v-hladověl- zající stahoval- k l-dským ob-dl-m, potravu hledal- i ptáci a srnky. Strom- začal- kvést, dn- se s jarem prodloužil-.

b) Chlapcov- oči se rozzářil-, když uv-děl, co mu rodiče koup-l- k narozeninám. Tác- ležel- um-té na stole. Když se zhoršilo počasí, děti se schoval- do stanů, chlapci se pustil- do v-rob- pap-rov-ch loděk, dívky šil- maškarň kostým-. Příchoz- byl- m-le přiv-tán-. Čas- i l-dé se změnil-. V pohádce v-stupoval- v-l- i vodníci. Na jaře se oz-val- pěnkav- a skřivánci. V rozhlasě hlás-l- zpráv- o počas-. Sportovci potřeboval- rady trenérů, kteří je doprovázel-, aby dosáhl- co nejlepších v-konů. Všechny oddíl- souhlas-l- s podm-nkam- závodu. Dni, které jsme strávil- na táboře, byl- naplněn- p-lnou prací a zajímav-m- soutěžem-.

SKUPINY BĚ, VĚ, MĚ – BJE, VJE, MNĚ, PĚ

- 1.** *Doplňte -ě- nebo -je-:* ob-dnat ob-d, ob-hnout stavení, b-žná záležitost, ob-vné výzkumy, ob-žné dráhy družic, ob-tavý člověk, válečné ob-tí, srdečné ob-tí, ob-mný balík, ob-vit se, ob-t překážku, sb-r papíru, ob-žnice, zv-davý člověk, kruhový ob-zd, v-chet slámy, v-dro na vodu, v-zd do dvora, v-šák na šaty, hluboké záv-je, vánoční hv-zda, radostná zv-st, očekávaná odpov-d', zářivé sv-tlo, sv-domitá práce, zrakové v-my, železniční náv-stidlo, ob-ktiv kamery, výb-h pro koně, vysoké nap-tí, kamenitá p-šina, oblíbený zp-vák, úp-nlivá prosba, stříbrop-nná Vltava, na vlastní p-st, zlomenina záp-stí, p-chovat hlinu do kv-tináče, vrátit se zp-t, vysp-lá kultura
- 2.** *Doplňte -ě- nebo -ně-:* sm-šný zám-r, m-kký polštář, m-lký potok, zapom-l úkol, obm-na, modrá pom-nka, správná dom-nka, vzpom-l si na mne, zapom-tlivý žák, osam-lý poutník, úžasem oněm-l, velké m-sto, zatm-ní slunce, zatem-ní oken, učit se zpam-ti, uzem-ní, v národní hym-, zřejm- se pletu, nejrozum-jší řešení, vým-nkár, příjem-jší zážitek, všichni mi rozum-jí, podruhé jedné rozum-jí, vystupuje příliš sebevědom-, jez stříd-m-, tam-jší zvyky, úrodná zem-, moderní um-ní, sm-šná odm-na, zjem-lé mravy, nezm-rný žal, m-ficí přístroje
- 3.** *Od následujících přidavných jmen tvořte příslovce a užiňte je ve spojení se slovesy:* příjemný, rozumný, významný, upřímný, zřejmý, skromný, stříd-mý, jemný, dojemný, strmý, známý, sebevědomý
- 4.** *Vysvětlete pravopis ve slovech:* rozumět, umět, porozumět, rozumně, rozumněji, rozumněji
- 5.** *Doplňte nebo napište jako diktát:* Upřím- se na vás těšíme. Netvař se tak tajem-. Přátelé mi rozum-jí. Osv-dčilo se mi uzem-ní na vodovod. Nezapom-l jsi vym-nit pojistku? Leknutím se mi zatm-lo před očima. Kdybys jednal rozum-a upřím-, zřejm- by ti všichni vyšli vstříc. Dobře jsem ti nerozum-l a na tvé přání jsem si pozdě vzpom-l. Rozkvetl nám záhon slam-nek. Často m-ním zam-stnání. Krom- vás tu nikdo nebyl. V-dmy všechno v-dí. Prožil nezm-rný žal. Se zm-nami byli srozum-ni. Ob-vily se překážky.
- 6.** *Doplňte a odůvodněte:* v-chet slámy, známý pop-vek, rybářský podb-rák, úp-t bolestí, zv-davá opice, odm-nit se, M-lník, teplom-r, hrušky zm-kly, op-rný bod, velká sb-račka, p-tíuhelník, kolob-žka, ov-nčit vítěze, polom-r kružnice, prov-rka v-domostí, zav-sit obraz, nové ob-živo, vojenský zb-h, ve prosp-ch dobré v-ci, vym-nit knihu, sv-ží vánek, matčino ob-tí, rozb-hnout výrobu, národní uv-dom-ní, v-tšina odb-ratelů, ob-vil se včas, chv-li se strachem, slavný ob-vitel, úp-nliv- b-doval, do-sp-lý člověk, cílev-dom- pracoval, jem- vybrousit, zp-něný nápoj, ob-h krve, nevinná ob-ť, připom-l mi dluh, úzká p-šina, nejvýznam-jší spisovatel, op-tovné žádosti, ob-tavý člověk
- 7.** *Doplňte správné tvary zájmena já. Pokud je to možné, uveďte více možností:* Nemohl bys -- pomoci? -- se jeho projev líbil. -- to neříkej. Nikdo -- neuvidí. Neboj se --.
- 8.** *Použijte následujících slov ve větách:* objed-, obět-, objetí, objet, obětí, oběti, oběd

PRAVOPIS Ú – Ů – U

- 1.** *Doplňte správnou samohlásku:* vzh-ru, n-žky, dr-bež, pr-van, v-ně, -skalí, -spěch, d-věra, tr-n, -schovna zavazadel, psi -tulek, ranní -svit, t-ze vzácný, fialový oc-n, pravo-hlý troj-helník, ne-rodný -hor, p-sobit na ostatní, běžet dol-, -služný číšník, -žasný příběh, omluvit ne-čast, zp-sobit -raz, -zká cesta, horská t-ra, -plně, -kryt, -myslně škodit, z-rodnit

pozemky, ne-měrně vysoká cena, bez-čelný pohyb, nej-pornější -silí, proplatit fakt-ru, ne-hledné písmo, k-ra strom-, bez-ročná p-jčka, z-čtujeme spolu, pevná v-le, p-jdeme dol-, ne-spěšný hráč, za-pěl strachem, Akademie m-zických umění, ne-stupný člověk, v-kol lesa, od-vodnit pravopis, správnost -daj-, z-stat doma

2. *Doplňte nebo napište jako diktát:* P-jč mi troj-helník a -hloměr. -čet je ne-plný. Za k-lnou je k-pa sena. Omluv mou ne-část. K-zleti vyrostly r-žky. Nespadni dol-. Vyp-jčil jsem si přez-vky. Žl-va je zpěvný pták. Na podzim kvetou oc-ny. Neboj se výhr-žek. Budeme chytat -hoře. Nechtěl zp-sobit bolest. Jdi dom-. Přijedeme na sk-tru. Prodělal jsem léčebnou k-ru. Odněkud se ozývalo hrdliččino cukr- a holubí vrk-. Je zavřeno kv-li invent-ře. Z-částnili jsme se vyřizování poz-stalosti. Delta je -stí řeky podobné řeckému písmenu. M-zy byly v Řecku bohyněmi umění. -vozová cesta vy-stila u lesa. Zajímám se o literat-ru. -zký pr-chod vedl na trib-nu. Z -rodného pole svázeli plnou f-ru obilí.

PŘEDLOŽKY Z/ZE, S/SE

1. *Doplňte předložku z/ze, s/se:* pojd' -- mnou, vyjít -- lesa, zůstaňte -- námi, mluvit -- spaní, přijít -- venkova, radost -- dárků, telefonovat si -- přítelem, -- poslední dodávky, -- námahou, jednat -- rozvahou, jedeme -- kopce, daň -- obratu, dřevo -- pily, vystoupit -- vlaku, setřít prach -- obrazu, jíst -- talíře, -- strany na stranu, vyšel -- málem, diskutovat -- bratrem, hrát si -- barevnými skličky
2. *Doplňte správnou předložku a napište:* Co -- toho máš? Vyhrkly jí slzy -- očí, -- úst jí nevyšlo ani slovo. Vrátila se -- batohem zpátky, ale ne -- prázdnou. Mám -- toho strach. -- pokoje bylo slyšet hudbu. Hrál -- Bedřichem šachy. Nenaklání se -- okna. Sejde -- očí, sejde -- myslí. Přijeli jsme -- Prahy. Rozluč se -- babičkou. Poslouchal úryvky -- poezie Josefa Hory. Ozvala se rána -- pušky. Pracuje -- chutí, -- výsledků má radost. Vlak přijel -- zpožděním. -- dětmi nebylo k vydržení. Raduji se -- každé drobnosti. Včely létaly -- květu na květ. Teď se teprve uvidí, kdo -- koho. Pospíchal -- dopisem na poštu. Nebyl -- to splnit úkol. Pavel sbil -- prken budku pro špačky. -- balkonu se ozýval zpěv. Otec pochází -- Prachatic. -- vycházky přišel -- odřeným loktem. -- mého hlediska je tvůj spor -- rodiči zbytečný. Přivezl si mnoho fotografií -- cest. -- postele vstal jen -- námahou. Motýli se líhnou -- kukly.

PŘEDPONY S-/SE-, Z-/ZE-, VZ-/VZE-

1. *Doplňte správnou předponu a odůvodněte:* byl -dřený těžkou prací, -kouška z angličtiny, -bírat jahody, -cvrklá jablka, -pláchnout umyvadlo, cesta se -užuje, -tracený sešit, -křivená ústa, byl -klamaný, -sínat strachem, -lepít papír, pěvecký -bor, -mazat tabuli, všichni -tichli, kotě se -točilo do klubička, jít na -kušenou, -padané listí -hnědlo, -kázat pozdravy, -vrhnout vládu, chodit -přímeně, oheň -plál, lidé se -hromáždili na náměstí, -budit pozornost, -hoda názorů, dát -bohem, -přáhnout koně, -krocený lev, -krácená slova, -tvrdlá sádra, obsah -kumavek, -bohatnout, náhle -blednout, -blížít se, na -hledanou, -hlédnout výstavu, -trávit víkend na chatě, -hlédnout z věže, -tepilá chůze, radostné -hledání, -klidit obilí, -velebit byt, hlasitě -volat, -káza světa, -létnout vysoko, -dražit benzín, situace se -komplikovala, -tahy se -kvalitnily, -trhnout plakáty ze zdi, nová -biječka, -lézt dolů, -slábnout nemocí, přijel -prava, -kalit vodu
2. *Doplňte a napište:* Listí už -žloutlo a -padalo. Celé prázdniny -trávil v cizině. Celý kraj -tichl. -hrabujeme listí. -cvrklé ovoce brzy -hnilo. Ne-trácejte jistotu. Při pohledu -hora -pozoroval srnku. -počátku nebylo -cela jasné, kam se všichni -tratili. V Národním divadle jsem -hlédl Tylovu hru Strakonický dudák. Ze skal -téká pramen vody. Rozešli se v dobré -hodě. Novela zákona byla -chválena. -těží přemáhal únavu. Obilí už -klíčilo. Chovej se -působně. -bormistr -koušel nové -pěváky. Smrk se větrem -kácel. -potřebovali jsme všechen materiál. Byl nucen -krývat se v -temných místech. -hlížel k otci s úctou. Zásoby brambor se -jara -tenčily. -patřili jsme vycházet měsíc. Cestou nás -užovala žízeň. -prudka se -vedl. Dveře se -těžka otevírají. Ranní směna -končila. Kde ses tak -mazal? Budte -ticha! Byl tam -hon. Naučil se -čítat a -bíral pak samé dobré známky. Problém -krátka -počívá v něčem jiném. Dostal se na -cestí. Lidé se -bíhali. -pozoroval, že v sále -tlumili světla. Ne-těžujte si na -tížené pracovní podmínky.
3. *Napište jako diktát.*
Koupím si zpáteční jízdenku. Předčasně zestárl. Správce budovy sepsal zprávu o čerpání energie. Marně sháníme lyže.

Zprudka vstal a spustil stroj. Cvičenci naráz vzpažili. Vydali se na průzkum, ale zkazilo se počasí. Měla strnulý obličej. V zimě se brzy stmívá. Zchátralá budova zcela shořela. Zprava přicházel shluk lidí. Celé hodiny se zhlížela v zrcadle. Nemocný oddychoval ztěžka. Zprostil mě obtížné povinnosti. Spatřil srážku vlaků. Kůň se splašil a zvrhl vůz. Velmi ztěžka snášel zklamání. Stěží vstává z postele.

4. Vyberte v závorce vhodné výrazy k uvedeným slovesným dvojicím: sjednat – zjednat, svrhnout – zvrhnout, skreslit – zkreslit, sbít – zbít, shlédnout – zhlédnout
(událost, vláda, vůz, polička, výstava, pes, dolů, dohromady, mír, pořádek)
5. Utvořte slovesa s náležitou předponou (zvolte z předpon s-/se-, z-/ze-, vz-/vze-): křísit, hrnout, mrznout, slábnout, tyčit se, chýlit, přimit, plynout, úžit, střelit, hrát, táhnout, kázat, jevit se, budit, koupit, platit, trpět, trnout, působit, trávit, tlumit, kácet, pozorovat, volat, tratit, účastnit se, potit se, organizovat, končit, tvořit, bouřit se, klíčit, planout
6. Jaký významový rozdíl je mezi následujícími dvojicemi slov?
smazat – zmazat, sjednat – zjednat, stlouci – ztlouci, slézat – zlézat, skopat – zkopat, směnit – změnit
7. Odůvodněte pravopis slov: sbratřit se, zničit, svalit, stulit se, zranit, shodit, svěsit, zchudnout, scelit, sblížit, zkřížit, skanout, stisknout, sklátit (ořechy), sbalit, ztuhnout

PSANÍ SOUHLÁSEK VE SKUPINÁCH

1. Doplňte vynechaná písmena a napište: pra-tí občané, dovést dě-ko do školy, vě-ina případů, mno-tví jahod, o-sypaná třešeň, ra-ý středověk, pů-itr mléka, skleně-ý podnos, o-áhnout nábytek, ra-í létali nízko nad vodou, be-tarostné dě-tví, ro-árené oči, ro-lobení rodiče, francou-ká riviéra, lede-tí občané (z Ledče), ro-ypané obilí, školní de-ík, de-í zpravodajství, be-trátová sklizeň, pracovat de-ode-ě (každý den), být vi-en, vi-ý střik, povi-ost, kroca-í maso, po-aná žádost, sle-ký kraj, středověké kníže-tví, ra-í klepeta (od raka), mas-ý průmysl, paři-ká móda, sna-í úkol (2. stupeň od snadný), vy-í odměny, he-í obraz (od hezký), ten-í čára (od tenký), mě-ý tvaroh, kostě-ý náhrdelník, hadí uš-nutí, francou-tí spisovatelé, nové šat-vo, dové-t zeli k zpracování
2. Rozhodněte, kde se píše -nn- a kde -n-: vo-ý květ, příč-á flétna, neomyl-ý člověk, slu-é dny, nezáko-ý čin, obarve-ý roztok, bezejme-ý hrdina, půlde-í zaměstnání, rutí-í práce, týde-í program, ra-í rosa, postra-í úmysl, sezo-í zboží, vra-í koně, telefo-í ústředna, havra-í vlasy, ra-é třešně, kloka-í mládě, jesky-í člověk, de-ode-í trénink, bezce-ý dokument, oke-í rám, ce-ík ra-é zeleniny, dceři-á společnost, neči-ě přihlížet, záko-ík práce, je nevi-en, Olga je vi-a, je povi-en chodit do školy, pa-enské jablko, velká vi-a, vypočítej da-é příklady, rozlehlá vi-ce, je to tvoje povi-ost, kostě-ý hřeben, ra-í ptáče, ra-á infekce, povi-á školní docházka, rumě-ý obličej, celode-í zaměstnání, souke-ý oděv, skleně-ý džbán, vo-á fialka, obdělá-ý pozemek, potrestaný vi-ík, lod-í de-ík, vzácná ce-ina, kole-í kloub, ce-á známka, se-á rýma, zkuše-ý kame-ík, prokzá-ý trest-ý čin, ra-é brambory, mrkáci pa-a, nestra-ý pozorovatel, vi-ý střik, výmě-ý zájezd, moje pa-a a malá pa-enka
3. Kde se píše -dd- a kde -d-?
po-aná žádost, o-álit rozhodnutí, hodnost po-ústojníka, tropické po-nebí, hokejový o-íl, rostlina s o-enky, to jsme si o-echli, středověké po-anství, o-ací list, o-bojní rebelové, bronzový o-litek, hlasitě o-ychoval, o-olávat infekci, po-olované město, po-íl na zisku, nepo-ávej se nátlaku, neo-ělitelná část, o-kvetlé stromy, smutný život po-aných, po-aná ruka, světlejší poza-í
4. Kde se píše -kk-, -cc-, -čč-, -šš-, -jj- a kde -k-, -c-, -č-, -š-, -j-?
ne-asná budoucnost, ne-íživější chování, kanárek v klí-e, budoucnost ještě ne-istější, ne-ednodu-í řešení, ne-asnější hvězda, ne-emnější písek, čím dál ne-istější vítězství, ne-edovaté houby, babi-iny pohádky, Petruščina mě-oučká poduška, Evi-ino tajemství, vajíčko na mě-o, teti-iny rady, mě-ýši, nejvy-í vrchol, mě-ce dopadnout, nejsou-í podnebí, mě-ost tvarohu, pevněj-í ocel, tvrd-í sýr, star-í člověk, neji-í chůze, záti-í s ovocem, ne-edna vesnice, ne-edovatější rostlina, le-os řekl, v pe-e bývá jádro, ne-jakostnější látka, nejpla-í zvíře, jednodu-í postup, dát chléb do pe-e, indoné-tina, loty-tina
5. Jak zní 1. pád sg. jmen: pece – pecce, píce – píce, pacce – Pace, raci – racci?

6. *Utvořte přídavná jména, přidejte k nim vhodná podstatná jména, napište je v singuláru a podle možnosti i v plurálu:* Praha, Brandýs, Kroměříž, Zábřeh, Tunis, Domažlice, Ledec, Rakovník, Hradiště, Indonésie, Bystřice, Lipnice; muž, dítě, brzy, blízko, lid, tíže
7. *Převedte do plurálu a napište:* dobrušský kupec, černošský chlapec, dobříšský, veltruský a kroměřížský občan, holičský učeň, pražský lékař, zatecký rodák, krkonošský strážce, saský vládce, mořský krab, maličký ptáček, pruský voják, městský strážník, brandýský festival, francouzský malíř
8. *Opravte chyby v textu. Kolik jich najdete?*
- Nerozšlápní houbu. Namaluj obrázek tenšími čarami. Uvítali jsme vítězné fotbalové mužstvo. Potkal jsem kominíka. Navštěvuji viný sklep. Prvnáčci už se naučili plynně číst. Obdivuji sloní kly. Zúčastnil jsem se zajímavého zájezdu. Současný stav je neudržitelný. Budujeme obranný systém. Telefoní budka nebyla v provozu. Mám rád hrubozrnný chléb. Ohřívám si jídlo v mikrovlné troubě. Malé děcko plakalo v kočárku. Na dvorku štěkal obzvlášť rozsteklený pes. Neboj se roškrtnout zápalku. Rozžhavené železo zranilo taviče. Nezapomeň na brzský návrat. Objevili vzácný kamený portál. Zúčastnili jsme se novoveských slavností. Na podklad použij tužší papír. Rostlina má dlouhý odenek. Povýšili otce na podůstojníka.

PSANÍ VELKÝCH PÍSMEN

1. *Uveďte, kde se píše velké a kde malé písmeno, a napište. Své rozhodnutí odůvodněte:*
- a) ORGANIZACE SPOJENÝCH NÁRODŮ, POSLANEC PARLAMENTU ČESKÉ REPUBLIKY, MINISTR DOPRAVY A SPOJŮ, ROZHODNUTÍ ÚSTAVNÍHO SOUDU ČR, ČLENSKÉ STÁTY SEVEROATLANTICKÉ ALIANCE, ZASEDÁNÍ RADY EVROPY, EVROPSKÁ UNIE, LISTINA ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD, OBČANSKÁ DEMOKRATICKÁ STRANA, FILOZOFICKÁ FAKULTA KARLOVY UNIVERZITY, KOMERČNÍ BANKA, ZÁKLADNÍ ŠKOLA V POČÁTKÁCH, RAISOVO GYMNAZIUM HLINSKO, MĚSTSKÝ ÚŘAD MIKULOV
 - b) SPIŠSKÁ NOVÁ VES, ÚSTÍ NAD ORLICÍ, LÁZNĚ BĚLOHRAD, JANSKÉ LÁZNĚ, LÁZNĚ TEPLICE, KARLOVA STUDÁNKA, NOVÉ MĚSTO NA MORAVĚ, HLUBOKÁ NAD VLTAVOU, KYSUCKÉ NOVÉ MĚSTO, ÚJEZD NAD LESY, KARLOVY VARY, NOVÉ ZÁMKY, ÚSTÍ NAD LABEM, ČESKÉ BUDĚJOVICE, ROKYTNICE V ORLICKÝCH HORÁCH, LHOTA POD HORAMI, BYSTRICE NAD PERNŠTEJNEM, LIBICE NAD CIDLINOU, LYSÁ NAD LABEM
 - c) KRAJ VYSOČINA, NIAGARSKÉ VODOPÁDY, MORAVSKÉ NÍŽINY, ZEMĚ KORUNY ČESKÉ, JIHOČESKÉ RYBNÍKY, ČERNOMORSKÉ POBŘEŽÍ, DOMINIKÁNSKÁ REPUBLIKA, TICHÁ ORLICE, POHOŘÍ URAL, PRAŽSKÁ NÁRODNÍ TŘÍDA, RESTAURACE U KALICHA, TŘÍDA DOKTORA BENEŠE, NÁBŘEŽÍ BRATŘÍ ČAPKŮ, ULICE NA SKALCE, POLOOSTROV APENINSKÝ, NÁMĚSTÍ HRDINŮ, ULICE POD ZÁMECKÝMI SCHODY, ČESKÁ REPUBLIKA, SOUHŘEZDÍ VELKÝ VŮZ, ČERNÉ MOŘE, OLOMOUCKÉ KAŠNY, ČESKÉ POHRANIČNÍ HORY, LONDÝNSKÁ ULICE, MYS DOBRÉ NADĚJE, SEVERNÍ AMERIKA, JIŽNÍ ČECHY, ULICE U TOPÍREN, ULICE V JÁMĚ, SPOLKOVÁ REPUBLIKA NĚMECKO, DÁLNÝ VÝCHOD, MALÁ FATRA, ZAHRADNÍ MĚSTO
 - d) VYŠEBRODSKÝ KLÁŠTER, STAROMĚSTSKÝ ORLOJ, SVATOVÁCLAVSKÝ CHORÁL, HUSITSKÉ LEGENDY, VELKOMORAVSKÁ ŘÍŠE, STAROMĚSTSKÁ RADNICE V PRAZE, SVATOJAKUBSKÝ KOSTEL, VLADISLAVSKÝ SÁL, DŮM U JEDNOROŽCE, ZELENOHORSKÝ RUKOPIS, NOVOROČNÍ BLAHOPŘÁNÍ, MODRANSKÁ KERAMIKA, STAROZÁKONNÍ TEXTY, NÁRODNÍ DIVADLO, ORTODOXNÍ ŽID, KARLOVARSKÉ LÉČIVÉ PRAMENY, CHRÁM SVATÉHO MIKULÁŠE NA MALÉ STRANĚ, ZÁMEK KONOPIŠTĚ, KUTNOHORSKÉ STŘÍBRO, NÁVŠTĚVA SVATÉHO OTCE, PŘÍBĚHY VODNÍKŮ, ANGLICKÁ KRÁLOVNA, VERŠERUCHOVCI, ČESKÝ KRÁL, KORUNOVAČNÍ KLENOTY, CHRÁM SV. JAKUBA, STAROBYLÁ PRAŠNÁ BRÁNA, HRAD SYCHROV, MORAVAN, PRAŽSKÝ HRAD, PRAŽSKÉ KVĚTNOVÉ POVSTÁNÍ, DEN ZEMĚ, DRUHÁ SVĚTOVÁ VÁLKA, BOJ ZA ROVNOPRÁVNOST ČERNOCHŮ, FRANCOUZSKÁ VLAJKA, KŘESŤANÉ, ŽIDÉ A MUSLIMOVÉ, JIHOČEŠI A SEVEROČEŠI, VÁNOCE, BITVA NA BÍLÉ HOŘE, PRAŽSKÉ JARO
2. *Rozhodněte se pro náležité velké nebo malé písmeno a odůvodněte:*
- a) V pohádkách často vystupují POLEDNICE, VODNÍK A VÍLY. Jedním z ŘÍMSKÝCH CÍSAŘŮ byl ALBRECHT HABSBURSKÝ. Sidlem KRUMLOVSKÉ větve VÍTKOVŮ bylo město ČESKÝ KRUMLOV v JIŽNÍCH ČECHÁCH. Svatba

se konala na vodním zámečku ČERVENÁ LHOTA. Nejvýznamnější z LUCEMBURKŮ byl KAREL ČTVRTÝ. Bývalý KOŇSKÝ TRH se dnes nazývá VÁCLAVSKÉ NÁMĚSTÍ. Ke GENERACI MÁJOVCŮ patří VÍTĚZSLAV HÁLEK. Zástupci STŘEDNÍCH ŠKOL se dostavili na MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY ČESKÉ REPUBLIKY. Navštívili jsme BABIČČINO ÚDOLÍ.

b) Přihlásím se ke studiu na STŘEDNÍ PRŮMYSLOVOU ŠKOLU STAVEBNÍ a potom půjdu na VYSOKÉ UČENÍ TECHNICKÉ V PRAZE. Romány spisovatele Ludvíka Vaculíka vycházejí v BRNĚNSKÉM NAKLADATELSTVÍ ATLANTIS. V SEVERNÍCH ČECHÁCH jsou města ČESKÁ LÍPA a JABLONEC NAD NISOU. V PRAZE na MALÉ STRANĚ stojí CHRÁM SV. MIKULÁŠE, na nádvoří PRAŽSKÉHO HRADU známý SVATOVÍTSKÝ CHRÁM. V JIŽNÍ ITÁLII se pěstují pomeranče, fíky a olivy. Největší ostrov SEVERNÍ AMERIKY je GRÓNSKO. Na STAROMĚSTSKÉM NÁMĚSTÍ je památný DŮM U ZVONU. Jedeme na dovolenou na KANÁRSKÉ OSTROVY. Přestěhovali jsme se z KOSTELCE NAD ČERNÝMI LESY do TRUTNOVA, kde bydlíme v ULICI ZA KOMÍNEM. Známy Jiráskův román PSHLAVCI zobrazuje CHODSKÉ REBELIE. Koupili jsme si chatu v oblasti ČESKÉHO RÁJE. Italský mořeplavec ve ŠPANĚLSKÝCH službách Kryštof Kolumbus přistál v AMERICKÝCH BŘEHŮ r. 1492. Všichni se těšíme na příchod MIKULÁŠE a pak na VÁNOCE, zvláště na ŠTĚDRÝ DEN.

c) Evo, piši Ti pár řádek a děkuji za TVŮJ dopis. MISTR JAN HUS kázal v BETLÉMSKÉ KAPLI. Při výletu na CHODSKO jsme se setkávali s památkami na Boženu Němcovou a Aloise Jiráska. Opera Bedřicha Smetany HUBIČKA vznikla na základě literární předlohy Karolíny Světlé. Plyšový zajíček NEBOJSA byl její nejoblíbenější hračkou. Blízko PARDUBIC je KUNĚTICKÁ HORA. Bitva na BÍLÉ HOŘE skončila pro ČECHY porážkou. Na HUMPOLECKU rostou houby. Byl vydán atlas odvrácené strany MĚSÍCE. K nejznámějším ČESKÝM lázním patří MARIÁNSKÉ LÁZNĚ a LÁZNĚ TEPLICE. V PODKRKONOŠÍ ve DVORE KRÁLOVÉ NAD LABEM je velká zoologická zahrada. Malíř Antonín Slaviček se proslavil obrazem U NÁS V KAMENÍČKÁCH. KAREL HAVLÍČEK BOROVSÝ vytvořil satiry KRÁL LÁVRA, TYROLSKÉ ELEGIE a KŘEST SV. VLADIMÍRA v JIHOTYROLSKÉM BRIXENU. Kdo je autorem CYKLU MÁ VLAST? Z Čapkových cestopisů jsem četla CESTU NA SEVER. Neznám všechny NOVOZÁKONNÍ PŘÍBĚHY. Jan Neruda bydlel na MALÉ STRANĚ v domě U DVOU SLUNCŮ.

d) Ve SMETANOVĚ SÍNI OBECNÍHO DOMU v Praze se konají i koncerty. Na PETŘÍNĚ je MYSLBEKOVA SOCHA KARLA HYNKA MÁCHY. Turisté obdivovali MÁNESŮV ORLOJ. Na zimní obloze pozorujeme POLÁRKU a SOUHVĚZDÍ VELKÝ VŮZ. Se žádostí o stavební povolení je nutno se obrátit na příslušný OBECNÍ nebo MĚSTSKÝ ÚŘAD. Lety na MĚSÍČ už nejsou zcela neuskutečnitelné. Z poválečného jednání v POSTUPIMI vznikly POSTUPIMSKÉ DOHODY. Husité se dělí na PRAŽANY a TÁBORITY. Kde vznikla ORGANIZACE SPOJENÝCH NÁRODŮ? Stepi DÁLNEHO VÝCHODU jsou nekonečné. Napoleon zemřel na ostrově SVATÁ HELENA. Koupil jsem si mobilní telefon NOKIA. Do práce jezdí FELICIÍ. Otec mého kamaráda je ředitelem ZÁKLADNÍ ŠKOLY V PROSTĚJOVĚ. Měnovou jednotkou v INDIÍ je INDICKÁ RUPIE. Středověké KŘÍŽOVÉ VÝPRAVY směřovaly zvláště do VÝCHODNÍHO STŘEDOMOŘÍ. Vestfálským mírem byla ukončena TŘICETILETÁ VÁLKA v Evropě. Na základě KUTNOHORSKÉHO DEKRETU se změnil poměr počtu hlasů na ČESKÉ UNIVERZITĚ v Praze ve prospěch ČECHŮ.

e) Babička bydlí v DOBRÉ VODĚ u KARLOVÝCH VARŮ. Před půlnocí vyšel MĚSÍČ. Obdivuji EGYPTSKÉ PYRAMIDY. Důležité obchodní cesty procházely ČESKÝMI ZEMĚMI. K památným PRAŽSKÝM místům patří STAROMĚSTSKÉ NÁMĚSTÍ, KAMENNÝ KARLŮV MOST a HRAD. Pravopis si ověřte v slovníkové části PRAVIDEL ČESKÉHO PRAVOPISU. Jaroslav Seifert je nositelem NOBELOVY CENY ZA LITERATURU. Vypravili jsme se na nejvyšší horu ČESKOMORAVSKÉ VRCHOVINY DEVĚT SKAL. Jednou z planet naší SLUNEČNÍ SOUSTAVY je ZEMĚ. Slavné NERUDOVSKE postavičky z POVÍDEK MALOSTRANSKÝCH prokazují NERUDOVO umění popisu a charakteristiky. Pravidelně poslouchám ČESKÝ ROZHLAS a čtu JIHLAVSKÉ LISTY. Nejvíc rybníků je na TŘEBOŇSKU. Poznali jsme NÍZKÉ TATRY. Přestěhovali jsme se z NÁMĚSTÍ MÍRU do ULICE V RÁMECH. O VELIKONOCÍCH se chodí koledovat. Jezdím vozem značky ŠKODA FABIA.

3. *Doplňte chybějící hlásky a napište správně:* Nejvíce prší na -ysé -oře a v -eskydech. Nejchladnější z oceánů je -everní -edový -ceán. Před příchodem -vropanů žili v -merice četné kmeny -ndiánů. Na -umavě je známé -erné jezero. Ve -tředních -echách a na -eskomoravské vrchovině jsou ložiska žuly, na -lzeňsku naleziště kaolínu. Příroda -rkonošského

-árodního parku je ohrožena. Když loď míjela -uezský průplav, obklopily ji vody -udého moře. V -avličkově -rodě stojí -afkův pomník Karla Havlíčka -orovského v parku -udoucnost. Loňské prázdniny jsem strávila u -aderského moře v -orvatsku s výpravou -eských turistů.

4. *Vysvětlete význam slovních spojení, odůvodněte pravopis:* Pražané – pražané; Bílá hora – Bílá Hora – bílá hora; Slunce – slunce; Staré Město – staré město; náměstí Míru – Náměstí Míru; Londýnská ulice – londýnská ulice; Newton – newton; starý zákon – Starý zákon
5. *Uvádějte a napište víceslovné názvy literárních děl a jejich autorů, názvy novin a časopisů, divadelních her a filmů, které znáte.*
6. *Opravte chyby:* Police nad Metují, Mys dobré naděje, Sluneční soustava, Káva Dadák, magnetofon Sony, Nakladatelství Albatros, Pražský hrad, mrtvé moře, Nízké Beskydy, ministerstvo financí ČR, ulice U dubu, Lidové Noviny, Kostel sv. Michala, žvýkačka Orbit

HHRANICE SLOV V PÍSMU

1. *Uveďte možnosti psaní následujících spřežek – lze je psát dohromady i zvlášť? Tvořte s těmito spřežkami věty. V případě nejistoty nahlédněte do Pravidel českého pravopisu: nazeleno natřený plot, pokaždé, nakřivo, například, být naživu, zpočátku, kupodivu, zblízka, mimoto, podvacáté, donedávna, pravděpodobně, výše uvedený článek, dlouhotrvající deska, podivuhodný, úctyhodně, černošedý oblek, takzvaný, zjara, bezmála, svatosvatě, zasucha, naprázdno, dennodenní, modrozelený nádech*
2. *Napište slovy číselkové výrazy. Uveďte více možností: 21, 38, 99, 256, 1948*
3. *Tvořte z následujících spojení v závorkách přídavná jména. Rozhodněte, kde je nebo není nutno použít spojovník a kde je nutno psát obě části dohromady: okurka (sladká i kyselá), hra (ping-pong), země (průmyslová vyspělost), přednáška (odborné zaměření), tisk (sociální demokracie), vztahy (občanské právo)*
4. *Rozhodněte u výrazů v závorkách, kde je nutno použít spojovník (tíré): Před operací zjišťují pacientovi (Rh faktor). Jeho rodištěm je (Frydek Místek). (Bude li) vhodné počasí, vydáme se na chatu. (Karel Havlíček Borovský) je významný satirik. Znáš opery (Rimského Korsakova)? (Hřib satan) je nejedlá houba. Trpěl nedostatkem (vitaminu C). V lékárnách lze koupit šumivé (tablety C vitaminu). Je povoláním (chemik analytik). Má živnostenský list jako (kuchař číšník). (Mohli bys) mu pomoci, udělej to. (Jestli) jsi připraven, začneme. (Zdalipak) vzpomínáš na loňský zájezd? Skladba (neboli) syntax je jazykovědná disciplína. Pracoval v (zemědělsko potravinářském) podniku. V roce 1905 vypukla (rusko japonská) válka.*
5. *Použijte výrazy ve větách, aby byl zřejmý rozdíl ve významu slov a slovních spojení:*
přítom – při tom; vtom – v tom; nato – na to; natolik – na tolik; zato – za to; jakoby – jako by
6. *Vysvětlete zásady dělení slov. Jak rozdělíte na konci řádku slova? Odůvodněte: záznam, nedostatek, překlad, nastupuje, přepracovaný, množství, vytrvat, odtlačit, náhled, předstih, následek, přeházet, osamostatnit, kamenný, rozzlobil, nenajdu, vítězství, vyzkoumat, zapomněl, poslední, výzva, bratrský, úplný, úskalí, mouka, povinnost, nauka, krček, nejvyšší, nezákonný, pojmy, vtrhl, myšlenka, zvláštní, domluvit, rozsvítit, samouk, kolemjdoucí*

ZKRATKY A ZNAČKY

1. *Vytvořte obvyklé zkratky ze slov: slečna, svatý, množné číslo, stránka, pán, paní, vlastní rukou, před naším letopočtem, akciová společnost, po Kristu, a podobně, československý, staročeský, nad mořem, a tak dále, to je, například, tak zvaný, a jiné*
2. *Jak se zkracují přívlastky a bližší místní určení v zeměpisných jménech?*
Moravská Třebová, Mladá Boleslav, Uherský Brod, Ledeč nad Sázavou, Týn nad Vltavou
3. *Uveďte příklady oficiálních zkratk akademických nebo vědecko-akademických titulů, např.: doktora medicíny, inženýra, magistra, bakaláře, doktora filozofie aj.*

4. Co znamená v literární historii zkratka RKZ? Vysvětlete zkratky PC, CD, P. O. Box, O. K., P. F., s. s. r. o., PharmDr.
5. Jaký je rozdíl v interpunkci mezi zkratkami a značkami?
6. Uveďte příklady písmenných značek pro: metr, kilometr, krychlový centimetr, litr, ar, hektar, kus, gram, kilogram, cent, česká koruna, sekunda, lux, volt, síla, čas, ampér, watt, sinus, fortissimo, piano, uhlík, kyslík, voda, poloměr
7. Napište značkou: deset procent, sto kilometrů, stokilometrová vzdálenost, devadesátistupňový úhel, dvanáctistupňové pivo, dvouprocentní roztok, dvakrát, pětinasobný
8. Uveďte iniciálové zkratky: Mezinárodní filmový festival, Mladá fronta, anesteziologicko-resuscitační oddělení, Evropská unie
9. Jakými způsoby lze napsat datum? Pozor na správnou interpunkci!
10. Vyjádřete číslicemi (arabskými, případně i římskými): strana dvacet jedna, dvacátá první strana, za třetí, desátý svazek, v osm hodin, o páté hodině

ČLENICÍ ZNAMÉNKO ČÁRKA

Čárka ve větě jednoduché

1. Doplňte čárky ve větě jednoduché a odůvodněte. Rozhodněte, kde čárka má nebo nemá být:

- a) Okna zdobily červené růžové a bílé muškáty. Vdechovali jsme osvěžující horský vzduch. Padaly velké těžké kapky deště. V okolí sídliště vyrostlo nové rozlehlé obchodní centrum. Svou nejmilejší hračku plyšového medvídka vozím všude s sebou. Slávii pražskému fotbalovému klubu se v letošní sezóně nedařilo. Přihlášky na zájezd do Anglie přijímá Jiří Novák učitel angličtiny a třídní 1. ročníku ve svém kabinetě.
- b) Třída svítící čistotou a jasně zeleně natřenými lavicemi lákala své žáky. Babička v próze Boženy Němcové byla moudrá zkušená a dobrosrdečná žena. Pohodlná cesta vinoucí se pod kopcem najednou stoupala strmě vzhůru. Můj přítel byl povrchní lehkomyslný člověk. Před námi se otevřel pohled na tichou zasněnou krajinu. Pozorovali jsme dvě vlaštovky létající z místa na místo a hledající mysz. Chvilé strávené s blízkým člověkem jsou vzácné a nezapomenutelné. Jablň rostoucí před okny zasadil můj dědeček. O prázdninách to já nebývám doma. Václav III. český polský a uherský král byl zavražděn v Olomouci.
- c) Jakou zprávu neseš Ivane? Vstal pomalu tiše s nechutí. Přijďte za týden tj. ve čtvrtek večer. Haló vraťte se! Kup mléko máslo rohlíky a sýr. Nevdávej se Bětuško do statku cizího. Hrát kuželky to byla jeho vášeň. V lese tam se cítil nejlépe. Spi dítětko spi. Brr ta voda je ale ledová! V pátek jsme se s přáteli bylo už pozdě večer vydali na taneční zábavu. Půda byla pokryta všelijakými pozůstatky táboření kolíky cáry plátna a odpadky. Ve finále budeme bojovat buď s Francouzi nebo s Němci. Pes je nejen přítel člověka a společník ale i bytost vyžadující péči. Ve škole píšeme čteme nebo počítáme a kreslíme. Dcera se vrátí pokud se nemylím začátkem července.

Čárka v souvětí

1. Doplňte interpunkci a odůvodněte: Musím si pospíšet abych se vrátila včas jinak bych totiž kamarádku nezastihla doma. Domluvíme se budete-li souhlasit až zítra a stanovíme další postup. Tyto květiny sice potřebují hodně slunce a světla ale přesto je musíme pěstovat v polostínu protože přímý sluneční svit jim škodí. Rybník ve kterém jsme se jako děti v létě brouzdali byl malý. Můžeš jít ven až když všechno uklidíš. Kdo jinému jámu kopá sám do ní padá. Několik dní přišlo a proto jsme nemohli sušit prádlo venku. Chovej se slušně nebo tě s sebou nevezmu!

Diktáty

1. Na jaře

Zpěv nesčetných skřivanů splýval nad zemí jako stříbrná záclona. Obilné klasy šustily dětem nad hlavami. Červené máky a modré chrpy jim tančily před očima. Jílovitá stezka byla zcela vyprahlá, až pukala. Do štěrbin lezli brouci a malí červi, před dětmi hbitě prchali mědění střevlíci. Krásné počasí jako by vybízelo k radostným hrám, výskotu a zpěvu.

(podle M. Majerové)

2. Co s vodníkem?

Vesnička Syslov leží stulena uprostřed lesů. Když večer svítí měsíc, vypadá opravdu jako z nějaké pohádky. Z pohádkových bytostí se u Syslova ještě aspoň jedna zachovala. Je to hashrman Brčál, který bydlí v rybníce nad prastarým mlýnem. Z cizinců tam nikdy nikdo nepřijde, nikdo si na něj nevzpomene a on sám už také nikomu neškodí. S lidmi mnoho řeči nenadělá, ale někdy si vyjede na projížďku s podivným potahem. Čtyři černé kočky si zapřáhne do malého vozičku a uhání s nimi jako s větrem o závod. Onehdy si stěžoval, že sto let poctivě strašil a teď má jít na stará kolena do muzea. A tam prý ho vezmou jen s podmínkou, že se dá na vlastní náklad vycpat.

(podle J. Lady)

3. O našem mateřském jazyce

V naší mateřštině je všechna líbeznost našeho dětství, v ní se rozezpívá příroda všemi svými změnami. Mateřština dává názvy našim knihám i cestě, po které jdeme do luk a lesů. Voní chlebem, ovocem, celou úrodou lidské práce. Proměňuje se v píseň, v rozkaz i povel. Mateřština má onu sílu sdružovat nás ve společných snahách, v úsilí vydobývat si v životě usměvavý domov. Zamýšlíme-li se nad rodným jazykem, poznáváme, co všechno můžeme jeho melodií, rytmem zachytit, přiblížit si, rozeznít. Všechno to, co žijeme, vyslovujeme svou mateřštinou. Je nejjemnějším nástrojem lidského myšlení a citů. Vyslovuje všechno, co vidíme, čeho se dotýkáme, po čem toužíme, co nám dává sílu k obětavosti.

(podle F. Branislava)

4. Podzim

Ani jsme se nenadáli a opět je tu podzim se svými pestrými barvami. Dozrály hrušky, jablka i švestky, z vinic zmizely vinné hrozny. Na silnicích se objevily automobily naložené pytlí brambor a vozy s řepou. V lesích to stále ještě voní houbami, ale přihlášly se už ranní mlhy a mrazíky. Dny se již zkrátily, počasí je sychravější. Vítr z polí přivítaly bezstarostné děti. Už v neděli se mohly pochlubit svými novými papírovými draky a závodit, který vylétne výš. Tak brzy na stráni na shledanou!

PSANÍ SLOV PŘEJATÝCH

1. *Doplňte náležité písmeno bez čárky nebo s čárkou:* perspekt-va, manik-ra, invent-ra, discipl-na, lokomot-va, baz-n, citr-n, sez-na, arch-v, pas-vum, synt-za, tuberkul-za, ang-na, konferenci-r, kontejn-r, refr-n, ekz-m
2. *Doplňte náležité písmeno s nebo z:* fy-ika, poe-ie, univer-ita, reži-ér, rene-ance, mechani-ace, kri-e, agre-e, disku-e, demi-e

Nauka o slovní zásobě – lexikologie

SLOVO A JEHO VÝZNAM (SÉMANTIKA)

1. Vyhledejte rčení, přirovnání, ustálené obraty, v kterých se objevuje slovo dub, buk, vrba, pařez, proutek, prase, zub (zuby), slon, jablko
2. Přiřaďte k následujícím rčením příslušné vlastnosti:

kam ho postavíš, tam ho najdeš	má srdce na pravém místě	drží jazyk za zuby
všechno mu padá z ruky	nepřeloží nikomu stéblo přes cestu	ani kuřeti neublíží
čerti s ním šijí	má zlaté ruce	slibuje hory doly
jedl vtipnou kaši	je samá ruka, samá noha	je do větru
3. Co mají společného rčení: je padlý na hlavu, má o kolečko víc, straší mu na majáku, je magor?
4. Co vyjadřují rčení s přirovnáním: jde to jako po másle; roste jako z vody; lže, jako když tiskne; je jako za groš kudla; kouká jako husa do flašky
5. Uveďte přísloví s týmž významem k následujícím frazeologismům: Spěchej pomalu! Bez práce nejsou koláče.
6. Opravte následující přirovnání, protože je jich užito nevhodně: Měla pleť zářivě bílou jako tvaroh. Měla bílé vlasy jako alabastr. Měla tělo bílé jako stěna. Z kolotoče slezl bílý jako sníh.
7. Rozlište slova lexikální, lexikálně gramatická a pouze gramatická: my, jednička, nosit, velký, od, tři, mně, když, byl bych plakal, tvých, neboť, haf, tam, necht', zdaleka
8. Odlište slova značková od popisných: hodiny, zahradník, sběračka, obydlí, teploměr, voda, sněhobílý, sklo, kyslík, brko, chudý, tráva, nosič, krk, umyvadlo, nástěnný, bílý, keř, chleba
9. Pokuste se vysvětlit věcný význam slov: automechanik, fotograf, psycholog, jazykovědec, kadeřnice, výtvarník, pekař, prodavač, zámečník. Jsou to slova popisná, nebo značková?

Složky významu slova

1. Srovnejte od nejmenšího rozsahu významu k největšímu následující skupiny slov: kov – nerost – zlato; jméno – podstatné jméno – slovo; křivka – čára – elipsa; savec – zvíře – vlčák – pes – tvor; sloučenina – kyselina – kyselina sírová; malíř – Antonín Slaviček – výtvarník – umělec – krajinář
2. Vytvořte významovou řadu slov se stále větším obsahem významu: přívlastek – větný člen – přívlastek shodný – rozvíjející větný člen; živočichové – mnohobuněční – obratlovci – savci – tygr – šelmy – šelmy kočkovité

Nadřazenost, podřazenost, souřadnost

1. Označte nadřazeným pojmem: secí stroj, pluh, radlice, brány, žací stroj; olovo, železo, měď, bronz; kočka, tygr, lev, jaguár; pšenice, ječmen, žito, oves, řepka, vikev, brambory; celer, mrkev, petržel, květák, kapusta, brukev
2. K následujícím slovům pšenice, švestka, zelí, smrk, candát vytvořte skupiny slov, která k sobě patří svým významem:
 - a) slova souřadná
 - b) slova vzájemně nadřazená a podřazená
3. K uvedeným slovům uvádějte slova významově **nadřazená**: hřib, polka, pivo, cín, mrkev, sukně, tableta, listnáč, matematik, atlet, halíř, bělásek, plachetnice, puška, kladivo
4. K uvedeným slovům uvádějte slova významově **podřazená**: ryba, zelenina, jídlo, obilí, nábytek, hračky
5. Které slovo není s ostatními významově **souřadné**?
Amerika, Austrálie, Asie, Anglie, Evropa
6. Který souřadný termín v řadách chybí?
maskulinum, femininum, ...; indikativ, imperativ, ...; pozitiv, komparativ, ...; singulár, ...; ..., préteritum, futurum; nominativ, ..., dativ

7. Slova jsou z hlediska nadřazenosti vzestupně správně uvedena v možnosti:

- a) obratlovec, plaz, had, zmije, jedovatý had c) had, jedovatý had, zmije, plaz, obratlovec
b) zmije, jedovatý had, had, plaz, obratlovec d) zmije, plaz, had, jedovatý had, obratlovec

8. Doplňte do vět přístavky. Uvedte vždy nejméně dvě slova **podřazená**.

Na zahradě sklízíme kořenovou zeleninu, ... Do Prahy se dostaneme různými dopravními prostředky, např. ...
Poznávali jsme různé větné členy, a to: ... Ve volném čase se věnuje různým míčovým hrám, zejména ... Hraje na
několik hudebních nástrojů, ... Všechny psací potřeby, ... , si vezmu s sebou. Babička má hodně drůbeže, ...
Poznáváme mluvnické kategorie jmen,...

9. Zkuste vyjádřit, v jakém vztahu jsou slova v následujících skupinách. Co je spojuje, co mají společného?

- a) les, lesík, lesíček, lesní, lesník, polesí, prales, zalesnit
b) učitel, sběratel, tazatel, ukazatel, skladatel; prales, pradávny, praotec, pračlověk, pravěk
c) žák, učitel, student, školník, ředitel, škola, třída, tabule, lavice
d) prsten, náramek, náhrdelník, jehlice, náušnice
e) modrý, bílý, žlutý, fialový
f) černý – bílý, černoč – běloch, světlo – tma

10. Místo nevhodného opakování výrazu užíjte v druhé větě nadřazeného pojmenování (též zájmena nebo číslovky): Náměstí zdobí stará radnice, morový sloup a měšťanské domy. Radnice, sloup i měšťanské domy pocházejí z období baroka. – V lese jsme nasbírali hodně hříbků a křemenáčů. Hříbky a křemenáče nebyly červivé. – Mám dvě sestry a bratra. Sestry i bratr jsou mladší než já.

Jednoznačnost a mnohoznačnost slov

1. Rozdělte slova na jednoznačná a mnohoznačná: tasemnice, zámek, náves, měkkýš, kostra, Afrika, lístek, kroužkovec, dva, cukr, oxid, loket, kmen, klobouk, haf, příslovečné určení, provaz, ručička, tečna, klíček, vzor, matka, citoslovce, slepýš, jazyk, elektřina, půda, škola, strávit, Pardubice, klíště
2. Do kterých vědních oborů patří následující slova? Jsou převážně jednoznačná, nebo mnohoznačná?
přísudek, trojúhelník, Mars, zpověď, podvědomí, optika, starověk, souvětí, sonet, přírma, citoslovce, petrklič, převodovka, poledník, klášter, gotika, tětíva, kyslík
3. Následující jednoznačná slova rozdělte do čtyř skupin – na vlastní jména, termíny, citoslovce, jiná slova: kosmos, cink, rohovka, mnich, Lavoisier, buňka, Vladimír, židle, Londýn, obálka, krychle, frnk, dialekt, truhlárna, otazník, Čechy, kostel, škrob, lečo, sousloví
4. V kterém případě jsou jen slova mnohoznačná?
a) obsah, korunka, chronometr c) stopka, list, lopatka
b) jehla, náramek, velryba d) Eva, výška, kohout
5. Vyhledejte slovo(a) jednoznačné(á): jazyk, rameno, srdce, zornice, máslo, stolička
6. Vyhledejte slovo(a) mnohoznačné(á): kostra, zub, hrtan, jícen, lopatka, obratel, žíla
7. Uveďte ve větě nebo slovním spojení alespoň tři významy slov koruna, hlava.
8. Jmenujte slova označující části lidského těla, která mohou mít více významů. Další významy uveďte.
9. Doložte mnohoznačnost následujících slov. Využijte výkladového slovníku. Slova použijte ve větách nebo ve spojení s jinými slovy: ještěrka, jablko, kmen, plášť, bubínek, kotouč, křídlo, pata, schodek, kniha, známka, cukrář
10. Vysvětlete různé významy podtržených slov: Časně ráno zakokrhla kohout. Na vesnici řádil červený kohout. Dva kohouti na jednom smetišti se nesnesou. Zapomněl zavřít kohoutek vodovodu. Na louce rozkvetla mateřídouška, kopretiny a kohoutek. Zamířil a stiskl kohoutek zbraně.

Homonyma

1. Užijte slove ve větách nebo slovních spojeních, aby vznikla homonymita slov: rys, žinka, brnění, žít, vinný, bylina, jeřáb, matka

2. Užití ve větách nebo slovních spojeních, aby vynikla homonymita tvarů: rubáš, kosy, praví, víru, má, pil, doprava, perem, hub, pec
3. Uveďte dvojice slov, která jsou homonymní jen ve výslovnosti, ne v písmu, např. Písek – písek, mít – mýt, vinna – vina. O jaký druh homonymity jde?
4. Kterými druhy slov mohou být stejně znějící tvary: jí, pily, sil, žal, září
5. Vyhledejte homonymní řadu (řady):

a) travička zelená – žena travička	c) včelí úlek – úlek a překvapení
b) jazyk v ústech – český jazyk	d) mladý rys – technický rys
6. Pojmenujte typy homonymity v následujících příkladech: Dítě nám kynulo na pozdrav. Těsto kynulo v míse. Nosí aktovku na zádech. Ochotníci nastudovali aktovku Václava Havla. Závodník provedl úspěšně hod oštěpem. Hod Boží velikonoční je sváteční den. Utržené rány se dlouho hojily. Utržené květiny ze zahrady zdobily stůl. Těšil se dobrému zdraví. Srdečně Tě zdraví Petr.
7. Určete rozdíly v obsahu slov: písek – Písek, Betlém – betlém, hrad – Hrad, Tokaj – tokaj, pascal – Pascal
8. Který typ homonym představují dvojice: býlí – bílí – bílý, bydlo – bidlo, sýra – síra, umývá – umívá, lýčený – ličený, pyl – pil, slepýš – slepiš, visel – visel, víří – víří, výška – vížka, obětí – objetí, vrch – vrh, zpráva – správa
9. Užití ve větách příklady homofonie: zhlédnout – shlédnout, snop – snob, led – let, blýská – blízká, zbít – sbít, mýval – míval, vyla – vila
10. Rozlište u slov se stejnou podobou, kde jde o homonymitu a kde o mnohoznačnost: jádro ořechu – jádro problému; vyježděné koleje – studentské koleje; zimní plášť – plášť hodinek; stisknout kliku dverí – mít kliku; drát peří – ocelový drát; vosí pas – cizinecký pas; utřít si pot na čele – stát v čele průvodu; bolí tě rameno – rameno jeřábu; slepice a kohoutek – kohoutek vodovodu

Synonyma

1. Vyhledejte z řady slov synonyma: kino, avšak, mnohokrát, ošklivý, jestliže, běžet, jitro, ruka, pěšina, historie, nehezky, -li, paže, utíkat, ale, mluvit, cesta, škaředý, mockrát, biograf, ráno, dějepis, hovořit
2. Nahraďte synonymy následující podtržená slova: K výrobě ptačí budky nám stačí několik prkének. Venkovské stavení zářilo čistotou. Stoupali jsme strmou cestičkou k vrcholu kopce. Tmavé mraky zahálily dříve krásně modré nebe a zvedl se silný vítr. Přijdu opět zítra a hned se dáme do práce, abychom zbytečně neztráceli čas. Potom se objevil kamarád a stále se vypytał na Petru. Včera jsme viděli pěkný film. Vždycky říkal pravdu. Připravím vám dobrý oběd. Chodím do střední školy. Zůstal sám. Prodávají laciné zboží. Z bylin se připravují hojivé masti. Všude kolem byly pozůstatky po hostině.
3. Vyberte synonymní dvojice, u ostatních určete podstatu vzájemného vztahu: dívka – holka, tužka – pero, vesnice – dědina, salám – uzenina, letadlo – aero, klobouk – čepice, had – zmije, pán – muž, sklenice – hrnek, obchod – krám, kniha – učebnice, hospoda – krčma
4. Slova hovorová, knižní, nářeční, z obecné češtiny nahraďte synonymy: Nekoukej se tak hloupě. Mám ráda moderní muziku. Velké hoře, těžká choroba a nešťastný úděl ho sklátily do hrobu. Sličná děva ruměných tváří uviděla záhy krásného jinocha přijíždějícího na bujném oři. Srdce jí zaplesalo. Podnikli jsme fajn výlet, ale měli jsme pech při návratu domů. Mladý gazda se zamiloval do pěkné děvuchy. Boty jsou mi akorát. Nosil široké nohavice a nablýskané čizmy. Děda už je fakt kmet, moc na sebe nedbá, nosí většinou starý hadry. Chodil furt s černým čoklem a choval se jako hulvát.
5. Nahraďte cizí slova vhodnými českými synonymními výrazy: absolutní klid, mylná asociace, krátká audience, anonymní dopis, pádný argument, autentický podpis, decentní dáma, forma, klasifikace, důležitá informace, vojenská uniforma, bibliotéka, komedie, rostoucí export, idea, aktivita, vzácný dokument, negativní, substantivum, literatura, rival, computer, hospitalizace
6. Nahraďte slova domácí vhodnými synonymy cizího původu (spisovnými i nespisovnými slovy): lék, deštník, poledník, pohřeb, stroj, slovní význam věčný a mluvnický, sloh, nauka o větě, pátý pád, trpný rod, podmiňovací způsob, zeměpis, výbor, vrtulník

7. Užitje následující synonymy ve větách: lucerna – lampa – svítlna – světlo; žbět – utíkat – pádit – spěchat – řítit se – upalovat – pelášit – prchat – kvapit – spěchat – uhánět – kvačit – hrnout se
8. K následujícím slovům uveďte synonyma a tvořte věty nebo slovní spojení: boj, hlína, kouř, hora, přání; levný, křivý, známý; pozorovat, studovat; málo, mimo, avšak, protože, -li; autor románu, jedovatý vítr, neúplná zpráva, téměř sto let, objasnit situaci, stateční bojovníci, hrubé jednání
9. Pokuste se vyjádřit jemné významové odstíny mezi následujícími synonymy; určete nejdříve jejich společný významový základ; doložte ve slovních spojeních či větách: horký – vroucí – vařící; zajímavý – poutavý – napínavý; kalamita – pohroma – katastrofa – neštěstí; hovor – rozmluva – rozprávka – rozhovor – pohovor – debata – diskuse; dům – budova – stavba – stavení – obydlí – srub – chatrč – barák – chalupa – chýše – vila – chata – palác – barabizna; kaz – vada; zkazit – zničit – zmařit; šedý – sivý; spořit – šetřit; skoupý – lakomý – lakotný – hrabivý – hamižný – chamtivý
10. Vyberte jeden z výrazů uvedených v závorkách a volbu odůvodněte: Chce si se mnou vyměňovat známky a já (nenamítám, s radostí přijímám). (Nechám, Dám) se přesvědčit. (Nechám, Dám) se ostříhat. Král zvýšil daně bez (vědomí, souhlasu) parlamentu. Nezvaného letce donutili, aby (slétl, přistál) na jejich letišti. Román je (obviněním, obžalobou) války. Vojska mají být z okupovaného území (odstraněna, stažena). (Objev, Vynález) elektřiny znamená mezník v rozvoji techniky. Stále musíme překonávat (potíže, překážky), které nám klade příroda.
11. Z Čapkovy Pohádky tulácké vyberte synonyma. Jaké jsou mezi nimi významové odstíny?
... lidé ho jmenovali tulák, trhan, pobuda a ještě všelijak jinak; ale někdy mu také říkali, že je poberta, zloděj, dareba nebo raubíř, ale to mu moc křivdili. František Král nikdy nikomu nic nevzal, neukradl, neštípl.
12. Jak se od sebe liší synonymní slova – významově, nebo stylisticky? dítě – děťátko – capart – robě – fakan – harant – prcek – mrně – parchant – dítko; pít – bumbat – chlemtat; podzim – jeseň
13. Vytvořte k slovům ústa a nepořádek synonyma různého stylistického zabarvení.
14. Určete, v čem spočívají jemné významové odstíny následujících synonym:
kmet – stařec – dědeček – děda – dědek
hmotnost – váha
niva – pole – role – lán
parník – paraloď
kůň – kobyla – herka – oř – komoň
brambory – bandory – zemáky – erteple
lká – nařká – pláče – bulí
krajíc – skýva
říká – praví
15. Uveďte co nejvíce synonym k podtrženým slovům. Pozorujte stylistické rozdíly: Mořská hladina se už od rána v slunci jen blyštěla. Hrad čněl vysoko nad krajinou. Můj bratr je dlouhán. Večer mám vždycky děsný hlad. Budova městské radnice je v neutěšeném stavu. Mezi přáteli pak došlo k potyčce.
16. U následujících synonym určete, které slovo je stylově neutrální, které stylově zabarvené a jak: často – nezřídka; holka – dívka; kapánek – trochu; facka – políček; krásný – sličný; Pražák – Pražan; jícha – omáčka; netoliko – nejen; dluhy – pasíva; hořet – planout – plát; zloděj – chmaták – poberta; pagáč – placka; doručovatel – pošťák – listonoš; pomlázka – mrskut; skupina – parta; oči – zraky – kukadla – světla; panelový dům – panelák; jestliže – pakliže – pakli – pokud – když; velice – velmi – hodně – značně – moc; základní škola – základka
17. a) V které (v kterých) dvojici (dvojicích) je slovo hovorové?
lampa – svítlna; stále – pořád; chlapec – kluk; cesta – pěšina
b) Která dvojice není synonymní?
komoň – kůň; lůžko – postel; větev – haluz; jabloň – strom; uši – slechy
c) V které dvojici je slovo knižní?
zlomenina – fraktura; ústa – pusa; vesnice – dědina; odpovědět – odvětit
18. a) Vyhledejte slovo básnické: posléze – potom; potůček – ručej; zvěst – zpráva
b) Vyhledejte slovo obecněčeské: dívat se – koukat – čumět – čubrnět – civět – zírat; pracovat – makat – fachtit; potloukat se – flákat se; pěkný – prima – fajn; protože – poněvadž – jelikož; nářadí – vercajk; nehoda – malér; tlustý – obézní – korpulentní; razítko – štempl; furt – pořád – neustále – stále – trvale
c) Vyhledejte slovo nářeční: chlapec – hoch – kluk – ogar – šuhaj

19. Vyhledejte slova bez citového zabarvení a slova citově zabarvená (kladně či záporně):
táta – otec – tatka – tatínek – fotr – tatík; velmi – velice – hrozně – strašně – náramně – děsně; malý – maličký – mrňavý – nevelký – nepatrný; jít – šinout se – ploužit se – vláčet se – kráčet – ubírat se – šátrat se – courat se; papat – jíst – baštit – cpát se – ládovat se; vlasy – pačesy; sestra – ségra; smrt – zubatá
20. Seřadte synonyma tak, aby vyjadřovala stoupající míru (vzestupnost): krápe – prší – leje jako z konve – poprchává – mží – mrholí – cedí; mrazivý – studený – chladný – ledový; křičí – řve – burácí – ječí
21. Uveďte významové shody a rozdíly u následujících synonym. Spojte každé slovo s jiným vhodným slovem; uvažte, kde se významy obou slov liší (nelze je zaměnit), kde jsou ve stejném významu (lze je zaměnit): tenký – slabý; pestrý – barevný; hladký – měkký; křičet – volat; silný – pevný; drobný – cenný; černý – vraný; nečistota – špína
22. Vytvořte k následujícím slovům synonymní výrazy ze záporných antonym (protikladných slov); použijte předpony bez-, ne-: surový, statečný, špinavý, částečný, zoufalství, blízko, hrubý, pochybovat, křivda, velký, často, starý
23. Místo nevhodného opakování téhož slova užíjte synonymní výraz nebo nevhodnou formulaci upravte jinak: Sbíráme nejraději hříbky, kozáky a křemenáky. Hříbky, kozáky a křemenáky jsou jedlé a chutné. – Včera jsme navštívili výstavu obrazů malířů Vysočiny. Na výstavě jsme obdivovali jejich obrazy.
24. Uvědomte si významové shody a rozdíly mezi přídavnými jmény těžký a obtížný a mezi přídavnými jmény řídký a vzácný:
- Uveďte větu nebo slovní spojení, kde lze užít obou přídavných jmen ve stejném významu (lze je zaměnit, aniž by se význam věty nebo slovního spojení změnil), např. těžký (obtížný) úkol
 - Uveďte dvojici vět nebo slovní spojení, v nichž se významy obou přídavných jmen liší (nelze je zaměnit), např. těžký náklad, obtížný hmyz
25. Nahraďte jedno ze slov se stejným základem jiným slovem téhož nebo podobného významu: Vypravil se na výpravu do polárních krajin. Oděl se teplým oděvem. Plavil se k neznámým ostrovům na nebezpečném plavidle. Zapisoval si zápisky o své cestě do Řecka. Pozoroval pozorně zajímavou krajinu.
26. Všimněte si následující **paronymie (podobnosti slov)**. Proč mezi podobnými slovy dochází často k záměně? Uveďte k následujícím slovům **synonyma**, abyste si uvědomili rozdíly: rázný – rázovitý, křepký – křehký, ustavit – ustanovit, zákonnost – zákonitost, skromný – skrovný

Antonyma

- Vyhledejte mezi dvojicemi slov antonyma: vysoký – hluboký, holub – slepice, dole – nahoře, temno – šero, pravý – levý, moudrý – hloupý, pravý – falešný, hořký – sladký, ospalý – bdělý
- Uveďte k následujícím slovům slova opačného významu. Najděte jich, pokud to jde, i více: zdraví, obrana, škoda, dobrý, bohatý, narodit se, milovat, stavět, dobře, pomalu, zde, každý, tlustý, světlý, ztráta, nejniž, tělesný, potichu, usnout, na jaře, nikdy, příjem, úzký, zdáli, koupit, mladík, rub, křivý, mluvit, odletět, začínat, čistota, pravda, pamatovat si, rozsvítit, příd, jednoduchý, pokárat, zapřáhnout, nad, vlevo, klesat, ano
- Vytvořte antonyma od téhož základu protikladnými předponami: přitáhnout, nastoupit, podjezd, odchod, cenný, slavný, kdo, jak, něco, významný, jít, přítel
- Jak se liší vyjádření v těchto dvou řádcích?

nemladý	nehezky	nehodný	nepříjemný
starý	ošklivý	zlý	odporný
- Odišle, zda následující dvojice jsou synonyma, nebo antonyma: dobře – správně, nyní – nyní, současný, dnešní – včerejší, často – mockrát, všechno – nic
- Která záporná slova nemají své kladné protějšky?
nevrlý, nepřítel, nezdárný, neurvalec, nešika, nesladký, nejapný, nevraživý, neladit
- Následující dvojice přídavných jmen můžeme považovat i za slova opačného významu. Uveďte příklady ve spojení s vhodnými podstatnými jmény: lehký – těžký, lehký – obtížný, lehký – těžkopádný, lehký – namáhavý, lehký – hluboký
- Změňte následující věty tak, aby vyjadřovaly opak: Donesla se jí smutná zpráva a v očích se jí zatmělo. Všichni byli hladoví. Zítra pojedou do Prahy. Po dlouhém boji v závodech zvítězil. Odtud bylo daleko k malé říčce.

VRSTVY SLOVNÍ ZÁSoby

1. Z následující řady slov rozlište slova **stylově neutrální (bezpříznaková)** a **stylově zabarvená (příznaková)**. Určete druh **stylového zabarvení**: nosnost, mléko, dráb, disketa, sluníčko, pětikilo, přes, smutný, dusík, odvětit, vesna, škola, barabizna, psina, jarý, les, jíst, jeden, zítra
2. Která z následujících slov by se mohla vyskytovat v běžném hovoru, v odborné stati, v básni, v historickém románu? štelovat, páže, tečna, lepý, primogenitura, ulejvák, purkmistr, mikrosvět, lapka, fabrika, jeseň
3. Rozlište výrazy **slohově neutrální** a **knižní** a vytvořte vhodná slovní spojení. Která ze slov jsou téměř souznačná? toužit, dychtit, bažit, lačnět (po slávě, penězích, odpočinku, dobrodružství); odvážný, chrabrý, statečný, statný, srdnatý, smělý, hrdinský, hrdinný, neohrožený, udatný (horolezec, čin, zachránce, myšlenka, strážce hranic, šedesátník, voják, muž, obránce Prahy)
4. Výrazy knižní nahraďte slohově neutrálními: odvětil, zesnul, záhy, skráň, rov, jít v ústřety
5. Vyhledejte slova knižní a nahraďte slovy běžně používanými, ale téhož významu: Robátko se na nás usmálo. Posléze se ozval břeškný pochod. Dostavil se kšilžený úspěch. Celou neděli setrval na loži a lkal nad svým neštěstím, neb takové hoře bylo nad jeho síly. Byl jsem poslán koupiti čerstvé jaternice. Blankytné nebe se najednou zatáhlo. Brunátné slunce se rozzářilo. To je neblahá zvěst.
6. Vyhledejte slova básnická a nahraďte slovy stylově neutrálními: Dojímaly ho luzné zvuky strunných nástrojů. Po zimě přichází vesna. Rozkvetlou lučinou zazníval šumot a bublání stříbrného ručeje.
7. Výrazy nespisovné nahraďte spisovnými (i souslovími): Kolem nás přeřčeli dva nádražáci a za nimi policajti. Děda akorát dokouřil fajfku. Na prejezdu spustili šraňky. Za šilené peníze jí splášil kožený futrál na foták. Pošťák přinesl dopis. Hromada študáků u zkoušky prolitla. Raději chcípnu hladem, než bych se vrátila do fabriky k těm vyřřiduchům. Naše babička je fakt pořad fit. Podej mi léky z horního šuplíku. Nezašpuntovaná flaštička se převrhla a na ubruse se objevily tmavé fleky. Měli jsme dnes s bráchou ve fabrice fofr.
8. Odlište slova z obecné češtiny, hovorová, nářeční, slangová, argotická, regionalismy, profesionalismy: koukat, tělocvikář, akorát, pololetky, minerálka, dechovka, harant, šejdrem, flaška, bachař, kluk, céděčko, tranzisták, sjezdař, bažant, fajnověj, fofr, frčka, fáro, špitál, furt, vejška, paraple, magič, opuštěák, žvejka, flastr, kvaltovat, zdrávka, eksnout, rež, kytká, mazák, štabajzna, druhák, veselka, muzika, pořad
9. Nahraďte slova nářeční spisovnými českými slovy: vybírat erterple, ložit po stromech, sbírat jahody a černice, velikonoční straky, jíst cmundu, ogaň na dědině
10. V části Bezručovy básně vyhledejte nářeční slova. Jakou funkci mají v textu?
Láska jsi, štěstí jsi, sličný motýle? na černé kadeři, na ruce bílé...
Odlet', bys šuhaje, děvuchu zdobil co bych já, co s tebou robil?
11. Vyhledejte slova typická pro zájmová a pracovní prostředí. Odlište slova slangová. Nahraďte vyjádřením spisovným. Studuji na stavebce. Chodím do stejné klasy jako Pavel. Vytasil mě z dějáku. Petr je šprtoun. Mám nohu v gypsu, ale nejdřív mi chtěli dát jen škrobák. Byl jsem na operaci slepáku.
12. Vyhledejte slangová slova ze sportovní stránky některého deníku.
13. Z hlediska dobového zabarvení slov odlište archaismy, historismy, neologismy (zvl. slova vzniklá v nové době): tarasnice, aerobik, varta, šohaj, drahně, jelikož, rychtář, užít, dráb, silozpyt, lunochod, euro, hardware, chudobinec, laser, vůkol, převelice
14. V čítankových textech najdete archaismy, regionalismy, obrazná pojmenování, expresivní slova, neologismy, poetismy.
15. Rozlište slova s citovým zabarvením (kladným i záporným) a bez citového zabarvení: otec, strýček, tlustoch, babizna, kočka, hajat, chvátil, lvoušek, chrnět, Pepík, mamka, pačesy, chlastat, kůň, hnáty, spinkat, brejličky, čumět, hulvát, kec, krákorat
16. Co vyjadřují rčení: Vydechl naposledy. Spí věčný spánek (sen). Odešel na věčnost. Už na něm roste trávníček. Už ho hlava nebolí.
17. Uveďte eufemismy místo těchto výrazů: Lže. Je tlustoch. Je starý.

18. Uvedte dysfemismy místo těchto výrazů: Moc jí a pije. Oprýskaný starý dům. Tato starší paní je obézní.
19. Která ze slov zakončených na -oun, -och jsou citově zabarvena (jak) a která nikoliv:
pěstoun, krkoun, běhoun, křikloun, šplhoun, letoun, zrzoun, okoun, bručoun; běloch, jinoch, tlustoch, slaboch, černoch
20. Rozlište zdobněliny, které označují malé věci, a zdobněliny, které mají citové zabarvení: Karlíku, posviť mi lampičkou. Jez masíčko, Petulko! Na cestičce jsme sbírali kamínky.
21. Vyhledejte slova dětská a domácká. Nahraďte je slovy stylově neutrálními:
Málo papáš. Brácha odjel. Chceš se nabumbat? Hačni si hezky, ať nehapáš. Otoušek půjde hajat.
22. Jak se v domácím prostředí oslovují nositelé následujících jmen? Jak se tyto obměny křestních jmen nazývají?
Marie, Vratislav, Vlastimil, Ludmila, Anna, Josef, Václav

OBOHACOVÁNÍ SLOVNÍ ZÁSObY

1. Vyberte z následujícího textu slova, která vznikla v poměrně nedávné době. Do kterého oboru většinou patří? Proč a jak byla nejčastěji utvořena?
Za nejnižší cenu ručíme
Nový elektronický hypermarket Electroworld, který je součástí britské velkoﬁrmy Dixons, láká supernízkými cenami. Dokonce tvrdí, že levněji nikde jinde nenakoupíte. Říká se tomu cenová záruka. V podstatě jde o to, že pokud zákazník objeví do sedmi dnů poté, kdy v Electroworldu nakoupil zboží, nižší cenu na týž výrobek u konkurence, ﬁrma mu vrátí 125 procent rozdílu. Marketingoví experti tvrdí, že ﬁrmy jako tato často mají omezené množství výrobků za nízkou cenu, na ně nalákají lidi do obchodu a ti si pak koupí i jiné výrobky za ceny odpovídající konkurenci. Popsaný princip však často využívají spíše velké potravinové řetězce. Tam existují věci, kterým se říká „položky známé ceny“ – všichni vědí, kolik stojí chleba, kolik litr mléka. Takže se musíte ujistit, že u nich máte nejnižší cenu, a pak si udělají větší marže na ostatních položkách.
(z denního tisku)
2. Vyhledejte v následujícím textu slova odvozená, složená, sousloví a slova přejatá z jiných jazyků. Uvedte slova, která patří k jádru slovní zásoby. Který ze způsobů obohacování slovní zásoby češtiny je nejčastější?
Knihy za deset let zdražily pětkrát
Milovníci literatury všeho druhu musí v knihkupectvích v Česku sáhnout za poslední léta stále hlouběji do kapsy. V porovnání se světem však cenová hladina na našem knižním trhu ještě zdaleka není nejhorší. Zvýšení cen knih způsobily zejména rostoucí ceny vstupů. Papír, lepidlo či barvivo se většinou nakupují za světové ceny. Knihy se však prodávají v českých korunách. Malí a střední nakladatelé, přestože minimalizují zisk, nejsou schopni mít z vydání jednoho titulu velký zisk. Pokud se jim další dva tři tituly nepovedou, dostávají se do platební neschopnosti.
(z denního tisku)
3. V kterých slovnících byste našli výklad významu slov: nakladatel, marže, kapitál, barvivo, potravinový řetězec, marketing
4. Rozlište sousloví od volných spojení slov: vlčí mák, umletý mák; červené jablíčko, rajské jablíčko; střední škola, dvoupatrová škola; ozubené kolo, jízdní kolo, velké kolo, ruské kolo; osobní vlak, dlouhý vlak
5. Kterým ze způsobů se česká slovní zásoba obohatila o tato slova?
louh sodný, Hradec Králové, zásadní, metro, padák, mixér, cirkus, velkoobchod, orbitální stanice, černá díra, myš, čočka, literatura, samoobsluha, dárkyně, gravitační zákon, perestrojka, second hand, céďčko, esemeskovat, kultura, bubínek, veselohra, stoleček
6. Z kterých jazyků byla přejata slova: brífink, song, sprej, diskžokej, pedikúra, hit, anděl, vzduch, univerzita, škola, rokenrol, displej, mandolína, kapitán, banka, žampion, soprán, šroub, klip, knedlík, fotbal, košile, barva, koňak
7. Ke kterým přejatým slovům z následující řady existují také české varianty: film, televize, fotbal, legitimace, automobil, geografie, raketa, ekologie, literatura, historie, univerzita, metro, kakao, gól, elektřina, motor, video, gramatika, kompozice, interes, rezultát, imitovat, komitét, ekonomický, diktát, substantivum

8. Jak byly utvořeny jazykovědné termíny: přídavné jméno, citoslovce, předpona, infinitiv, spojka, budoucí čas, kořen, souvětí, číslo jednotné, přísudek, vsuvka, koncovka, doplněk

ZMĚNY SLOVNÍHO VÝZNAMU

1. Ve starším jazyce znamenalo slovo nábytek movitý majetek. Jak se změnil jeho význam do současného jazyka? Slovo pán ve středověku znamenalo příslušníka vyšší šlechty. Jak se změnil význam tohoto slova? Slovo řemeslný znamenalo původně dovedný, zručný, umělecký. Jak se kladně hodnotící význam ztratil?
2. Ke kterým změnám slovního významu došlo u slov: znamenitý (původně nápadný, tj. co lze dobře znamenati); šroub (původně spojovací součástka obecně); pověst (původně vše, co se povídá, vypravuje); dobytek (původně kořist, dobytá na nepříteli); myš (původně pouze drobný hlodavec); zbrusu nový (původně nový výrobek, jehož konečná podoba vznikla broušením)
3. Uveďte si změnu významu slov při změně mluvnického čísla: novina – noviny, paměť – paměti, pivo – dvě piva, hodina – hodiny, sad (ovocný) – sady, srážka – deštové srážky, váha – váhy, neděle – dvě neděle, léto – léta
4. Spojte přídavná jména bílý, -á, -é a ostrý, -á, -é s různými podstatnými jmény a pozorujte změnu jejich významu.
5. U vyznačených slov rozhodněte, zda jde o význam základní či přenesený:
Jedli jsme z nových talířů. Snědl jsem talíř polévky, mísu knedlíků a vypil sklenici piva. Nosí zlatý náramek. Jsi má zlatá holčička. Donesl psaní na poštu. Psaní mu ve škole dělalo potíže. Celý život se věnoval psaní. Po ulici tekli proud vody. Vypnuli elektrický proud.
6. Vložte podstatu přenesení pojmenování. O který typ přenesení jde?
Ztratil střechu nad hlavou. Nebudu se s tebou párat. V cukrárně měli různé dobroty, zvláště kočičí jazyčky, tunely a rakvičky. Jak někdo může být taková udavačská krysa! Dejte pozor na nechráněný železniční přejezd. Prospěchově začal ve škole pokulhávat. Vyprávěl nechutné vtipy. Konečně sesmolil slohový úkol. Čekala ho tučná odměna. Oblíbil si Kavánovy oleje. Bratr má novou škodovku. Dal se ostříhat na ježka. Děda přinesl slepicím krmení. Mám v knihovně celého Hálka. U kapličky se sešla celá vesnice. Stráž zadržela podezřelého člověka. Poslali jsme pohled z dovolené.
7. Vysvětlete základní významy slov a uvádějte další, vzniklé přenesením. Použijte slov v různých významech ve větách: noha, pata, rameno, čelo, žebro, trup, kostra, koleno, hlava, krk, ucho, oko, mandle, šije, zub
8. Který(é) význam(y) vyznačeného slova vznikl(y) přenesením na základě podobnosti?
Nepřekročil práh tohoto domu. Celé město prožívalo noc hrůzy. Na jaře kvetou kočičky. Postupovali jsme po hřebenech hor.
9. Který(é) význam(y) vyznačeného slova vznikl(y) přenesením na základě věcné spojitosti?
Byla hluboká noc. Dám ještě koním pítí. V koruně stromu zpíval kos. Ty ruce, co se jen napracovaly! Jím ementál.
10. Označte hlavní (původní) význam slova černý: černá noc, černé myšlenky, černá duše, černá barva
11. Uvádějte další významy slov vzniklé přenesením pojmenování, např. lopatka, list, knoflík, kmen, kořen
12. Na základě kterých vztahů došlo k přenesení významu v následujících příkladech?
střední škola – dvoupatrová škola; období středověku – středověk vytvořil vynikající stavitelské památky
13. Vysvětlete metaforickou podstatu lidových rčení a ustálených spojení:
mazat někomu med kolem pusy, uhodit hřebík na hlavičku, zvednout kotvy, mlátit prázdnou slámu, hrát první housle, pálí ho dobré bydlo, vřelý dik, hromy bijí, déšť bubnuje do oken
14. Odlište významy, které vznikly přenesením slov na skutečnosti metaforou a které metonymií: celé město klečelo na kolenou, kořen slova, číst Viewegha, jím gothaj, list papíru, slovesný kmen, ví o tom celá ulice, delta Nilu, duše a plášť pneumatiky
15. Vysvětlete význam obrazných pojmenování: bílá vrána, slepá ulice, husí kůže, tvrdý oříšek, psí počasí, železná vůle, černá ovce
16. Rozlište příklady oslabování nebo zesilování výrazu, vyjádření protikladu, ironie, konkretizace abstrakt nebo záměny smyslových kvalit: Uchvátily nás nebetyčné hory. Vy jste nám ale pomohli! Hlava už ho nebolí, dodýchal. Neudělal to nejlépe. Po shrbeném týle mu splyvaly bílé vlasy. Vrátil se poněkud v náladě. Vyplakala moře slz. Ty jsi chytrák! Není to nesnadné. To je

počasí, co? Obraz se vyznačuje křiklavými barvami. Z vedlejší místnosti zaslechli hořký pláč. Sállem zněly sladké melodie. Vaše chování není nejvybranější. Co jsi to za hrdinu? To ses tedy vyznamenal! Beru to smrtelně vážně. Ty tomu nějak rozumíš!

17. Interpretujte některé básně vašeho oblíbeného autora z hlediska jazykového. Pozorujte zvláště obrazná vyjádření, vyhledejte přímá a nepřímá pojmenování, básnické obrazy různých druhů.
18. Jaké umělecké prostředky jsou použity v těchto úryvcích? Květnové sluníčko, největší básník, největší malíř, největší komponista, největší architekt, posílalo zemi z oblohy všechno svoje umění (A. Stašek). Zvuk zvonce padl na třídu, včelí úl se změnil v osikový lesík (F. Šrámek). Ty české rybníky jsou stříbro slité, / žíhané temnem stínů pod oblaky (A. Sova). Sychravé zimy dlátem bolesti / monogram bídy vryly v jejich tělo (K. Toman).

USTÁLENÁ SPOJENÍ SLOV

1. Rozlište, co je a co není sousloví: dvojčlenná věta, dlouhá věta, složitá věta, Eukleidova věta, skřivan polní, symfonická báseň, Nerudova báseň, zelený list, zelný list, červené víno, Železné hory, vysoká škola, šicí stroj, nový stroj, červená tužka, věžové domy, secesní domy, skok vysoký, vysoký skok, oběžná dráha, postavení mimo hru, prašná silnice, Prašná brána, Poslanecká sněmovna ČR, Newtonovy zákony, rezervované místo, dechová hudba
2. Uveďte atletické disciplíny pojmenované souslovím, botanické názvy, technické a jiné několikatslovné termíny.
3. Vyhledejte sousloví: Do pokrmů přidáváme nové koření. Pepř byl ve středověku vzácným kořením. Životopis napište na psacím stroji nebo na počítači. Textilní podnik vyrábí tkaniny na moderních strojích. Jízdní kola jsou nejlevnějším dopravním prostředkem. Dřevěná kola ze selských vozů jsou oblíbenou ozdobou chalup. Na talíř naservírujeme brambory, španělského ptáčka a volské oko.
4. K následujícím slovům uveďte osobní jména, aby vznikla ustálená slovní spojení. Vysvětlete jejich význam.
... meč, ... chlév, ... vejce, ... vítězství, ... nit, ... pata, ... muka
5. Užijte následujících slov jako součástí sousloví: jméno, hřib, sýkora, violka, kysličník, stroj, medvěd, muchomůrka, škola, atletika, úhel, majetek, hra, hudba, válka
6. Vyberte a spojte přídavná jména s náležitými podstatnými jmény, aby vznikla ustálená spojení:

Panamský	tvářičky	turecký	salát
olomoucký	špagety	londýnský	káva
jablonecký	salám	vlašský	mlha
milánský	průplav	Pythagorův	zájmeno
uherský	pivo	přívlastňovací	papřsek
plzeňský	bižuterie	Roentgenův	věta
7. Vysvětlete význam těchto lidových rčení a frazeologismů: táhnout za jeden provaz, boty vzaly za své, je samá ruka, samá noha, jablko nepadlo daleko od stromu, dívat se růžovými brýlemi, praštit se přes kapsu, nechá na sobě dříví štípat, páte kolo u vozu, má za ušima, má něco za lubem, je ve mně malá dušička, jedl vtipnou kaši, dívá se skrz prsty, vzal nohy na ramena, hrát první housle, házet flintu do žita, dělat z komára velblouda, v hlavě mu přeskočilo, strkat do něčeho nos, slibovat hory doly, dělat mrtvého brouka, být v obraze, v pohodě, dostat kopačky, zahrát něco do autu
8. Vyjádřete obrazně: pouští se do nebezpečných činů, je hrubý a necitelný, je lakomý, je k někomu nespravedlivý, je v tom velký rozdíl, dělá něco zbytečně, je nenormální
9. Uveďte vhodná (obvyklá) přirovnání s použitím slova jako: je zmrzlý, má hlad, má se dobře, chodí špatně oblečený, je zamilovaný, je zvědavý, spí tvrdě, rychle se rozprchl
10. Vysvětlete význam přísloví a pořekadel: Komu se nelení, tomu se zelení. Kdo chce psa bít, hůl si vždycky najde. Darovanému koni na zuby nehleď. Vrána k vráně sedá, rovný rovného si hledá. Když se kácí les, létají třísky. Není všechno zlato, co se třpytí. Když ptáčka lapají, pěkně mu zpívají.
11. Uveďte příklady pranostik, přísloví, pořekadel. Uveďte příklady ustálených slovních spojení, která potřebujeme při společenském styku. Uveďte příklady citátů – výroků významných osobností, které jste si oblíbili.

12. *Nahradte vyznačená slova hovorová nebo nespisovná spisovným souslovím:* Nádražím jezdí osobáky a nákladáky. Nad městem přeletěl tryskáč. Půjčil jsem si bratrův foťák. Připravuji se na přijímačky. Mám ráda bramboračku. Hledám propisovačku. Nerada poslouchám dechovku. Psali jsme pisemku z dějepisu a čtvrtletku z češtiny. Dostal jsem k Vánocům pisíčko.
13. *Rozlište pojmenování univerbizovaná a multiverbizovaná, uveďte výchozí pojmenování a posuďte výrazy z hlediska spisovnosti:* Rada to včera schválila, město povoluje žádosti. Je třeba rázným způsobem řešit problematiku asociálů. K večeři jsem jedl ementál a gothaj, k obědu sekanou. Zaujal mě zvláště hráč na housle. Bydlím v paneláku. Na zimu jsem koupil metrák brambor. Zdejší továrna na vagony propouští zaměstnance. Nerad chodím k zubaři. Po zimě byla porušena většina asfaltek.
14. *Určete, z kterých sousloví vznikla následující jednoslovná pojmenování:* státnice, gumáky, základka, pololetky, čabajka, taneční, jednosměrka, přesilovka, zasedačka, burgundské, trvalá, kombinačky, tatarka, uzené, minerálka, turek, vrchní, puťák, diplomka, autodoprava, sanitka, desítka, dálka, výška a tyčka, koncentrák, mikrovlnka, spacák, kazeták, sodovka, Kanáry, klávesy, bulvár, kolínská
15. *K souslovím uveďte jednoslovné náhrady:* tranzistorové rádio, gramofonová deska, vlečný vůz, olympijské hry, hokejová hůl, Václavské náměstí, železniční zaměstnanec, hráč hokeje, důkladným způsobem, provést operaci, rodičovská veřejnost, proces privatizace, provést změnu, upadnout do nemoci, uplatnit požadavek, jít na návštěvu, zůstat sám, přidat sůl a koření, vysvětlit důvod, přijít pozdě, opatřit obalem, sestavit plán, mrazicí box, řidičský průkaz
16. *Rozhodněte, zda vedle sousloví existují i pojmenování jednoslovná, a posuďte, zda jsou spisovná (viz i poučení ve Slovníku spisovné češtiny):* průmyslová škola, kyslíčník uhlíčitý, zoologická zahrada, fotografický snímek, zlatý déšť, výrobce houslí, hráč na kytaru, obývací pokoj, český jazyk (vyučovací předmět), propisovací tužka

Automatizace a aktualizace

1. *Uveďte jako příklad **automatizace výrazu** některé zdvořilostní fráze, pozdravy, blahopřání, obvyklé formulace v soukromých dopisech.*
2. *Vyhledejte automatizované publicistické výrazy v kterýchkoli novinách. Najděte celé „bloky“ vyjádření, které slouží k rychlé a stručné informaci.*
3. *V které situaci (v útvarech kterého funkčního jazykového stylu) najdete tato obvyklá spojení: Potvrzujeme příjem Vaší objednávky ze dne ... a sdělujeme Vám ... Jak se vám daří? Odvoláváme se proti Vašemu rozhodnutí ze dne ... s uvedením těchto důvodů ... Setrval s ním v srdečném rozhovoru. Do Prahy přibyla v těchto dnech delegace ... Byla uspořádána recepce na počest ...*
4. *Vyhledejte v textech novin příklady **aktualizace**, které mají vzbudit zájem čtenářů (např. nápadné novotvary, obměny běžných vyjádření, nečekané výrazy v ustálených spojeních). Uveďte příklady aktualizace slovního významu v běžném hovoru (oblíbená módní dobová vyjádření).*
5. *Pokuste se vytvořit aktualizované titulky k novinovým článkům na téma: růst počtu dopravních nehod, slavnostní otevření nové trasy metra, dopadení bankovních lupičů, zahájení maturitních zkoušek na gymnáziu, naši hokejisté nečekaně prohráli, konání knižního veletrhu*
6. *Originalita, novost, a tedy působivost je typická pro uměleckou literaturu (viz metafory, metonymie aj.), např. smetanové čepičky hor v čokoládové krajině; najděte taková vyjádření v próze, a zvláště v poezii různých spisovatelů.*

Tvoření slov – derivologie

1. *Jakým způsobem se čeština obohatila o následující slova:* přečin, dolování, letadlo, neúrodný, poškodit, březový, daleko, severoamerický, srdcovitý, trojčipý, nábytkářství, křídélko, šedohnědý, cédečko, padák, plynoměr, gramofonová deska, atom, podzemní dráha, kakao, počítačový systém, NATO
2. *Jakým způsobem vznikla slova z oblasti sportu?*
bruslař, krasobruslař, pirueta, fotbal, kopaná, stadion, hřiště, výkop, přihrávka, hokej, gólman, brankář
3. *Jak byly vytvořeny jazykovědné termíny:* skloňování, slovotvorný základ, dativ, přívlastek shodný, citoslovce, číslo jednotné, trpný rod, přípona, přístavek, stylistika
4. *Roztřídte slova do dvou skupin – na odvozená a složená:* starobylý, nástrojař, přenocovat, nocleh, činohra, nevyzpytatelný, dřevorubec, velmoc, ponocný, rozednění, způsobilý, chvalořeč, bojeschopný, zloděj, bezmocný, zamžikat, okamžik, kovodělník, zeměpis, nejjižnější, rozsáhlý, dětství, bezstarostnost, odtud, bohatství, současný, rozzářit, dobrodružství, rozumně
5. *Z řady slov příbuzných vydělte slova odvozená a slova složená:* lesák, lesostep, lesní, lesník, zalesnit, lesnický, lesík, lesnictví, lesopark, prales; lodivod, lodní, lodník, parolod, loďař, vylodit se, loděnice, loďka; travina, trávník, trávopolní, travička, travnatý, zatrávnit, trávový, trávní

ODVOZOVÁNÍ (DERIVACE)

1. *Kterými slovotvornými prostředky byla vytvořena následující slova ze školního prostředí:* školník, hřiště, školní jídelna, přestávka, ukazovátka, učebnice, sešit, podložka, tužička, ředitelka, francouzština, chodba, schody, zábradlí, vyučující, vyučování, rozvrh, studentka, knihovna, učebna, lavice, počítač, tělocvična
2. *Mají uvedená slova v jednotlivých řadách stejný, nebo rozdílný slovotvorný základ?*
ubrus, brusle, brusič, brusírna, bruska, krasobruslař; výloha, úloha, předloha, sloh, složka, polohování, hloh, příloha
3. *Rozhodněte, zda jsou podtržená slova ve spojeních příbuzná, nebo ne. Odůvodněte:*
sladit tóny – sladit kávu; nalézt a potrestat vinici – založit vinici
4. *Od kterých základových slov jsou odvozena slova:* nadporučík, želví, hnízdit, skromně, rozumět, pekařův, vodstvo, kolegyně, denní, pravěk, ohradní, knížka, nižší, listnatý, tamější, stromoví, hloupost, račí, racčí, příkaz, běloch, zahrada
5. *Uspořádejte slova podle toho, jak byla postupně odvozena:* domovník, dům, domovnice, domovní; knihař, knihařství, kniha; čistota, čistý, čistotný; nerozum, nerozumný, rozum
6. *Od slova voda odvoďte další slova a tvořte i složeniny. Doložte rozšiřování slovní zásoby:*
– *podstatná jména pomocí předpon* (např. rozvodí), *přípon* (např. vodák) *a tvořte složeniny* (např. vodojem)
– *přídavná jména pomocí předpon* (např. povodňový), *přípon* (např. vodní) *a tvořte složeniny* (např. vodoohospodářský)
– *slovesa*
– *příslovce*
– *víceslovná pojmenování* (např. borová voda nebo vodní sklo)
– *frazeologismy* (např. z jedné vody načisto)
– *chemické termíny* (např. uhlovodík)
– *pojmy z pohádkového světa* (např. živá voda)
– *názvy místní* (např. Dobrá Voda)
– *příjmení osob* (např. Vodňanský)
– *názvy institucí, podniků*
– *uveďte, v kterých titulech uměleckých děl se slovo voda nebo jeho odvozeniny vyskytují*
7. *Uveďte příbuzná slova od základů:* -mysl-, -chod-, -uč-, -mil-
8. *Vytvořte slovní řadu k slovům:* kov, země, práce, nést, velký, hrad

9. *Určete slovotvorný základ ve slovech:* lednice, brusírna, lékárna, bezejmenný, pilník, zjev, objem, výnosný, předkládat, podpora, zahradník, pravěk, východní, náskok, výmysl, přístroj, radost, rozsvítit, obtočit, odvětví, osamět, skladatel, chodník, listnatý, zazpívat, srdcovitý, objasnit, vyskočit, včelín, house, obhájce, deník, vlněný, cukrář, bratrský, lidství
10. *Vypište slova se společným slovotvorným základem (se stejným kořenem), tj. slova příbuzná. Uvedte slovotvorné prostředky:* řidič, rychlík, výmol, náprstek, výpis, nosní, mletí, lyžař, dovedení, nožik, řídit, nožka, spisovatel, moucha, provázet, koule, dopisovat, návod, nosič, pravda, růžek, ředitel, mlít, spis, nůž, přínos, prstík, rychlost, nohavice, muší, kulatý, vodič, psát, růžový, rychlý, prst, nosík, ředidlo, lyže, řízení, výpisek, vedení, noha, muška, opravdový, roh, růže, dopisovatel, řidičský, nos, prstový, rozředený, dům, nositel, rohový, růžička, řídící, ředit, domek, nosit, nároží
11. *Rozlište u následujících podstatných jmen, zda za slovotvorným základem následuje jen přípona, jen koncovka, přípona i koncovka:* skály, domácími, ryby, rybář, rybami, stolek, holemi, tesař, bratrovi, krávy, kravín, kravičkami, královi, králi, kralovat, králík, králíkoví, včela, včely, včelí, včelín, viník, víno, brzičko, obuvi
12. *Uvedte základová slova následujících odvozenin a rozdělte odvozeniny tvořené:*
a) příponou (např. trav/íčka – základové slovo tráva)
b) předponou (např. vy/letět – základové slovo letět)
c) obojím, tj. předponou a příponou, nebo předponou a koncovkou (např. u/myva/dlo – základové slovo umývat)
d) koncovkou (např. had/í – základové slovo had)
e) předponou a koncovkou (např. ná/draž/í – základové slovo dráha)
 podhradí, mráček, vzletět, kohoutek, sousedka, doskočit, rozpouštědlo, tazatel, kreslení, sadař, Moravan, podpatek, skladník, nádvoří, prales, nárameník, zedník, tetin, oddělit, skladnice, včelí, strýcův, rozzářit, listí, chodba
13. *Vyhledejte slova se společným základem, napište je do sloupců pod sebe a podtrhněte předpony, přípony:* lesní, květ, zahrada, ryba, výkvět, les, rybník, lesnatý, hradiště, rybí, zalesnit, hrad, okvěti, Hradčany, zahradník, lesník, rybnatý, okvětní, ohrada, rybář, hradní, květnatý, podhradí, poleší, hradit, výhradní, rybářka, přehrada, zahradnický, výhrada, rybička, rybářský, rozkvetlý
14. *Odtrhněte předponu, příponu, popř. i koncovku, vyznačte kořen slova:* bohyně, slabost, lístek, vinný, lidskost, slaměný, hloupost, rozpočítadlo, koňský, továrník, skladatelský, tavič, spisovatel, sazečův, odesílatelka, kavárna, lísteček, smetiště, silový, výběh, hvězda, hvězdný, souhvězdí, hvězdička, náskok, mistrně, průbojný, půllitry, psí, psisko, předehra, polský, polsky, Polák, Polka, pole, maličko, vozit, předjarní, nesprávný, rozsoudit, podpatek, přírodní, odkaz, odrodilec
15. *Následující slova rozeberte:*
a) z hlediska stavby slova, tj. oddělte předpony, kořeny, přípony, koncovky (např. malíř/sk/ý – kořen, přípona, koncovka; kras/o/brusl/ař/k/a – kořen, spojovací samohláska, kořen, přípona, přípona, koncovka)
b) z hlediska slovotvorného, tj. vyčleňte slovotvorné základy a slovotvorné prostředky (předpony, přípony i s koncovkou), u složenin budou dva slovotvorné základy (např. malíř/ský – slovotvorný základ malíř, přípona s koncovkou; krasobruslař/ka – 2x slovotvorný základ, přípona s koncovkou)
 ptakopysk, elektroléčba, neúslušný, nepořádek, rychločistírna
16. *Vypište slova se společným základem a pozorujte, kde a jak se v nich mění kmenové hlásky:*
 vzor: chůze – chodit – přicházet
 bílý, zpěv, sbírat, roh, lékař, moucha, nese, cvik, nosí, běloba, nůše, zpívat, sběračka, růžek, léčit, muška, snáší, cvičit, běloučký, bouda, vybělit, budka, výběr, přínos, dcera, město, Praha, sníh, ruka, kůň, dceřin, měšťan, kus, nastupovat, ručička, lev, koňský, kousek, nároží, nástup, řídit, hlásit, lví, víra, hlášení, věřit, ředitel, pražský, soudit, zesílit, oblak, zesilovač, rozsudek, běh, obláček, běžet, sněžit, nastoupit, hlasat
17. *Tvořte zdvojnásobky a pozorujte hláskové změny:* vrch, váhy, strouha, kniha, hoch, opice, schod, jádro, hrad, sud
18. *Ke slovům použijte vhodné předpony bez-, pod-, nad-, před-, ob-, od-, vz-, roz- a napište:* -plát, -sypat, -pamatovat se, -tyčit, -chod, -sudek, -zuřit, -skřípat, -zářit, -dychovat, -starostný, -pověď, -průměrný, -sadit, -tížit, -křísit, -žhavit, -díl, -důstojník, -daný, -jezd

Odvozování podstatných jmen

1. *Utvořte podstatná jména a přídavná jména příponami* -ství (-tví), -stvo (-tvo), -ský (-cký), -ba *od následujících slov*

a zamyslete se nad významem těchto přípon. Utvořená slova napište: lid, bohatý, dítě, mnoho, kreslit, voda, hutník, vítěz, pán, kníže, čist, vysadit

2. Utvořte podstatná jména ze sloves nebo podstatných jmen, která označují zaměstnání nebo činnost.

ctít, tkát, navrhnout, škodit, vybírat, soudit, myslet, lovit, radit, jednat, hrát, rozhodovat, krmit, hlídat, péct, holit, vyrobit, střílet, kouřit, bojovat, nosit, hasit, zpívat, žalovat, obývat, sázet, přijímat, překládat, potápět, chodit, tisknout, skládat, pít, kovat, velet, držet, vládnout, psát; socha, kniha, zeď, hrob, čeština, zeměpis, truhla, hodiny, lyže, řemeslo, uhlí, sukno, sklo, housle, basa, kronika, ryba, obuv, klenoty, nůž, volejbal, ovce, víno, buben, branka, dudy, hudba

3. Jak se jmenuje ten, kdo: spisuje knihy, slévá kov, hraje v divadle, létá v letadle, vyrábí cukroví, pracuje s kamenem, vymetá komíny, zpracovává kožešiny, ošetřuje nemocné, řídí školu, řídí auto, topí v kotelně

4. Pojmenujte člověka, který je: z rodu Přemyslova, Pardubic, Hradce Králové, Ústí, Sýrie, Japonska, provinil se, žije v Asii, Evropě, Polsku, patří k autorům moderní literatury, ke skupině kolem almanachu Máj, je stoupencem kalicha

5. Vysvětlete významový rozdíl mezi slovy: nositel – nosič, vůdce – vodič, nakladatel – nakladač, stavitel – stavěč – stavař – stavbař – stavebník, sběratel – sběrač, chalupář – chalupník, ředitel – řidič, průvodce – průvodčí

6. Vytvořte podstatná jména z přídavných jmen nebo přičestí označující osoby podle jejich vlastností (nositele vlastností): bílý, starý, dobrý, lakomý, hloupý, mladý, líný, opilý, znalý, zbabělý, hubený, divoký, hrbatý, křiklavý, nešťastný, dlouhý, dravý, ubohý, odborný, silný

7. Vytvořte názvy zvířat podle jejich vlastností: hluchý tetřev, vraný kůň, červený pták, jalová kráva, zlatohlavý brouk

8. Jak byly utvořeny názvy (odvozováním či skládáním)?

a) živočichů: krutíhlav, potápka, vážka, bělásek, hraboš, hryzec, okoun, stonožka, révokaz, černohlávek, perlorodka, roháč, vodomil, lýkožrout, hlodavec, velryba

b) rostlin: sedmikráska, mateřídouška, bledule, sněženka, modřelec, mečík, krásnoočko

9. Vytvořte názvy podle vlastností: kabát na zimu, vepřová kůže, žlutá část vejce, bílá část vejce, hřib, který modrá, květina kvetoucí po dva roky či trvale, zlomená ruka

10. Vytvořte jména nástrojů, pomůcek a prostředků děje ze sloves (pokud možno i více názvů s různými příponami): mazat, škrabat, smetat, osušit, vysávat, pojistit, sekat, rýt, topit, vrtat, léčit, kroužit, přikrývat, kývat, mýt, umývat, vozit, držet, sbírat, strouhat, cedit, počítat, bodat, hnojit, kapat, vysílat, smýkat, probíjet

11. Utvořte jména dějů (použijte jednak přípony -í od přičestí trpného nebo jiného způsobu): jásat, chodit, spěchat, hodnotit, napnout, obhajovat, být, nosit, nést, vybírat, stavět, nakupovat, plavat, tlouci, těžit, dokázat, žebrat, sklídit, reagovat, korigovat, řezat, chovat, vykopat, hradit

12. Vysvětlete rozdíl: ražba, ráže, prorážení, ražení

13. Co může znamenat slovo topení, obutí, expozice, čtení, ležení, kompozice, vázání, jednání, pití? Odlište názvy abstraktní a konkrétní.

14. Napište v infinitivu slovesa, od kterých byla odvozena následující podstatná jména:

koupě, zkouška, úlovek, výšivka, čtení, objev, podložka, skok, tlumič, porozumění, běh, plavba, plavání, objetí

15. Slovesa a přídavná jména v závorkách nahraďte příbuznými podstatnými jmény:

Na hřišti jsme cvičili (skákat, běhat, vrhat kouli, házet míčem). (Chytrý) nejsou žádné čáry. Letošní (sklízet) byla bohatá. Vlastovky oznamují (přicházet) jara. (Slepý a hluchý) jsou těžké vady. Zkoušíme (klíčivý) semen. (Létat) letadlem a (plavat) lodí po moři jsou dnes už bezpečnější než dříve. Na zaplavených loukách zůstal (nanést). Lovci měli dobrý (ulovit). (Vyjmout) potvrzuje pravidlo. Poctivý člověk odevzdá každý (nalézt). Při (projíždět) městem jsme pocítili prudký (zavanout) větru.

16. Utvořte jména výsledků děje od sloves a od přídavných jmen: pilovat, posoudit, zlomit, násobit, přistavit, zavázat, vydělat, štěpit (štípat), omítnout, ulovit, zajet, unavit; sušený, zavařený, zmrzlý, rovnoběžný, přímý, rovný

17. Kterými příponami se tvoří jména míst, místností, budov: letiště, sběrna, čekárna, mrazírna, strojojna, rybník, lednice, houština, ovčinec, včelín, ohniště, pracoviště, dílna, středisko, výtopna

18. Uveďte názvy míst, kde se: ukládají zásoby, seno, popel, knihy, pěstují brambory, jetel, víno, chmel, vyrábějí konzervy, sklo, zbraně, spravují lodě, podává víno, káva, pracuje, závodí, smaltuje, opravuje, čte, brousí, holí, čistí, kreslí, cvičí, plave, střílí, mrazí potraviny, prodává zboží, konají trhy, hostí příchozí

19. *Uveďte rozdíly ve významu:* stanovisko – stanoviště, hledisko – hlediště, ohnisko – ohniště
20. *Posuďte z hlediska jazykové správnosti a vhodnosti nové výrazy, které se objevily v pražských ulicích a na obchodech:* botárna, hrabárna, vazárna květin, cigaretárna, novinárna, mapkupectví, stříbrnictví, oddělení nepotravin v Carrefouru, daňář, přívklady, přichovky
21. *Uveďte ženská podstatná jména vzniklá přechylováním:* doručovatel, sportovec, tkadlec, herec, dědic, poslanec, dělník, lékař, pedagog, technik, ministr, letec, kolega, krejčí, žák, hospodář, správce, žid, zdravotník, houslista, vítěz, učeň, král, Slovák, Čech, stařec, vrátný, hrabě, gymnazista, žurnalista, výběrčí, cizinec, car, inženýr, sok, druh, šlechtic, knihovnik, švagr
22. *Uveďte ženská vlastní jména a příjmení od mužských jmen, případně i zdrobněliny:* Arnošt, Bedřich, Petr, Jan, Jiří, Roman, Oldřich, Josef, Evžen; Novák, Novotný, Janů, Polanský, Hrabě, Veselý, Bechyně, Dolejš, Dolejší, Niederle, Kočí, Bondy, Janko
23. *Zamyslete se nad tím, jak a podle čeho vznikala příjmení:* Prokeš, Pech, Peterka, Petrán, Mach, Beneš, Kuba, Janata, Matouš; Kadlec, Sedlák, Zámečnick; Bezoušek, Černý, Lakomý, Štědroň, Plešák; Hrabal, Skácel, Zatloukal; Vintr, Bauer; Matějů, Janů; Nováček, Janík, Adámek, Kovařík; Táborský, Pražák, Čech, Charvát, Potůček; Růžička, Křemen
24. *Tvořte k podstatným jménům rodu mužského označujícím zvířata podstatná jména rodu ženského:* holub, orel, lev, čáp, páv
25. *Uveďte pojmenování samce, samice, mláděte, popř. kastráta u jmen:* skot, kůň, ovce, prase, koza, kur domácí, husa, pes, kachna, kočka. *Jak se naznačí pohlaví u ryby, tetřeva, včely?*
26. *Utvořte názvy mláďat (uveďte i zdrobněliny) a zamyslete se nad způsoby tvoření těchto slov:* slon, vlk, pes, medvěd, tygr, daněk, pták, kočka
27. *Utvořte zdrobněliny od následujících slov. Kde je to možné, uveďte jich více:* vůz, stůl, tráva, okno, obraz, kolo, kniha, oči, nos, sklenice, nůž, dům, kůl, ulice, strom, zrno, ryba, kytky, větev, ovce, háj, růže, víno, bedna, žebro, kuře, obilí, jezero, jáma, slovo, buben, červ, člun, dub
28. *Od slov v závorkách vytvořte zdrobněliny:* Kovej, kovej, (kováři), okovej mi mou (nohu). Červená (růže), proč se nerozvíjíš? Pásla (ovce) v zeleném (hájí). Koulelo se, koulelo, červené (jablko).
29. *Rozlište, které zdrobněliny vyjadřují malé věci, nebo citový poměr k nim:* Pátý prst je malíček. Svítlo a hrálo sluníčko. Přes potok vedla lávka. Přijela k nám babička. U říčky kvetly blatouchy. Můj koníčku vraný, dones mě domů. Sluníčko moje, tolik jsem se na tebe načeka!
30. *Jaký význam mají přípony ve slovech:* babizna, zoban, babice, Rusák, Němčour, vrahoun, barabizna
31. *Jak se mění význam u slov:* vidle – vidlice – vidlička; kláda – kladka – kladina; stan – stánek; hlava – hlávka – hlavice; střela – střelka; večer – večírek; vzor – vzorek – vzorec; řez – řízek; řepa – řepka; pouto – poutko; kost – kostka – kůstka – kostice
32. *Tvořte podstatná jména hromadná od slov:* trn, učitel, včela, list, plachta, pták, strom, rostlina, Slovan, střela, prut, borůvka, zrno, bratr, dělostřelec, keř, kámen, dřevo, šaty, květ, loď, žák, lano, uhel, paroh, voják, obyvatel, mladí
33. *Tvořte názvy vlastností od přídavných jmen:* chytrý, vlastenecký, český, zdravý, slepý, bratrský, prázdný, zoufalý, starý, svěží, klíživý, čistý, bílý, zlý, pravý, vysoký, pustý, zelený, krásný, dobrý, hloupý, veliký, furiantský, vítězný
34. *Tvořte podstatná jména z předložkových výrazů:* na rohu, za koutem, na vrchu, před jarem, na dráze, na břehu, na ledě, za mořem
35. *Jak se nazývá jméno u jména křestního, punčocha sahající pod koleno, člověk hlídající obec v noci, oblast mezi řekami, místnost pod krovem domu, chránič prstů při šití, krajina kolem Otavy, Labe, Váhu?*
36. *Tvořte slova předponami:* jak se nazývá nejstarší slovanský jazyk, nástroj podobný klíči k otvírání zámku, prostor mezi dvěma patry domu, hodnota vyšší než poručík, úvodní skladba k opeře, druh slova zastupující podstatné jméno, práce konaná přes normální pracovní dobu
37. *Z kterých základových slov a jakým způsobem byla vytvořena slova:* náměstí, záhlaví, náprstek, předrážka, výpustka, příručka, zátiší, nátrubek, protiúčet, nadzemí, souznění, nerovnost, přestávka, dodejka
38. *Rozdělte slova do skupin podle způsobu jejich tvoření (slovotvorných prostředků a jejich významu):* vepřín, výsadkář, rychlost, jeřábek, plánovač, stavba, cihelna, rýsovací, sazenička, vodárna, sportoviště, pevnost, odchod, pisatel, koksárna, čtenář, dobrota, těžba, hbitost, němota, větřík, mistrně, obránc, dělnictvo, vrboví, přátelství
39. *Vyvarujte se nevhodných, ale bohužel v současnosti používaných slov, např. dotěžba, předkomise, předpříprava, potížišta*

Odvozování přídavných jmen

1. *Tvořte přídavná jména přivlastňovací od jmen a napište:* Liduška, Anička, Monika, Monička, tetička, dcera, hrdlička, herečka, sestřička, Karla, Olga, Vilma, Evička, Tereza, Terezka, Barbora, Marie, Daniela, Elza, Lucka, snacha, lasička, kníže, Mácha, Purkyně, Šalda, Jirka, soudce, Hrabě
2. *Doplňte i/y a odůvodněte. Vysvětlete, kdy jde o tvar přídavného jména přivlastňovacího a kdy o tvar podstatného jména:* Přistoupili jsme k Pavlov- tak blízko, abychom si prohlédli Pavlov- sešity. Petrov- sourozenci chodili do stejné školy. K Pavlov- si kamarádi chodili půjčovat knížky. Studentov- knihy ležely na stole. Řekli si Jirkov- o Janov- diskety.
3. *Doplňte:* Karlov- přátelé, Husov- výroky, Hrubínov- verše, přivítej zeťov- rodiče, Barunčin- přátelé, vyprávěj to otcov-, otcov- knihy, Karlov- a Pavlov- rodiče, o kocouru Mikešov-, manželé Dvořákov-, Honzíkov- pastelky, potkali jsme manžele Novákov-
4. *Tvořte přídavná jména tvrdá nebo měkká od slov:* dřevo, laň, hlína, rozum, koza, plátno, sob, želva, holub, delfín, okno
5. *Tvořte druhová přivlastňovací přídavná jména z následujících slov a spojte s vhodnými podstatnými jmény:* žába, pštro, krokodýl, kukačka, daněk, králík, pstruh, kuře, tele, rak, racek, včela
např. želva – želví krunýř
6. *Tvořte ze jmen v závorkách přídavná jména vztahová; uvádějte přípony:* (cihla) zeď, (měď) drát, (vino) barva, (vino) ocet, (ovce) sýr, (soused) vztahy, (zábava) podnik, (zábava) program, (prodej) člověk, (prodej) akce, (život) výročí, (život) tvar podstatného jména, (paměť) medaile, (paměť) úkol, (trest) čin, (trest) právo, (muž) oblek, (muž) postoj, (nájem) smlouva, (nájem) vrah, (zákon) postup, (věž) hodiny, (věž) dům, (počet) úloha, (počet) doprovod, (výstava) síň, (výstava) město, (obec) čeština, (obec) zájem, (Obec) dům, (mrav) ponaučení, (mrav) chování, (náklad) vlak, (náklad) investice, (náklad) nádraží, (slunce) den, (slunce) energie, (slunce) stráž, (soud) člověk, (soud) síň, (dvůr) chování, (dvůr) šašek, (dvůr) lyrika, (zem) plyn, (zem) soud, (škola) vyučování, (škola) systém, (panna) jabko, (voda) nádrž, (voda) barva, (dítě) pláč, (lid) hlas
7. *Odlište rozdíl ve významu přídavných jmen vhodným spojením s jinými slovy:* otcův – otcovský, žákův – žakovský, králův – královský, bratrův – bratrský, zločincův – zločinný – zločinecký
8. *Vytvořte přídavná jména z předložkových spojení, odůvodněte pravopis:* malba na stěně, člověk bez páteře, chodby po straně, noc beze snů, dráha pod zemí, osvětlení na stropě, papír bez ceny
9. *Od podstatných jmen utvořte přídavná jména měkká:* telefon, okno, slon, jeskyně, den, havran, vrána
10. *Doplňte a správně napište -nn- nebo -n-:* rodi-ý příslušník, ply-ý obal Země, vzác-é nástě-é hodiny, obyčej-ý oblek, otec je nevi-ý, rame-í kloub, nesmír-á odpovědnost, vi-ý ocet, havra-í peří, spontá-í projev, ra-í noviny, ra-ý středověk, de-ode-í starosti, kame-ý most, skleně-ý džbán, ce-ý šperk, dřevě-á chata, nestra-ý posudek, sti-é zákoutí, vo-ý květ, povi-ý výtisk, rumě-é tvář, jmenova-ý autor, humá-í zařízení, se-á rýma, plátě-é kalhoty, ra-á zelenina, ra-í ptáče, rány léčí ra-é lékařství, samoči-ý pohyb, odsouzený vi-ík byl vi-en, jeho žena byla nevi-á, deseti-á soustava, koru-í svědek, nada-ý člověk, mikrov-á trouba, tepe-é krvácení, vysoká smě-á hodnota, týde-í lhůta, sedmirame-ý svícen, byli-ý čaj, hrát vybije-ou a kopa-ou, všestra-ý vět-ý rozbor, zlome-á noha, dceři-á společnost, prke-á podlaha, výko-ý stroj, rostli-ý výtažek
11. *Nahraďte podstatná jména v závorkách přídavnými jmény od nich odvozenými. Podstatná jména jsou*
 - a) *obecnými názvy míst:* (okres) úřad, (spolek) stát, (město) doprava, (měsíc) krajina, (vesnice) rybník, (moře) ryba, (země) zřízení, (internet) adresa
 - b) *vlastními jmény míst:* (Pardubice) perník, (Kroměříž) sněm, (Domažlice) nářečí, (Beskydy) příroda, (Liberec) divadlo, (Slezsko) oblast, (Praha) obchody, (Staré Město) orloj, Tunis (občan), (Zábřeh) nádraží, (Brandýs) škola, (Francouz) park, (Kladno) hutě, (Konopiště) zámek, (Amerika) styl života, (Letná) most, (Tbilisi) výrobek, Ledeč (náměstí), (Norimberk) proces, (Rusko) literatura, (Pankrác) věznice, (Adršpach) skály, (Šternberk) zámek, (Kongo) území, (Kamýk) hřbitov, (Olomouc) radnice, (Strakonice) dudák, (Meziříčí) rodák, (Aš) výběžek, (Knovíz) kultura, (Volha) přehrada, (Karlovy Vary) prameny, (Hradec Králové) podnik, (Kobylisy) střelnice, (Oděsa) přístav*Správnost pravopisu zkontrolujte v příloze zeměpisných jmen v Slovníku spisovné češtiny.*
 - c) *označením materiálu, látky, původu:* (mouka) jídlo, (mák) bábovka, (stříbro) náramek, (vlna) svetr, (len) utěrka, (sklo) váza, (kůže) sako, (meruňka) kompot, (třešeň) dřevo, (kov) svícen, (kámen) zídka, (časopis) zpráva, (oves) vločky, (ryba) salát

12. *Rozhodněte, kde se napíše přídavné jméno s malým a kde s velkým písmenem:* Kladenská příroda, Nerudův pomník, Kafkaovská konference, Rudolfínská Praha, Juliánský kalendář, Třebíčský rodák, Plzeňské pivo, Krkonošský národní park, Šumavské lesy, Pražské metro, Tereziánské reformy, Faustův dům, Sokratovské myšlenky, Vlárský průsmyk, Anežský klášter, Valdštejnský palác, Homérský epos, Homérova Ilias
13. *Následující spojení slov převedte do 1. pádu pl. a odůvodněte:* francouzský malíř, italský sochař, řecký spisovatel, katolický kněz, vesnický pes, ústecký občan, krkonošský ochránce přírody, brandýský občan, hornický učeň
14. *Tvořte přídavná jména, která označují vnější nebo vnitřní znaky. Rozlište konkrétní od abstraktní:* ovoce s červy, cesta s kameny, cesta plná bláta, list tvaru podobný vejci nebo srdci, rok s mnoha dešti, kraj s lesy a horami, pobřeží se skalami, obličej s vráskami a pihami, břeh s pískem, člověk s velkou bradou a nosem, s mohutnými svaly a výraznými očima, objezd ve tvaru kruhu, předmět mající tvar a podobu koule, předmět připomínající kouli, ryby podobné kapru, šelmy podobné psu, jídlo podobné kaši, kapr s šupinami, povrch s mnoha póry, zpráva působící radost, člověk často zahálějící, bojící se, věřící v pověry, porost z keřů, člověk vyznačující se čistotou, závistí, silnými rameny, vědomostí s mezerami, půda obsahující písek, dítě často plačící, hlas připomínající mečení, zrno snadno klíčící
15. *Uveďte jména chemických sloučenin od jmen:* dusík, fosfor, mangan, osmium
16. *Tvořte přídavná jména odvozená ze sloves (z přičestí minulého nebo trpného – odlište) a spojte je s vhodnými podstatnými jmény:* přežrát, vybrat, prodat, uvadnout, zestárnout, upéct, zasadit, zapadnout, odkvést, otéct, vypůjčit, zahojit, krýt, popsat, vyhlásit, prověřit, ubodat
17. *Vytvořte přídavná jména:*
- a) *od slovesného kmene minulého příponou -cí s významem **účelovým**:* zavařovat, tázat, plést, krýt, přijímat, čistit
 - b) *z přechodníku přítomného příponou -cí s významem **dějovým** (probíhajícího děje):* zavařovat, tázat, plést, krýt, přijímat, čistit
 - c) *vyjadřující **výsledek** děje:* zavařit, zčervenat, osiřet, rozzářit
 - d) *vyjadřující **možnost, skutečnost** (nebo naopak nemožnost):* napodobit, konat, zahojit, léčit, snést, rozbít, nerozloučit
 - e) *vyjadřující **náchylnost** k něčemu:* pozbyt trpělivosti, přičinit se, dotírat, rozkazovat, zlobit, hloubat
18. *Spojením s podstatnými jmény vyjádřete rozdíl mezi podobnými přídavnými jmény:* hrací – hrající; zavírací – zavírající; kreslicí – kreslící; měřicí – měřící; řídící – řídicí; oznamovací – oznamující; žehlicí – žehlící; omývaný – omývatelný; nevysvětlený – nevysvětlitelný; prokázaný – prokazatelný; visící – visutý
19. *Vytvořte věty z následujícími slovy a odlište významy podle přípon:* živý, životní, životný, živoucí, žijící, živelný, živící; pracný, pracovní, pracovitý, pracující, zpracovatelný; skelný, sklovitý, sklářský, sklenářský, zasklený, skleněný; srdeční, srdečný, srdcový, srdcovitý, srdčitý, srdnatý; uhelný, uhlový, uhličitý, uhelnatý; brzdny, brzdící, brzdící, brzdový; horní, horský, hornatý, hořejší; lední, ledový, ledovatý, zledovatělý; lepkavý, lepicí, lepící, lepený, lepivý; spací, spavý, spící, spánkový, uspávací, uspávající; složený, složitý, skládaný, skladný, skládací, skladový
20. *Vysvětlete pravopis slov chvalitebný, chvályhodný.*
21. *Utvořte tvary 2. a 3. stupně uvedených přídavných jmen. Ověřte si případné možnosti v SSČ nebo v Pravidlech českého pravopisu:* snadný, lidský, vroucí, hrubý, čistý, velký, dobrý, zlý, špatný, hustý, kluzký, malý, rozumný, cenný, střední, vysoký, blízký, tenký, těžký
22. *Kterými slovotvornými prostředky lze vyjádřit větší či menší míru vlastnosti? Dokažte na následujících slovech, použijte předpon i přípon:* krásný, zelený, veliký, dlouhý, měkký, krátký, drobný, starší, náramný, bledý, slabý, milý, jemný, žlutý
23. *Z kterých slov a kterými příponami byla utvořena následující přídavná jména?* tamní, tamější, tehdejší, zítřejší, současný, letošní, brzký, loňský
24. *Tvořte přídavná jména z předložkových spojení:* mimo úroveň (křížovatka), před Vánocemi (ruch), před školou (výchova), pod horami (vesnice), po listopadu (události), nad zemí (část), mezi státy (smlouvy)
25. *Posuďte vytvořená slova z hlediska správnosti:* budíky jící a hrací (ve výloze hodinářství), zbezvýznamněný, vysmátý, zaláskovaný

Odvozování sloves

1. *Jak (z kterých slovních druhů) jsou tvořena následující slovesa:* fialověť, kralovat, ťuknout, zdít, měkčit, cinkat, čistit, vítězit, houkat, mládnout, rozumět, vrčet, tykat, žbluňknout, chladnout, umět, splácet, kupovat, přitakat, nosit, sedávat, chudnout, opozdit se
2. *Od kterých sloves byla odvozena následující slovesa:* chodivávat, ohrožovat, krájet, vyvážet, říkat, vozit, probouzet, sázet, kráčet, probíjet, uklízet
Od kterého slovesa bylo odvozeno podstatné jméno pomlázka?
3. *Vytvořte slovesa odvozená od přídavných jmen a znamenajících*
a) *stávat se nějakým:* červený, sladký, šedivý, bledý
b) *učinít nějakým (případně s předponou):* rychlý, krátký, úzký, ostrý
4. *Vytvořte slovesa násobená od nenásobených. Určete vždy slovesnou třídu a vzor slovesa prvotního i odvozeného:* vést, vézt, koupit, zapsat, pustit, hodit, vyslat, doběhnout, opéci, nabídnout, přibít, pozbyt, prominout, vyzvat
5. *Od následujících sloves vytvořte slovesa opětovací a opakovací. Určete vždy slovesnou třídu a vzor:* minout, vyhnat, vstoupit, nést, brát, vysvobodit, spojit, vyloučit, překazit
6. *Tvořte od základu -běh- vhodnými předponami slovesa vyjadřující různé fáze děje.*
7. *Doplňte správné předpony ob-, od-, roz-, vz-:* Oheň -plál. Rád -pomínám na dovolenou. -tyčíme vlajku. Pes se -zuřil. Světla se -zářila. Závodník těžce -dychoval. Na podzim jsou stromy -tíženy ovocem. Podařilo se mu -kreslit plán. -jednali jsme si zboží na Vánoce. -růstá spotřeba potravin.
8. *Jaký směrový význam mají předpony u sloves:* přeplavat, proplout; vyříznout, seříznout, proříznout, uříznout, zaříznout, naříznout, rozříznout; sebrat, vybrat, odebrat, nabrat, probrat, zabrat, přebrat, rozebrat; vylézt, odlézt, podlézt, zalézt, přilézt, prolézt, vlézt, slézt, oblézt, přelézt, nalézt, popolézt, rozlézt se, dolézt
Tvořte jiná slovesa s různými předponami a vysvětlete jejich význam, např. od sloves jet, nést, psát, razit, pustit, sunout, dělat, krájet, letět, čist, hrát
9. *Doplňte správné předpony s-/se-, z-/ze-, vz-/vze- a odůvodněte:* kost dobře -růstá, drak se -nášel k zemi, -hlížel se v zrcadle, -těžoval si na mne, papír se -kroutil, -končit práci, -slábnout nemocí, -trávit čas, -působit rozruch, -bíhat se, -tvořit dílo, -orat pole, -pínat se, -kamarádít se, -chopit se, -klíčit, -letovat drát, -plodit potomka, -tížit situaci, -pytovat svědomí, -tmelit partu, -hlédnout film, -nést důkazy, -nést dotaz, -hlédnout k nebi, -volit správnou cestu, -volit k cestě za moře, -táhnout žalobu, -táhnout ruce k matce, hlasitě -volat, -volat schůzi, -padnout ze stromu, -platit dluh, -pravit boty, -stárnout
10. *V jakém vztahu jsou k sobě navzájem předpony u slov:* nastoupit – vystoupit, přiletět – odletět, nalít – vylít
11. *Jak se mění vid sloves spojením s různými předponami? Doložte na slovech:* letět, prát, psát
12. *K slovesům dejte vhodné předpony a z takto vzniklých odvozenin utvořte jména dějů:* hledět, -hlédnout, -hled; vrhnout, -vrhat, -vrhovat, -vrh; hodit, -hodnout, -hoda; bít, -bítet, -boj; vít, -vítěz, -voj; dát, dávat, -dej, -dávání
13. *Posuďte vhodnost a správnost následujících výrazů z hlediska slovotvorného a významového:* vydodat, předodat, rozanalyzovat, předjednat, vydokladovat, vyeliminovat, rozpozorovat, rozdiskutovat, rozposílat, připomínkovat, předpřipravit, odladit program, zpropagovat, zasejvovat, vymejlovat, pokud se ještě něco uděje, zapříčinit, průměrovat. *Nevhodných (tzv. módních) slov se vyvarujte!*

Odvozování zájmen

1. *Z následujících zájmen kdo, co, který, jaký, či tvořte jiná zájmena pomocí různých slovotvorných prostředků: předpon (prefixů), přípon (sufixů) a zakončení (postfixů), např. ně-, leda-, lec-, kdoví-, bůhví-, kde-, všeli(s)-, málo-, zřídka-, sotva-, ni-, -koli(v), -si, -pak, a rozhodněte, které z prostředků v předchozím cvičení vyjadřují neurčitost, všeobecnou platnost, negaci, omezení, pochybnost, zvýraznění.*

Odvozování příslovčí

1. *Uvědomte si, jak vznikla následující příslovce:* nahoře, kudy, zkrátka, pokaždé, bohudík, okolo, rozumně, lacino, potichu, zřejmě, draze, zčásti, onam, ztěžka, vsedě, bezesporu, dokola, vlevo, vpravo, napravo, naoko, navzájem, nazdar,

nazpátek, vyjma, nadobro, zdáli, zakrátko, stěží, zcela, odpoledne, kolmo, dnes, letos, celkem, hlady, omylem, šeptem, mimochodem, kolkolem, častokrát

2. *Tvořte příslovce z přídavných jmen, uveďte pokud možno více možností. Tvořte dále tvary 2. stupně (např. blízky – blíže, blízko – blíže, blíž):* sladký, lehký, chladný, dobrý, rozumný, hluboký, vysoký, malý, veselý, drahý, blízký, lidský, český
3. *Vyberte z uvedených možností nejvhodnější, popřípadě obě možnosti se stejnou platností významovou či stylistickou:* Nemohu tu/tady zůstat. Šel kolem/okolo hřbitova. Je mi teskno/teskně. Mluvil dlouze/dlouho. Šlo to snáz/snáze/snadněji/snadnějc, než očekával. Ulož knihu tam, kde/kam patří. Povodeň zatopila oblasti, kam/kde se chystáme jet. Letos se urodilo méně/míň brambor. Také/taky si to myslím.
4. *Jak vznikají příslovecné spřežky? Odlište významově příslovecné spřežky a předložkové pády tak, že vytvoříte věty:* předtím – před tím, vtom – v tom, zticha – z ticha, vcelku – v celku, zato – za to, zpravidla – z pravidla, dokonce – do konce, nahoře – na hoře, nahoru – na horu, nanic – na nic, navečer – na večer, nadobro – na dobro, opravdu – o pravdu
5. *Dbejte na pravopis; doplňte -ně, nebo -ě. Zdůvodněte:* upřím-, samozřejm-, skrom-, vědom-, soukrom-, význam-, rozum-, znám-, něm-
6. *Doplňte -nn-, nebo -n-:* mluví ply-ě německy, pohyboval se dřevě-ě, všestra-ě nadaný, přišel de-ě, jednal blahosklo-ě, červe-ě zabarvené listy

SKLÁDÁNÍ (KOMPOZICE)

1. *Odlište slova složená od odvozených:* bezbranný, dřevokazný, dřevařský, dřevovýroba, rýsovací, bokorys, nárys, způsobit, dopoledne, veselohra, hráč
2. *Které slovo svou stavbou do řady nepatří?*
starověk, novověk, pravěk, maloobchod, Jihočech
3. *Odlište složeniny vlastní (pravé) od nevlastních (nepravých):* lichoběžky, okamžik, pravděpodobný, vodotrysk, bohumilý, svítíplyn, budižkničemu, jaksepatří, zemědělec, zeměkoule, zeměpis, cílevědomý, díkůvzdání, chvályhodný
4. *Tvořte slova složená z následujících dvojic a spojte s vhodnými slovy (např. bílý sníh – sněhobílý závoj):* hluchý a němý, schopný práce, vlastní rukou, měřit teplotu, trvat dlouho, kritika sebe (vlastní), běžet rovně, dvojí hlas, černá zem, malý obchod, modré oči, vést vodu, mluvit málo, pět let, tvořit slzy, tři roky, cizí jazyk, (motýl) pestrých barev, sladká voda, dát směr, (velbloud) s dvěma hrbý
5. *Uveďte příklady složených slov z biologie, dějepisu, geometrie.*
6. *Utvořte přídavná jména skládáním a rozhodněte, zda napíšete velké či malé začáteční písmeno:* klášter ve Vyšším Brodě, pivo z Českých Budějovic, příroda Nového Zélandu, texty Nového zákona, symfonie Z Nového světa, přání k Novému roku, rybníky jižních Čech, katedrála sv. Víta, zoo ve Dvoře Králové, rukopis ze Zelené Hory, rodák z Malé Strany, kraj Hradec Králové, nářečí na moravském Slovácku, chorál Svatý Václave, pomezí Moravy a Slezska, přístavy u Černého moře, říše Velká Morava
7. *Z kterých slov jsou tvořeny části složeniny? Určujte typy složenin. Vyhledejte spřežky.*
poločas, ptakoještěr, knihtisk, prstoklad, dálnopis, listopad, samostřil, červenomodrobílý, světlovlasý, starousedlík, samouk, mrakodrap, polodrahokam, velkostatek, štěrkopísek, plynovod, vodorovný, skálopevný, sladkokyselý, podivuhodný, listonoš, hromobití, zemětřesení
8. *Tvořte složená přídavná jména, určujte druhy složenin:* Ústí nad Labem, motor pracující v dvoudobém taktu, zahrada plná divů, student žádostivý cti, chtivý vědy, akce činící dobro, zvíře žeroucí hmyz, důsledky sahající daleko, květ šedý do modra, příběh hodný víry, sbor dávající zákony, ostrov plný tajemství
9. *Tvořte složeniny, jejichž první částí je:* velko-, novo-, rychlo-, malo-, samo- *nebo druhou částí je:* -pis, -měr, -met, -vod, -hra
10. *Uveďte složeniny, které mají v jednom ze slovo tvorných základů číslovku (např. čtyřválec, osmihranný).*
11. *Tvořte složeniny a rozhodněte, zda budou jako jedno slovo, nebo části spojené spojovníkem:* porcelán z Karlových Var, válka Rusů a Japonců, latinský a český slovník, vodní cesta mezi Labem a Odrou, říše Rakouska a Uherska, anglická a česká konverzace, hnědý oblek do běžova, trojúhelník s rovnými rameny, papoušek z cizích krajů, báseň lyrická i epická, hospodářská a politická situace

12. *Napište správně. Určete, které z výrazů uvedených s lomítkem se píše zvlášť, které se spojovníkem, které dohromady:*
Televizní pořad se vysílal černo/bíle. Nad střechami vlály červeno/modro/bílé prapory. Hráči si oblékli zeleno/žluté dresy. Sestra si koupila zeleno/žlutou látku na šaty. V samoobsluze prodávali skladko/kyselé okurky. Měl na sobě světle/šedý plášť. Havíři v ostravsko/karvinském revíru plnili plán. Strávili jsme dovolenou na Česko/moravské vrchovině. Vedoucí nás seznámil s pracovní/právními předpisy. Tento týden vyjde nový německo/český slovník. Rakousko/uherská monarchie nevyřešila národnostní problémy. Vědecko/výzkumné úkoly je třeba zodpovědně plnit. Skončil zahradnicko/ovocnářskou školu. Besedovali se zahraničně/politickým redaktorem Lidových novin. Vypůjčil si několik literárně/historických příruček. Řešil s oblibou společensko/vědní otázky.
13. *Jak se nazývají složeniny typu:* elektroléčba, autosprávkárna, autoškola, fotopřístroj, elektroměr?
14. *Vytvořte složeniny, které mají v první části bio-, kilo-, deci-, centi-, mili-, geo-, tele-, astro-, a v druhé části -graf, -grafie, -log, -logie, -fon, -metr.*
15. *Posuďte, která slova jsou nespisovná, nebo nevhodně vytvořená, nebo produkt lidového humoru:* dálnopis, elektročas, stenograf, autosvička, motopotřeby, radioamatér, biograf, motokára, elektroinstalace, fotobuňka, termojaderný, odezdikezdismus, lezdoprdelka

ZKRACOVÁNÍ (ABREVIACE)

1. *Uveďte některé nejběžnější zkratky, matematické, fyzikální a chemické symboly, příklady akademických titulů, hudebních značek. Napište je správně:* pan, paní, slečna, svatý, před Kristem, před naším letopočtem, číslo jednotné, firma, vlastní rukou, akciová společnost, tohoto roku, a tak dále, a jiné, a podobně, to je, mimo jiné, to znamená, tak zvaný, například; metr, milimetr, sinus, kilogram, ar, hektar, hektolitr; chemická značka mědi, železa, vody, kyseliny sírové; doktor medicíny, práv, pedagogiky, filozofie, přírodních věd, farmacie; piano, fortissimo
2. *Vysvětlíte, co znamenají následující iniciálové zkratky:* ČR, MŠMT, NATO, OSN, ODS, KB, ČSOB, USA, PC, ČNR, ČTK, AV ČR, AMU, JAMU, DAMU, ARO, SRN, OH, MS, IČO, IKEM, LIAZ, VKV, EKG, ČTK, KRNP, UNESCO, EHS, KBSE, SSČ, SSJČ, SMS, ÚJČ AV ČR
3. *Přečtěte zkratky univerzit a vysokých škol a napište je celými slovy:* studium na FF UK v Praze, MU v Brně, UP v Olomouci, UJEP v Ústí nad Labem, VŠCHT v Pardubicích, ČVUT v Praze
4. *Vyhledejte zkratky a správně přečtěte:* Poslouchám večerní zprávy na ČT1. Mezi nejčtenější deníky patří MF Dnes. Rektorát UK v Praze sídlí na Ovocném trhu. Ředitelství ZŠ v Aši zve rodiče na vánoční besídku. Na programu ND je v tomto měsíci balet Romeo a Julie. Zasedání komise se koná 21. listopadu t. r. v 18 hod. v budově OÚ v Lučici. ČR je mezi zeměmi přijatými do EU. Opravy obuvi provádí fa Obnova, s. r. o. V r. 1918 vznikla ČSR. Zítra, tj. 15. prosince, bude plavecký stadion uzavřen.
5. *Následující pojmy uveďte ve zkratkách:* software, personal computer, Hockey Club, Post Office Box, Fan Club nebo Football Club, compact disc, Poštovní novinová služba, all correct
6. *Jak vznikla následující zkratková slova:* Sazka, Čedok, alobal, tesil, Četka, Benelux, Seznamka, Řempe, moped, Žďas, sitkom
7. *Jak vznikla nespisovná slova jako základ pro odvozování dalších slov:* esenbák, eróhácká rekreace, gestapák, písíčko, cédéčko, odfaxovat, esemeska?
8. *Jakou slohovou platnost mají zkratková slova* úča, fýza, fránina, řída, matyka, prófa?
9. *Z kterých křestních jmen vznikly následující domácí zkratky:* Líba, Lída, Stázka, Lojza, Běďa, Tonda, Eda, Bohouš, Mirek, Květa, Lena, Stáňa, Vladka?
10. *Z kterých slov vznikla zkracováním slangová slova:* magič, gamec, foťák, děják?

Přejímání slov z cizích jazyků

1. Z řady slov vyberte ta, která stále *pocítujete jako cizí*, a ta, která se zcela *zvukově přizpůsobila češtině*: autor, závoj, historie, gramofon, rekord, pétiletka, nadace, škola, jablko, nafta, cirkus, maturita, minuta, operace, senát, symbol, barva, džentlmen
2. Jak vzniká *pojmenování označené jako kalk*? Vysvětlete např. na slovech: Ausflug – výlet, vorstellen – představit, conscientia – svědomí, subjekt – podmět
3. Vysvětlete, čemu se v jazykovědě říká *internacionalismus*, a uveďte příklady. Z kterých jazyků *pocházejí internacionalismy nejčastěji*?
4. Uvádějte názvy vědních oborů, sportovních disciplín a her (přejaté i domácí, pokud existují) a slova cizího původu v názvech obchodů.
5. V kterých slovech se například používají řecké předpony a jaký mají význam?
a(n)-, anti-, apo-, di-, di(a)-, dys-, eu-, meta-, par(a)-, sy(l, m, n)-
vzor: analfabet, antifašista, apoštol, diglosie, diagram, dyslexie, eufemismus, metastáze, paradox, symetrie
6. V kterých slovech se používají latinské předpony a jaký mají význam?
ab(s)-, centi-, co(l, m, n)-, contra-, deci-, infra-, post-, r(e)-, tri-, ultra-
vzor: abnormální, centilitr, kolaborant, kontrarevoluce, decimetr, infrastruktura, postkomunistický, reakce, tripartita, ultranacionalismus
7. Co mají společného z hlediska struktury slova výrazy: multimilionář, mnohostranný, vícerozměrný
8. Uvádějte, jak a kde jsou v češtině využity řecké výrazy: anthrópos – člověk, aster(os) – hvězda, autos – vlastní(samo), démos – lid, graphein – psát, khronos – čas, khilioi – tisíc, kosmos – vesmír, makros – velký, metron – míra, mikros – malý, monos – jediný, morfé – tvar, pai(do)s – dítě, phoné – hlas, photos – světlo, polus – početný, prótos – první, pseudos – špatný, theos – bůh, thermos – teplo
9. Uvádějte, jak a kde jsou v češtině využity latinské výrazy: ager – pole, aqua – voda, calor – teplo, caput – hlava, color – barva, forma – tvar, metallum – kov, mobilis – pohyblivý, modernus – nedávný, multus – mnohý
10. Pokuste se vysvětlit, jakého původu jsou pokrmy a jejich pojmenování: bujón, biftek, boršč, čokoláda, džus, guláš, káva, lečo, pizza, ražniči, sendvič, toast, vuřt, hamburger, dresink, bageta
11. Jak a kde jsou v češtině využita tato řecká slova: dysfunkce, disfunkce. S pomocí slovníku cizích slov vysvětlete rozdíl ve významu.
12. Jak se jmenuje ten, kdo: řídí nastudování divadelní hry, navrhuje stavbu budov, dokončil studia, řídí orchestr, se zotavuje z nemoci, zkoumá počasí, obsluhuje kameru, provádí montáž, opravuje vodovodní zařízení
13. Z kterého jazyka a v které době byla přejata do češtiny slova: družba, brigáda, úderník, prověrka, nadplán, kolchoz, kombajn, perestrojka
14. Z kterého jazyka se nejvíce přejímají slova dnes, zvl. v oblasti vědy, průmyslu, techniky, např. programátor, laser, design, software, dealer, internet, hard disk, čip, z oblasti populární hudby a tance, např. pop-music, country beat, hard rock, z oblasti sportu, např. badminton, squash, hattrick, baseball, z jiných oblastí, např. modeling, být in, second hand, management, show, hobby, image, happening, lobbovat/lobovat
15. Uveďte k přejatým slovům domácí varianty, nebo vysvětlete opisem: referendum, requalifikace, privatizace, subvence, suverenita, platforma, apelovat, lingvistika, region, absence, konstituce, instrument, impuls, interpretace, raut, grant, comeback, skinhead, know-how, underground, thriller, butik, recyklace, fritéza, strečink, derniéra, ombudsman, holocaust, bankomat, billboard
16. Co znamenají souslovi: orbitální stanice, chemická reakce, televizní seriál, absolutistická monarchie, holdingová společnost, solární energie, audiovizuální pomůcka, sci-fi literatura, pozitivní lustrace, power play, alternativní léčba

17. *Jak se nazývají složeniny typu:* supersleva, supertřída, open-air koncert, fotobuňka, samizdat, jazzgymnastika, protestsong, showbyznys, krimipříběh
18. *Vysvětlete rozdíl mezi slovy:* bibliofil – bibliograf, humanismus – humanita, klasifikace – kvalifikace, legace – legrace, recept – recepis, hysterie – historie, kompletní – komplexní, deklamace – deklarace, fanatický – fantastický, bojler – brojler, mentální – momentální, vegetační – vegetativní, charakter – charakteristika, part – partitura, galantní – galanterní, premiant – premiér
19. *Nahradte české výrazy v závorkách mezinárodními pojmenováními:* Zvířata ošetřuje (zvěrolékař). Byl přijat (návrh) na přestavbu náměstí. Ze (souboru) symfonických básní B. Smetany Má vlast mám nejraději Vltavu. Tyl vytvořil v Strakonickém dudáku (příznačnou) postavu odrodilce v postavě Vocílky. Znáám několik (obměn) české písničky. Nově zvolený prezident vyhlašuje obvykle (udělení milosti). Rozvoj (hospodářství) země závisí na mnoha ukazatelích.
20. *Uvažte, zda je v následujících větách vhodně použito cizích slov:* Všechny nejasnosti promptně vysvětlil. Jeho odpovědi byly vždy precizní. Vyniká logickým myšlením. V té době nastal v jeho životě fatální obrat. Studuje na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. Akce byla dobře zorganizována. Jevil o to jen nepatrný interes. V zelenině je hodně vitaminů.
21. *Doplňte:* zveřejnit inter-ie-, bomboni-ra, anal--a, morf-n, penicil-n, sk-ca, metal--a, s-mbol, g-gantický, pol-klinika, pol-technika, trib-na, invent-ra, arch-v, demi-e, nebuď c-n-k, disku-e, reži-ér, t-matický úkol, literární t-ma
22. *Vytvořte náležité tvary podstatných jmen v závorkách:* Mozart a Beethoven jsou (génius) světové hudby, za časů císaře (Nero) a filozofa (Aristotelés), dílo spisovatelů (Rousseau a Boccaccio), obrazy malířů (Monet a Vincent van Gogh), balet od (Petr Iljič Čajkovskij), opera Aida od (Verdi), boje za císaře (Augustus)
23. *Vysvětlete význam nespisovných slov cizího původu:* vekslák, špunt, totáč, rejža, nýmand, sekáč, misska, lajtky, koks, džob, absták
24. *Doložte jednu z výhod přejatých slov, a to snadné tvoření odvozenin, např. od slov:* centrum, norma, glóbus
25. *Zjistěte (např. ve Slovníku spisovné češtiny), z kterých jazyků byla do češtiny přejata slova:* blůza, inženýr, primář, pyžamo, republika, žampion, tenis, banka, samovar, notebook, ragby, algebra, banán, respirace, kakao, opereta, hippies, boom, story, mumie, leasing, metateze, perfektní, image, homeless, opozice, olej, kvinteto, tango, step, sejm, fjord, gejša, harlekýn, samuraj. *Jak se ve slovnících graficky označuje původ slova?*

Tvarosloví – morfologie

SLOVNÍ DRUHY

1. Určete slovní druhy, pojmenujte je latinskými názvy a oddělte slova ohebná od neohebných. Uveďte vždy, která slova se skloňují a která časují.

Až jednou na velkém sněmu ptačím v čase mezi skřivánkem a sovou bude jednohlasně přistěbetáno jaro, já se tam vrátím! Zatím vábím a chytám na vějičky slov pěknost toho všeho tam u nás, ať se chytí, co se chytí. Ty můj kraji, ty mé bezpečí, ty má zatvrzelosti, ty má věčnosti. Tvá hlína, mnuta v prstech, voní po zetlelých vlasech dávno pohřbených tkalcovských dědů a báb a je přísadou mé krve. Ty můj kraji! Jsi tam, kde Vysočina nabírá dech a pole skládají slib chudoby.

(podle F. Halase)

2. U podstatných jmen v předcházejícím textu určete rod, číslo, pád a vzor. Odišete jména abstraktní a konkrétní.

3. Vyberte správnou odpověď: Co uvádíme, když určujeme gramatické významy slova?

a) co slovo vyjadřuje

c) mluvnické kategorie

b) slovní druh

d) mluvnické kategorie a vzor

4. Určete, kterým slovním druhem jsou následující slova. Pokuste se u ohebných slov určit vzory pro skloňování a časování. U jmen uveďte typ skloňování:

zloba, zlobení, zlobit, zlobně, zlobivý, zlost, zlobící, tolik, co, dvakrát, kudy, započatý, hra, čtení, pojistné, zde, jak, tak, málokterý, listí, takto, sám, věčný, onen, rád, charakterizovat, -li, je pojištěn, pracující, ani, svůj, vyšší, ano, sebe, všechnen, lépe, mnohokrát, tiší, nikdo, běh, který, holicí, ale, křejčí, kde, mimo, bum

5. Určete slovní druhy následujících vyznačených slov:

Že ti není hanba! Uznal, že se mýlil. Jdi už domů. Na sídlišti vyrostlo mnoho nových domů. Chlubil se svým kolem. Projel kolem školy. Potkali jsme se, když jsme šli náhodou kolem. Já tu knihu snad nedočtu. Musíme tu dnes uklidit. Bud' dobrým studentem. Bud' mě vždy v sedm hodin. Půjdu bud' do kina, nebo do divadla. Jen aby se to povedlo! Chci, aby se to povedlo. Viděl jsem je v kině. Je, to jsem se lekla! Na zahradě je malá skalka.

6. Následující slova užitě ve větách tak, aby měla platnost uvedeného slovního druhu:

i – spojka, částice; jí – sloveso, zájmeno; domácí – podst. jméno, příd. jméno; se – zájmeno, předložka; když – spojka, částice; na – předložka, citoslovce; teplo – podst. jméno, příslovce; ono – zájmeno, částice; jak – příslovce, spojka; holí – podst. jméno, sloveso; při – podst. jméno, předložka; zlom – podst. jméno, sloveso; pozdrav – podst. jméno, sloveso; vida – sloveso, citoslovce

7. Určete, kterými slovními druhy mohou být tyto tvary slov. U slov ohebných uveďte vždy mluvnické kategorie a slova použijte ve větách: dnu, účetní, naproti, okolo, nemocný, mimo, tu, bílí, kose

8. Určete slovní druh výrazů (nejlépe ve spojení s jinými slovy nebo ve větě): alibi, kontra, prima, versus, blond, nóbl, khaki

9. Jak se nazývají slova typu: vrátný, vrchní, rozhodčí, kopaná, pokojská, cestující, která mají tvar přídavného jména? Jak se skloňují?

MLUVNICKÉ KATEGORIE JMEN

1. Na příkladech uveďte platnost prostých a předložkových pádů ve větě. Uvědomte si jejich platnost syntaktickou i z hlediska věcného významu.

Odnesete na poštu zázilku panu Veselému. Šťastnou cestu! Děvčata mávala šátky. Nemůžeme vám, pane, vyhovět.

Poslali jsme balík vlakem. Dne 1. září začíná školní rok. Objednávky posíláme všechny najednou. Pozor na vlak! Spisy A. Jirásky jsou romány velkého významu pro poznání naší minulosti. Firma se přestěhovala do Prahy. Všechny stroje

nám fungují. Nesnáším jízdu autobusem. Aleš je vynikající zpěvák. Dostavte se ke mně sám. O knížkách ráda mluvím. Snědl talíř polévky. Uber vody a přidej cukr.

2. *Určete, kde by dnešní spisovná čeština použila genitivu záporového:* Není po něm ani (vid) ani (slech). Ten člověk nemá na světě (živá duše). Nepřeji vám (nic, zlý). Není-li (práce), není (výdělek). Ve skladu už nemáme ani (jediný balík). Nemáme (peníze) na dostavbu tělocvičny. Není (jiná pomoc). Nedostaneš ani (koruna). Ten člověk nezná (nic).
3. *Určete pád označených podstatných jmen:* Půjčím si dvě knihy. Knihy jsou vystaveny ve výloze. Vážím si té knihy. Okna otvíráme ráno. Okna se otvírají vždy ráno. Chlapci se poprali. Chlapci, neperte se! Ta roztržka chlapci otrásla. Chlapci to nevadilo.
4. *Uveďte, jaké syntaktické funkce mají jednotlivé pády. Doložte na tvarech jmen ve stanovených pádech:*
 1. *pád:* Půjdeme do kina Okno. Alois Jirásek, autor historických románů, působil v Litomyšli jako profesor. Můj strýc byl výborný lékař. Choval se jako opravdový džentlmen.
 2. *pád:* S vypětím sil dosáhl cíle. Jednoho dne zmizel navždy.
 3. *pád:* V mládí se věnoval hudbě. V dnešní době je nutné učit se cizímu jazyku. Matce se samotné nechtělo jít domů.
 4. *pád:* Dočetl jsem zajímavou knihu. Celou noc jsem ji četl. Chlapce našli zmoklého a prokřehlého.
 6. *pád:* Jel po silnici velkou rychlostí. Vypravoval o neštěstí v dole.
 7. *pád:* Pomalu se procházel rušnou ulicí. Jel autem až domů. Bratr byl na vojně kuchařem. Zvolil ho starostou města.
5. *Dejte slova v závorkách do správného tvaru; které tvary jsou zbytky duálu, které jsou plurálové?*

Dítě se směje a mává (baculaté ručičky). Udělal vše (vlastní ruce). Dívala se (své krásné modré oči). Poranění na (obě nohy) si vyžádalo nemocniční léčbu. I stěny mají (ucho). Vezmi koš za obě (ucho). (Rovné nohy) vyskočil z postele. Pichá mě v (kolena). Stěbla se lámala v (kolena). Poslouchal jsem hudbu se (zamhouřené oči). Koupil jsem si hodinky se (svítící ručičky). Kůň sotva pletl (nohy). Stoly stojí na (tři nohy). Pytlák chytá zvěř (naličené oko). Tok řeky se rozdvojil do (dvě ramena). Ze špatně připojených (kolena) vodovodního potrubí unikala voda. Setkal jsem se s (oba moji dobří přátelé). Na sporáku stál hrnec s (velké ucho – plurál). Nosila sukně ke (kolena). Dopis předejte osobně do (ruce) pana Chaloupky. Těžké předměty nosíme na (ramena). V rozpacích pokrčíme (ramena). Musíme věnovat velkou péči (oči, uši). Koupil si stolec s (tři kovové nožičky). Řekni to přímo do (oko). Nosil by tě na (ruce). Bolí mě na (prsá). Na (obě ramena) vah bylo závaží. Na (ramena) nesl těžký batoh. Na polévce plavala mastná (oko).
6. *Tvořte 7. pád pl.:* tvé zvědavé oko, moje nemocná ruka, mastné oko na polévce, Petrovo postižené ucho, utržené ucho tašky, tytéž krásné oči
7. *Určete u vyznačených jmen číslo:* Na vánoční cukroví se spotřebovalo mnoho cukru, másla a ořechů. Přivezli jsme na skalku kameny. Na kraji pole byly hromady kamení. Stádo dobytky se splašilo. Na jaře se objeví mnoho létajícího hmyzu. Do domu vedly jen jedny dveře. Vánoce byly letos bez sněhu. Loďstvo bylo zničeno bouří. Domažlice jsou hezké město. Vojsko cvičilo za kasárnami. O dovolené jsme navštívili Budějovice, Sušici a Karlovy Vary. Břeh potoka zarostl křovím a stromovím. Vojáci stáli v pozoru. Ve středověku obyvatelstvo často podlehl neštovicím. Do kamení přilož několik dřev. V lese jsme našli mnoho dřeva. Všude byly lány zrajícího obilí. Rozštípal na zimu hromadu dříví.
8. *Vyhledejte mezi následujícími slovy podstatná jména pomnožná, hromadná a látková:* ptactvo, jehličí, hřiště, vidličky, sekýra, zásuvky, peří, rákosí, prázdniny, ovce, Lipany, práce, průvodčí, vodstvo, narozeniny, Vánoce, záda, brýle, nůžky, Karpaty, sloupoví, lidstvo, kravaty, příušnice, Klatovy, angíny, ledviny, žebra, košťata, keře, dřevo, lavice, výzbroj, učitelé, učitelstvo, žáci, ústa, tváře, vany, vrátka, vchody, vidle, lopaty, oslavy, šaty, kabáty, mák, písek, plavky, národ, trojice
9. *Uveďte rod podstatných jmen pomnožných a vzory, podle kterých se skloňují:* sáně, vrata, housle, hrábě, necky, kleště, kamna, narozeniny, tepláky
10. *Nahraďte podstatná jména v tvaru plurálu podstatnými jmény hromadnými:* stromy, listy, nádoby, úředníci, uhly, včely, svaly
11. *Vysvětlete význam vyjádření, v nichž jsou podstatná jména látková v plurálovém tvaru:* Prosila bych dvě zmrzliny. Pytláci chytají zvěř do želez. Platím dvě kávy. Při letošní povodni se vyhlily vody z břehů.
12. *Co vyjadřují číslovky druhové ve spojení s pomnožnými, hromadnými nebo látkovými jmény?* dvoje housle, jedny prázdniny, čtyři kalhoty, dvojí uhlí, trojí kov, paterý ponožky, dvoje včelstvo, trojí mouka

13. Rozlište u vyznačených jmen mluvnický rod (mužský životný, mužský neživotný, ženský, střední). Všimněte si také rozdílu mezi biologickou životností a mluvnickou neživotností nebo naopak: Dobytěk musel odhánět obtížný hmyz. Knížata z rodu Přemyslovců vládla v Čechách. Všechn lid provolával slávu vítězům. Lidé se veselili. Evička je ještě takový rozverný žabec. Rodiče se zajímali o prospěch svého dítěte. Koně se splášili. Lidem se nechtělo domů.
14. U následujících tvarů jmen určujte mluvnický rod (u mužského rodu i životnost):
Standa, Stáňa, Jindrovi, lid, mikrob, bramborám, bramborům, pyrě, náručí, rodiče, knížata, nositelé, ledoborci, menšítele, náruč, po snídani, na řádku, nešíka, dav, děti, zástupy, dnově
15. K podtrženým slovům uveďte dublety – určete jejich rod a skloňovací vzor: Text nepřesáhl 25 řádků. Vrata garáže byla poškozena rzí. Matka chovala dítě ve své náruči. K obědu byl řízek s brambory. V životě se potýkáme s různými svízeli. Na záhoně vyrostl velký kedluběn.
16. Doplňte koncovky přičestí a odůvodněte: Oddíly sportovců souhlasil- s návrhem trenéra. Rodiče se už vrátil-. Sněhuláci na slunci roztál-. Slanečci byl- čerstv-. Slanečky nám chutnal-. Uzenáči byl- na prodej. Uzenáče byl- už doprodán-. Torpédoborci brázdil- vodní hladinu. Torpédoborce vyplul- na moře. Po obloze plul- beránky. Vysokohorští nosiči šl- s námi. Kovové nosiče neunesl- zátěž. Mikrobi se rozmnožil-. Mikroby zaútočil-. Počítače se stal- nedílnou součástí života. Národy bojoval- za svobodu. U cesty stál- dva ukazatele. Tváře přítomných posmutněl-. Děti se opozdil-. Koně klusal- sam-. Dny (dni) nám rychle utíkal-. Vesel- lidičky jásal- radostí. Desítky lidí přišl- o střechu nad hlavou. V tělocvičně byl- připraven- koně. Skupiny mládeže se objevil- na náměstí. Ženy se svými hosty zpíval-.
17. Uveďte příklady pojmenování domácích zvířat jmény rodově odlišenými nebo neodlišenými (tzv. vespolnými), např. prase – svině (prasnice) – kanec
18. Proč se někdy užívá ve 4. p. neživotných jmen životného tvaru, např. Našel jsem velkého hříba. Opečeme si na ohni buřta.
19. Doložte kolísání mezi jednotlivými vzory u substantiv vzhledem k rodu: smeč, rez, nešíka, hřídel

PODSTATNÁ JMÉNA (SUBSTANTIVA)

1. Rozlište podstatná jména konkrétní a abstraktní: láska, umělec, pocit, pivo, plamen, vnuče, zlost, stůl, účel, přátelství
2. Kdy má totéž podstatné jméno význam konkrétní, kdy abstraktní?
Na stěnu jsme pověsili nové hodiny. Čekala jsme u lékaře dvě hodiny. Na čele se vytvořily vrásky. V čele vlády byl demokrat. Rána se zahojila. To byla pro něho určitě velká rána. Jednání vlády bylo zdoluhavé. Za vlády Lucemburků naše země vzkvétala. Ležel bez vlády na zemi. Dej mi už pokoje. V podkrovní jsme zařídili dětský pokoje.
3. Roztřídte podstatná jména na obecná a vlastní. Od vlastních jmen tvořte přídavná jména: kniha, Jiřík, sněmovna, Kladno, Evropa, házená, mapa, Tereza, Barták, Neruda, sešit, Arab
4. Určete, podle kterých vzorů se skloňují podstatná jména: lovec, dárcе, přítel, venkovan, tabule, holub, poupě, dub, dozorce, hrdina, sláva, těžba, kreslení, rez, hloupost, skála, otec, drahokam, žurnalista, topol, chvíle, sloveso, obraz, letadlo, koule, důl, sůl, jedle, ves, strýc, krev, nástupce, starosta, motýl, cíl, srnec, pytel, strom, skladatel, kámen, cirkus, sloup, turista, čáp, trám, občan, sklep, vítěz, mozol, houslista, ostrov, ocel, hůl, kužel, konev, svízel
5. Doplňte i/y a rozlišujte tvary podstatných jmen od tvarů přídavných jmen přivlastňovacích: Manžele Novákov- známe už dávno. Karlov- kamarádi mi pomohli. Jendov- už nic nepůjčím. Čtu ráda Hrabalov- prózy. Martinov- rodiče se odstěhovali. U bratrov- zahrady nás už čekali Svobodov-. Vyprávěj mi pohádku o hodném vodníkovi-. Tomášov- se nelíbily Petrov- zvyky.
6. Doplňte koncovky (uveďte, pokud je to možné, i dvě možnosti), pravopis odůvodněte:
do (zámek, les), na (hrad), v (les), o (jazyk), dát dopis (Jaroslav Novák), popřát (Jaroslav), o (muž), nosit (korál), o dozrálém (hrách), bez (účel a cíl), bez (kmen), z (chmel, ječmen), cvičit s novými (kužel), zacházet opatrně se skleněnými (tác), potkat oba (manžel), jdu na návštěvu k (přítel Karel), hovořím o svém (učitel), setkání se všemi (vítěz), s dvěma (král, kněz, šimpanz, kazatel, cíl, kachel, anděl, mandel, okres, dareba, čekatel, kotel, úhel, uhel), vázat všechny (snop), psát všechny domácí (úkol), čeští (akrobat), dva (pán), s začátními (drahokam), v (rybník, kámen), obědvat s (Francouz, Arab, Rus), s (řetěz), na obou (břeh, svahy hor), jít k (pan doktor Leoš Janata), vyprávět o (králíci),

v bájkách vystupují (bůh), šel k (soudce), obdivovat (motýl), donést potravu (pes), odpovědět (předseda), lesy lemované (bříza, jeřáb a topol), domky kryté (šindel), naši (advokát, fotbalista), v (balíčky), na (Vyšehrad), vyprávění o (Vyšehrad), bez (trojúhelník), v (dopis), chutnají mu (zavináč), po (hřeben) hory, na (proužky) papíru, s divadelními (kostým), s mnoha (jedovatý plaz), o (učitel), hrát si na (voják), hovězí na (hříbky)

7. *Vytvořte tvary 5. pádu sg. od slov:* otec, obhájce, pan soudce, chlapec, správce, slepec, zločinec, rádce, hoch, pes, občan, kmotr, přítel, strážmistr, trenér, svatý Václav, dědic české země, strýc, zlosyn, kněz
8. *Posuďte z hlediska stylistického možnosti oslovení v různých situacích:* pane Svobodo, pane Svoboda, Svobodo!, Svoboda, ke mně!; Tak už si vzpomeň, Šíma!
9. *Vytvořte tvary 6. pádu plurálu:* v (hotel, kostel), na (ples, jez), ve (sklep, pytel, kotel), o (kužel, kámen)
10. *Tvořte správné tvary podstatných jmen rodu mužského a odůvodňujte:* (Králík) žijí také divoce. Mám dva (bratr). Podle pověsti přišli k (Přemysl) dva (posel). Vydali se k (pramen) Moravy. Malín je proslulý pěstováním (křen). Prožili jsme těžké (den). Vypočítej obsah (obdélník) o stranách 3 a 6 cm. V (cirkus) jsme viděli cvičené (lev). V horských (prales) žijí divoké kočky a (rys). Nad skálou poletovali (jestřáb). (Topol) sloužily jako (větrolam). Odpověděli jsme všem, i (pan Ota Novák). O dovolené jsme byli u tety v (Kobylisy). Pokladník odešel s (peníze) do banky. Jeli na pole se svými (kůň). Nad skalnatými (útes) kroužili (orel). (Houslista) zaujali místo na pódiu. V (lesy) rostou houby. Mluví o svých (kolega). Na obrázku byli (buvol, los, datel, orel, krokodýl). Jdu k (přítel Karel).
11. *Vytvořte věty a užiňte v nich tvary podstatných jmen:* sobi – soby, Arabi – Araby, buvoli – buvolý
12. *Doplňte tvary místních jmen a jmen svátků uvedených v závorkách:* Přijížděli jsme k (Teplíce). Do (Karlovy Vary) jezdíme na filmový festival. Hosté z (Košice) hráli divadlo v (České Budějovice). V (Beskydy a Jeseníky) se v zimě lyžuje. K (Vánoce) dostanu pěkné knížky. Horymírův Šemík je prý pochován v (Neumětely). Byli jsme v (Mělník, Písek). Navázali jsme spojení s (Vršovice, Nusle, Michle). Projíždíme (Lovosice, Sušice, Louny, Beskydy, Olomouc, Kdyně, Budějovice, Třebíč, Alpy, Králiky), zastavili jsme se v (Pyšely).
13. *Vytvořte tvary osobních jmen uvedených v závorkách:* poslat pozdrav (Váša, Jindra, Stáňa); obrazy (Mikoláš Aleš, Karel Purkyně, Václav Rabas), pozdravujte (pan Stýblo, Hrabě, Podmele, Petrů), opera od (Verdi), román (Lev Nikolajevič Tolstoj), díla (Vergilius, Ovidius), o (matematik Pythagorás, císař Nero), chrám svatého (Jiří), viděl jsem pana (Hořejší, Bechyně), s panem (Černý, Dítě, Oto, Bičiště, Vítů), pojdte sem, pane (Stehno, Pospíšil, Švec, Halas, Husa, Petrů, Kupec, Gabriel), pozdrav básníku (Fráňa Šrámek), písně (Jarek Nohavica), verše (Heinrich Heine), loď (Kryštof Kolumbus), spisy od (Voltaire, Rousseau), vypravuje o (Nikola Šuhaj), Dva roky prázdnin od (Jules Verne)
14. *Uvažujte, zda se od sebe odlišují, nebo neodlišují následující dvojice slov (významově, mluvnicky nebo syntakticky):* sledí – sledě, nosiči – nosiče, dni – dny, čistíči – čistíče, vrazi – vrahové, zelené háje – zelení hájové, fašisti – fašisté, hostů – hostí, lidé – lidi, řádek – řádka, husité – husiti
15. *Tvořte náležité tvary:* představitelé (idealismus), několik (planetárium), pokrokové (idea), strnulá (dogma), několik (stadium), ve (vakuum), start do (kosmos), podle daného (schéma), Řím založený bratry (Romulus a Remus), potkat (abbé)
16. *Podle kterých vzorů se skládají slova:* spektrum, gymnázium, referendum, album, muzeum, substantivum, pódium, stadium, akvárium; génius, kolonialismus, glóbus, série, tragédie, kolektiv, honorář, faktura, epos, luxus, datum, hymnus, patos, studio
17. *Dejte podstatná jména v závorkách do náležitého tvaru:* K obědu byly brambory se smaženým (filé). Hovořili jsme o novém (drama) Jiřího Hubače. Poslouchali jsme ukázky z oper (Wolfgang Amadeus Mozart). Kudy se dostanu do (centrum) města? Nelze určit, kterého (datum) se to týká. Vypravovali jsme si o životě (Kryštof Kolumbus). Epidemie (tyfus) se rychle rozšířila. Víte o pobytu (Johann Wolfgang Goethe) v Čechách? Navštívili jsme chrám zasvěcený bohu (Zeus). Četli jsme Vojnu a mír od (Lev Nikolajevič Tolstoj). Poznali jsme filozofie (Hérakleitos z Efesu).
18. *Doplňte i/y u podstatných jmen rodu ženského a odůvodněte:* v neděl-, stát na zem-, na náv-, okolo Chrudim-, bez obou berl-, stolní lamp-, z Příbram-, z břiz-, na mez-, nad skalam-, hrášek v mrkv-, značka obuv-, cesta z Bratislav- do Čáslav-, dívej se na televiz-, houpat se na větv-ch
19. *Vytvořte tvary podstatných jmen v 3., 6. a 7. pádě plurálu:* práce, nemoc, hůl, propast, pěst, poušť, step, myš, trať, loď, oběť, výpověď, řeč, noc, propust, domácnost, povinnost

20. Všímněte si krácení kmenové samohlásky v některých pádech, např. u slov: práce, síla, skála, lípa, láhev, kráva, plíce, žába
21. Jaké slohové rozdíly jsou mezi variantami tvarů: stráň – stráně, zem – země, bouř – bouře, naděje – naděj, číše – číš, hejno hus – husí, neděl – neděli
22. Pozorujte současné vývojové tendence v tvaroslovném systému jmen; uvádějte příklady přechodu jmen od vzoru kost ke vzoru píseň, např. huť, nit, čtvrt
23. Uveďte slova v závorkách do správného tvaru: Prudké řeky protékají několika (propast). Nerad mluví o svých (bolest). Dovedu se vyznat v nejrůznějších (věc). Lidi mají různé (chuť) a prodejny potravin se snaží těmto (chuť) vyhovět. Zboží se dopravuje po (lod) říčních, překládá se na (lod) mořské a těmito (lod) se dopravuje po moři. K Praze byly připojeny nové (čtvrť). Vlákna obsahují tři (nit) a pevnými (nit) jsou spojena. Po večerech se věnuje ručním (práce). Těm jeho (řeč) už nevěřím. Středověká města byla chráněna vysokými (zeď). V (konev) zbyla voda. Nad (skály) poletovali ptáci. Pod vysokými (bříza) rostly (houba). Vlak odjel do (Soběslav).
24. Doplňte i/y u podstatných jmen rodu středního a odůvodněte: s rozbitými skl-, úrodné údol-, s občanskými práv-, břeh zarostlý olšov-m, zel- na pol-, složit uhl-, pěkné počas-, procházet údol-m-, odrážet se dlouhými bidl-, otřást jeho svědom-m, voňavými mýdl-, po Lab-, za zábradl-m, pevné zdrav-, buchtý s povidl-, odvětv- průmyslu, za zrcadl-, v rákos-, doprava letadl-, keřiky jmel-, zboží s vysokými cl-
25. Tvořte správné tvary slov v závorkách: Řídíme se jeho (slovo). V některých (jablíčko) je červ. V (doupě) bylo pět (lišče). Vál studený vítr ze všech (strniště). Nejlepší jsou mandarinky bez (jádro). Na (nebe) pluly mráčky. Četli jsme knížku s (říkadlo). V obchodech se prodávají (koště). Mám na skladě dost (uhlí). (Paví peří) se zdobily klobouky. Skladiště podniku je v (Jílové). Chobotnice se brání (chapadlo). V trávě pracovali s (lýtko) chráněnými proti hadům. Neudělej chybu v cizím (slovo) nebo ve tvaru (sloveso). Stýská se mi po loňském (léto).
26. Utvořte tvary 2. pádu plurálu od těchto slov a uveďte hláskové změny: sklo, vojsko, družstvo, zrcadlo, jablko, středisko, pastviště, lože, vejce, dílo, játra, jméno, hřiště
27. Vytvořte tvary 6. pádu plurálu od slov: po dlouhých (sucho), ve velkých (středisko), v poštovních (balíček), o zralých (jablíčko), na nemocničních (lůžko), v nádherných (roucho), v broušených (sklo), klečel na (kolena), na pevných (stanovisko), po několika (léto), v kuličkových (ložisko)
28. Uveďte starobylejší tvar 1. pádu sg. od slov: břemeno, rameno, plemeno, semeno

PŘÍDAVNÁ JMÉNA (ADJEKTIVA)

1. Rozlište přídavná jména jakostní od vztahových. Určete, která jsou tvrdá, měkká, přivlastňovací: ryzí, srdečný, nesplnitelný, labský, slepý, ledový, strýcův, Zuzančin, sněhobílý, vysoký, denní, nahnílý, lososí, zdvořilý
2. Určete, podle kterých vzorů se skládají přídavná jména: rychlý, malý, venkovský, syslí, babiččin, laskavý, ryzí, malířův, větší
3. Tvořte přídavná jména z následujících podstatných jmen. Určete jejich druh a skloňovací vzor: večer, květ, stůl, tma, čas, písek, Smetana, potok, okno, spisovatel, list, Krkonoše, Zdenička
4. Převeďte do množného čísla: na rychlém koni, blízký příbuzný, mořský živočich, vzteklý chlapec, vytrvalý sportovec, domýšlivý a marnivý muž, telčský občan, český spisovatel, zdravý člověk, vedle koroptví stopy, o snaživém podnikavém člověku, na převislé skále; chlapec běhal bos, nejsem si vědom své chyby, dítě chodilo boso, mnohý americký spisovatel je u nás znám
5. Napište v 1. a 7. pádě plurálu: spolehlivý pracovník, ryzí povaha, zlý člověk, milý vypravěč, pravý ryzí kov, běloučkův motýlek, plachý srneček, drahý přítel, pomalý hlemýžď, švitořivý pták, zdvořilý cizinec, motýlí křídlo, proslulý herec, známý výrobek
6. Doplňte i/y: toulav- psi, ze slohov-ch úkolů, čap- zobák, ciz- žena, na dubov-ch listech, brodiv- ptáci, roztomil- chlapec, chlubit- páv-, zářiv- příklad, lv- stopy, s mil-mi dětmi, bíl- jabloňov- květ, prav- sobol- kožich, stříd-m životem, siv- holub-
7. Užijte vhodně ve větách dvojích tvarů; uveďte, který tvar je knižnější: nemocný – nemocen, šťastný – šťasten, živý – živ, bosý – bos, mladý – mlád, daleký – dalek, pamětlivý – pamětliv, schopný – schopen
8. Doplňte náležité tvary: Budte (vítány), (drahý) přátelé! Sesbírej (spadlý) jablka. (Německý a kanadský) hokejisté se hráli

dvě (přátelský) utkáni. Listoval různými (obrázkový) časopisy. Chlubí se (cizí) peřím. Jsme na vaše vyprávění skutečně (zvědavý). Děti byly (zvědav), co jim rodiče přivezli. Děvčata tancovala (bos).

9. *Doplňte i/y a odůvodněte:* Jiráskov- Psohlavce jsem už četl. Dvořákov- symfonie jsou světoznámé. Prohlížíme si obrazy Mánesov- a Alšov-. Kovářov- děti se nebály ohně. Poslouchá rád dědečkov- pohádky o dědu Vševědov-. Rád se vracím k Nerudov-m Povědkám malostranským. Znáám balady z Erbenov- Kytice. Půjčil jsem si spolužákov- sešity. Eviččin- přátelé k nám přijeli na návštěvu. Eva a Pavel Novákov- jsou dvojčata.
10. *Užijte správné tvary přídavných jmen přivlastňovacích:*
Nemoci dýchacích cest se léčí v (Karlova Studánka). Sejdeme se na Lipnici u (Haškovo muzeum). Pojedeme do (Hradec Králové). Téměř v každém městě mají ulici (Masaryk a Havlíček). Učíme se o (Sámová říše). Vyprávěli jsme si o (Libušino proroctví). Navštívily nás (Věra) kamarádky. Znáš (Milan) kamarády? Dojeli jsme ke (Kardašova Řečice). Zmínil se o zajímavém (Křička) dílu. (Smetana) opery znám.
11. *Užijte ve větách následující tvary přídavných jmen, a to ve všech možných rodech a pádech:* bílý, bílí, spolehlivý, spolehliví, Dvořákovy, Dvořákoví, synovi, synovy
12. *Odstraňte chyby:* Ke Golčově Jenikovu vede pěkná silnice. Navštívili jsme Odolenou Vodu. Zebrám se ve Dvoře Královém daří dobře.
13. *Rozhodněte se mezi velkým a malým začátečním písmenem a vysvětlete významový rozdíl mezi dvojicemi:* ALŠŮV OBRÁZEK – ALŠOVSKÝ STYL, ŠVEJKOVO CHOVÁNÍ – ŠVEJKOVSKÉ CHOVÁNÍ, POSLANCOVA ČEST, POSLANECKÁ SNĚMOVNA PARLAMENTU ČR
14. *Vysvětlete významový rozdíl mezi uvedenými spojeními a užijte ve větách:* matčina láska – mateřská láska, učitelova odbornost – učitelská odbornost, sousedova pomoc – sousedská pomoc, bratrova rada – bratrská rada
15. *Čím jsou následující adjektiva zvláštní z hlediska mluvnického:* cítím se unaven, lila barva, sytý hladovému nevěří, kluku zatracená, Bělá pod Bezdězem, raněnému poskytli první pomoc, chudák nešťastná
16. *Utvořte tvar 2. stupně přídavných jmen:* velký, dobrý, známý, špatný, čistý, horký, blízký, idylický, skromný, tichý
17. *Užijte přídavných jmen v závkách v stupňovaných tvarech (viz číslice):* V zimě jsou (krátký 3) dni. (Měkký 2) chléb je (chutný 2). Rodná řeč je (krásný, cenný, drahý 3) poklad, zděděný po předcích. Dostal jsem se do (špatný 3) situace.
18. *Vysvětlete významy následujících adjektiv:* maličký, snesitelný, velikánský, prastarý, přenádherný, namodralý, hořlavý, rozkvetlý, klouzavý, zelenkavý, postarší, hravý, modřejší, vymalovaný, léčivý, blednoucí, nemalý, staříčké, nejlepši
19. *Vysvětlete význam stupňovaných tvarů a nahraďte vyjádřením s podobným významem:*
Do autobusu přistoupila starší paní. Jeden mladší muž mi nabídl místo. Mám teď menší problém s odbytem zboží. Manekýnka musí být vyšší postavy. Známější osobnosti bývají středem pozornosti. Měl klidnější povahu. Vezmi si do deště pevnější boty.
20. *Vyhledejte vhodná adjektiva jako první část přirovnání:* ... jako včelka, ... jako laňka, ... jako noc, ... jako pomněnka, ... jako vlk, ... jako liška, ... jako kostelní myš
21. *Vysvětlete významový rozdíl mezi slovy volací – volající. Uveďte další podobné dvojice a použijte je ve větách.*
22. *Doplňte vynechané i/y a odůvodněte pravopis:* Mez- klas- zral-ch pšeníc se chvěl- barevné hlav-čky makov-ch a chrpov-ch květů.
23. *V platnosti kterých větných členů jsou následující přídavná jména nebo příčestí?*
Duševně nemocní lidé ani často nevědí, že jsou nemocní. Je nesnadné získat přátele. Toto opatření bylo prohlášeno za neplatné. Dojem byl silný. Cítil se velmi silný. Ten člověk je věčně někomu dlužen. Vypadal zdravý a odvážný. Vchod do domu je otevřen.

ZÁJMENA (PRONOMINA)

1. *Určete druh zájmen a pád; vyhledejte zájmena bezrodá:* mne, našim, jaký, kým, mně, sebou, lecjaký, nás, my, týž, si, ničeho, některý, sobě, takovýto, kterýsi, něco, čísi, tebou, ona, nějakým, kdokoli, tvými, čeho, tomuto, těmi, já, jenž, jehož, svou, jejich, jeho, z ní, nám, jejich

2. *Doplňte tvary zájmena já a uveďte pád:* Bratr -- slíbil, že ke -- dnes přijde. Víím, že o -- nemá dobré mínění. Chtěl jsi -- na něco upozornit. Je -- líto, ale nesvěděl se --. Co si beže -- počneš?
3. *Tvořte správné tvary zájmen on, ona, ono, oni, ony, ona:* Počkej na otce a jdi s (on) do knihovny. Tím dárkem (ona) potěšíme. Potkal jsem Evu a zastavil jsem se s (ona) na chvíli doma. Pojedeme na hory a zůstaneme na (ony) týden. Dovolená se rodičům vydařila, svítlo (oni) celou dobu slunce. Staráme se o králíčky a čistíme (oni) často kotce. Přátelé bydlí blízko, proto k (oni) rádi chodíme na návštěvu. Hledal jsem Petra a potkal jsem (on) na chodbě. Šla jsem s (ona) a doprovodila jsem (ona) k vlaku. Vysvětlila jsem (ona) cestu k nám.
4. *Doplňte postupně tvary zájmen já, on, ona, ono, oni. Kde je to možné, uveďte dva tvary:*
Přijď k(e) --. Uviděli --. Neboj se --. Vyprávěli o --. Chtěl jsem tam jít s --. Hleď si --. Co o -- napíše? Věř --. Svaly -- brzy zesílily. Na -- si nepřijdeš. Zastav se pro --.
5. *Uveďte následující zájmena v 1. pádě sg. nebo pl. (pokud existují):* sebe, bez nás, viděl je, viděl ji, pověz mu, s mými věcmi
6. *Nahradte podstatná jména v závorkách zájmeny:* Jsem (matce) za všechno vděčen. Budu (na školu) vzpomínat v dobrém. Rád se (na ten obraz) dívám. Myslím na (bratra). Mám (ze psa) strach. Pozoruji (kotě). Bez (Aleše) nemohu odjet. Viděl jsem (keře), jak kvetou.
7. *Napište jako diktát, nebo doplňte tvary zájmena já:* Já víím, sousede Jítku: proti -- je hotové spiknutí. Když sečou louku, je to jen proto, aby -- zničili. Poslali na -- krupobití, chtějí -- spálit sluncem, zjednali si proti -- krtky a žížaly. Ale já se nedám. Já víím, proč mají na -- spadeno. Oh, já bych mohl povídat věci!
(podle K. Čapky)
8. *Změňte věty tak, aby byl na tvarech osobních zájmen důraz:* Netýkalo se ho to. Nenabízeli jsem mu to. Neodepsal ti. Budeš mi také číst verše? Týká se tě to také. Nediv se mu.
9. *Doplňte tvary zájmena se:* Dej -- kabát na věšák. Věř --. Věř hlavně --. Mám už operaci za --. Nedělej ze -- šaška. Co mi o -- řekneš? Buď k -- upřímný. Starej se o --. Co si vezmeš na --? Nech -- to pro --. Měl nejradši --. Vinu dával sám --.
10. *Doplňte tvar sebou nebo spojení s sebou:* Zraněný -- ani nepohnul. Vezmi si -- nejmilejší hračku. Nebuď si tak jistý sám --. Zapomněli si -- vzít peníze. Ryby -- mrskaly v kádi. Vezmete mě -- na výlet? Neměli jsme -- žádné jídlo.
11. *Doplňte i/y:* Řekni m-, co si o tom myslíš. V- jste se už rozhodli? To se m- líbí. M- za vám- jít nemůžeme. V- a m- se neshodneme. Pes šel za nám-.
12. *Doplňte správné tvary přivlastňovacích zájmen můj, tvůj, svůj:* ve (svůj) rukou, při (tvůj) pokusech, (můj) záliby, bez (tvůj) pomoci, pro (můj) matku, navštívil (svůj) sestru, k (můj) rodičům
13. *Doplňujte postupně tvary zájmen můj, tvůj, svůj, její, jejich (pokud to lze, uveďte více možností):* Vzpomínala na -- sestru. Zeptal se -- matky. Radí se s -- přáteli.
14. *Doplňte tvary zájmen náš, váš:* Nejsem spokojena s -- výsledky. Pomoz -- spolužákovi. Mám rád -- tetu. Potkali jsme -- sousedku na náměstí. Kterého z -- skladatelů znáš? Na -- hrušních bylo letos dost ovoce. Vyřídte -- přátelům, že se na ně těšíme. Koupili jsme lavice pro -- třídu. Pod -- oknem kvetou růže. Pod -- okny teče vodička. Vážíme si -- rady.
15. *Doplňte i//a zdůvodněte:* s vaš- radou, zájem o naš- zábavu, ve vaš- skříni, čtu vaš- knížku a vážím si j-, uvažuji o n-, půjčím ti j-, odnesla j-, stojím o n-, uvažuji o n-, půjčím ti j-, odnesla j-, zaplatím za n-, prosila j- o n-, vyhověla j-, bez vaš-ch přátel
16. *Použijte předložek bez, k, pro, o, s, od a vytvořte správné tvary slov:* jeho oblek, její bratr, jejich starosti, její názor, jejich děti, můj kamarád, náš učitel, mé slovo, má lampa
17. *Doplňte správný tvar zájmena:* Když začnou dětem prázdniny, -- radost nebere konce. Nenašel jsem Věru doma, proto jsem se zeptal -- rodičů, kam šla. Děkuji za všechno celé škole, -- žákům i -- učitelům. Záchranáři pracovali celý den, ale -- síl ubývalo. Jabloně rozkvetly a v -- větvích zpívali kosi. Jablono rozkvetla a v -- větvích zpívali kosi.
18. a) *Rozhodněte, kterého zájmena je třeba užít:* Po seznámení s dobou, v níž Mácha žil, se nyní vraťme k (svému -- našemu) básníkovi. Manželé Navrátilovi děkují za blahopřání k (svému -- jejich) sňatku. Tomáš přišel s (jeho -- svou) kamarádkou. Zeptej se (svého -- tvého) otce. Dávám na to (mé -- své) čestné slovo. Máš (své -- tvé) sešity v pořádku? Otec často vypravoval o (jeho -- svém) bratrovi.
b) *Opravte chyby:* Nemocnou doprovázela matka, která ví o nebezpečí číhajícím na svou dceru. Uložím mé šaty do skříně.

19. *Doplňte postupně tvary ukazovacích zájmen* ten, tento, tehle, onen: S -- přístroji neumím zacházet. O -- lécích vím. Od -- přátel jsem se hodně dozvěděl. Na -- situaci nejsem připraven. S -- špinavýma rukama nic neber.
20. *Kdy má ukazovací zájmeno význam ukazovací nebo odkazovací, kdy vyjadřuje citový vztah?*
Ten chlapec je hodný. To chumelí! O té knížce bych si rád pohovořil. Na tom našem dvoře všechno to krákoře. Ten zub mě ale bolel! Přinesl to, co potřeboval. Náš Azor mi s tím štěkáním vadí. Zabýval se ve volných chvílích tím, co ho nejvíc zaujalo.
21. *Opravte nevhodnou stylizaci:* Vyplňte dotazník a tento odevzdejte v kanceláři č. 95.
Při poškození mixéru tento sami neopravujte.
22. *Doplňte tvary zájmena* týž/tentýž: Bydlíme v -- poschodí jako spolužačka. S -- člověkem jsem už vyjednával. Ptali se -- lidí jako včera. Básnická sbírka vyšla v -- nakladatelství jako poprvé. Trénujeme v -- fitcentru. Čekám na -- místě. Děláte -- chybu. Ve třídě zlobí stále -- chlapci. Opakoval vždy -- otázku.
23. *Doplňujte y/i:* S takov-mi osobnostmi se rád setkám. Takov- pomocníci se hned tak nenajdou. Takov-m lidem je třeba poděkovat.
24. *Doplňujte tvary zájmena* sám, samý: Sam- se přičiníme o úspěch akce. Vystoupil na sam- vrchol hory. Koně se pásli sam-. Dívky vypracovaly domácí úkol sam-. Kamarádím se sam-m- dobrými spolužáky.
25. *Doplňte:* Z kterýchs- důvodů nechtěl svědčit. Kdos- zatukal na okno. Přijdu za jakýchkol- okolností. Čís- oči na mne upřeně hleděly.
26. *Opravte chybné nebo nespisovné tvary zájmen; uvažujte nad správností slova* stejný v následujících příkladech: K těm jejím názorům se nevyjádřím. Nosil jí jídlo. Vzpomínal na ní. O těchže problémech jsem už mluvil. Témato myšlenkami mě překvapil. Pro mně za mně si tam jdi. Doňho bych to neřekl. Dospěl k těmže výsledkům. Dejte mi stejnou otázku jako včera. Pro všechny musí platit stejná pravidla. Pocházím ze stejné vesnice jako on. Kdybyste našli mojí peněženku, tak mě jí pošlete. Zpívá Karel Gott se svojí skupinou. Myslím si o tom to samé.
27. *Odlište zájmena tážací od vztažných:* Nevím, co bys ještě chtěl. Čí děti rozbily okno? Sešit, který jsem si včera koupil, jsem už popsal. Příběh, jež si nám vypravoval, jsem už někde slyšel. Jaké oči má maminka? Cos to udělal! Co chceš?
28. *Upravte věty tak, abyste změnili tážací zájmena na vztažná a naopak:* Nevím, kdy se vrátím. Kdo mi pomůže? Neznám dítě, které se ztratilo. Čí jsou ty brýle? Jaký máš plán? Nevíš, kterou barvu si vybrat?
29. *Užijte v souvětích spojení:* na níž, na níž, s níž, z níž, o níž, z nichž, s nimiž
30. *Porovnejte významy zájmen* který a jaký; *uvažte, které z těchto zájmen vyjadřuje druh nebo jev ze souhrnu jevů a které vlastnost:* Které reformy uskutečnil Josef II.? Jaké knížky čteš nejraději? Které knížky čteš nejraději? V které ulici bydlíte? V jaké ulici bydlíte? Které vlastnosti má tvá sestra?
31. *Vyberte správná zájmena:* (Který – jaký) dojem máš z představení? Z (které – jaké) písně jsou ta slova? Na (kterou – jakou) školu se přihlášíš?
32. *Nahraďte tvary zájmena* který *příslušnými tvary zájmena* jenž: odložím knihu, kterou jsem dočetla; přátelství, o kterém sníme; film, který jsme zhlédli; řeč, kterou se dorozumíváme; rodiče, kterých si vážím; jasmín, který krásně voní; lípy, které právě kvetou; kočku, kterou hledáme a která se ztratila; dítě, které znám; uviděl zloděje, kterého už trestali; ploutve, kterými ryba udržuje rovnováhu
33. *Pozor na nepravé věty vztažné! Opravte nesprávnosti a stylistické neobratnosti:* Božena Němcová napsala mnoho děl, z nichž mě nejvíc zaujala Pohorská vesnice, v níž podala ideální obraz českého venkova. Z dolů mizí namáhavá fyzická práce, kterou nahrazuje moderní technika. Žalman, který měl sám málo, dal Věkové chléb pro jejího syna Františka. Vytrhávali jsme z půdy cukrovou řepu, kterou jsme rovnali na hromady.
34. *Jakou slohovou platnost nebo zabarvení má v následujících větách zájmeno co? Nahraďte ho jiným vztažným zájmenem:*
Ten člověk, co jsem s ním mluvil, vás pozdravuje. Ztratila knížku, co jsem jí věnovala.
35. *Užijte zájmen v závorkách ve správném tvaru:* Přátelil se s (kdekdo). Šel s (kdokoli) do kina. (Málokdo) věřím. Zjistili jsme tu pohromu (kterýsi) dne. (Málokterý) žákům se podaří dosáhnout úplně (všechn), co si přáli. Z (jakýsi) důvodů odmítl. Přišli za ním (jakýsi) cizí lidé. S (lecko do leccos) nesouhlasím. (Kdosí) se ti lidé báli. Před (nikdo a nic) se nezalekli. (Nic) se nebojí!

36. Změňte zájmena neurčitá na záporná a naopak: Byla to něčí tužka. Žádný návrh nezavrhli. Někdo si toho nevšímal. Něco jsem se tam dozvěděl.
37. Vysvětlete změnu významu věty v souvislosti s užitím různých druhů zájmen: Někdo by se o to zajímal. Leckdo by se o to zajímal. Nikdo by se o to nezajímal. Kdosi se o to zajímal. Leckdo se o to zajímal. Leckterý by se o to zajímal. Kdokoli by se o to zajímal. Každý by se o to zajímal. Žádný by se o to nezajímal.
38. Uveďte do správného tvaru podstatné jméno a zájmeno všechen: Údaje jsou nade (všechen, pochybnost). Uzavírací hodina se vztahuje na (všechen, prodejna) ve (všechen, město). Můžeme vyhovět (všechen, přání). Vyřizujeme žádosti se (všechen, péče).

ČÍSLOVKY (NUMERALIA)

1. Uveďte, zda následující číslovky jsou: určité či neurčité, sklonné či nesklonné, rodové či bezrodé; které z nich by mohly mít platnost substantiv, adjektiv nebo adverbii? Určete druh číslovek, a pokud se skloňují, uveďte vzory: několik, dvě, jeden, sto, druhý, třicet tisíc, několikrát, mnohokrát, tisíce, sto dvacet, pětkrát, milion, dvanáctý, málo, trojí, dvoje, dvojnásobný, několikrát, po třech, oběma, stý, dvě stě, tisícový, několikanásobný, miliarda, po několika
2. Skloňte: dvě knihy, tři zuby, čtyři domy, tisíc hvězd, dvě stě korun, jedna lampa
3. Co vyjadřují číslovky druhové ve srovnání s číslovkou základní: dvoje brusle, dvojí brusle, dvě brusle, troje boty, trojí boty, tři boty?
4. Určete, jaký význam má v následujících příkladech číslovka jeden: V obchodě byl jeden zákazník. Jeden druhému musíme pomáhat. Šátek byl jedna skvrna. Není mi jedno, jestli máš, nebo nemáš zaměstnání. Jednoho dne se ukáže, kdo měl pravdu. Jáchym Topol je jeden z nejlepších mladých spisovatelů. Všechny výrobky se dělají z jednoho materiálu. Máme už jen jedno víno, všechny ostatní druhy jsou vyprodány. Při neštěstí se jeden jediný člověk nezachránil. To by se jeden zbláznil.
5. Dejte číslovky do správného tvaru a napište, podle kterého vzoru se skloňují a v kterém jsou pádě.
S (jeden) neúspěchem si nedělej starosti. Znáš (10 – druhová číslovka) božích příkázání? Zabil (2) mouchy (1) ranou. Jste tu již (všechen)? Seřadte se do zástupu po (3). Povíme si to mezi (4) očima. Bylo zavedeno osvětlení do (3) ulic. S (4) dětmi je dost práce. Bez těchto (4) knížek se neobejdu.
6. Doplňte správné tvary číslovky dva, dvě, oba, obě: za -- auty, nad -- věže, mezi -- přáteli, na -- stromech, v(ve) -- rukou, s -- psy
7. Číslovky v závorkách dejte do náležitého tvaru; pokud je to možné, napište číslice slovy: Házenkář musí umět házet (obě ruce). Třída odjela na exkurzi bez (2) žáků. Veverka (několik) skoky zmizela z dohledu. Přednáška se protáhla z (2) na (4) hodiny. S (mnoho) přáteli se dlouho neviděl. Hodně štěstí (oba dva) přeje Marta.
8. Rozhodněte, v kterých případech je třeba psát za číslovkou tečku:
Karel (IV) byl českým králem v letech (1346–1378) a založil v Praze roku (1348) první univerzitu ve střední Evropě. Přestěhovali jsme se do (2) poschodí. Můj známý se narodil (4 4 1980). Za (10) sezon odehrál (390) utkání a vstřelil (352) branek. Na (12) prosince se připravuje už (12) ročník šachového turnaje. Vráťím se ve (3) hodiny. Článek najdete v časopise Reflex, ročník (XII), číslo (9), na straně (251–252) dole. V příručce je (15) tabulek. Za úkol vypracujte (3 a 5) cvičení na (176) straně. Přístroj má (8) částí.
9. Číslovky nahraďte číslicemi: Přednáška trvala půl druhé hodiny. V desetiminutové přestávce se studenti procházejí po chodbách školy. Vráťím se ve čtyři hodiny. Připrav dvouprocentní roztok soli; po dvacátém dubnu, mezi druhou a třetí hodinou, za dvě hodiny, po osmé hodině, v roce dva tisíce tři, dva stupně Celsia, osmnáctý ročník festivalu, Praha dvě, o páté hodině
10. Číslovky čtěte více způsoby a napište slovy: 53, 87, 23. února, 1148, 43. ročník, 25. kilometr, 52 kilometrů, 135. strana, 2383
11. Jak napíšete slovy číslovku 1425 Kč? Jak je třeba tuto číslovku napsat na poštovní poukázku, když posíláte někomu peníze?
12. Číslice vyjádřete slovy a uveďte, zda jsou číslovky základní, nebo druhové: Hrajeme skladbu pro (3) housle. U nás se střídá (4) ročních období. Mám (2) lyže. Zastavily se mi (oba 2) hodiny. K bytu máme (2) klíče.

13. *Doplňte náležité tvary číslovek základních a druhových:* Koupili jsme mu (2) lyže – sjezdové a běžecké. Existuje (několik) řešení úlohy. Místnost má (2) okna a vedou do ní (2) dveře. Mám (4) svetry, (2) sukně a (5) šaty. V domě máme celkem (4) kamna. Odebírám (3) časopisy a (2) noviny. Navštívili jsme dílnu s (56) zaměstnanci a (4) specialisty. Vznikl nový podnik s(e) (100, 1000) zaměstnanci. Havrani přeletěli (7) hory. Po dobu (4) let neměl odcestovat. Dostala jsem dárek od (3, 4) spolužáků. Finsko je země (1000) jezer.
14. *Doplňte postupně tvary číslovek 2, 3, 4, 5:* Výstava bude otevřena od -- hodin. Půjdu na ni s -- spolužáky. Připojíme se k -- kamarádům. Závodili jsme s -- družstvy. Rozdělili nás do -- družstev. Pracovali jsme v(e) -- skupinách. Chybovali jste v(e) -- případech. Mužstvo nastoupí s -- náhradníky. Informovali mě o -- nových knihách. Prospěch -- chlapců a -- dívek se zlepšil.
15. *Doplňte:* Schůzka trvala do osm- hodin. Číslo 28 je dělitelné dvěm- a sedm-. Z Německa se vrátil před třem- týdny. Na klavír hrála od sedm- let. Se čtyřm- kamarády odjel na turnaj.
16. *V následujících větách určete druh číslovek dvojí – dvoje, trojí – troje a uveďte, v jakých významech je jich použito:* Koupila jsem si troje šaty. Koupil jsem si trojí oblek. Na poště zavedli dvojí sazby. Dvoje prázdniny prožil v Řecku. Mám dvoje pestré plavky. Mám dvojí pestré plavky.
17. *Vysvětlete významové rozdíly:* dvoje dveře – dvojí dveře; několikery šaty – několikeré šaty; dvě rukavice, dvoje rukavice, dvojí rukavice
18. *Doplňte správné předložky:* po (u číslovky podílné), za (u číslovky základní): Vstupenky se prodávají -- 400 Kč, ale podařilo se mi získat jednu -- 200 Kč. Koupíte-li si 100 kusů, dáme vám je -- 20 Kč, kdežto jinak jsou -- 25 Kč, ovšem celou sérii 1000 kusů bychom vám mohli prodat -- 1700 Kč.
19. *Napište všemi způsoby dnešní datum.*
20. *Číslovky napište slovem (pokud je to možné), jejich spojení s počítaným předmětem dejte do náležitého tvaru:* Postavili dům o (10, poschodí). Dinosauři vyhynuli před (65, milion, léta). Otvíráme od (10, hodina). Před (157, léta) přišla velká povodeň. Karlova univerzita byla založena před více než (650, léta). Mrak je utvořen z více než (1 000 000 000) drobných kapek vody. Dozvěděli jsme se o (4566, případy) úmrtí. Řeknu ti to mezi (4, oči). Do jednoho vozu se vejde právě (81, koš), nebo (82, bedna). Nákladní loď s (12 785, tuna) se potopila. Budu spokojen s (několik, málo, koruna). Z (málo, peníze) nelze příliš ušetřit.
21. *Dejte do správného tvaru a zdůvodněte:* 31 (banán), 33 (růže), 3 (štěně), 102 (kuře), 5 (město), 42 (chlapec), 103 (časopis), 51 (míček), 54 (balonek)
22. *Doplňte náležité tvary slov v závorce, případně koncovky sloves. Uveďte všechny možnosti:* Mám v knihovně (21, kniha). V naší třídě byl- (22, žákyně) a (8, chlapci). Váza stojí (52, koruna). Za vstupenku jsem zaplatila (93, koruna). V technickém kroužku pracoval- (23, žák a žákyně). Na Lysé hoře napršel- za včerejší den (34, milimetr) vody.
23. *Opravte nesmyslná vyjádření:* vzpomínáme sedmdesátiletého výročí, osavujeme padesátileté narozeniny, konaly se stoleté oslavy, dožívá se požehnaného věku devadesáti křížků; přivezli nám jednou tolik přesnídávek

SLOVESA (VERBA)

1. *Roztřídte slovesa podle dějového významu (která slovesa vyjadřují činnost, která stav nebo změnu stavu; která slovesa vyjadřují děj probíhající, děj, který proběhl, nebo který proběhne):* hází, mluví, dává, visí, mládne, stojí, mrzne, pláče, leží, zmrzl, kupuje, chce, věsí, červíví, hoří, začne, dočetl, dopíše
2. *Vyberte slovesa plnovýznamová, pomocná, sponová, modální, fázová:* Tomáš byl vybrán do elitního sboru. Na skladě je zeli ke krouhání. Jsem z toho leknutí celý překvapený. Kdyby bylo dost času, mohli bychom se k vám podívat. Zásilka byla odeslána včas. Vyprávěl pohádku o Karkulce. Studium je náročné. Přestal zlobit. Chce přijít zítra.
3. *Určete, která slovesa jsou předmětová (přechodná a nepřechodná) a která bezpředmětová:* plakát, sázet, dobýt, naložit, poslechnout, poslouchat, spát, umřít, podepsat, odporovat, soudit, spatřit, odejít, umýt, docílit, rozpomenout se
4. *Uveďte, kdy je totéž sloveso předmětové a kdy bezpředmětové:* Tužka špatně píše. Píše verše pro děti.
5. *Určete, u kterého zvrtného slovesa má zájmeno se, si význam pravého předmětu a kde nikoliv. Všimněte si i vět, kde má*

zvratné sloveso zvláštní význam: To se vás netýká. Stěhovaví ptáci se na podzim slétají. Udělal jsem si velkou bolest. Nebudu se s tím hledat. Z lesa se ozývá kukačka. Chodí si pyšně jako páv. Znečistil jsem si šaty. Řekli jsme si všechno z očí do očí. Nejezte neznámé houby, abyste se neotrávili.

MLUVNICKÉ KATEGORIE SLOVES

1. *Určete, které osoby bylo užito, a pojmenujte zvláštní formy komunikace (zvláštnosti užití osoby a čísla):* Jiří, ukázal mi vysvědčení. Evo, napište mi to. Udělám vše, jak král poroučí. Nyní si to ukážeme na příkladu. My, z Boží milosti král, jsme se rozhodli potrestat vetřelce. Babička dá Lidunce bumbat. Jak se máte, Jaruško? Paní domácí, mají se mnou trpělivost. Tak jak se máme, Pepo?
2. *Vysvětlete možnosti užití různého čísla u slovesných tvarů:* Otec se synem šel do divadla. Otec se synem šli do divadla. Proti nám přicházela Eva s Petrou. Proti nám přicházely Eva s Petrou. Oddily vojáků pochodovaly ulicemi a zpívaly při tom písně. Oddily vojáků pochodovaly ulicemi a zpívali při tom písně.
3. *Tvořte věty s třemi slovesy, vždy v odlišných časech, např.:* Chci si koupit počítač, vždycky jsem ho chtěl, ale budu muset šetřit.
4. *Tvořte věty tak, aby v každé bylo totéž sloveso, ale ve třech různých časech, např.:* Zpívám rád, vždycky jsem rád zpíval a budu zpívat v pěveckém sboru.
5. *Doplňte tvary přítomného času:* raz- si cestu, tma už miz-, Jana mís- těsto, napětí vrchol-, práce unav-, dobře tomu rozum-, prodavačka nabíz- zboží, děti zlob-, obraz vis- na stěně, působ- mu bolest
6. *Infinitivy v závkách nahradte tvary přítomného času (uveďte i více možnosti!):* Oni vám už cestu (ukázat). Večer (upéct) bábovku. Oni mi dobře (nerozumět). Rád (malovat) zátiší. Já nikdy (nelhat). Dva žáci ve škole (chybět). Únor bílý pole (silít). Každý člověk někdy (pochybit). Zedníci (stavět) školu. Lidé (vědět), kdo je vinen. Kabáty se (lišit) materiálem. Železné předměty časem (rezavět). Některé látky na vzduchu (hořet). Děti už (umět) číst a psát. Ráda (česat) dlouhé vlasy. Všichni vám rádi (pomoci). Ten pomeranč se špatně (loupat). Rodiče jeho nemocí (trpět). V poledne (znít) kostelní zvony.
7. *Uveďte, v kterých větách je přítomných tvarů (sloves nedokonavých i dokonavých) využito k vyjádření děje minulého a proč:* Karkulka se vydala za babičkou, a když procházela lesem, tu potká vlka. Kde se vzal, tu se vzal, objeví se čert. Utichli všichni hudebníci, ale housličky hrají dál své sólo. Já vám jednou večer koukám z okna – a co vidím!
8. *Určete, kdy mají přítomné tvary sloves význam přítomný (vyjadřují děj právě probíhající), minulý, budoucí nebo mimočasový:* Včera se mi stala zajímavá věc: jedu v tramvaji a najednou cítím, že se na mě někdo upřeně dívá. Komu se nelení, tomu se zelení. Vlak už vjíždí do nádraží. Netopýři žijí v jeskyních. Spěchám tmou a náhle strnu. Ráno jdu k lékaři. Tvrdila, že ji zub bolí. Na začátku koncertu přichází sólista a zdraví se s orchestrem. Občas jezdíme do hor.
9. *Určete, kde je přítomného tvaru slovesa nedokonavého využito k vyjádření budoucnosti (s odstínem jistoty, že se děj uskuteční):* V sobotu jedeme k babičce. Zítra jdeme do kina. Jdeme příliš pomalu. Jděte napřed, my vás doženeme. Čekám tě ve středu. Občas jdeme na zmrzlinu. Kdo odchází poslední, zhasne světlo. Žádám o přeložení na jinou práci. Auto projíždí městem. Kdy projíždí městem? Posílám dopis na rozloučenou.
10. *Utvořte tvary budoucího času předponou po- (v 3. os. sg.):* růst, nést, běžet, kvést, táhnout
11. *Tvořte ze sloves v infinitivu tvary budoucího času. Jak vyjadřují budoucí čas slovesa nedokonavá, jak dokonavá?* Kam si všichni (sednout si)? Kde (sedět) ty? Celou cestu (řídít) já. (Promluvit si) o tom všichni. Jak dlouho (chodit) kolem dokola? Kdy (jet) na hory? Naši vojáci (zúčastnit se) případného válečného konfliktu.
12. *Určete, zda je budoucí čas vyjádřen složeným tvarem nebo jednoduchým přítomným tvarem slovesa:* To si uklidíš zítra, až se vyspíš. Pak si budeš psát úkoly a vypočítáš příklady. Já tě vyzkouším a potom spolu připravíme oběd. Budeme vařit polévku a upečeme kuře.
13. *Určete, v kterých větách vyjadřuje tvar v čase budoucím pravděpodobnost, nejistotu, skromnost, rozpaky nebo rozhorlenou výtku:* Budu prosit dva citrony. Podle hlasu to bude bratr. Já se o tebe budu starat, a ty mi ještě budeš nadávat?! Nebudete mně tady dělat ostudu. Pane vrchní, budu platit. Budeš zticha! Zvaž jablka, bude jich tak pět kilo. Večer zřejmě nebudeme topit.
14. *Převeďte do minulého času:* Snad ti to už promine. Rychle zhltně něco jídla a běž zpátky do školy. Letos svůj byt

pronajme. Listí v parku už žlutne a opadá. Turisté si prohlédnou památky Prahy. Žáci se dnes opozdí. Na stěně visí obrazy. Dívky zpívají. Davy lidí proudí do nově otevřeného obchodního střediska. Od nás se hlásí dvě dívky do gymnázia.

15. *Tvořte tvary minulého času od sloves v závorkách, vyberte podle smyslu věty vždy správná slovesa a doplňte je do věty: (přijmout – přijímat): Učitel po celý dnešní den -- přihlášky k maturitě. Celá třída -- pozvání k návštěvě přátel z Norska. (porazit – porážet): Vojsko -- celý rok nepřítele, než jej úplně --. (odhodlat se – odhodlávat se): -- jsem dost dlouho, ale když jsem se již --, nemohu ustoupit.*
16. *Všimněte si vyjádření hovorového rázu a uveďte, které slovesné tvary jsou vynechány:*
Já myslel, že už je zdrav. My na to úplně zapomněli. Já mu to nechtěl vyčítat. My tam od té doby nebyli.
17. *Převeďte slovesa do 2. osoby sg. nebo pl.: Řekl mi, abych o tom přemýšlel. Uvařil jsem si večeři. Dožadoval jsem se jen svého práva.*
18. *U následujících souvětí určujte časový vztah mezi ději obou vět (tzv. relativní časy). Za základní děj považujte děj hlavní věty. Volte mezi těmito možnostmi: děje **současné (souběžné)**, děj věty vedlejší je **následný** vzhledem k ději věty hlavní, děj věty vedlejší je **předčasný** vzhledem k ději věty hlavní.*
Když jsme projížděli Paříží, sledovali jsme její dominantu – Eiffelovu věž. Když se díval na televizi, nesledoval čas. Když se uzdravil, začal chodit do práce. Pochopila jsem jeho záměry, dřív než domluvil.
19. *Rozlište věty podle modality (oznamovací, tázací, žádací) a u sloves určete slovesný způsob: Ihned se vraťte domů! Ať se mu to podaří! Bud' ticho! Budeš už ticho?! Chcete jít s námi? Půjdem rychleji. Kam půjdeme?*
20. *Určete tvar slovesa, kterým je vyjádřen rozkaz, výzva nebo zákaz. Uvědomte si jemné významové rozdíly a všimněte si zároven interpunkce: Nepředbíhejte. Nepředbíhat! Nepředbíhá se! Nepředbíhám! Je zakázáno předbíhat. Zákaz předbíhat! Ať nepředbíhá! Přestal byste předbíhat? Ne abyste předbíhal!*
Vyjádřete podobné rozkazy a zákazy nejrůznějšími prostředky od sloves: stát, pomoci, nekouřit, nenapovídat
Které rozkazy, zákazy, přání a výzvy jsou naléhavější a důraznější? Co je zvláštního na významu rozkazovacího způsobu ve větách: Čiň čertu dobře, peklem se ti odmění. Zkoušej to, jak můžeš, ničeho nedosáhneš.
21. *Tvořte všechny tvary rozkazovacího způsobu od sloves: věnovat, založit, chtít, česat, zakrýt, vytrít, vyklonit se, vyklánět se, umývat se, lít, jíst, být, vědět, jet, přejít, přijít, tančit, zatancovat si, zlomit, štkat, říci, hulákat, pozvat, obejmout, objímat, snažit se, volit, umět, bdít, spát, vést, vézt, vozit*
22. *Infinitivy v závorkách nahraďte tvary rozkazovacího způsobu (uveďte i dubletní tvary, pokud je to možné): Ničeho (nebát se – 2. os. sg.). Ruce (umýt si – 2. os. pl.) teplou vodou. (Nezkažit – 2. os. pl.) nám hru. (Přesvědčit se – 1. os. pl.) o tom sami. (Vzít si – 2. os. sg.) své peníze. (Neporazit – 2. os. sg.) mě! (Pomoci – 1. os. pl.) bratrovi. (Pokrýt – 2. os. pl.) střechu taškami. (Sníst – 2. os. sg.) polévku. (Přijít – 2. os. pl.) dnes k nám. (Napít se – 2. os. sg.) mléka. (Nehasit – 2. os. sg.), co tě nepálí. (Dostát – 1. os. pl.) svému slibu. (Povědět – 2. os. sg.) mi pravdu. Ten svetr (rozpárat – 2. os. sg.). (Setřepat si – 2. os. sg.) sniž z kabátu. (Nerozlít – 2. os. sg.) vodu. Pěkně všechny (pohostit – 2. os. sg.). Pomalu (plavat – 2. os. sg.) ke břehu. K večeri (opéct si – 2. os. sg.) brambory. Dobře (přesvědčit se – 2. os. sg. i pl.) o pravdivosti zprávy. Něco nám (zahrát – 2. os. sg.). (Učesat se – 2. os. sg.) rychle.*
23. *Určete, kde má způsob oznamovací, rozkazovací a podmiňovací jiný význam než základní (původní) a kde byl podmiňovací způsob nahrazen oznamovacím způsobem nebo infinitivem: Kdybys byl dopis včas odeslal, byl by došel včas. Zítra vypravíte na poštu všechny zásilky. Postarejte se o dobrý chod firmy. Ať se děje cokoliv, musíme svůj slib splnit. I kdybychom nemohli včas vyhovět, nebude snad naše zpoždění tak velké. Ať se všichni dostavíte včas! Nepřijít jim na pomoc, nestihli by to. Výlet plánujeme v dostatečném předstihu, aby všechno dopadlo podle našich představ. Nechápu, jak by se to mohlo stát. Páli bychom si, aby vám zkoušky dopadly dobře. Starší lidé si často přejí, kdyby tak mohli začít znovu. Kdybyste mi pomohl, byl bych vám vděčen. Zdá se, jako by se schylovalo k dešti. Chtěl bych se napít.*
24. *Převeďte slovesa do podmiňovacího způsobu (kondicionálu) přítomného a minulého:*
Kdo to řekl? S ničím takovým nesouhlasím. Mám dost peněz, koupím si nový videopřehrávač. Půjdu do školy, leccos tam získám. Proč se nezeptáš? Kam si sedneš?
25. *Který tvar kondicionálu je přítomný, který minulý?*
Rád bych se na to zeptal. Byl bys býval vyslán na festival. To by bylo oznámeno na vývěsce. Byla bych se bývala rozhodla už dřív. Rád bych byl při udílení cen. Byl bych se o to postaral. Byl bys informován včas.

26. *Doplňte tvarvy kondicionálu: Rád -- se s tebou setkal. Proč -- se netěšili, když nám Pán Bůh zdraví dá? Co -- si bez tebe počali? Je nutné, -- všichni přišli.*
27. *Převeďte do plurálu: Co by sis přál? Chtěl bych s vámi jet. Kdybych tušil, že se vrátíš, přijel bych ti naproti. Kdybys to byl pochopil, byl by sis ušetřil starosti.*
28. *Tvořte tvary 2. os. sg. kondicionálu přítomného zvratných sloves: Chápu, že (chtít se pochlubit) svými úspěchy. Kéž (zbavit se) zdravotních potíží. Po zkouškách asi (chtít si odpočinout).*
29. *Časujte sloveso zeptal bych se (vytvořte tvary všech osob sg. i pl.).*
30. *Převeďte do plurálu: Co bych dělal, kdyby mě požádal o pomoc? Poskytl bych mu ji rád. Udělal bych pro něho všechno, co je v mých silách. Kdybych byl šel s vámi, byl bych nelitoval.*
31. *Převeďte do 2. osoby pl.: Nekuř, aby sis nezkažil zdraví. Uč se, aby ses dostal na vysokou školu. Jed' opatrně, abys nehavaroval. Hleď, aby ses vrátil včas domů.*
32. *Od následujících sloves tvořte 1. a 2. osobu pl. muž. rodu život. kondicionálu přítomného i minulého: připravit se, nabarvit, vědět, skrýt, obávat se*
33. *Uvedte věty se slovesy ve všech osobách obou čísel: Chtěl bych si koupit knížku. Měl bych se víc učit. Potřeboval bych zatelefonovat domů. Kdybych ho byl viděl, byl bych ho od tebe pozdravoval.*
34. *Utvořte z uvedených vět souvětí s vedlejší větou podmínkovou, se spojkou kdyby: Zásilka se nezpозdila, ovoce se nezkažilo. Oznamoval mi to, ušetřil mi mnoho nepříjemností. Přeješ si, vyhovím ti hned. Zjistíte viníka, oznamte to policii.*
35. *Přeměňte následující věty v souvětí podřadné, kde bude věta vedlejší uvozena spojkou aby: Je tvou povinností starat se o své nemocné rodiče. Všechno vám objasním, budete dobře informován. Přijedu za tebou, o všem si promluvíme. Včas se ti ozvu, můžeš si všechno připravit.*
36. *Uvedte, kterými slovesnými tvary je vyjádřen děj podmíněný (podmínka): Kdybych to věděl, nedostal bych špatnou známku. Kdybych mu byl mohl pomoci, byl bych to určitě udělal. Mít čas, vzal bych si dovolenou. Já tam být, všechno by bylo jinak. Jediný chybný krok a zabil se. Nebýt vás, nepomohl mu nikdo.*
37. *Určete, v kterých větách podmiňovací způsob vyjadřuje skutečnou podmínku, v kterých zdvořilé přání nebo skromné mínění: Prosil bych rozměnit stokorunu. Kdybych se víc učil, měl bych lepší vysvědčení. Chtěl bych se vás na něco zeptat. Přála bych si mít více klidu k práci. Chtěl bych vám popřát mnoho štěstí v novém roce. Mohli byste tam jet i jindy. Měli byste být šetrnější. Kdybys dal na mou radu, nemusel jsi takhle dopadnout. Prosila bych čaj s citronem. Měl by ses o to pokusit znovu. Kdybych měl čas, zůstal bych u vás. Nechtěli byste jet s námi na dovolenou? Přála bych si poznat ho a seznámit se s ním.*
38. *Přečtěte si větu: Předtančení na maturitní ples zajistí studenti třetího ročníku. Přestylizujte ji tak, aby vyjadřovala:*

a) přání

b) možnost uskutečnitelnou

c) možnost už neuskutečnitelnou

U všech určitých tvarů sloves vždy určete slovesný způsob.
39. *Přečtěte si následující věty a uveďte, čím se liší z hlediska významového a gramatického: Mít peníze, koupil bych si počítač. – Mít peníze, koupil jsem si počítač. Přeměňte obě věty tak, aby vždy vznikla souvětí s vedlejší větou podmínkovou a slovesem v podmiňovacím způsobu.*
40. *Rozlište rod činný a trpný: hrad byl dobyt, vyprávělo se celý večer, všichni promluvili, pšenice byla sklizena, koupím si televizor, přijme se pomocná síla, smlouvy byly podepsány, nebudu plakat, dotkli jsme se problému, knihu vydali v několika jazycích, kniha bude znovu vydána*
41. *Infinitiv v záporce nahraďte příčestím trpným. Všimněte si střídání souhlásek, případně kvantity samohlásek: Co je (obsáhnout) v tomto léku? Jsem už (najíst). Oheň byl brzy (uhasit). Byl jsem (probudit) zbytečně brzy. Mám tu knihu ještě (nedočíst). Závěsy byly už (zatahnout). Podmínky smlouvy byly (přijmout). Všichni byli (nadchnout). Toto místo je (vyhradit) jen pro tělesně postižené. Nepřátelé byli (zajmout). Právě byla (započít) stavba obvodu. Neukázněný žák byl (napomenout). Škoda musí být (nahradit) pojišťovnou. Dveře byly dobře (zamknout). V kostele byly (rozžehnout) svíce. Objednané zboží bylo (zaslat) poštou.*
42. *Utvořte příčestí trpné a použijte ve větách: unést, zpozdit, zatemnit, uhradit, dosáhnout, zaujmout, vyobrazit, říct, zamknout, zapnout, otisknout, vyhradit, nabít*

43. *Užijte vhodně pasivum opisné nebo zvrtné:* Dnes (pořádat) setkání rodičů s učiteli. Výstava betlémů (otevřít) koncem listopadu. Tyto dveře (zavírat) samy. Když jsem se vrátil, dveře už (zavřít – min. čas). V tomto kině (promítat) celý týden dokumentární filmy. V blízké kavárně (zavést) internet. V bazaru (prodávat) použité zboží. Některé výrobky už (prodat – min. čas).
44. *Převedte do trpného rodu:* V televizi vysílají koncert chlapeckého pěveckého sboru Boni pueri. Na náměstí už rozsvítili vánoční strom. Po několikaleté usilovné práci jsme dosáhli úspěchu. Písek stále zanáší koryto řeky. Obraz jsem už dokončil. Poznámky k textu vytiskli drobným písmem. Opravnu obuvi přemístili do vedlejší ulice. Knihy poškodila povodeň. Ve válce porazila Německo spojenecká vojska. Žáky jsme rozdělili podle prospěchu. Snad mě přijmou na vysokou školu. Přivalová voda strhla hráze rybníka a z polí odplavila ornici. Maso přesolili. Srdečně nás tam přivítali a dlouho nás už očekávali. Dveře domu večer uzavřeli. Nový typ kola budou vyrábět příští rok. Rané brambory prodávají za vysoké ceny. U nás posloucháme televizi denně do noci. Dceru pozvali na návštěvu její přátel.
45. *Převedte do činného rodu:* Chodec byl na přechodu ulice zraněn nepozorným řidičem. Na sídlišti byly postaveny nové domy. Zločinec byl na útěku zasažen střelbou z revolveru. Obchody se otvírají obvykle v osm hodin. Staré noviny byly odevzdány do sběrný.
46. *Rozlište, kde vyjadřuje zvrtná podoba slovesa rod činný a kde rod trpný:* Hypermarket se zavírá až ve 20 hodin. Známe se dlouho. Všechna oka se pletou hladce. Nevysmívej se mi. Knihovna se otvírá denně v 8 hodin. Vlastní jména se píší s velkým začátečním písmenem.
47. *Které významy (a kolik) může mít titlek novinového článku. Upravte tak, aby vyjádření bylo vždy jednoznačné.* Kritika učitele základní školy.
48. *Co mohou znamenat následující věty? Upravte vyjádření tak, aby bylo vždy významově jednoznačné.* Civilní šaty jim zakrývaly vojenské uniformy. Blesk provází zahřmění. Soud byl odročen, protože obhájce popíchal hmyz.
49. *Vyhleďte v textu slovesa, určete u nich všechny slovesné kategorie (osobu, číslo, způsob, u způsobu oznamovacího i čas a dále určete slovesný rod a vid):* A když si vrabec sedne, tak se Honza příkrčí, až břicho vleče po zemi, a plazí se na opačnou stranu od toho vrabce dál, aby ho obešel a pak znenadání na něho skočil.
- (podle K. Poláčka, *Bylo nás pět*)
50. *Rozdělte slovesa podle vidu:* seknu, nesedám si, poposednu si, trpím, vrať, rozejde se, bodnu, maluje, doletí, obejde, dojíždí, stoupl si, stoupal, doběhnu, chodívám, volala, zavolala, volávala, objedná, objednávat, vozím, vyjde, poleží si, pohovoří, věnuje se, stanovím, koupím, štek, štek, zaštěkal, štekával, vstane, střelí, přináší, navařím, snědl, hráli jsme
51. *Uveďte vid slovesa a doplňte sloveso opačného vidu:* psát, skočit, uslyšet, telefonovat, připravovat, přecházet, loučit se
52. *Utvořte předponami sloveso dokonavé od sloves:* cítit, bouřit, hynout, hrozit, bohatnout, mluvit, žádat, házet
53. *Utvořte odvozovacími příponami slovesa nedokonavá od sloves:* kopnout, pustit, objednat, prolít, skočit, umřít, zamknout
54. *Tvořte věty, abyste uplatnili vidovou dvojici slovesa, např.:* Vždycky jsem si sháněl učebnice sám, seženu si je zase.
55. *Změňte slovesný vid:* uklízet, vytýkat, připravovat, kontrolovat, násobit; použít, strhnout, přejít, zpřetrhat, odletět, zničit
56. *Utvořte zákazy k příkazům a pozorujte rozdíl v slovesném vidu:* Otevři dveře. Zkrať si rukávy kabátu. Skoč do vody. Vezmi si velkou tašku. Jdi s nimi na výlet. Rozsviť lampu.
57. *Vytvářejte příkazy k zákazům a pozorujte rozdíl v slovesném vidu:* Nevolejte tak brzy ráno. Nezapomínejme na křivdy. Nepřezouvejte se na chodbě. Neodpouštěj jí to.
58. *Pozorujte významové rozdíly ve větách se slovesy různého vidu:* Rozkrojila dort a podala ho hostům. Rozkrájela dort a podávala jej hostům. Učitel dějepisu probral látku o stoleté válce. Učitel dějepisu probíral látku o stoleté válce. Matka narovnala jablka na mísu. Matka narovnávala jablka na mísu. Hodiny odbily půlnoc. Hodiny odbíjely půlnoc. Pozorně jsme si prohlédli výstavu. Pozorně jsme si prohlíželi výstavu.
59. *Vyhleďte slovesa, která vyjadřují děj násobený:* sedět, nosit, otevřít, sedávat, nést, otvírat, posedat si, spát, vyhazovat, hodit
60. *Určujte slovesa z hlediska opakovatosti (opětovací, opakovací slovesa) a neopakovatosti děje, fázovosti, rozměru děje a míry děje:* chová, sesbírali, chytit, létají, dáváme, pozorují, sedí, přimhuje, sedne si, číhá, má, příkrčil se, vleče, plazí se, obešel by, skočil bys, nemyslí by sis, jde, pootočil se, vyznává se, říkáme, oteplovat, jí, položil jsem, pochlubil by se, zakřičel, dočetl, bude skákat, rozvedl se, bodl, bodá

Slovesné tvary

1. Roztřídte slovesné tvary jednoduché a složené, určité a neurčité: napsal jsem, vyúčtovat, byl bych se obětoval, přišel, byl vyčerpan, objednáváme, doufaje, budu čist, zpíval bych, seděl, postaven, seskočiv, řekněte, bylo nařízeno, stůj
2. Tvořte od slovesa psát nejdříve všechny slovesné tvary jednoduché, pak složené.
3. Utvořte přítomný a minulý kmen od sloves: krájet, vinout, vést, mazat, lít, šeptat, hodit, hrát

Slovesné tvary neurčité

1. Utvořte infinitiv a všimněte si změny kmenové samohlásky: smím, vleču, tkvím, spím, dořeknu, kryji, řežu, pláču, naleznu, vedu
2. Vyjádřete infinitivem přání, rozkaz, podmínku: Stůjte vzpřímeně. Kdybychom měli dobré letectvo, ubránili bychom se. Kdybych tak jednou spatřil východ slunce nad mořskou hladinou!
3. Tvary 3. osoby nahraďte infinitivem: Brzy mě začaly (zebe) ruce. Chci vám něco důležitého (řekne). Už vám to nebudu znovu (říká). Nebude to (může) pro vás udělat. Nemohli jsme (nalezne) klíče. Chtěl bych si (obleče) nové šaty. Smím si (utrhne) jablko? Tady nesmíte nic (trhá). Otec si nikdy nesměl na tu lavičku (sedá). Otec nechtěl na té lavičce (sedí).
4. K slovným tvarům v následujících větách uveďte infinitivy: Vyrýpl jsem plevel. Vyrýpával jsem plevel. Vyrýpal jsem plevel. Chodil jsem tam denně. Chodíval jsem tam denně. Právě jsme si sedali ke stolu. Sedával dlouho u kamen. Sedl si na lavičku.
5. V následujících větách vyhledejte přechodníky, určete druh, slovesný rod a jmenný rod přechodníkových tvarů a vid slovesa. Dotvořte ostatní tvary. Potom věty upravte tak, že přechodníky nahradíte určitými slovesnými tvary: Měsíc, objeviv se na obloze, osvitil cestu lesem. Jsa volán, ohlédl jsem se. Zajíček, nastraživ uši, se zastavil na okraji lesa. Stařena, sedíc na lavičce u kamen, vypravovala pohádky.
6. Vyhledejte přechodníky, odlište přechodníky přítomné od minulých, uveďte infinitiv příslušného slovesa, z kterého jsou utvořeny, a určete vid. Uvědomte si, jak souvisí tvar přechodníku přítomného a přechodníku minulého se slovesným videm. Vyhledejte pak v textu ještě jiné důkazy Vančurova sklonu ke knižnosti.
Dozpíváv svoji písničku a složiv ruce za zády, dýchal veliký Antonín na kuličku teploměru. Sloupec sotva se pohnul a Důra znamená to měl několik myšlenek, jež se vystřídaly jako míchané karty.
„Tento způsob léta,“ děl, odvraceje se od přístroje Celsiova, „zdá se mi poněkud nešťastným. Ale my, pečující o své zdraví a tělesnou čistotu, nesmíme otálet.“ Vyslovuje tato slova a dívaje se dolů do vody, svlékal Důra svůj šat. Zaznamenav pak obraz obrácené sklenice, dodal: „Ach, plovárna a tato čiška jsou prázdné.“
(podle Vladislava Vančury, Rozmarné léto)
7. Z infinitivů vytvořte tvary přechodníků a vysvětlete, jak se tvoří: Kotě spokojeně předlo, (hřát se) u kamen. Král netrpělivě čekal na příchod posla (domnívat se), že přinese dobrou zprávu. Mácha zemřel, (nedožit se) vydání svého Máje. (Číst) Halasovy básně, uvědomujeme si krásu češtiny. Provinilec, (dívat se) upřeně na soudce, očekával s obavou rozsudek. Obecenstvo, (vyslechnout) koncert, nadšeně tleskalo. Můj známý, (dostudovat) filozofii, nastoupil do zaměstnání. (Rozloučit se), dali se na cestu domů. (Přesvědčit se) o marnosti své snahy, zklamaně odešel. Matka, (snášet) na stůl mnoho dobrot, zavolala všechny k jídlu.
8. Vytvořte přechodníky z podtržených sloves a uveďte, zda vyjadřují děj současný nebo předčasný: Zpозoroval nebezpečí a snažil se ukrýt. Vydali se proti nepříteli a povzbuzovali se bojovými písněmi. Spatřila ho a běžela mu naproti. Hokejisté vstoupili na ledovou plochu a byli nadšeně pozdravováni. Dítě si hrálo s autíčkem a spokojeně se usmívalo. Otec si posadil dítě na kolo a rozjel se k lesu. Vnuč poslouchal pohádku a nespouštěl z dědečka oči. Odpovídala mu na dopis a vždy se těšila na jeho zprávy. Svalol příbuzné a přečetl jim závěť. Děti tančily a přitom zpívaly národní písně. Vracel se domů a těšil se na matku.
9. Tvořte všechny tři tvary přechodníků přítomných a minulých (podle slovesného vidu) od sloves: vyjádřit, jít, číst, platit, zaplatit, sestoupit, sestupovat, říci, tvořit, oblíbit si, přijít, žádat, přinést, nést, požádat, nosit, objevit, mít, vést, přivést, vodit, vidět, uvidět, krájet, ukrojit, organizovat, zorganizovat
10. Vyhledejte ustrnulé přechodníkové tvary: Usnul vsedě v křesle. Budeš tam muset chtít nechtět zajet. Byl o tom takřka přesvědčen. Otevřeno je každý den vyjma středu. Byl tak říkajíc příliš zubožený.

11. Prečtěte si následující věty a potom:

- a) vyhledejte, kde je přechodníkový tvar nesprávný a proč (opravte chybu)
- b) určete vždy druh přechodníku, číslo, jmenný a slovesný rod a uveďte, co vyjadřuje
- c) místo přechodníkové konstrukce vytvořte souvětí

Jedouce na kole, přemýšlíme o včerejší události. Řidiči, nedbajíc dopravních předpisů, ženou se prudce do zatáčky. Vzpomenuvši si na svůj slib, začal se ovládat. Dítě, hrajíc si se štěňátkem, lehce ho hladilo.

- 12. Utvořte od sloves v závorkách přičestí minulé:** (Přijmout) Evu na vysokou školu. (Zapomenout) zavřít okna v bytě. Trvalo chvíli, než mě (začnout) vnímat. Petr vzteky (zatnout/zatít) pěsti.
- 13. Utvořte od následujících infinitivů přičestí trpné a použijte ve větách:** překvapit, požnout (požít), napnout, chytit, říct (říci), vytisknout, ohrozit
- 14. Utvořte, kde je to možné, obě přičestí. U kterých sloves nelze vytvořit přičestí trpné?**
spát, zajmout, brát, hrát, péci/péct, lít, umět, záviset, vidět, vést, stát, nahradit, platit, překážet, jít, vracet, vyplácet, slát, vědět, sloužit, napadnout, přijmout, zatknout, dosáhnout, bodnout, vinout, pnout, zdvihnout, usnout, vyjmout, obléknout, ovládnout, svést, vsézt, tnout/tít
- 15. Nahraďte infinitiv podstatným jménem slovesným:** hořet, zvadnout, číst, psát, zapsat, zatknout, sedět, přetrhnout, svrhnout, rozžehnout, vytisknout, přepnout, dopadnout, přeréknout, zajmout, podetnout
- 16. Odstraňte nevhodné a nadměrné užití podstatných jmen slovesných:** Odeslali jsme hlášení o splnění úkolu. Jsem ochoten k vyjednávání o povolení skládky.
- 17. Uveďte, z kterých slovesných tvarů vznikla tato přídavná jména:** zpívající, zazpíváný, ulehnuvší, lehající, ležící, položený, uspaný, naložený, nařikající, minuvší

Slovesné třídy a vzory

- 1. Vyhledejte slovesa, zařaďte je do tříd podle kmene přítomného a určete jejich vzory:** Otevřel bys dveře? Někdo zvoní. Ztratili jsme klíče od bytu. Pomohl bych vám. Pšenice rychle roste. Zakopl o větev a upadl. Ukázal bych ti své štěně. Zřejmě ti dobře nerozumím. Prodrali jsme se hustým mlázím a objevili mnoho hříbků. Přijal nové místo s obavami. Stěna byla natřena jemně zelenou barvou. Rád jsem chytil ryby. Přišij mi knoflík.
- 2. Určete třídu a vzor následujících sloves:**
- a) rýt, obejmout, řadit, křičet, kopnout, tlouci (tlouct), hrát, kopat, rvát, psát, zavřít, stisknout, bít, zapnout, bojovat, zahradit, znít, dávat, urážet, nutit, krájet, táhnout, chodit
 - b) nelez, přál bych, vzpomínej, vzpomeň si, poslala bych, začni, neuhádnete, vedou, nechaly, šeptají, vyhlásíš, pomoz, nelžete, přelila, zčervivějí, obejmú, vzbudím se, objímal jsem
- 3. Doplňte přítomné tvary sloves 1. třídy. Jste-li na pochybách, nahlédněte do Pravidel českého pravopisu nebo do SSČ:** Bundu matka (odnést) do čistírny. Sportovci (skákat) přes překážky. V cizím městě se často (tázat) na cestu. Poctiví lidé (nelhat). Citoslovce jářku vzniklo ze spojení já (říci). Člověk s pevnou vůlí (dokázat) mnoho. Prázdniny vždy rychle (utéci).
- 4. Sloves v závorce užiňte v tvarech přítomného času. Kde je to možné, uveďte více tvarů a všimněte si kolísání mezi 1. a 5. třídou:** Po lesní cestě (klusat) dva chlapci. Sýkorka (zobat) lůž zavěšený na stromě. Děti se s oblibou (klouzat) na ledě. U nás (česat) ovoce obvykle sám. Psi rádi (hryzat) kosti. Dveře do sklepa stále (vrzat). V létě se obvykle s rodiči (koupat) v moři. Na chalupě (řezat a štípat) dříví. Já ještě (oloupat) brambory. Dívky si rády (zaplavat) v rybníku. Nespím, ale jen (dřímát). Silničáři (sypat) vozovku štěrkem. (Nezebat) tě ruce?
- 5. Doplňte infinitivy. Užiňte podle možností dva tvary a uveďte, který je knižnější:** Nenechávejte zbytečně (teče) vodu. Ráno budeš muset (poseče) trávu. Přijdu, budu-li (mohu). Svatební koláče se musí (peče) týden předem.
- 6. Tvořte výzvy se slovesy v rozkazovacím způsobu (v 2. os. sg. i pl.):** přijít na hřiště, pomoci nám spravit míč, ovázat ránu, poslat dopis, vhodně se obléct, pozvat přátele, jet pomalu, netlouct do stolu, skákat na lyžích
- 7. Ukažte na tvarech minulého času sloves v závorkách rozdíl mezi vzorem tiskne a mine:** Chlapci se (svléknout) do plavek. Cestička se (vinout) údolím. (Vytáhnout) kapra z vody. Letos nás (postihnout) neštěstí. Všichni (dosáhnout) mnoha úspěchů. Střela (minout) cíl.

8. *Tvořte od sloves v závorkách přičestí trpné:* Cíle bylo (dosáhnout) v stanovené době. Pachatel ještě nebyl (dostihnout). Ve městě bylo (vzpomenout) výročí narození slavného rodáka. Jelen byl (zasáhnout) několika střelami. Na koncert chodíte vhodně (obléknout). Zadní vchod byl (uzamknout).
9. *Vytvořte od infinitivů přičestí minulé:* padnout, vanout, obejmout, tonout, utrhnout, hrnout se, zamknout, zhynout, zvadnout, sejmut, napnout, nadchnout se, podtrhnout, zasáhnout, leknout se, odejmut, zhltnout
10. *Od sloves v závorkách vytvořte přičestí minulé:* Jirásek ve svém díle (obsáhnout) celou českou minulost. Malíř si (napnout) plátno. Okolo stromů jsme (vyžít/vyžnout) trávu. S chutí jsme (rozříznout a načít/načnout) dort. Přátelé (nezapomenout) na svůj slib. Učitel úkol (prohlédnout) a (vytknout) žákovi chyby. Hráč si (vymknout) kotník. Unavení cestující si (sednout), aby si (odpočinout). Petr (vytrhnout) ze sešitu několik listů. Letos (začít) brzy mrznout. Úřady naši žádost (zamítnout). Jaké stanovisko jste (zaujmout)? Honza draku (utíť/utnout) všechny hlavy. Chlapec (usnout), sotva si (lehnout). Otec si (sednout) k postýlce, (sehnout) se k dítěti a (sejmout) si brýle z očí. Bratři si srdečně (stisknout) ruce.
11. *Převeďte do minulého času:* Radostně ji tiskne v náručí. Lano se napne k prasknutí. Prohlédnu si výstavu. Zapomene brzy na neúspěch. Všichni nad tou krásou užasnou. Unaveně usne v teple a klidu. Osvojené dítě přilne k svým novým rodičům.
12. *Tvořte podstatná jména slovesná:* Před (započít) práce dobře všechno proměřte. Hned po (přijmout) zásilky vyrovnám dluh. Mezi cenami bylo jen malé (rozepnout). Patentní knoflíky znemožňují snadné (rozepnout) bundy. Chápejte všechno v souvislosti a vzájemném (sepnout). Splnění úkolu vyžaduje značné (vypnout) sil. Elektrické zařízení umožňuje samočinné (zapnout a vypnout).
13. *Doplňte tvary 1. os. sg. nebo 3. os. pl. přítomného času:* Pojišťovny (krýt) většinu ztrát. Nejprve (zasít) semena ve skleníku. (Milovat) čistotu, a proto se (mýt) častokrát denně. Vlaky se nyní často (zpožďovat). (Litovat), ale nemohu vám vyhovět. Nutně (potřebovat) nové lyžařské boty, staré už (neobout). Rád (pracovat) s otcem v dílně. K snídani (pít) čaj s citronem. Hodiny (bít) poledne. (Pozdravovat) tě také má přátelé. (Děkovat) vám za dárek k narozeninám.
14. *Tvořte výzvy se slovesy v rozkazovací způsobu, a to v sg. i pl. Uvádějte i více možností. V případě nejistoty nahlédněte do Pravidel nebo do jazykového slovníku:* nepít alkohol, zalít květiny za oknem, nebit nikoho, umýt si ruce před jídlem, zasmát se
15. *Tvořte přičestí minulé a infinitiv, všimněte si změn v kmenových samohláskách:*
kaje se, šije, taje, kleje, hřeje, směje se, chvěje se
16. *Určete vzory sloves 4. třídy v závorkách a tvořte náležité tvary přítomného času. Pokud je to možné, uveďte více možností. U sloves typu sází si v 3. os. pl. uvědomte rozdíl mezi tzv. vyšším a nižším stylem:* Po lékařském ošetření vždy potíže rychle (zmizet). V lese krásně (šumět) stromy. Do obchodu se (nesmět) vodit psi. Má přátelé mi (rozumět). Zemědělci (svážet) úrodu z polí. Sanitky (vozit) pacienty k vyšetření. Učitelé nás (pobízet) k hlubšímu studiu. Z dálky (znít) zvony. Obrazy (viset) nakřivo. Proč ti chlapi tolik (křičet)? Mají německý pas, ale německy (neumět).
17. *Utvóřte náležitý tvar přičestí trpného a všimněte si změn kmenových souhlásek:*
Požár byl rychle (uhasit). První řada sedadel byla (vyhradit) pro zahraniční hosty. K trvalému pobytu ještě nejsem (přihlásit). Všechny místnosti byly pečlivě (uklidit). Pitná voda nesmí být ničím (znečistit). Celá historka byla (vymyslit). Autobus byl o půl hodiny (opozdit). Částka bude (splatit) do týdne. Někteří zaměstnanci byli (propustit), někteří (umístit) v jiném podniku. Z auta nebylo nic (odcizit).
18. *Tvořte tvary rozkazovacího způsobu:* (Přihlásit se) do soutěže včas. (Nezamastit si) šaty. (Pospíšet si) s prací. (Mířit) dobře na cíl.
19. *Odlište slovesa patřící k vzoru trpí od sloves vzoru sází, tvořte tvary 2. os. sg. rozkazovacího způsobu:* hořet, vyprávět, běžet, řinčet, zvučet, lenivět, ječet, letět, vyzvánět
20. *Utvóřte od následujících slov slovesa vzoru sází:* choulostivý, červivý, divoký, šedivý, churavý, nemocný, všední
21. *Utvóřte od následujících sloves opětovací slovesa vzoru sází:* jezdit, točit, ukrojit, vykročit, tvořit, vozit, zvonit, vinout, napojit, vyklonit se, myslit, hodit, chodit, pustit, vyrobit, topit, vařit, clonit
22. *Uveďte u slovesa zpívat všechny přítomné tvary oznam. způsobu, rozkaz. způsobu, přičestí minulé a přičestí trpné.*
23. *Od slovesa potrestat vytvořte tyto tvary:*
imperativ (rozk. zp.) 2. os. pl., rod činný
imperativ (rozk. zp.) 2. os. pl., rod trpný
přičestí minulé, rod ženský, sg.
přičestí trpné, rod mužský, sg.
kondicionál přítomný, 1. os. sg. rodu muž., rod činný
kondicionál minulé, 2. os. pl. rodu muž., rod trpný

24. *Převeďte do času přítomného (tvar 3. os. sg.), uveďte i více možností, odůvodněte:* Malé dítě kopalo a kousalo. V létě se bratr stále koupal v rybníce. Na lyžích si zlámal ruku. Vrabec zobal zrní v krmítku. Pes vděčně lízal svému pánovi ruku.
25. *Tvořte 1. os. sg. přít. času oznamovacího způsobu a 2. os. sg. rozkazovacího způsobu od sloves:* hýbat, cválat, ohryzovat, mávat, drápat, dát, loupat, česat
26. *Uvažte, jaký je rozdíl z hlediska stylistického mezi následujícími tvary. Určete, které z nich jsou stylově neutrální, které hovorové, knižní nebo zcela zastaralé:* vézti – vézt, ukáži – ukážu, kupují – kupují, umrou – umřou, pláči – pláču, pečou – pekou, děkuji – děkuju, moci – moct, napjal – napnul, češu – češi – česám, upéct – upéci – upíct, berete – běžete, utec – uteč, tlucte – tlučte, vlekou – vlečou, jest – je, hleděti – hledět, řekni – rci
27. *Vyhledejte ve větách nespisovné tvary sloves a opravte je:* Budem se na vás těšit. Kdybysem to věděl, tak bysem tam nechodil. Neřek ani slovo. Já to nevěděl. Doved to až do konce. Nevším si si ho? Seš už oblečený?

Nepravidelná slovesa

- Uveďte správné tvary sloves:* Všichni už to o něm (vědět). Oni se (chtít) vrátit už domů. Když mně (zbýt) čas, stavím se u vás. (Sníst 2. os. sg.) oběd! Snad nám (nevypovědět 3. os. pl.) smlouvu. Vegetariáni (nejíst) maso. Šlehaním těsto (nabýt). Ty (být) už připraven? Byli jsme (vypovědět) z bytu. Jste už (najíst)? Brzy nám (zbýt) jen vzpomínky na krásnou dovolenou. Děti se o tom (dozvědět) až zítra. V nádražní čekárně je (zapovědět) kouřit. Až k nám (přijít 2. os. pl.), všechno si vysvětlíme. Nepřátelé byli přesvědčeni, že město (dobýt). Nejprve (dojst 2. os. sg.) a pak (povědět 2. os. sg.), jak to bylo. Až (jít) kolem, zazvoňte u nás. Odborník si (vědět) rady tam, kde neodborníci (nevědět), co dělat.
- Tvořte všechny tvary rozkazovacího způsobu:* všechno povědět, jíst ovoce, být dobrým partnerem, najíst se dosyta, vědět, že mám pravdu
- Určete následující tvary nepravidelných sloves:* jsouce, chtíc, byvši, vědi, byl, buď, chtějí, věz, viz, jedí, chtěje, věda, jíst, ví, chtěli bychom, byl bys, budeme, byv, vězte, vím, budte, být viděn, byli bychom bývali, bude, být, jsa, nabyvši, budu
- Tvořte tvary nepravidelných sloves:*

být – 1. os. sg. kondicionálu přítomného, fem.	jít – 3. os. pl. indikativu prezenta
– 2. os. pl. imperativu	– 3. os. sg. indikativu prezenta
– 3. os. pl. indikativu futura	– přičestí trpné, sg., fem.
– přechodník minulý, pl., mask.	– 1. os. pl. kondicionálu přítomného, mask.
– přechodník přítomný, sg., fem.	– 1. os. pl. imperativu

chtít – přičestí trpné, sg., fem.
 – 3. os. pl. indikativu prezenta
 – 1. os. pl. kondicionálu přítomného, fem.
 – přechodník přítomný, pl.
 – 3. os. pl. indikativu min. času, mask. život.

vědět – 2. os. pl. imperativu
 – 3. os. pl. indikativu prezenta
 – 3. os. sg. indikativu prezenta
 – 1. os. sg. kondicionálu přítomného, mask.
 – 2. os. sg. futura

- Nahraďte nadměrně opakované sloveso být dějově bohatšími slovesy:* Na hřišti bylo plno dětí. Teta je střídavě u nás a u mého bratra. Na keři bylo plno květů.

NEOHEBNÉ SLOVNÍ DRUHY

- Vyhledejte ve větách neohebné slovní druhy a pojmenujte je:* V nové škole se Petrovi sice daří dobře, protože se pilně a svědomitě učí, ale zase má teď méně kamarádů, neboť se právě přestěhoval do jiného města. Ale stejně si myslí, že přátele brzy najde. Jenže to nebude tak lehké. Podél stěn i mezi okny byly zavěšeny police s květinami. Ejhle, kdo to přišel! Vypij to na ex. Fuj, ten ale má šeredné vousy.
- Určete neohebné druhy slov:* neboť, kde, zle, hrome, zpravidla, zbůhdarma, ve, nechť, tam, haló, kéž, brr, jindy, ze, shora, krásně, vpředu, ach, nalevo, hned, jakmile, -li, zpod, kvůli, poprvé, dříve, vždyť, třebaže, cink, ano

PŘÍSLOVCE (ADVERBIA)

1. *Vyhledejte příslovce a určete jejich druh:* Málokdy jsme se setkali. Vojáci postupovali odvážně vpřed. Velmi jsem se o to snažil, ale marně. Večer jsem už byl zcela unaven. Odkdy studuješ dálkově v Praze? Váhově zaslilka odpovídá, početně nikoliv. Mluvíš příliš nahlas, stále tě musím napomínat. Včera mi ještě nebylo dobře, ale dnes je mi už lépe. Dodnes si pamatuji, co jsem se dřív naučil zpaměti.
2. *Roztřídte příslovce podle významu:* ven, spravedlivě, kudy, nikam, lidsky, doma, proč, blízko, příliš, tam, málo, občas, vpravo, zvolna, doleva, zhruba, křížem krážem, doširoka, navěky, provždy, skoro, spatra, nejvýš, zdravěji, dokud
3. *Roztřídte příslovce podle původu:* tupě, dolů, doma, letmo, slovně, stůj co stůj, zítra, včas, kolem, honem, naráz, rázem, znovu, proto, dokonce, ovšem, úprkem, provždy, celkem, odtud, dvojmo, spravedlivě, draho
4. *K dějovým slovesům přidejte vhodné příslovce, stupňujte je a tvořte věty:* číst, psát, volat, jednat
5. *Pokuste se následující velmi stručné sdělení obohatit co nejvíce příslovci:* Otec se vrátil.
6. *Vyberte a doplňte vždy vhodný tvar příslovce:*
(blízko – blíže) Bydlí tady --. Jsme s vámi -- příbuzní.
(úzko – úzce) Bylo mu o samotě velmi --. Tohle -- souvisí s mým plánem.
(daleko – dalece) Nechod' tak --. Tak -- mi na tom nezáleží.
(dlouho – dlouze) Proč nejdeš tak --? Zadíval se na ni --.
(lehko – lehce) -- našlapoval na špičky. Bylo mu -- u srdce.
7. *Nahraďte příslovce synonymními výrazy:* Nyní se vrátíme k základnímu problému. Někdy se raduje. Krátce nato odešel. Stále mi ještě nevěří. Honem mu zavolej.
8. *Zesilujte a zeslabujte význam uvedených příslovci, využijte též zdvořiliny:* Státnice dopadly dobře. Budeme už brzy doma. Chodí do školy pozdě, ač to má blízko. Babička se musí pohybovat pomalu.
9. *Slova v závorkách nahraďte příslovečnými spřežkami:* Musel odejít (kvap). Tvářil se sice vesele, ve skutečnosti mu však bylo (nic). Jsem (celek) spokojen. Nic nesmí přijít (zmar). (Skutečný) přijdeš?
10. *Tvořte věty s použitím vztažných příslovci:* jak, kde, kdy, odkud, kudy, kam, odkdy, dokdy, proč
11. *Napište správně a zdůvodněte:* úči-ě působící lék, de-ě tam chodím, všestra-ě nadaný, význam-, upřím-, tem-, písem-, dojem-, ji, znám-
12. *Stupňujte příslovce:* tiše, draho (draze), zdravě, vysoko (vysoce), vesele (vesele), široko (široce), lehko (lehce), lidsky
13. *Stupňujte příslovce v závorkách:* Řekni mi to (tiše 2). Trvalo mu to tentokrát ještě (dlouho 2). Na sbírku pro opuštěné děti přispěla (mnoho 3). Zaběhnu trať co (rychle 3). Mám čím dál (málo 2) času. Kudy je to (blízko 3) na náměstí? Stavím se u tebe co (brzy 3). Žijte (zdravě 2)!
14. *Vytvořte a napište 3. stupeň příslovci:* široce, snadno, jistě
15. *Tvořte z následujících slov věty tak, abyste náležitě použili buď spojení předložky se jménem, nebo příslovečné spřežky:* přede vším – především, na horu – nahoru, za pravdu – zapravdu
16. *Napište správně:* Přístroj je složen (z částí – zčásti). (Z pravidla – zpravidla) se nenaučíme všechno. Zapamatujte si výjimky (z pravidla – zpravidla) v časování sloves. (Po tom – potom) člověku není ani stopy. Vrať se a (po tom – potom) zajdeme k známým. Vystupovali jsme (na horu – nahoru) Milešovku. Mluvte (na hlas – nahlas). (Na hlas – nahlas) tě zpěvačky si dobře pamatuji. Čekali jsme (na konec – nakonec) představení. (Na konec – nakonec) všechno dopadlo dobře. Ta příhoda mi už vymizela (z paměti – z paměti). Nauč se verše (z paměti – z paměti). (Na nic – nanic) si nevzpomněl. Bylo mu z toho (na nic – nanic).

PŘEDLOŽKY (PREPOZICE)

1. *Určete u podtržených slov slovní druh:* Blízko lesa stavíme chatu. Odtud máme blízko do lesa. Střela šla naštěstí mimo. Je otevřeno po všechny dny mimo sobotu. Škoda rány, která padne vedle. Sedí v lavici vedle mne.

4. **Rozhodněte, kde bylo užito spojky a kde příslovce:** Úkol budeme řešit zcela jinak. Poukazy si odeberte včas, jinak propadnou. Pokračuj tak dále. Vyhovoval jak odborností, tak zkušenostmi.
5. **Doplňte vhodné spojky a čárky:** Obloha se zatáhla -- nezapršelo. -- bylo málo sněhu odjeli jsme do hor. -- mu bylo smutno odešel do svého pokoje -- četl si oblíbenou knížku. Ochladilo se -- se zvířata ukryla. Zdůrazňuji -- mlčel. Slíbil -- se polepší -- se bude víc učit. Víím -- s ním nikdo nehne -- si něco umane.
6. **Spojky ve větách nahraďte jinými tak, aby se význam nezměnil:** Chtěl jsem to zkusit, ale rozmyslel jsem si to. Neprohlédla jsem si výstavu, protože jsem neměla čas. Pojedeme osobním vlakem, nebo si připlatíme na rychlík. Když se naučíš hledat v jízdním řádu, nebudeš se muset vyptávat.
7. **Vyznačené výrazy nahraďte vedlejší větou a použijte vhodnou spojku:** Pro velkou rýmu se nemohl koupat. Šel k lékaři pro vhodné léky. K lepší orientaci turistů v přírodě slouží turistické značky a tabule. Po odkvětu květiny zežloutnou a uschnou. Ve vhodných podmínkách se jim ale daří dobře.
8. **Spojte věty v souvětí a použijte vhodné spojky:** Složila jsem úspěšně zkoušky. Byla jsem přijata ke studiu na vysoké škole. -- Setmělo se. Rozloučila jsem se. -- Navštívíme výstavu obrazů? Zůstaneme doma? -- Zastavila se u výlohy. Prohlédla si hezké šaty.
9. **Doplňte správně jako by nebo jakoby:** Tváříš se, -- ti to nebylo jasné. Byl jsem -- u vidění. Dělal, -- to neviděl.

ČÁSTICE (PARTIKULE)

1. **Vyhledejte částice:** Ale povedlo se nám to, že? Ať si dělá, co chce. Kouření není zdravé a škodí zejména mladým lidem. Přesto tolik mladých lidí kouří, ač jim to třeba ani trochu nechutná. Také on přišel. Necht' to dopadne dobře. Proč prý se neomluvil? Přece mu mohli poradit!
2. **Užijte následujících slov jako částic ve větách:** ale, ať, i, necht', asi, snad, však
3. **Porovnejte věty a určete, kdy jsou vyznačené výrazy zájmeny a kdy částicemi:** Což o to! Neomluvil se, což bylo od něho nesprávné. To jenom trochu prší! To se nemělo stát. To jsem vám šel jednou kolem a najednou slyším nářek. Ono se to snadno řekne. Dostali jsme malé kotě, ale ono se ještě bojí. To se setmělo!
4. **Porovnejte věty a určete, kdy jsou vyznačené výrazy spojkami a kdy částicemi:** Abý se mu tak něco stalo! Dej pozor, aby se ti nic nestalo. To byla ale ostuda. Byla to ostuda, ale omluvili jsme se. Ale to je návštěva! Přál mi, abych se uzdravil. Abych na to nestačil! Že tě přeperu! Nevěděl jsem, že zítra odjíždí. A já jsem se tolik těšila! Těšila jsem se, a nevyšlo to. Však se dočkáš. Neměla dost peněz, později si je však vydělá.

CITOSLOVCE (INTERJEKCE)

1. **Vyhledejte citoslovce:** Panečku, to je dobrota! Inu, je to možné. Ó já, to je zlé. Hej, zastavte se a počkejte na nás! Hele, nezlob! Brr, to je odporné! Au, to bolí! U rybníka se ozývalo žbluňk, žbluňk.
2. **Které citoslovce vyjadřuje pohnutí mysli, které přírodní zvuky?** bác, alou, hele, hyje, bim bam, břink, běda, méé, bú, pst
3. **Nahraďte slovesa vhodnými citoslovci:** Petr zaťukal na okénko. Dítě cupitalo za matkou. Papoušek otevřeným oknem uletěl do zahrady. Chlapec upadl na zem. Pes u boudy nedůvěřivě vrčel a pak skočil k vratům. Ozvala se rána a vrabci se rozletěli. Za chvíli jsme zaslechli troubení.
4. **Doplňte čárky a zdůvodněte. Rozhodněte, která citoslovce mohou mít platnost větného členu:** Haf haf se ozývalo z domku. Nu copak ti je? Ba nemuselo se to stát. Ó to je krásné! A teď hybaj do postele. Na vezmi si. Je do všeho hrr. Z vodovodního kohoutku bylo slyšet kap kap kap. A před chalupou z koně hop a na chalupu klop klop klop.

Skladba – syntax

VĚTY PODLE POSTOJE MLUVČÍHO KE SKUTEČNOSTI (PODLE MODALITY)

1. *Určete druhy vět z hlediska modality. Odůvodněte interpunkci:* Kdo přijde zítra? Pustíme se s chutí do práce. Nepředbíhat! Něco spadlo. Všichni zpátky! Kdyby už tady byl! Neházejte odpadky na zem. Kolik trápení už přežil! Přijď k nám na návštěvu. Tak ty si nedáš pokoj?! Kdo se ho zastane? Kéž by byl poslech! Pokorný, k tabuli. Kdybys aspoň nelhal! Koupils chleba?
2. *Doplňte správně interpunkci za větami a odůvodněte:* Chceš si tu knížku půjčit Tak ale ven Mám velký dům Jen ať tě nepotká nic zlého Proč se nezastavil u mne V neděli je výstava otevřená Kam pojedete na dovolenou Ať se ti všechno daří Nechtěj mě rozzlobit Nevykláněť se z oken Zavři všechna okna Važ si svého zdraví Tak ty nedáš pokoj Že já nakonec odejdu Jak to můžeš říct
3. *Tvořte věty, které něco oznamují, vyjadřují rozkaz, radu, výzvu, pobídku, otázku. Některé upravte tak, aby vyjadřovaly citové zaujetí, nebo byly zvoláním. Vyjádřete různá přání, kterých užíváte, když se s někým loučíte, když jdete spát, když po něčem toužíte.*
4. *Jak by zněly otázky, na které by byly odpovědi tyto věty (druhy otázek pojmenujte):* Rodiče mají vést své děti k zodpovědnosti. K zodpovědnosti mají své děti vést rodiče. Televizní seriál začíná odpoledne ve čtyři hodiny. Můj kamarád se jmenuje Tomáš. V neděli půjdu do divadla nebo do kina. S tím se nemůžeme spokojit.
5. *Odlište otázky doplňovací od zjišťovacích. Které z nich začínají tázacím výrazem a které obvykle slovesem? Všimněte si, jak se liší odpovědi na ně. Zamyslete se také nad rozdílností melodie těchto vět:* Navštívil jsi nemocného Ivana? Nemáš nic proti tomu? Co se stalo? O čem přemýšlíš? Kdy přijdeš? Že je tady klid?
6. *Změňte věty oznamovací na tázací, rozkazovací, případně i přací:* Všichni přijedou už dnes. Rozhlížíme se kolem sebe. Nastupujeme do vlaku.
7. *Rozkaz nebo výzvu vyjádřete tak, abyste nepoužili tvaru rozkazovacího způsobu. Posuďte míru důraznosti a doplňte správně interpunkci:* Nehlučte, chovejte se tiše. Přineste mi kávu.
8. *Jak se omluvíte, že jste zapomněli napsat úkol? Jak požádáte na návštěvě o něco k pití kamaráda, jeho maminku, jak doma svou maminku nebo sestru? Jak poprosíte, aby na vás počkal spolužák, otec, učitel, mladší bratr, známý vašich rodičů?*
9. *Vyjádřete různým způsobem, aby vám někdo pohlídal kolo, aby prominul, aby zase přišel.*
10. *Vyjádřete vhodnými větami a zvolací formou svůj obdiv, nadšení, radost, úlek, obavu, odpor, výtku.*
11. *Doplňte správnou interpunkci v přímé řeči:* Zítra se sejdeme už v osm hodin navrhla učitelka. – Kdy se zítra sejdeme zeptala se jedna z žákyň. – Ať jste tady už v osm hodin důrazně opakovala. – Zítra navrhovala se sejdeme brzy ráno.

VĚTY PODLE ČLENITOSTI (PODLE SLOŽENÍ)

1. *Určete, které věty jsou dvojčlenné a které jednočlenné. U dvojčlenných vět vyhledejte podmět:* Udělalo se jí nevolno. Pociťala bolest v krku. Z námahy ji rozbolela záda. Lidové noviny. Chcete bydlet na vesnici? Líbí se vám tam? Četli jsme to v novinách. Radovat se je předčasné. Vystupovat! Milá maminko! Šaty jsou nemoderní.
2. *Označte větu (věty) jednočlennou (jednočlenné):*
a) Musíme brzy vstávat. c) Prý tam zase sněží.
b) Máte úkol? d) Je tu hrozné vedro.
3. *V následujících jednočlenných větách určete, který slovní druh je jejich základem. Které z vět jsou holé a které rozvité? Které věty jsou také označovány jako větné ekvivalenty?*
Je vidět Lysou horu. Hlavní nádraží. Na pohled trochu nezvyklé! Špatně! Zvoní! Být tak o deset let mladší! Pavle! Samozřejmě. Stále hustě prší. Ani muk! Na shledanou. Otrnulo mu poměrně brzy. Je dusno. Nehýbat se! Je mi trochu chladno. O tom se dlouhodobě diskutuje.

4. Odlíste věty *jednočlenné* od vět *dvojčlenných* s *nevyjádřeným* podmětem: Leží na gauči a čte noviny. Leží se mu u nás dobře. Šlo se mu v mých botách nevalně. Šel se podívat do bytu.
5. *Vyjádřete jednočlennými větami*: přírodní jevy, tělesné stavy, duševní stavy, vnější okolnosti, rozkaz, výzvu, přání
6. *Vyjádřete jednočlennou větou, že*:

děti pociťují v nemocnicích stesk po rodičích	chlapec měl pláč na krajíčku
uhodil blesk a zaduněl hrom	po operaci pocítil pacient úlevu
v noci přišel déšť a vítr	celá třída ztichla
nastal soumrak	se ozval zvonek na konci vyučování
7. *Které slovní druhy bývají základem větných ekvivalentů (tj. nevětných výpovědí, které nemají určitý tvar slovesný, ale funkčně jsou rovnocenné běžné větné formě). Převeďte následující vyjádření do běžné větné formy*: Neklepat. Ordinance zubního lékaře. Dobrou noc. Toho smíchu! Krásné! Pozor! Osle! Vrr!
8. *Vyjádřete pomoci větného ekvivalentu*: že si přejete vyhrát v soutěži, že voláte na Petra, aby si dal pozor na zlého psa, aby všichni přestali mluvit.
9. *Následující jednočlenné věty dále rozvíjejte*: Zahřmelo. Stýská se nám. Připravít se!
10. *V následujících příkladech dotvořte k větám neslovesným jejich slovesné protějšky a naopak*: Zhasínejte. Hybaj zpátky! Taková rána! To je ale podlé! Přeji vám hezký den. Zákaz vjezdu. Rychle ven!
11. *Změňte věty dvojčlenné na jednočlenné*: V noci napadl sníh. To je ale krásné! Necítím se dobře. Souhlasím. Mlčte! Nemocný pocítil úlevu. Věž byla z dálky dobře vidět. Jděte doprava a dolů. Představení skončilo. Neodmlouvej. Děkuji ti. Mám si zvolit jinou cestu? Včera bylo hezké počasí. Pomozte mi! Slyšíš hudbu? Celou noc byl silný mráz. To je zajímavé. Co budeme dělat? A jdeme. Blesk sjel z oblohy.
12. *Změňte jednočlenné věty na dvojčlenné*.
 Je mi ho líto. Chachacha! Hořít! Zákaz parkování motorových vozidel. Pomalu přestávalo pršet. V sobotu a v neděli se ve školní kuchyni nevaří. Počkat! Celý den chumelilo. Píchá mě v boku. Nechce se mi tam jít. Je vidět duhu.
13. *Vysvětlte přednosti dvojčlenných vět v odborném nebo v uměleckém textu. Kdy se v próze používá vět jednočlenných?* (viz ukázky)
 (To už je Roudnice.) Plynárna, lihovar, cukrovar, pila, sladovna a po levé straně výhled na Labe. (Josef Hora)
 Taková zkušená naváděčka! Už je to tady. Bodovací komise! Honba, honba, lovci, štvaná zvěř a naháněč. (Marie Pujmanová)

ZÁPOR (NEGACE)

1. a) *Které jsou hlavní jazykové prostředky pro vyjádření záporu?* Doložte na příkladech: vědět, čti, je, čistě, zdravý, kdo
 b) *S kterým větným členem musí být záporka spojena při větném záporu, s kterým při členském záporu?* Zkouška ještě neskončila. Ne každý je ochoten pomoci. Nepotkali jsme na výletě své známé. Potkali jsme na výletě neznámého muže.
 c) *Jak lze dosáhnout úplného (obecného) popření, jak částečného popření?* Něco (leccos) se mi nepodařilo. Nic se mi nepodařilo.
2. *Užijte vždy několik různých forem záporu. Pozorujte významové rozdíly*: To každý viděl. Všichni na to už zapomněli. Zdena i Václav vždy jednají čestně. Toho herce zná celý národ. Musím ještě o všem uvažovat. Za týden budeme hrát tenis a odbíjenou. Snad někdy román dokončím. To se najde v každém slovníku. Všude je příjemně. Má to do práce asi pět minut. Tvářil se vlídně. Všichni žáci výkladu porozuměli.
3. *Z následujících kladných vět tvořte věty záporné ve významu obecného (úplného) záporu*:
 Vždycky byl svědomitý a spolehlivý. Mám pro všechny dobrou zprávu. Vždycky jsme si na něho vzpomněli. Někde jsem to viděl.
4. *Z následujících kladných vět tvořte věty se záporom a sledujte, jak se změní význam sdělení podle toho, který výraz má záporku*: V lese dozrálo mnoho jahod. Mám rád vanilkovou zmrzlinu. Soudce posuzoval případ zcela objektivně. Přítel má rozsáhlé znalosti v biologii.

5. *Přemýšlejte nad významovým rozdílem mezi členy následujících dvojic výrazů (záměr × opak přání, bránění, zakazování):*
chtěl nejíst maso × nechtěl jíst maso, smí nechodit na trénink × nesmí chodit na trénink
6. *Porovnejte následující věty a určete, která není jednoznačná. Tu je proto nutno číst se správným důrazem tak, aby její obsah byl jednoznačný:* Někdo nepřišel. Všichni nepřišli. Nikdo nepřišel. – Neviděl jsem jen tebe.
7. *Jaký význam mohou mít následující věty? Rozlište popření obecné a částečné, zápor větný, členský a slovní, případně rušení záporu:* Každý se nebavil dobře. Ne každý se bavil dobře. Všichni se nebavili dobře. Ani jeden se nebavil dobře. Byl bych to stejně neudělal. Nebyl bych to stejně udělal. Nikomu se neomluvil. Ani mně se neomluvil. Choval se nesměle. Nechoval se nesměle. Vedl si nikoli neobratně. Odešel, aniž se s někým rozloučil. Sešel jsem se s ním ne v Praze, ale v Brně.
8. *Určete, který druh záporu je v následujících větách a zda je zápor zdůrazněn, zesílen, zeslaben:* Nelze s tím nic dělat. Jel do Pardubic ani ne hodinu. U lesa stála nevelká chata. Ta kniha není nejhorší. Nemá o tom ani nejmenší ponětí. Řekl jsem to, aniž jsem tím někomu uškodil. Nezdá se vám, že je čas odejít? Nebylo po něm nikde ani památky, ani na zahradě, ani před domem. Nikdo nesmí opustit objekt. Někdo s tím nesouhlasil. Jednal ne neskromně. Jednal nelidsky. Ani trochu nejsem spokojen. On ne a ne přestat. Nikdo nikdy nemůže nic vědět dopředu.
9. *Utvořte z kladných vět věty záporné a popřete všechny možnosti (všichni × nikdo):* Otec měl vždycky pro všechny vlídné slovo. Napsal dopis kamarádovi a sestře. Dnes máme něco důležitého k projednávání. Měli jsme možnost odvolat se. Někde na náměstí jsme Jirku potkali. V divadle jsme viděli naše známé herecké osobnosti.
10. *Stupňujte a zdůrazněte záporné vyjádření různými zdůrazňujícími slovy, např. příslovci, spojkami (nikterak, naprosto, vůbec, ani, dokonce ani, také) nebo opakováním záporu.* Nepochybují o vašich schopnostech. Nepůsobí mi to starosti. Nebudu se stěhovat. Nevšiml jsem si toho. Jeník nešel. Sklo a porcelán se na to nehodí. Nevím o tom. To je nemožné.
11. *Zamyslete se nad tím, čeho někdy dosáhneme dvojím záporem. Porovnejte:* Bratrovi a kamarádům to řeknu. Bratrovi a kamarádům to neřeknu. Bratrovi ani kamarádům to neřeknu. Neřeknu to ani bratrovi, ani kamarádům.
12. *Vysvětlete významové a stylistické rozdíly mezi kladným a záporným výrazem. Pojmenujte tento druh záporu:*
a) souhlas – nesouhlas, kuřák – nekuřák, průhledný – neprůhledný, svůj – nesvůj
b) ošklivé – nehezke, chorý – nezdravý, těžký – nelehký, obtížné – nesnadné
13. *Uveďte příklady slov se zápornou, které své protějšky vůbec nemají (např. nerost, nehoda, neomalený, nenávidět)*
14. a) *Co je zvláštního na spojce aniž? Jakou schopnost popření má, v jaké podobě je po ní sloveso?*
Zmizelo všechno, aniž jsem si toho všiml. Projel krajem, aniž se zastavil.
b) *Připojte v následujících souvětích druhou větu k první spojkou aniž: Prošel chodbou a na nikoho se nepodíval.*
Poslouchal jsem a neřekl jsem k tomu ani jediné slovo.
15. *Porovnejte věty a posuďte, které zápor se v nich setkávají a zda vyjadřují celkově skutečně zápor: Nemohu nepřiznat své překvapení. Nejsem tvůj nepřítel. Výsledné dílo nevypadá nejhůře.*
16. *V následujících větách kombinujte zápor, aby věty měly význam kladný. Jak se nazývá tato kombinace záporů, kdy se zápor ruší?*
Jedná čestně. Kniha byla zajímavá. Chod' do školy připravená. Je to vhodné. Volba starosty dopadla pro město příznivě.
17. *Místo příkazů uveďte zákazy a všimněte si změny ve vidu sloves: Smažte tabuli. Porad' mi, za kým mám jít. Sedni si do trávy. Opiš si úkol od spolužáka.*
18. *Posuďte rozdíl mezi následujícími otázkami. Liší se významově? Které jsou zdvořilejší, se záporem nebo bez záporu? Které mají při záměně kladu a záporu větší míru nejistoty a pochybností?*
Půjdeš do kina? Nepůjdeš do kina? Nešla bys do kina? Šla bys do kina?
19. *Všimněte si míry naléhavosti a expresivity a porovnejte věty zvolací s oznamovacími:*
Kdo to mohl tušit! To nikdo nemohl tušit. Copak jsem to neřikal?! Vždyť jsem to říkal. Co si lidé všechno nevymyslí! Upozornil jsem na to včas. Neupozornil jsem snad na to včas?!
20. *Ve větě S tím jsem nikdy nepočítal převedte sloveso v přísudku do následujících tvarů, větu napište a uvědomte si, s kterými částmi slovesného tvaru se pojí zápornka ne-:*
1. os. pl. indikativu futura, rod činný
2. os. sg. indikativu prezenta, rod trpný
3. os. sg. indikativu prezenta, rod činný
3. os. sg. indikativu préterita, rod trpný
2. os. pl. imperativu

21. Vytvořte z podtržených slov větu vedlejší se spojkou že nebo aby. Zamyslete se nad tím, kdy je po slovesech obavy vyjádřena obava nebo zákaz přímo a kdy se vyslovuje pouze přání, nebo kdy je důvod obavy jistější, větší. Všimněte si též podoby slovesa ve vedlejší větě z hlediska kladu a záporu:

vzor: Petr se bál, že večer bude pršet. Petr se bál, aby večer nepršelo.

Bál se jeho hněvu. Měl jsem obavy z jeho pozdního příchodu.

STAVBA VĚTY JEDNODUCHÉ, VĚTNÉ VZTAHY, VĚTNÉ ČLENY

1. Porovnejte v následujících větách počet slov a počet větných členů. Uveďte slova, která nejsou větnými členy. Vyhledejte holé větné členy a základy rozvitých větných členů: Včera jsem se vrátila ze zájezdu. O dovolené bych se chtěl podívat do Egypta. Byl velmi svědomitý. Jeho pracovní výsledky všichni upřímně obdivovali. Cožpak sis na to nikdy nevzpomněl?
2. Uveďte, které výrazy v následujících větách nemají platnost větných členů (pomáhají jen vyjádřit větné vztahy), nebo se neúčastní větné stavby a nevstupují do žádného syntaktického vztahu, tj. nevytvářejí s žádným členem syntaktickou dvojici: Již tento problém ho přivedl do rozpaků. Chce, abys věděl, že s tím nesouhlasím a co si o tom myslím. Kéž se ti splní přání! Neřekl ani slovo. Ať se propadnu, není-li to pravda. Au, bolí mě ruka. Evo, odpusť mi.
3. Vyznačte ve větě vždy základní syntaktickou dvojici, určete druh přísudku a dokažte, že vztah mezi členy základní syntaktické dvojice je vyjádřen nejen významově, ale i mluvnicky: Proudý vody se valily ulicemi. Ve svátek byly obchody zavřeny. Bratr bude po maturitě studovat na vysoké škole.
4. Naznačte graficky stavbu vět (vzor grafů viz Český jazyk v kostce pro SŠ, str. 111), pojmenujte větné vztahy a uveďte, jakou formou jsou vyjádřeny. Potom určete větné členy: Na mistrovství Evropy v krasobruslení získali letos cenné medaile ruští a francouzští krasobruslaři. Na okraji vesnice vyrostla moderní vilka s velkou zahradou a bazénem.
5. V následujících větách oddělte část podmětovou a část přísudkovou, vyznačte syntaktické dvojice, pak určete významové větné vztahy a uveďte, jak jsou formálně vyjádřeny: Můj přítel bydlí v Praze na Karlově náměstí. Přidělili nám nový, ale malý byt. Karel Čapek je významný český prozaik, dramatik a překladatel. Přijdu k vám dnes i zítra. Čápi se na jaře vrátili do svých hnízd na vysokých komínech. Ředitel čtyřletého gymnázia byl do této funkce jmenován v loňském roce. Každý velký básník má své obdivovatele a ctitele, ale i kritiky a odpůrce. Hajný chvíli na posedu v lesním chládku čekal na srnce. Během noci odstraňovaly sněhové pluhy sniž z vozovek. Přes okraj plotu se pnuly drobné růžičky a větvičky břečťanu. Koupil jsem si svetr, kalhoty a boty. Bazén se skluzavkami pro děti je již připraven. Na naší škole začal letos učit Jaroslav Novák, absolvent Filozofické fakulty Karlovy univerzity. Hrát v Národním divadle je přáním každého herce. To je ta země zaslíbená, plná zvěře, oplývající medem. Naše babička často ráda vzpomíná na staré časy. Venku stále vytrvale padá sniž. Domy v údolích zaplavila voda až do výšky oken. Martin vypadal rozrušený a ustaraný. Budete obědvat v jídelně, nebo na terase? Rád si prohlížel staré časopisy.
6. Uveďte, jakými prostředky je vyjádřena závislost členů na členech řídících (shodou, řízeností, nebo přimykáním): Za dřevěným plotem naší zahrady si hrály děti. Pavel už docela přesně viděl pohyblivý bod na obloze. Téměř přes noc rozkvetly trávníky v parku něžnými sedmikráskami.
7. Vypište predikační dvojice, uveďte příklady determinačního nebo koordinačního vztahu, vyhledejte i vztah apozice. Dnes nebo zítra musíme odjet k příbuzným na Moravu. Očekával jsem od nich nejen porozumění, náklonnost, ale i sympatie. Dřevěné schodiště vedlo na pavlač zalitou sluncem a plnou květin. Turisté přijeli na Vysočinu, krajinu hornatou, vlídnou, ale někdy i drsnou.
8. Podtržené výrazy nahraďte několikanásobnými větnými členy tak, aby vznikly různé typy koordinačního vztahu (významový poměr slučovací, stupňovací, vylučovací ap.). O zimních prázdninách jsme lyžovali na horách. Ze stromů na podzim opadávaly žluté listy. Pastelové barvy šeríků obdivují podél cestiček návštěvníci parku. V knihkupectví si můžete koupit různé knihy.
9. Několikanásobný větný člen (skladební skupinu) nahraďte nadřazeným pojmem: Petra, Anička i Stáňa šly do cirkusu. Rodiče mi koupili sešity, podložky, gumu, pravítko, blok a propisovací tužku. Oblékl si svetr, šálu, čepici a zimní bundu.

10. Zopakujte si pravidla o shodě podmětu a přísudku.

- a) Převeďte do množného čísla a uveďte, v čem se shoduje přísudek s podmětem:** Umělé kluziště bylo připraveno pro krasobruslaře i hokejisty. Chlapec se vrátil domů hladov. Na poli stál poslední panák obilí. Náš cvičitel je velmi laskavý. Vejce se rozbilo.
- b) Doplněte náležité koncovky přičestí:** Na hřišti dováděl- malé děti. Přihlížel- jim skupinky chlapců. Houfy špačků poletoval- nad krajinou. Včera vysílal- reportáž z fotbalového utkání. Houpací koníčky/koníčky se dětem líbil-. Tisíce lidí přišl-, aby zhlédl- utkání.
- c) Uvědomte si možnosti shody přísudku s několikanásobným podmětem. Vezměte v úvahu i shodu podle smyslu a doplňte:** Nejlepší hráč i celé mužstvo na olympiádě neuspěl-. V souboru zpíval- pěvecký sbor i sólisté. Kočka i kotě se vyhříval- u kamen. U kamen se vyhříval- kočky, kocouři a koťata. U kamen se vyhříval- koťata a kočky. Z autobusu vystoupil- tři ženy a řidič. V mnohých oborech se stejně uplatnil- muži a ženy. Šest pracovníků se pustilo do práce, aby byl- brzy hotov-. Eva s dvěma přáteli odešl- do kina. Děvčata s hochy závodil- v běhu. Děvčata závodil- v běhu s hochy. Soutěže se zúčastnil- dívky i chlapci, kteří pak odešl- na slavnostní oběd. Lidé i stromy umíral-. Stromy i lidé umíral-. Umíral- stromy i lidé. Umíral- lidé i stromy.

ZÁKLADNÍ VĚTNÉ ČLENY

- 1. V následujících větách oddělte část podmětovou a přísudkovou a určete, v které větě je podmět nebo přísudek holý, rozvitý, nebo několikanásobný. Uvádějte, kterými větnými členy je rozvit podmět a kterými přísudek:** K příchodu jara se odpradávná vážou různé zvyky a obyčeje. Symbolem probouzející se přírody je zdobení domů zelenými snítkami, malování vajíček a pečení mazanců. Jarní slunce už začíná hřát. Sníh taje a zvolna slézá z jižních straní. Zpod sněhu zvědavě vykukují bílé sněženky a bledulky. Zachovat klid nebylo snadné. Kamenitá a úzká cesta borovým lesem vedla strmě do kopce.
- 2. V následujících větách rozvíjejte podmět a přísudek. Tvořte věty tak, aby v nich byl a) rozvitý podmět, b) rozvitý přísudek, c) rozvité oba základní větné členy:** Hnízdo spadlo. Děti běží. Dědeček vypráví.

Podmět (subjekt)

- 1. Určete v následujících větách základní syntaktické dvojice, vyznačte ostatní syntaktické dvojice. Určete podmět (i nevyjádřený), rozlište podmět holý, rozvitý, několikanásobný:**
- a)** Za časného podzimu vrcholil v lesních houštínách velký svátek. Stále častěji se objevoval déšť. Divoké kachny, potápky a vlaštovky se chystaly na zimu.
- b)** Sousedovy děti k nám přišly na návštěvu. Vyprávějte mi o tom. Na zahradě rozkvetly tulipány, narcisy a petrkliče. Aleš má teplotu. Budme dobrými přáteli.
- 2. Vysvětlete, kde má zájmenný podmět své opodstatnění:** Určitě to okno rozbil on. Já tam tedy nepůjdu, ty si to vyříd sám! Já i ty půjdeme společně do divadla. Já jsem si myslela, že se zlobíš. I my máme svá předsevzetí. Ty se vrať, já tu zůstanu. On byl nejlepší ve třídě. Já nevím. Vy si to představujete jednoduše!
- 3. Odlište podmět nevyjádřený, všeobecný a neurčitý:** Hlásili jste škodu pojišťovně? V rozhlase hlásili, že došlo k nehodě. Spal, jako by ho do vody hodil. Vodu nejdřív převaříme. Zalij záhony. S poctivostí nejdál dojdeš. Ve stáncích prodávají upomínkové předměty. Jmenovali ho docentem. Seznamte se. Tyto tablety se užívají vždy po jídle.
- 4. Změňte věty tak, aby v nich byl podmět neurčitý:** Národní divadlo uvádí balet Labutí jezero. V této továrně pracují pletačky na tři směny. Od zítřka dostanete vstupenky v obvyklých předprodejích. Televize vysílá mistrovství Evropy v krasobruslení. Bratr obdržel upomínku z knihovny.
- 5. Tvořte dvojice vět tak, aby v druhé větě nebylo třeba vyjádřit podmět:**
vzor: Petr marně čeká na Tomáše. Někde se asi zdržel.
- 6. Určete podmět a uveďte, kterým slovním druhem je vyjádřen:** Chození mě unavuje. Kdo by to byl řek! Ty si to musíš přinést. Dnes není včera. Zelená je moje oblíbená barva. Snít o něčem je příjemné. Sytý hladovému nevěří. Každé proč má své proto. Odevšad se ozývalo „Výborně“. Nepříjemné crr mě probudilo. My se chceme s vámi dohodnout.

Jedni budou zpívat, druzí budou hrát. Vaše rozhodné ne nás překvapilo. Matčino „Ivanko!“ se rozlehlo po celém domě. Oba šli studovat do Prahy. Aby je spojka podřadící. V lese rostou houby. Hajný nás nepoznal. Dva tam půjdou napřed.

7. *Holé podměty nahraďte infinitivy a věty upravte:* Četba umělecké literatury je vhodná nejen pro rozumovou, ale i citovou a estetickou výchovu mladého člověka. Odkládání šatů a zavazadel je možné ve vedlejší místnosti.
8. *Základ podmětu nahraďte jiným slovním druhem, ale zachovejte týž význam:* Z boudy se ozvalo radostné zaštěkání našeho psa. Její souhlas jsme přijali s úlevou a radostí. V těchto prostorách je zakázáno kouření.
9. *Vytvořte věty, v nichž bude podmět vyjádřen:*

a) ukazovacím zájmenem	e) řadovou číslovkou
b) záporným zájmenem	f) infinitivem
c) neurčitým zájmenem	g) zpodstatnělým přídavným jménem
d) tázacím zájmenem	h) neohebným slovním druhem
10. *Obměňte věty tak, aby podmět nevyjadřoval původce, ale cíl děje.*

Nakladatelství Fragment vydalo novou dětskou knížku. Za druhé světové války poslal pracovní úřad otce na nucené práce. Pošta musela vrátit dopisy s neúplnou adresou. Zprávu přijali všichni s nadšením. Fanoušci vítali na letišti vítěze.
11. *Podstatné jméno v podmětu rozvíjejte přívlaskem:* Na stolku leží kniha. Výletníci se vrátili odpoledne. Na sídlišti byla dostavena škola.

Přísudek (predikát)

1. *Vyhledejte v následujících větách holé přísudky. Všimněte si, jak a čím jsou vyjádřeny:* Na takovou věc bych si nikdy nebyla ani ve snu pomyslela. Už v dětství jsem se začala zajímat o krasobruslení. Zažil jsem mnoho příhod a překvapení. Otec se vrátil unaven. Jeho slova začal vnímat až později. Nebyl by se býval na to mohl připravit. Spěchali jsme do práce. Hrajeme divadlo. Toto zařízení bude muset být opraveno. Náš syn by býval chtěl být prvním houslistou v symfonickém orchestru. Byli by bývali mohli být stále spolu. Filip by tím mohl být poškozen.
2. *Určete, zda je přísudek holý, rozvitý nebo několikanásobný:* K narozeninám jsem dostala náušnice a prstýnek. Koťata si hrají. Televize vypsala soutěž o nejlepší znělku pro nový zábavný pořad. Lampa náhle zhasla. Jez a nemluv.
3. *Určete slovní druh, kterým je vyjádřen přísudek. Pak odlište přísudek slovesný a neslovesný:* Slunce se začalo schovávat za obzor. Nejdůležitější úkoly byly splněny. Čítanka je soubor literárních ukázek z děl spisovatelů. Byl bych býval napřed zatelefonoval. Veselá mysl půl zdraví. Někdo se rád směje. Martin se stal zpěvákem. Honza hup z pece dolů. Byl jsem dlouho nemocen. Byl bych vás zpozoroval už dřív. Na vojně byl kuchařem.
4. *Vyhledejte holé přísudky, rozlište přísudek slovesný, jmenný se sponou, jmenný beze spony. Určete, kterým slovním druhem je vyjádřen přísudek neslovesný. Který přísudek je tzv. složený?*

Na jaře kvetou petrkliče. Nová podlaha bude muset být opravena. Odpoledne jsem se učila. To nebude lehké. Stanu se hercem. Dny jsou v zimě krátké. Na jaře bývá bláto. Honzík hup do vody. Sako je mi dobře. Eva by se byla ráda podívala i do zámku. Zahrada je blízko domu. Stal se lepším žákem než Petr. Svatba byla krásná a dojemná. Vstup volný. Nepřibližujte se. Škola základ života. Žába žbluňk do vody. Maturita není legrace. Stále lhát je úplná hloupost. Martin se stal mým novým kamarádem. Zůstaňte stát před muzeem. Chci přijít včas. Musím koupit chleba. Kouření zakázáno. Vchod vedle. Fotbalisté se vrátili unaveni. To bych si nebyla pomyslela ani ve snu. Už v dětství jsem se začala zajímat o sport. Viděl jsem tě vycházet ze školy. Copak bych se nemohl polepšit?
5. *Nahraďte slovesně jmenný přísudek přísudkem slovesným a naopak. Srovnejte oba typy sdělení:* Můj bratr hraje v orchestru na housle. Otec je učitelem na střední škole. Eva trénuje tenistky. Vy jste tlumočníkem německých turistů? Moje známá je moderátorkou společenských akcí. Kdo diriguje symfonický orchestr? Starší syn studuje na vysoké škole historii. Otec byl hercem místního amatérského divadla. Martin je horlivý čtenář detektivek. Kotva je symbolem naděje. Štika je dravá ryba.
6. *V následujících větách nahraďte v slovesně jmenném přísudku jmennou část shodnou s podmětem jmennou částí neshodnou, vyjádřenou předložkovou vazbou:* Celá oblast je zatopená. Vaše důvody jsou směšné. Mnozí lidé jsou dnes nezaměstnaní. Před operací byl pacient nepohyblivý.

7. Doplňte po sponě v přísudku **náležitý tvar podstatného nebo přídavného jména (1. nebo 7. pád):**

Sestřina známá je (kuchařka). Tento román je (vrchol autorovy tvorby). Vladislav Vančura byl (lékař). Vítr byl příliš (ostrý). Časem se zřícenina stala (nebezpečný). Kapr je (sladkovodní ryba). Hana Kvapilová byla (herečka Národního divadla). Pravda je často (nepříjemný). Její manžel je (Slovák). Budme vždy (upřímný). Karel Hlaváček je (představitel) dekadence a symbolismu.

8. Nahradte v následujících větách sloveso **být** dějově bohatším slovesem: V galerii jsou obrazy významných malířů. Děti jsou nejraději na hřišti. V zahradě jsou pestrobarevné růže. Otec je ve škole jako údržbář. K obědu jsou ovocné knedlíky.

9. Určete, kdy je sloveso **být** sponou, kdy je součástí slovesného tvaru jako pomocné sloveso a kdy má plný význam (existence):

Před domem jsou záhony růží. Bolest zubu je nesnesitelná. O prázdninách budeme pracovat na zahrádce. Byl bych spokojen, kdyby se to splnilo. Můj syn je lékařem. Procházeli jsme se lesem. Vítěz soutěže byl odměněn. Byl bych býval přišel dřív. Brambory a jablka jsou ve sklepě. Myslím, tedy jsem. Byl by je zachránil. Kdo není přítomen? Takové zboží u nás není. Knihu jsem brzy přečetl. Zboží je na skladě. Zboží je čerstvé. Byl mi vždy dobrým přítelem. Otec by se byl zeptal. Tvořte věty tak, abyste použili slovesa **být** jako součásti složeného slovesného tvaru, jako spony v jmenném přísudku nebo jako plnovýznamového slovesa.

10. Doplňte správné tvary pasiva. Rozhodněte mezi pasivem opisným a zvratným: Nové sídliště (stavět) několik let. Někteří studenti (nepřijmout) ke studiu na vysoké škole. Provoz pekárny (nepřerušit). V podniku (objevit) závažné nesrovnalosti. V neděli (uzavřít) poštovní úřad i většina obchodů.

11. Vytvořte věty, v nichž bude přísudek vyjádřen:

- slovesem v tvaru indikativu *prezenta, préterita i futura*
- slovesem v tvaru *imperativu* v různých osobách
- slovesem v tvaru *kondicionálu přítomného i minulého* v 1. a 2. os. sg. a v 1. a 2. os. pl.
- slovesem *zvratným*
- *jménem se sponou nebo beze spony*
- *citoslovcem*

ROZVÍJEJÍCÍ VĚTNÉ ČLENY

Přívlastek (atribut)

1. Určete přívlastky shodné a neshodné: Průjezd touto ulicí je zakázán. Každou připomínku odmítal. Ulice U Topíren navazuje na ulici Havlíčkovu. Matka nedala najevo svoje obavy o Tomášův prospěch ve škole. Recitovali jsme Žáčkovy verše. Nacvičuji novou skladbu pro flétnu a klavírní doprovod. Bavily ho procházky lesem. Ne každý hudebník má nadání improvizovat. Štěně Dášeňka se vyskytuje v Čapkově knížce.
2. Podtržené shodné přívlastky nahradte neshodnými a naopak: Krkonošské lesy bývají plné hub. Mám rád knedlíky s ovocem. Verše Jana Skácela čtu velmi rád. Petr vyplašil celé husí hejno. Jižní vítr bývá provázen deštěm. Vystrašilo nás houkání sovy. Naši školu navštívili studenti z Norska. Šrámkův román Stříbrný vítr byl zfilmován. Teta Evičky nás včera navštívila.
3. Všimněte si postavení shodného a neshodného přívlastku ve větě: Karel Veliký byl úspěšný francký panovník a dobyvatel. Dědečkovo blahopřání přišlo včas. Karel Čtvrtý pocházel z rodu Lucemburků. V laboratoři pracujeme s kyselinou sírovou.
4. Doplňte přívlastky shodné i neshodné k následujícím podstatným jménům a užíjte je v větách: píseň, dům, hudba, rybník, strom, židle
5. Rozlišete přívlastky holé, rozvitě, postupně rozvíjející a několikanásobné. Doplňte náležitě interpunkci a odůvodněte: Hlavní dopravní tepna nevede centrem města. Strýc je skromný nenáročný člověk. Současná anglická a americká románová tvorba je u našich mladých čtenářů velmi oblíbená. Všechny tyto tři staré domy s barokními štíty byly opraveny. Získali jsme nový větší byt. Odněsli jsme do čistírny vlněný zimní plášť. Při pokusu bylo užito osvědčených metod analýzy a syntézy. Nemám ráda zimní mrazivé dny ani podzimní sychravé deštivé počasí. V zahradě rozkvetly žluté bílé růžové a červené popínavé růže. Všude ve městech přibýly automatické telefonní ústředny. Starý zkušený lovec zálibně pozoroval v lese vysokou zvěř procházející se na mýtině. V našem městě jsou strojírenské textilní a potravinové

vé továrny a tři rozsáhlá nákupní centra. Vítaným módním doplňkem jsou letos vesty. Velmi zkušené pletářky zhotovily rukavice z vlny veselých i přírodních barev. Znovu se zadíval na tichou zamyšlenou a uzavřenou dívku. Náměstí zdobí bronzová jezdecká socha císaře. Fotbal byl prý první míčovou hrou u nás. Podal si přihlášku ke studiu na České vysoké učení technické v Praze. Koupili jsme těžkou hedvábnou vyšivanou látku.

6. Připojením dalších slov vytvořte několikanásobné nebo postupně rozvíjející přívlastky:

vzor: černé vlasy → černé a světlé vlasy, dlouhé černé vlasy

Petrovi přátelé, žluté květy, české výrobky, lesní stezka

7. Vyhledejte přívlastky a určete, kterým slovním druhem jsou vyjádřeny: Oba setrvali dlouho v přátelském rozhovoru. Dnes přinesla moje dcera své první vysvědčení. Domky jako z pohádky se křčily pod sva hem ozářeným sluncem a porostlým šípkovými keři. Kolemjdoucí lidé se ohlíželi za naším psem. Můj pokoj má střešní okna. Mám chuť vyřídít si s ním účty. Jan Zrzavý ilustroval Máchův Máj. Do tohoto domu už nevкроčím.

8. Posudte různé možnosti využití výrazů v závorkách: Při dodržování (pracovních postupů, postupů práce) se nedopustím chyb. Raisův román (ze života vesnice v 19. století, o životě vesnice v 19. století) se nazývá Západ. Oblíbila jsem si verše (Hrubína, Hrubínovy, Františka Hrubína).

9. Přívlastky vyjádřené infinitivem nahraďte jinými, ale beze změny významu: Měl obdivuhodnou schopnost vyjadřovat se pohotově. Jeho touha poznat Afriku se konečně stala skutečností. Přišel zákaz prodávat závadnou uzeninu.

10. Vyznačené přívlastky nahraďte přívlastky vyjádřenými infinitivem: Vojsko dostalo rozkaz k ústupu do hor. Obdivuji její vnitřní sílu k překonání překážek. Snaha o dobyví přístavu nebyla úspěšná.

11. Vyznačené přívlastky nahraďte přívlastky vyjádřenými příslovci:

Příjezd z pravé strany je obtížnější. Cesta tímto směrem není nejkratší. Protější chodník se ještě opravuje.

12. Rozlište přívlastky těsné a volné. Doplňte čárky tam, kde chybějí. Odlište přístavky: Tři nebo čtyři labutě hladovější a odvážnější než ostatní se praly o potravu. Pro romantiky jsou typické básně vyjadřující pocit samoty, smutku a vzdoru. Příteli žijícímu nyní v Londýně se stýskalo po Čechách. K stavení náležela zahrada plná květin a ovocných stromů. Do diskuse se přihlásil Ivan Šťastný ředitel Střední průmyslové školy stavební. Slova označená hvězdičkou jsou knižní a málo používaná. Tmavá skříň bohatě zdobená intarziemi stála v rohu místnosti. Nový areál udržovaný ve vzorném pořádku je denně využíván dětmi i dospělými.

13. V následujících větách vysvětlte významový rozdíl mezi přívlastky (důležité je, čemu přikládáme význam, co zdůrazňujeme): Cesta směřující k nádraží byla nedávno opravena. Cesta, směřující k nádraží, byla nedávno opravena. Mám nové ilustrované vydání Máchova Máje. Mám nové, ilustrované vydání Máchova Máje. Vyšel nový odborný časopis. Vyšel nový, odborný časopis.

14. Místo přívlastkové věty užitje přívlastku stojícího za podstatným jménem. Rozhodněte, zda je těsný, či volný, a podle toho doplňte interpunkci. Vyjádření větou nebo větým členem srovnajte i stylisticky: Domy, které stojí v blízkosti vodního toku, byly zaplaveny při povodni. Dívky cvičily se stuhou, která měla délku 2 m a šířku 25 cm. Zkušenosti, které získáme na odborné praxi v podniku, využijeme při studiu.

15. Odlište přívlastek od příslovečného určení a odůvodněte: Moderní vila v Jevanech patří známému zpěvákovi. Postavili jsme moderní vilu v Jevanech. Zpěvákova jevanská vila byla na prodej. Čtu román Vane vítr z hor. Návrat z hor byl nesnadný. Včera jsme se vrátili z hor.

Předmět (objekt)

1. Vyhledejte v následujících větách předmět a určete, v kterém je pádě: Vrátilm Karlovi knihu. Naslouchal tikotu nástěnných hodin. Při výstavbě sídliště nezapomeňte na dětské hřiště a bazénky. Zúčastnil se slavnostního předávání maturitních vysvědčení. Pochutnám si na dobrém obědě. Obchoduji s prádlem. Rozumím ti dobře.

2. Vyhledejte předměty. Uveďte, kterým slovním druhem jsou vyjádřeny a který druh slova rozvíjejí: Včera jsem se dozvěděl o vážné dopravní nehodě. Jsem zvědav na tvé vysvědčení. Brzy se naučil létat. Kdo se ti podobá? Rozhodl jsem se skoncovat s kouřením a pitím. Zbavil se zbytečných věcí. Neházej kamenem! Prudké deště letos neprosněly obilí. Naslouchal jsem ševelení větru v korunách stromů. Netoužím po bohatství, ale po vzájemném porozumění. Pamatuji na své zdraví! Nechci ho vidět. Zúčastním se oslav. Sytý hladověmu nevěří. Zavolej mi sem toho pátého a posledního.

3. *Podtržené předměty nahraďte předměty vyjádřenými jinými slovními druhy a podle potřeby věty upravte:* Toužil vrátit se do Čech. Snažil se o nápravu svých chyb. Chystal se vyprávět pohádku.
4. *Odlište předmět holý, rozvitý a několikanásobný:* Kdo by neposlušal rád tvá vyprávění! Dětem i vnukům jsem četl pohádky. Chemikálie často ohrožují celé okolí. Drak v pohádce se snaží princeznu zastrážit a unést, zachrání ji však princ. V zahradních prostorách uspořádali slavnou svatbu. Čtu rád nejen historickou prózu, ale i detektivky a strašidelné příběhy.
5. *Následující slovesa a přídavná jména doplňte vhodnými předměty (holými, rozvitými, několikanásobnými).* Vytvořte věty: docílit, přemýšlet, zabývat se, učit se, obchodovat, porozumět, obávat se, bát se, nepocítovat, postrádat, stydět se, studovat, odhodlat se; dlouhý, podobný, závislý, pyšný, spokojený, čekající
6. *Rozhodněte, kde je či není infinitiv předmětem:* Pomáhal spravovat auto. Musel spravovat auto. Chtěl létat na větroni. Mohl chodit jen s holí. Naučil se chodit po rukou. Snažil se mluvit spisovně. Chtěl mluvit spisovně. Chystal se koupit novou pračku.
7. *Odlište předmět od příslovečného určení:* Rád psal červenou tužkou. Hrál si s tužkou. Uhodil Pepíka kamenem. Hodil míčem přes síť. Spadané listí svítilo všemi barvami. Karlovarská voda je světově známá svými léčivými účinky. Ve sklepech se svítilo petrolejkou. Odlišoval se od nich výrazně svým vzděláním. Jeli jsme do Prahy vlakem. Platili jsme šekem. Čtu zajímavou knihu. Nejraději čtu v posteli.
8. *Obměňte věty tak, aby se z podmětů staly předměty. Použijte i věty s všeobecným podmětem:* Buchty se u nás pekly každou sobotu. V lese se sbírají houby, borůvky, brusinky i jahody. Na vánočním trhu se prodávají stromky, dárky i ozdoby. V našich řekách se loví kapři, líni, candáti a jiné ryby.
9. *Posuďte výrazy v závorkách z hlediska významu a vhodnosti. Určete je i po stránce syntaktické.* Nebojí se (kritiky odborníků, kritizování odborníků, kritizovat odborníky). (Svých poznatků, své poznatky) mohou využít i jinak. Náš osobní rozhovor předcházela (tomuto jednání, toto jednání, před tímto jednáním).
10. *Znovu si uvědomte, že jsou některá slovesa označována jako předmětová. Která slovesa se označují jako přechodná? Doložte na příkladech následujících sloves, k nimž připojte vhodné předměty:* číst, fotografovat, docílit, kupovat, napsat, přinést, učit se aj.

Příslovečné určení (adverbiale)

1. *V následujících příkladech si uvědomte, které slovní druhy rozvíjí příslovečné určení:* Knihu přečetl brzy. Tvářil se značně rozmrzele. Velmi poutavé vyprávění bylo náhle přerušeno. Stavba trvala rok.
2. *Vyhledejte příslovečná určení, určete jeho druhy. Všimněte si, kterým slovním druhem jsou vyjádřena a který větný člen rozvíjejí. Uveďte, zda jsou holá, rozvitá nebo několikanásobná.*
 - a) Náhle se od severu přihnál prudký vítr. Skupinky mladých přicházely z přilehlých ulic na náměstí. Při vši opatrnosti se při výpočtu můžeš zmylit. Na zahrádce jsme včera celé odpoledne pečlivě sázeli jahody. Kus cesty jsme na sebe nepromluvili. Opatrně jsme vystupovali po schodech nahoru. Pojedeme do Prahy přes Kolín. Denně chodím na trénink. Voják stál na stráž v pozoru. Vraceli jsme se velmi pomalu z vycházky. Maminka prostírá k obědu.
 - b) Fotografie si musím lépe prohlédnout. Stál po kolena ve vodě. Někdy se u tebe stavím. Chodíme do lesa na houby a na borůvky. Dojetím se rozplakal. Pro nemoc zameškal vyučování. Po úrazu jezdím denně místní dopravou do nemocnice na rehabilitaci. S problémy se velmi rychle vyrovnal. Přijďte nás navštívit v pondělí odpoledne. Zakopl v lese trochu nešikovně o spadlou větev. Pro samé zábavy a kamarády nemá čas na učení. Téměř jsem tě v davu přehlédla. Do zítřka jsem hotov. Piš úhledně a čitelněji. Kvůli tobě jsem přišel pozdě. V případě nepříznivého počasí nikam nepůjdeme. Přes nepříznivé počasí se na cestu vydáme.
3. *Doplňte do následujících vět příslovečná určení času, místa nebo způsobu:* Vlak odjel. Zima byla tuhá. Chlapci zpívali.
4. *Odlište příslovečné určení příčiny, účelu, podmínky a přípustky. Všimněte si, čím jsou vyjádřena, a pokuste se je nahradit jiným vyjádřením (např. jinou předložkou ap.).* Vzdor našim připomínkám svůj záměr nezměnil. Kvůli penězům se stále hádali. Pro silné sněžení se nemohli vydat na túru. Uvařila nám pro zahřátí ovocný čaj. Radostí se mu zadrhl hlas.
5. *Určete druh vyznačených příslovečných určení:* Nevím, kudy půjdeme. Nevím, dokdy to bude trvat. Nevím, jak to dopadne. Nevím, proč nepřišla. Nevím, kam se poděl. Nevím, kolik to stálo.

6. Užijte ve vhodných větách příslovce jako příslovečná určení: zrána, zcela, vzadu, vždycky, blízko, vpravo, shora, domů
7. Vytvořte příslovce opačného významu a užijte ve větách jako příslovečné určení: vzadu, zleva, zrána, daleko, vpravo, dolů, zdola, špatně, levně, hořce
8. Užijte ve vhodných větách přirovnání jako příslovečné určení. Nahradte je pak synonymním vyjádřením a porovnejte: jako vítr, jako hora, jako na koni, jako had, jako pomněnky
9. Doplňte k přídavným jménům vhodná příslovečná určení vyjadřující přirovnání: bílý, červený, černý, zdravý, hořký, rychlý, sladký, hubený
10. Odišle předměty a příslovečná určení:
Nepozorný řidič se nevěnoval dostatečně řízení a narazil do svodidla. Byl jsem příteli vděčný za pomoc. Choval se dotčeně, asi kvůli roztržce s bratrem. Pro poruchu na elektrickém vedení jsme hodinu nesvítili. Za deštivého počasí nám ve stanech bylo zima. Přes veškerou snahu nedopadlo naše jednání dobře. Pojedeme na dovolenou autem. Teprve letos jsme dokončili přestavbu učeben. Učitelův výklad jsme poslouchali se zájmem. Děda se bavil prací na zahradě. Dopis napiši vlastnoručně plnicím perem.
11. Vyznačená příslovečná určení vyjádřete jiným způsobem (použitím jiné předložky, nahrazením předložkového výrazu příslovcem, podstatným jménem bez předložky ap.):
Šli jsme do města pomalým krokem. Kdykoli vám pomohu, z toho důvodu jsem nemohl napsat. Životopis podepište vlastní rukou. Letos nikam nepojetu. Zakrátko dojde na má slova. Pospíchali jsme rychle domů. Narodil se na konci ledna. Do této chvíle se neomluvil. Šli jsme nakoupit. Udělal to kvůli penězům. Stál tam bez hnutí. Dnem i nocí na něho vzpomínala. Křičel jako na lesy.
12. Uvažujte o možnostech správného vyjádření:
Text byl autorovi vrácen (za účelem opravy, k opravě). (Přes odpor, vzdor odporu) nepříatel se podařilo nad nimi zvítězit. Promluvíme si (ohledně, stran, o) této záležitosti. (Před i po zásahu lékařů, před zásahem i po zásahu lékařů, před zásahem lékařů i po něm) se necítil nejlépe. Budeme hotovi (během, do, za) týdne (týden). Výsledky našeho jednání jsou hodnoceny (příznivě, jako příznivě). Odpočinu si (čtením, při četbě, četbou). Řidič narazil (autem, s autem) do stromu. (Pro špatný prospěch, kvůli špatnému prospěchu, z důvodu špatného prospěchu) musel opustit gymnázium. (Díky, vinou) lhostejnosti lékaře měl trvalé zdravotní potíže.

Doplňěk (atribut verbální)

1. Vyhledejte doplňky. Všimněte si, kterými slovními druhy (případně kterými tvary) jsou vyjádřeny. Doložte dvojí syntaktický vztah doplňku – k podstatnému jménu (v podmětu nebo předmětu) i k slovesu: Děda seděl u stolu zamyšlen. Cítil se podvedený a zneuznaný. Dokončivši přednášku, poděkovala za pozornost posluchačů. Michal doběhl do cíle první. S problémy si otec poradil sám. Vracejíce se z ciziny, těšili se domů. Chodec zůstal překvapen stát. U nás zaměstnávají cizince jako zedníky. Otec byl jmenován velvyslancem v Paříži. Stavení se zdálo opuštěné. Spatřila muže vcházet dovnitř. Považovala jsem ho za čestného člověka. Bratr se rád chlubí. Knihu nazýváme přítelem člověka. Svého nejmilejšího psa si nechala vyfotografovat. Vrátil se z lázní osvěžen a zdrav. Okna v bytě zůstala otevřená. Vzal si za ženu mou sestru. Vlasta tam ležela s očima zavřenýma. Jako správný Čech byl Jirka muzikant. Jan by se rád učil anglicky. Bezbranný hrdina se na prahu smrti vzepl a zůstal nezlomen.
2. Doložte, že doplňěk po neplnovýznamových slovesech je nezbytný. Vytvořte věty s doplňkem a se slovesy: stát se, ukázat se, být zvolen, zdát se, pokládat, připadat, narodit se, být jmenován
vzor: Pokládáš ho za schopného?
3. Užijte různých tvarů následujících přídavných jmen ve větách jako doplňků. Tvořte doplňky holé, rozvitě i několikanásobné: polekaný, zklamaný, šťastný, zamklý, plný obav, spokojený, obávaný
4. Odišle doplňky od přívlastků: Jak zklamání jsme se vrátili ze soutěže! Už se vrátili zklamání účastníci soutěže. Lidé tu stáli nerozhodní. Rád se díval oknem do zahrady. Děti běhaly po louce boso. Bosé děti běhaly po louce. Na stole ležely rozházené knihy a dopisy. Knihy a dopisy ležely rozházené na stole. Zastihl jsem doma otce zcela vyčerpaného. Zastihl jsem doma zcela vyčerpaného otce.

5. *Doplňky změňte na přívlastky:* Auto stálo u silnice zcela zdemolováno. Sako máš ve skříni zmačkané. Stařec se zastavil udýchán. Studenti půjdou k maturitě pečlivě připraveni. Tomáš se vrátil domů až večer zoufalý a bezradný. Vlak dorazil do Plzně zpožděný. Jídlo zůstalo v kuchyni netknuto.
6. *Odlíšte doplňky od přísudků slovesných a jmenných se sponou. Všimněte si rozdílu mezi slovesy:* Nebe bylo zamračené. Stavení nám připadalo neútluné. Jirka byl považován za nejlepšího šachistu ve třídě. V bytě zůstal sám. Dříve jsem bývala štihlejší. Dříve jsem se cítila spokojenější. Stávám se čím dál nedůvěřivějším. Jsem čím dál úspěšnější. Obchody zůstaly zavřeny. Obchody byly zavřeny po celý den. Vlasy měla hladce přičísnuty.
7. *Převeďte do množného čísla. Pozor na pravopis shodného doplňku!* Z nemocnice se pacient vrátil zdrav. Chlapec nechtěl zůstat v chatě sám. Děvče rádo pracovalo v žákovské knihovně. Včera se každý cítil čilý.
8. *Vyznačené doplňky vyjádřete jinak:* Na brigádu se přihlásil jako první. Stál před oltářem, maje ruce sepiaté k modlitbě. Pana Svobodu jmenovali starostou města. Hejtman na koni, hlavu mírně skloněnou, pozoroval blízcí se nepřátele. Nejlepší atlet byl vyhlášen za sportovce roku. Seděl, hlavu opřenou o zeď.
9. *Ze dvou vět (samostatných nebo v souvětí) vytvořte jedinou tak, že místo jedné použijete doplněk:* Ležel už v posteli. Byl celý zachumlaný do peřiny. – Když jsem byl malý, hrával jsem na zobcovou flétnu. – Vystoupil z auta a přešel na protější chodník. – Vrátila jsem se z Řecka. Byla jsem nadšená.

ZVLÁŠTNOSTI A NEPRAVIDELNOSTI VĚTNÉ STAVBY

Oslovení

1. *Všimněte si následujících oslovení a uveďte, čím se vyznačují (kterým pádem je oslovení obvykle vyjádřeno, zda může být rozvíto, jak se odděluje v psaném projevu, jak v mluvené řeči):* Milí žáci, vítám vás v novém školním roce. Vítám vás na shromáždění naší školy, milí žáci. Vítám vás, milí žáci, na společném setkání s našimi přáteli. Žáci a žákyně, vyslechněte důležitou zprávu. Zdeňku, pojď k tabuli. Novák, k tabuli!
2. *Vyberte si vhodná oslovení a dejte je postupně na začátek, prostředek a na konec následujících vět. Odůvodněte interpunkci:* Kdy se vrátíš? – Proč nepřijedeš na neděli domů? – Jak se daří matce?
3. *Doplňte interpunkci:* Zelení hájové bejvali jste vy moje bejvali jste mého srdce potěšení. Kovej kovej kováříčku okovej mi mou nožičku. Spi děťátko spi zavři očka svy. Nechoď dceruško k vodě ven. Jednou vás opustím modré hladiny vod vás kopce k horám tam nizoučký schod vás noci srpnové k dávným milenkám zvoucí vás lípy s bzučivým rouchem lučiny skvoucí divizny proti nimž chudnou plápolý svíc jednou vás opustím navždy... (Hrubín). Čí jsi ztepilá ty krásko? (Bezruč). Jste tak jak já slezské lesy mé lesy! (Bezruč). Pane pane co tu děláte? Kam se chystáš Pepo? Na mne se kluci nezlobte. Co děláš člověče nešťastná! Péto Péto ty to vedeš! Kdo tam děti doběhne dřív? Nemůžeš to ty jeden nešiko dát do pořádku? Petře a Jarmilo pomozte nám.

Citoslovce

1. *Odlíšte, v kterém případě není citoslovce součástí věty a v kterém případě je naopak větným členem. Doplňte interpunkci:* Slyším jen samé chichichí. Fuj to je ošklivé! To zahod' je to fuj. Ach to jsem se lekla. Tvoje ach mne už nedojímá. Prásk ozvalo se z lesa. Proč jsi pořád tak hr? Straka chňap po lesklém prstýnku. A teď hajdy do postele. Nebuď tak hr. No no snad to chvilku počká! Hej hore háj dole háj. Ach ta láska nebeská... Tvoje ach mne už nedojímá. Ej od Buchlova větor vje... Kotě hop z pece dolů. Prásk ozval se z lesa výstřel. Straka chňap po prstenu. Tak alou domů! Hele nezačíněj si. A teď hajdy spát. To zahod' je to fuj.
2. *Doplňte interpunkci:* Ach ta je krásná! Hej nevíš kam jsem dal klíče? Haló je tu někdo? Ó to je překvapení! Jéje kde se tu bereš? Inu časy se mění. Hm ještě si to rozmyslím. Pst už nemluve. Chacha to se povedlo!

Samostatný větný člen

1. *Vyhledejte samostatné větné členy a doplňte interpunkci. Určete, který větný člen byl postaven mimo větu:* Odejit to je nejjednodušší. Sem to nestav na čistý ubrus! Tomáš ten byl v kanceláři velmi oblíbený. Velmi oblíbený to Tomáš v kanceláři byl. V kanceláři tam byl Tomáš velmi oblíbený. On neměl nikdy dost ten lakomec!

2. *Vyhledejte věty se samostatným větným členem, ostatní věty obměňte tak, že samostatný větný člen vytvoříte:* Peněz, těch měl vždycky dost. To se mu to, hrdinovi, na nás z dálky pokřikovalo! Karel dnes večer určitě nepřijde. Rybaření je záliba, někdy dokonce vášeň. Na horách, tam se nám líbilo. Zabalit věci na dovolenou je úkolem mým a maminčiným. Tatínka, toho moc neposlouchal. Tolik cestopisných knih, to je věčné dobrodružství a poznávání zemí. To je ale převít, ten pes. Poezii mám ze všeho nejraději. Byla to těžká práce, donutit ho. Odejít, to umí každý!
3. *Vyjádrte pomocí samostatného větného členu a srovnajte oba způsoby stylizace:* Jana byla ze všech sourozenců nejmladší. Připravit materiál na poličku dá dost práce. Starostí stále neubývá. Monika je nejlepší žákyní ve třídě. Eva měla nejraději tebe. Voda a oheň jsou zlé živly. Třešní se urodilo dost, ale meruňky zmrzly. Sestra umí krásně zpívat. Petra se poctivě učí. Mám dost přátel. Jeho radostí bylo pracovat na zahradě. Jaro je nejkrásnější období roku. Ta tvoje přílišná důvěřivost byla chyba. O prázdninách jsem nejraději v lese.
4. *Pokuste se jednotlivé větné členy následujících vět dát do postavení samostatných větných členů:* Na okně během týdne rozkvetly muškáty. Na jaře byla už pole obdělána.

Vsuvka (parenteze)

1. *Vyhledejte vsuvky a vysvětlete, jak významově souvisí s obsahem věty. Dokažte, že vsuvka nesouvisí s větou mluvnicky:* To jste si – s prominutím – asi popletl. Tehdy, psal se rok 1904, se narodila moje matka. Když se dozvěděl, kdo je neznámý muž (Martin se všechno dozvídal brzy), přistoupil k němu a usmál se. On tomu, zdá se, nechce rozumět. Její modré oči se konečně rozzářily, aspoň tak se to Davidovi zdálo. A poezie – na to nezapomínejte – vyjadřuje city a prožitky samotného básníka. O prázdninách jsme chodili s Ivetou (to je má sestřenice) na brigádu. Přísady chloridu vápenatého (1–1,5 %) urychlují tuhnutí cementu. Nejhorší úsek mám bohudík za sebou. On se z toho už, chudák, nevzpamatoval.
2. *Rozlište vsuvky od vložených vedlejších vět:* Uprostřed místnosti, bylo to právě pod rozsvíceným lustrem, se zastavil. Vydal jsem se do sousedního města, které – na rozdíl od našeho – má více obchodů a je lépe zásobeno zbožím. Sestra, která se vloni vdala, bydlela v sousední vesnici. Její syn (budou mu dva měsíce) se jmenuje Jakub. Stalo se to, pokud se pamatují, před dvěma roky. Tenkrát, když se to stalo, jsem zrovna nebyla doma.
3. *Rozhodněte, kde je nutno vsuvku oddělit rozdělovacími znaménky a kde ne:* Tahle socha jak jistě víte je vzácné umělecké dílo. To prý stálo spoustu peněz. Tahle cesta bude možná nejkratší. Byl to myslím soused. Hledám potmě baterku mám ji u postele a rozsvítím. Pokud se pamatují sešlo se jich tam asi dvacet. Tomu s prominutím vůbec nerozumím. Už mě prosím tě s tím neobtěžuj.
4. *Tvořte věty s vsuvkovými výrazy:* nemýlím-li se, jak už to bývá, pokud vím, přesně řečeno, prý, pravděpodobně, jinými slovy, jak víte, mimochodem, tuším, možná
5. *Z následujících dvou vět vytvořte vždy jednu větu, z druhé vytvořte vsuvku tak, že bude nejdříve předsunutá, pak dodatečně připojená (přisunutá) a nakonec vsunutá doprostřed hlavní výpovědi:* Známý hudební skladatel Bedřich Smetana se narodil v Litomyšli. To jistě víte. – Bylo jich osm. Už jsem to řekl.

Osamostatněný větný člen

1. *Určete v následujících větách, které se vyznačují parcelací (rozčleňováním), druh osamostatněného větného členu:* Můžeme nakupovat i v neděli. V hypermarketu na okraji města. – Mám radost. Obrovskou. Čím dál větší. – Děti měl rád. Velmi. Odjakživa. – Chci jít domů. Hned. – Toto řešení označíme jako třetí variantu. Variantu, kterou využijeme jako poslední. – Brodil se ve vodě. Po kolena. Sám. – Zítra k vám přijdu. Ve tři.

Elipsa (výpustka)

1. *Domyslete a uveďte, které větné členy jsou zřejmě v následujících větách vynechány:* Půl kila jablek a tři pomeranče. Dvakrát černou kávu. V deset patnáct. Viděl jsem bílé a červené růže. Zajdi k němu a ať zítra přijde. My o vlku a vlk za humny. Sportu zdar! Má milá se hněvá, já nevím proč. A co teď vy? Tak hezkou dovolenou!
2. *Vyhledejte věty neúplné, doplňte na věty úplné. Uvědomte si, v kterých situacích se elipsy nejčastěji vyskytují:* Kdy se vrátíš? V deset. – Co s tím zbytkem? – Čím blíž k lesu, tím větší měl obavy. – Další, prosím. – Pavle, nejdřív ty. – Vy jste si ho

oblíbil? Ano. – Děkuji, už nebudu. – Ptal se ho, ale on nic. – Skoč k sousedovi, že prosím, aby si pospíšil. – Jenže podívejte, pane, vy řízek a já párek, vy bílý ruce, já mozolnatý, vy autem, já jen po svezích. – Často se u nich zastavil, a jestli prý něco nepotřebují. – Dobrý den. – Dvakrát osobní, Praha Masarykovo nádraží. – Kávu a dvě rakvičky se šlehačkou. – On ne a ne poslechnout. Proč? – Tak ty tak? – Nikde nikdo. – Okamžitě do postele a spát! – Čtu knihy v českém a anglickém jazyce. – Nevím, co dřív. – Porad' mi, co s tím. – Za kolik? – Děkuji, už ne. – Na shledanou. Zítra musím do školy. – Co dělat?

3. *Odpovídejte na otázky vhodnými neúplnými větami:* Jak se vám daří? Přijdeš k nám? Kdy odjízďte? Kdo jede s tebou? V kolik hodin přijдете domů? Co chceš studovat? Už jsi četl dnešní noviny? Myslíš, že to stihnu? Co si přeješ k Vánocům? Kterého autora čteš nejraději? Pojedeš v sobotu, nebo v neděli?
4. *Tvořte otázky, na které byste mohli odpovědět následujícími větami neúplnými:* Ve čtyři deset. Včera. Ráno. Ano. Jistě. Tam ne! Hned. Nechci.
5. *Vyhledejte v novinách titulky jako neúplné věty, např.:* Družstvo gymnázia v Norsku. O Zlatou stuhu.
6. *Vysvětlete nevhodnost elipsy v následujících větách a vyjádření opravte:* Měli jsme na dvorku tři kuřata, a když přijeli vnuci, zabili jsme je. Když rybář kapra vytáhl, spadl do vody. Čím častěji učitel žáka zkouší, tím víc se učí. V zelenině je tolik vody, že po usušení je lehoučká. Letadlo ponorku uvidí, i když se ponoří.

Apoziopeze (nedokončená výpověď)

1. *Uveďte, co je podstatou apoziopeze. Rozhodněte, zda je v následujících příkladech motivovaná, nebo není:* Snad by přece –? Čert aby tě... Bylo to tak hrozné, že... Ale raději o tom nemluv! Já mu musím dát... ale raději ne.
2. *Zámky, nedořečené myšlenky, vyjádřené trojtečkami nebo pomlkami najdete často v uměleckých dílech literárních, zvláště v poezii. Pro který typ poezie je apoziopeze příznačná, u kterých českých básníků se vyskytuje nejčastěji?*

Anakolut (vyšínutí z větné vazby) a zeugma (zanedbání dvojí vazby)

1. *Odstraňte v následujících větách anakolut. Pokud to jde, uveďte více možností:*
Naši hráči, zvyklí na kvalitní hřiště, když přijedou do ciziny, špatně se jim hraje. Ty, kterých se to týká, ať se sami nad sebou zamyslí. Lidé často, když dělají nějakou práci poprvé, nedaří se jim dobře. My dva, ty a já, s námi to nedopadne dobře. Podmínkou je zhlédnutí dvou výstav, z toho jedna výstava česká a jedna zahraniční. Můžeme spoléhat pouze na důvěru lidí, mající určité finanční prostředky. Záleží jen na vás, abyste se všemu naučili a mohli se z vás stát dobří odborníci. Každý, kdo toho chce dosáhnout, je třeba, aby po celou dobu systematicky studoval. Aby se vám lépe studovalo a hospodárněji využili času, rozplánujte si svou práci.
2. *Odstraňte v uvedených větách zeugma. Vysvětlete podstatu chybné stylizace:*
Překvapilo nás, že nakonec souhlasil a přijal vedoucí funkci v podniku. Dokud byl zdravý, byl schopen přijmout a postarat se i o její dítě z prvního manželství. Letadla přistávají a opět startují z nového letiště. Znájí a váží si práce svých učitelů. Lidé si přáli a dovolávali se míru. Měj aspoň slitování, když ne účtu k tomu, s kým jednáš. Sledujte a řiďte se jeho pokyny. Naším cílem je poznání a sžítí se s novým prostředím. On trpí a stydí se, že jím všichni pohrdají. Měl rád a obdivoval se svým rodičům. Dozvěděli se, jak odhalit a jak zacházet s nebezpečnou zásilkou. Místní pěvecké sdružení pořádá a zve vás na slavnostní koncert. Lidé stále vcházelí a vycházelí z budovy. Členové jsou zapojeni a účastní se práce v komisích. Letos musíme svědomitě pečovat a sklídit brambory. To je typické pro země, kde málo nebo nikdy neprší. Tato hudba má nebo nabyvá ráz folkloru. Nemůžeme dobře rozumět a chápat přítomnost, nerozumíme-li a neznáme-li minulost. Hovořili spolu před i po přednášce.

Kontaminace (směšování vazeb)

1. *Doložte, že kontaminace je výsledek záměny dvou různých spojení. Opravte chybné vyjádření:* Gratuluji vám za vaše úspěchy. Od mikrofonu vás provází Martin Sobota. Pokračovali na adaptaci divadla. Na návštěvě byli všichni mimo Jendy. Musíme prohloubit úroveň vzdělání. Proti nepřítelům školské reformy je třeba čelit důsledným vysvětlováním jejích principů a předností. Nějak jsem na to nechťic opomněla. Tenkrát se prohršel jednomu z důležitých etických pravidel. Váš Pavel se z francouzštiny učí málo. Když zodpovíte na naši otázku, budeme o tom uvažovat. Je náchylný k rytmě.

2. *Uvažujte, zda jsou předměty v následujících větách v náležitých tvarech:* Mnozí se osobních chyb a proher nevyhnou. Zkusme se zamyslet na druhou stránku případu. Poznáte všechno, co k tomu souvisí. Viděl jsem ukázkou na nový televizní seriál. Měli bychom se vyvarovat tomu, aby se chyby opakovaly. I když s tím příliš neuvažujeme, pokusíme se v tom něco udělat.

Atrakce (skladební spodoba)

1. *Opravte chybné vyjádření a zdůvodněte:* Před sluncem východem se vydali na dlouhou cestu. Ve většině případech se jim podařilo důvěry zneužít. Odborníci se zajímali o práci učitele a o jeho přípravě na vyučování. Zastavili se v půli cestě. Dali se cestou překonávání obtíží a odstraněním nedostatků. Není člověku dobré být samotnému. Zaplat dluhy, vezmi kde vezmi. Čistota obce slouží zdraví spoluobčanům. Ten člověk je širší než delší. V dopise adresovanému městskému úřadu bylo plno chyb. Děkujeme divadelnímu souboru studentů vedeného Evou Novotnou.

VĚTY S POLOVĚTNÝMI KONSTRUKCEMI

1. *Odlište přívlastek volný a těsný. Uveďte správnou interpunkci a odůvodněte:* Fotografie Prahy vydané v nové publikaci patří k nejlepším. Všechna podstatná jména rodu ženského zakončená na -a skloňujeme podle vzoru žena. Mnozí již občerstvení a odpočatí pomalu odcházeli. Většina studentů absolvujících letos gymnázium se hlásí ke studiu na vysoké školy. Na stole obklopeném moderními pohodlnými židlemi voněl nedělní oběd. Dnes máme jídlo připravené podle mamčinu receptu. Nerudova básnická sbírka *Písně kosmické* vydaná v roce 1878 obsahuje především reflexivní lyriku.
2. *Vyhledejte členy v přístavkovém vztahu. Po kterém větném členu a za kterým slovním druhem přístavek stojí? Co má společného a čím se liší přístavek od volného přívlastku adjektivního?*
Náš spolužák Petr, vynikající klavírista, účinkuje ve školním orchestru. Oba dopisy přišly včera, tj. 12. prosince. Praha, hlavní město České republiky, má mnoho historických a uměleckých památek. Koupili si nové auto, modrou fabii. Svou nejlepší hračku, plyšového medvídku, ztratil Péťa na vycházce v parku. Zítřka se setkám s Pavlou, mou starší sestrou. Kamil, povahou nejproblematictější žák ve třídě, se odstěhoval do Brna. Zlomenina neboli fraktura je porušení celistvosti kosti. Jíme rádi ovoce, např. jahody.
3. *Doplňte interpunkci:* Sousedka má tři děti dva syny a dceru. Přejde k nám vzácný host otcův přítel z Vídně. Objevil teď jiný předmět svého zájmu hru na klávesové nástroje. Na závody pojedou s Martou dcerou mého strýce. Blíží se 1. červenec první den školních prázdnin. Na Hamleta předchozí muzikál Janka Ledeckého chodili lidé rádi. Malá Kačenka vyrůstala vedle dvou psů fenky německého ovčáka Dity a knírače Olivera. Veškerá zelenina např. mrkev celer pór je zdravá. Všichni lidé muži ženy i děti vyběhli na ulici.
4. *Doplňte přístavkové konstrukce a interpunkci:* Bedřich Smetana ... je autorem opery *Prodaná nevěsta*. Rolling Stones koncertovala i v Praze. Pablo Picasso ... je představitelem kubismu. George Gordon Byron ... patří k významným romantikům. Uklidila jsem celý byt ... Na prázdniny se těší všichni ...
5. *Užijte v následujících větách přístavek:* Přestěhoval se do Příbrami, kde bylo rodiště jeho otce. – Na přelomu 19. a 20. století vzniklo mnoho nových uměleckých směrů. Byl to např. kubismus, futurismus, expresionismus, existencialismus aj. – Litomyšlští studenti bydleli u slečny Elis. Byla to žena asi padesátiletá, velmi starostlivá a obětavá. – Dočteme se o tom v jedné z Jiráskových povídek. Jmenuje se *Filozofská historie*. – Borová je rodištěm Karla Havlíčka Borovského. Najdeme ji na Vysočině blízko Příbramě.
6. *Proměňte přístavek na volný přívlastek nebo vedlejší větu přívlastkovou:* Jan Hus, rektor pražské univerzity, byl také významným kazatelem v kapli Betlémské. Brokát, těžká hedvábná vyšivaná látka, se používala k dekoracím na zámcích. Zeus, vládce bohů, sídlil na Olympu. O prázdninách pojedeme do Řecka, kolébky antické kultury.
7. *Vyhledejte přechodníkové konstrukce a určete druh přechodníků:* Bratři, posadivše se kolem stolu, řešili dávný problém. Seděl u stolu, listuje v nějaké knize. Sešli se nejbližší pozůstalí a radili se, vzpomínajíc na zesnulého, jak upravit náhrobek. Otec, nemaje v úmyslu zdržet se, poradil všem, aby si vybrali hezkou dovolenou.

8. *Doplňte interpunkci, kde je to třeba. Určete, kterým větným členem ve větě je přechodník:* Vidouc jeho rozpaky domluvila chlapci aby se nebál. Petr usednuv na židli začal vyprávět co se mu přihodilo. Odešla nerozloučivši se. Rozhlédnuv se po přítomných zahájil přednášku. Plakal nevěda co počít. Uslyševše co chlapec musel vydržet byli pohnuti soucitem. Jsa všecek rozradován těšil se na své blízké. Posilnivši se na cestu odjela hned ráno. Na druhý den poklonil se mnich před knížetem a byv obdarován nesmírnými poklady opustil Prahu.
9. *Vyhledejte příklady ustrnulé přechodníkové vazby. Uveďte k nim sami další:* Měl tak říkajíc velké štěstí. Chtě nechtě musel přiznat vinu. Ocitl se takřka bez peněz.
10. *Vyjádřete uvedené myšlenky sevřeněji tak, že místo některé věty užijete přechodníkové vazby. Posuďte přechodníky z hlediska stylistického:* Vyprávěla svůj příběh a spokojeně se přitom usmívala. Práci komise zvědavě sledovali blízcí sousedé, kteří netušili, že jejich bezcitnost byla příčinou smrti pana Vorla. Děti ani nedýchaly, když poslouchaly zajímavou klavírní skladbu. Když byl pes napomenut, zalezl do boudy. Hráči byli po vítězství bouřlivě pozdravováni a opouštěli pomalu hřiště.
11. *Vyznačené tvary sloves nahraďte přechodníky a věty upravte:* Alešův koník se vzepjal a radostně řehotal. Turisté užasli, když viděli zbytky řeckého chrámu. Když domluvil, odešel z přednáškové místnosti. Otec usedl vedle syna a podal mu jídlo.
12. *Nahraďte vedlejší větu polovětnou infinitivní konstrukcí podmínkovou:* Kdyby nebylo tebe, nikdy bych toho nebyl dosáhl. Kdyby nebylo pomoci a obětavosti kamaráda, byl by se utopil. Kdyby nebylo vás, nebyl bych to dokázal. Kdybych to byla tušila, nikdy bych se k něčemu takovému nepropůjčila. Kdybych o tom věděla, využila bych toho.

POŘÁDEK SLOV VE VĚTĚ – SLOVOSLED

1. *Upravte pořádek slov ve větách tak, abyste odstranili možnost dvojího výkladu. Musí být jasné, které větné členy k sobě patří (odstraňte tzv. falešné syntaktické dvojice):* Přečetli jsme si před hodinou vylepené plakáty. Malíř kreslil celé dopoledne spící dítě. Žák byl vyloučen ze školy pro špatné chování. Řidič zabrzdil stěží prudce rozjetý vůz. Tenhle automobil je evidován jako kradený Interpolem. Parlament schválil jednomyslně navržený zákon. Obdivoval celou hodinu zpívající dívky. Ošetřili mu nožem poraněnou nohu. Opustil bezcitně nářkáčícího člověka. Parné léto ohrozilo vážně zrající úrodu. Vybírali jsme dlouho mluvícího papouška. V nemocnici mu ošetřili zběžně poraněné koleno.
2. *Změňte pořádek slov a odstraňte nesprávnou nebo nesmyslnou stylizaci:* Jsme ochotni pomoci obětem zemětřesení potravinami. Rakev bude převezena do rodiště zemřelé a uložena po boku jejího manžela. Jarní mrazíky ohrozily nebezpečně rozkvetlé meruňky. Neznámý muž napadl hrubě stojícího chlapce na chodníku. Oceněný student za výtvarnou práci převzal diplom. Čtu román Nesnesitelná lehkost bytí od Milana Kundery, který se mi líbí. Babička měla světničku s malovanou truhlou, v níž spala ona i Barunka.
3. *Sledujte postavení přívlastku shodného. Kde obvykle stojí přívlastek neshodný? Všimněte si i výjimek a odůvodněte je:* Zemřela matka a do hrobu dána, sirotky po ní zůstaly; i přicházely každíčkého rána a matičku svou hledaly. I zželelo se matce milých dětí, duše její se vrátila a vtělila se v drobnolistý kvítek, jímž mohyla svou pokryla (Erben). Byl pozdní večer, první máj, večerní máj, byl lásky čas... (Mácha). Rozzářené slunce prospívá zrajícímu lánů pšenice. Tato událost znamená konec snů a nadějí. Jarní a letní oděvy prodáváme s padesátiprocentní slevou.
4. *Kde stojí nejčastěji přívlastek shodný v odborných názvech? Doplňte:* třezalka..., violka..., přeslička..., mařinka..., kysličník..., dusičnan..., kyselina..., přívlastek..., souvětí..., kočka..., ale ...jméno, ...film, ...přístroj
5. *Vysvětlte postavení přívlastku v těchto větách:* Dekret kutnohorský byl vydán roku 1409. Karel Čtvrtý bývá nazýván Otcem vlasti. Dali se kamenitou cestou, stoupající strmě nahoru k zasněženým vrcholům hor. Hledáme muže podezřelého ze zločinu. To je chlap protivná! To byl oběd opravdu vynikající. Překonal svůj rekord ve skoku vysokém.
6. *K následujícím jménům hledejte přívlastky shodné nebo neshodné a všimněte si jejich postavení:* dům, přítel, strom, zahrada, tajemství, řešení, záhada
7. *Opravte nevhodné postavení přívlastku:* Přátelila se s o dva roky starším Petrem. Do vyhrazeného prostoru jen pro vojenské cvičení nesměl nikdo vstoupit. Politím vodou elektrické šňůry se vystavujete nebezpečí úrazu. Není správné

chápat vzdělávání jako vtlačování do hlav žáků encyklopedických vědomostí. Navštivte zítra přednášku o Maroku dr. Pavla Novotného. Podezřelý pachatel z vraždy nebyl ještě dopaden. Dnes jsme se v botanice učili o jarní prvosence a v chemii o solné kyselině. Otec chodil pod ovocem obsypanými stromy. Mám rád smažené řízky na oleji. Jedoucí řidič nepřiměřenou rychlostí vjel do protisměru. Vrátime se k nám dobře známému místu.

8. Odstraňte nesprávné spojení dvou po sobě následujících předložek. Kde mají ve větě předložky své místo?

Do před chatou stojícího stromu uhodilo. Na pro nás tak nevýhodné řešení problému nepřistoupíme. Na v této době pro vás tak aktuální jednání určitě přijďte. Sehnula se pro pod stolem ležící kapesník. Na v celém světě známé Karlově univerzitě studují i zahraniční studenti.

9. Určete příklonky a vysvětlete jejich postavení. Najdete i předklonky?

Všude jsme se podívali a byli jsme překvapeni. Byli bychom se stavili u známých. To bych si byl nepomyslel. Vrátila jsem se domů, protože mě bolela hlava. I na střechu pak vylezl. Hladila ji po vlasech a plakala. A vraťte se brzy! Musím však zůstat co nejnenápadnější.

10. Opravte chybný pořádek slov, zvl. postavení příklonek: O tom neměl byste se bavit. Všichni se domluvili, že zítra se sejdou. Když doběhl jsem domů, byla už tma. Všichni, kteří přišli si k nám zavzpomínat, byli mi dobří známí. Zlobil se, že nedal jsem mu včas vědět. Snaží se, ale si nic nepamatuje.

11. Všimněte si v následujících větách, na kterém místě stojí spojovací výrazy (spojky a vztažná slova) a v jakých různých pozicích mohou být odkazovací slova: Nevím, kdo včera u nás zvonil. Nemýlím-li se, přijde znovu. Hledají nejen viníky, ale i svědky dopravní nehody. Bylo to těžké, ale zvládli jsme to. Snažili jsme se, právo na dědictví jsme však neprokázali. Už nepříjdu, zítra totiž odjíždím. Kdo se bojí, ten s námi nepůjde. Měla takovou sílu, že to bylo až k neuvěření. Jediný tatínek byl tím, kdo nás tehdy podporoval.

12. Změňte slovosled a upravte následující věty, aby byly odstraněny tzv. genitivní řetězce (nevhodné hromadění podstatných jmen v 2. pádě): Starosta se informoval o pokračování řešení dopravní situace města. Čeká nás opět setkání příznivců předcházení zločinnosti. To byl signál nastartování lepšího fungování státní správy. Zadání vypracování projektu osídlení oblasti bylo přiděleno vítězi výběrového řízení. Vyžádejte si potvrzení o ověření osvědčení kvality výrobku. Neobejdeme se bez stručného ujasnění obsahu tohoto nařízení. Dodržování ustanovení velitele jednotky je závazné. Četl jsem o odsouzení zloděje pro vloupání do vězení. Bez vyjádření vedení školení nemůžete odjet dřív. Prosím o urychlené vyřízení vyúčtování pracovní cesty.

13. Odstraňte řetězce instrumentálů: Z výletu se chlapec vrátil se sluncem opáleným obličejem. Stěny natíráme silným štětcem předem svázaným pevným motouzem těsně pod kovovým kroužkem.

AKTUÁLNÍ (KONTEXTOVÉ) ČLENĚNÍ VÝPOVĚDI

1. Rozložte věty na významové části (východisko a jádro výpovědi) a ukažte, jak na sebe v souvislém textu tyto části navazují a jak se pravidelně východisko s jádrem sdělení střídá: Působením vnějšího tlaku se může objem tekutiny v uzavřené nádobě zmenšit. Tuto vlastnost tekutiny nazýváme stlačitelnost. Stlačování tekutin znamená zmenšování vzájemné vzdálenosti molekul; to je daleko snazší u plynů než u kapalin. Kapaliny jsou stlačitelné jen nepatrně.

(převzato z učebnice Český jazyk pro SŠ I-IV, SPN)

2. V následujícím textu odůvodněte, kdy může být východisko ve větě nevyjádřeno, nebo se totéž východisko opakuje:

a) Len je naše nejdůležitější přádná rostlina. Daří se ve vlhkém ovzduší podhůří a hor. Seje se na jaře do hustých řádků. Sklízí se v době, kdy se celý porost zbarví do žluta barvou odumírajících lístků nasponu stonku.

b) V naší mateřštině je všechna líbeznost našeho dětství, v ní se rozezpívá příroda všemi svými změnami. Mateřština dává názvy našim knihám, psaní i cestě, po které jdeme do luk a lesů... Mateřština voní chlebem, květinou, ovocem, celou bohatou úrodou lidské práce. Mateřštinou vyslovujeme vroucí přitulnost k rodné zemi, lásku k matce... Mateřštinou obohacujeme naše poznání, v mateřštině promlouvají k nám dějiny... Mateřština proměňuje se v píseň, v rozkaz, v povel.

(podle F. Branislava)

3. Uveďte rozdíl mezi větami s odlišným pořádkem slov. Jak je to s větným důrazem?

Zítra zajedou obě děti za našimi přáteli. Za našimi přáteli zajedou zítra obě děti. Obě děti zajedou za našimi přáteli zítra. Obě děti za našimi přáteli zítra zajedou.

4. Obměňujte různě pořádek slov v následujících větách a uveďte, co se v nich nově sděluje. Doložte volnost slovosledu v češtině, ale uveďte i příklady (prvky) slovosledu pevného.

Alois Jirásek působil několik let jako profesor dějepisu v Litomyšli. Už dávno jsem vás na to upozornil. Neschovali jsme si žádný dopis od babičky. V poslední chvíli se místním hasičům podařilo zvládnout oheň. Na jaře se k nám na blízký komín vždy vracejí čápi. Včera jsem bohužel nemohla tu zprávu odeslat.

5. Upravte v následujících větách pořádek slov tak, jak to vyžaduje aktuální členění výpovědi: Zahájili jsme výrobu nového letního ošacení. Módní zářivé barvy letošního léta odpovídají jejich vzhledu a střihu. – Jsem vášnivý houbář. Křemenáče a hříby sbírám nejraději. – Mám ráda poezii. Často se vracím k některým básnickým sbírkám. – Věnuji se různým druhům sportu. Košíková je mezi nimi na prvním místě. – Skončila festivalová přehlídka dokumentárních filmů. Televizní diváci zhlédnou některé z těchto filmů. – Ráda jezdím na dovolenou do Itálie. Vloni jsem ale nebyla v Itálii. – Žádám o výměnu plynového sporáku v bytě. Sdělte mi, kdy budete moci provést výměnu. – Vyzvedněte si včas opravený oděv.

6. Upravte pořádek každé věty uvedené v závorce tak, aby co nejlépe navazovala na větu předcházející: Otec si často kupuje a čte romány Michala Viewegha. (Jeho oblíbeným spisovatelem je Michal Viewegh). – Narodil se nám další vnouček Jakub. (Celá rodina si oblíbila tohoto vnoučka). – Dnes jsme měli poprvé hodinu zeměpisu. (K mým oblíbeným předmětům nepatří zeměpis). – Kouření škodí zdraví. (Nikdo by neměl začínat kouřit). – Jako klavíristka hraje také Beethovenovu skladbu Pro Elišku. (Má nejraději tuto skladbu). – Přijedou k nám na návštěvu přátelé z Norska. (Těšíme se vždy na jejich návštěvu).

7. Uvědomte si, proč je v následujících větách zdůrazněné slovo (jádro výpovědi) na prvním místě: Čert aby tomu rozuměl! Ten věčný déšť ať už přestane! Jak velkou radost měla z dárku? Nerozumím tomu vůbec. Pěkný nepořádek tady máte! Ani korunu jste neušetřili!

ŘEČ PŘÍMÁ, NEPŘÍMÁ, NEVLASTNÍ PŘÍMÁ, POLOPŘÍMÁ

1. Podtrhněte všechny věty uvozovací. Všimněte si pozorně interpunkce. Všimněte si též rozdělení výpovědi do zvláštních rádků.

Když babička dokončila své vypravování, položila jí kněžna ruku na rámě a řekla:

„Tvé vypravování, stařenko, bylo velmi milé, nevíš ani, jak jsem ti za ně vděčna.“

Za chvíli se přihnaly děti.

„Dívejte se, babičko, co nám slečna Hortensie dala!“ volaly všechny najednou a ukazovaly rozličné drahé dárky.

„Copak asi bude říkat Mančinka, až to uvidí, a Cilka a Václav?“ pravila babička.

„To já ti povím, vím to od dětí,“ rychle řekla komtesa. „Mančinka je mlynářova dcera a ta Cilka a Václav jsou děti flašinetáře Kudrny. Barunka mi povídala, že jedí kočky, veverka a vrány a že se jich lidé štítí.“

„Proto snad, že jsou chudí,“ ptala se kněžna, „či že jedí kočky a veverka?“

„Proto,“ dosvědčila babička.

(podle B. Němcové)

2. Převeďte řeč přímou na nepřímou. Určete druh vzniklé vedlejší věty.

„Kde stojí vlak?“ ptal se kdekdo. Průvodčí nás vybídl: „Přejděte na druhé nástupiště.“ „Nepřeplňujte zbytečně vozy,“ volal, „zadní jsou poloprázdné.“ Místní rozhlas hlásil: „Vlak do Prahy má půlhodinové zpoždění.“ „Vlak za chvíli odjede,“ upozornili nás, „proto je čas nastoupit do vozu.“

3. Nahraďte řeč nepřímou řečí přímou. Dbejte, aby se měnilo postavení věty uvozovací (před přímou řečí, za přímou řečí, vložené do přímé řeči) – vytvořte vždy všechny vzorce přímé řeči: Hlasatel oznamoval, že začátek koncertu je již v 19 hodin. Bratr mne vybídl, abych šel rychleji. Otec se ptal, co říkal doktor. Miloš namítá, že řeka je hluboká a zrádná a že se jí bojí.

4. *Změňte řeč nepřímou na řeč přímou, případně nevlastní přímou:* Pocestný se u nás zastavil a zeptal se, kde najde cestu do města. Navrhli jsme mu, ať si složí zavazadla do auta a že ho svezeme. Ale neznámý muž poděkoval, že půjde pěšky. Podívali jsme se na sebe a pomysleli si, že je to divné cestování. – Poprosil mne, abych se na něho už nezlobil. Jakub na to řekl, že budou přáteli, a navrhl, abychom se šli koupat k rybníku. Jeho matka se usmála a vyzvala chlapce, aby si předtím něco snědli a vzali s sebou pití. Opakoval jsem si potichu, abych u nich nezapomněl sluneční brýle, klíče od bytu a čepici.

5. *Doplňte uvozovky a interpunkční znaménka.*

Veverka vykřikl Pavlík.

Kde křičely děti. Chtěly ji také vidět.

Má tady někde hnízdo řekl lesník Vácha.

Hnízdo smála se Slávka. Copak je veverka pták.

Lesník odpověděl. Veverka si opravdu staví hnízdo. Hnízdo bývá jako koule a mívá dva otvory.

A má v něm mladé.

Ano odpověděl lesník dokonce dvakrát do roka.

(podle B. Říhy)

6. *Slovesa v uvozovacích větách nahraďte synonymy.*

Matka řekla: „Dojdi do samoobsluhy pro chleba.“ Petra se zeptala: „Kdo je to?“ „Evo!“ zakřičela. „Takhle se nesmíříme,“ řekla po chvíli. „Pořád se mluví o tom neštěstí,“ poznamenal jsem. „Děkuji vám,“ pravil. „To by se nikdy nemohlo stát,“ vykládal spolecestující ve vlaku.

7. *Doplňte přímou řeč k následujícím slovesům a slovním spojením, kterých použijete v uvozovacích větách:* říci, zeptat se, hlesnout, otázat se, odpovědět, zavolat, prohlásit, pronést, zabědovat, postesknout si, ujmout se slova, zvýšit hlas, procedit mezi zuby, skočit na nohy, vmísit se do hovoru, vysoukat ze sebe, loudat se

8. *Vyjádřete sdělení v nepřímé řeči jinak, a to jednak řečí přímou a jednak řečí polopřímou:*

Trenér přikázal, aby ještě neskákala. Jindra připustil, že udělal chybu.

9. *V následujícím textu rozpoznajte nevlastní přímou řeč od polopřímé řeči a pozorujte, jak se střídají.*

Statkář Pejcha se u plotu zastavil. Nechce souseda zdržovat, šel kolem jen náhodou. Nezdružuješ, zahučel a pokračoval v práci. Holku mu nedám, i kdyby jeho statek byl ještě větší. Ať se zlobí, nikoho se nebojí.

Bádal jsem tedy v noci povinně (nikdy nepůjdu k psychiatrům) i v tomto oboru: nežere mě snad černá závist?

(podle L. Vaculíka)

VALENČNÍ SYNTAX

1. *Vyhledejte ve větách valenční členy přísudkového slovesa. Uvědomte si, že některé valenční členy jsou k vyjádření základové větné struktury nutné a některé jen možné:* Jan Neruda prožil své mládí v Praze. Můj známý se vyučil kovářskému řemeslu. Jeho výrobky mu přinesly obrovský úspěch. Přes dlouhou snahu neměl můj kamarád dobrý prospěch.

2. *Určete, kolik valenčních členů k sobě vážou slovesa v následujících větách, a všimněte si, které větné členy jsou obvykle levovalenční a které pravovalenční:* Vyučující zkrátily žákům dopolední vyučování o dvě hodiny. Prodávačka doplnila nové zboží do všech regálů. Petr dosáhl na olympiádě velkého úspěchu. Skupina žáků pečuje na školní zahradě o vysazené stromy. Zželelo se mu opuštěného chlapce. Choval se k nim neslušně. Kouření cigaret našemu zdraví nesvědčí. Matematiku nazýváme vědou o číslech a geometrických útvech. Můj známý se divil Věřině odvaze vdát se za Ondřeje.

3. *Uveďte příklady sloves nevalenčních, jednovalenčních, dvouvalenčních a trojvalenčních.*

4. *Zachyťte graficky stavbu následujících vět (vytvořte valenční graf) – viz Český jazyk v kostce pro SŠ, str. 138:* Naše škola slaví dnes sté výročí svého založení. Od rána přicházejí další hosté. Studenti a studentky je vítají u vchodu. Provázejí je prostorami školy. Ukazují jim moderní učebny. Zástupci ředitele přijímají představitele města. Ředitel pronáší slavnostní projev.

5. Zapište větným vzorcem gramatickou strukturu následujících vět: Petr navštívil Ivanu. Alena přinesla bratrovi učebnici. Pilně se učíme na zkoušku. Jana zvládla zkoušku beze strachu.
6. Stanovte základovou větnou strukturu (ZVS) a zapište větným vzorcem gramatickou strukturu jednočlenných vět slovesných s plnovýznamovým slovesem: Stále a vytrvale po celý den sněžilo. V kamnech náhle zapraskalo. Nesnesitelně jí hučelo v uších. Za celý týden nekápló ani centimetr vody. Našemu pacientovi se po dvou injekcích ulevilo. V podstatě nešlo tehdy o podvod. Je to uspokojivé.
7. Stanovte ZVS a zapište větným vzorcem gramatickou strukturu jednočlenných vět slovesných se slovesem sponovým (jmennou část přísudku jmenného se sponou označujte jako predikativ – PRED): Celé dny jí bylo nesmírně těžko. Ve škole bylo dnes velmi horko. Vždy je nutno dodržet dané podmínky.
8. Stanovte ZVS a zapište větným vzorcem gramatickou strukturu jednočlenných vět neslovesných: Sídliště Žižkov. Výborně! Jak nádherné! Rychle otevřít. Drazí rodiče!
9. Pokuste se v následujících větách stanovit ZVS, zapište větným vzorcem gramatickou strukturu vět a pak vytvořte valenční graf: Vyčerpanému chlapci se náhle velmi přitížilo. Dnes odpoledne Petra čekala na svého spolužáka Martina u školy. Pomalu se schylovalo k velké bouři. Obětavá Jana dnes pomohla své přítelkyni ze sousedního domu. Babička darovala velkou zahradu svému vnukovi. Oženil jsem se s dávnou přítelkyní. Eva má starší sestru. Mé nevlastní dceři se narodila v květnu dvojčata. Všichni členové naší rodiny balí s láskou vánoční dárky pro maminku. Švitořivé vlaštovky si staví hnízdo pod krovem naší chalupy. Stále věří v lidskou poctivost. Jemný sníh úplně zasypal holá pole. Zamrzlý rybník přinesl dětem velké potěšení.
10. V následující větě
 - a) určete základovou větnou strukturu,
 - b) uveďte, kolik valenčních členů k sobě váže sloveso a které z nich jsou pro význam slovesa nutné,
 - c) sestavte valenční graf a větný vzorec,
 - d) uveďte, které větné členy jsou levovalenční a které pravovalenční: Zahradník městského parku ošetřil včera pečlivě všechny růže.

SOUVĚTÍ

1. Odlište věty jednoduché a souvětí: V dále vidím věžičku, obklopenou hustými mraky. Myslím, že už všichni odešli. Na louce rozkvetly první jarní květiny a nad nimi poletovali bzučící čmeláci a včely. Když se vrátili, nevěřili vlastním očím, jak se všechno změnilo. Putovali jsme dlouhou hlubokými lesy, horskými cestami a bažinatými loukami. Rozpršelo se, nastaly nevlidné podzimní dny. Oba bratři, rozloučivše se s domovem, vydali se na dlouhou cestu.
2. Tvořte souvětí s použitím následujících spojek a určujte, zda jde o souvětí souřadné nebo podřadné: ale, že, proto, však, protože, až, neboť, když, kdyby, jakmile, aby, nebo, a, ba i
3. Určete počet vět v souvětích, odlište věty hlavní a věty vedlejší: Myslela jsem si, že se skupinka chlapců zastaví, neboť se dohadovali, kudy vede nejkratší cesta, ale oni jen trochu zpomalili. Tmavovlasá holčička, která seděla na lavičce v parku, pozorovala hravě štěně. Vlasta Burian mě zajímal jako herec, protože mě bavil, protože jsem se mu vždycky ukrutně smál, ale současně mě zajímal jako člověk (J. Werich). Zastavil, prohlédl si krajinu okolo rybníka a rozhodl se, že tam postaví stan, protože se mu to místo zalíbilo. Nejlepší to bylo v létě, když jsme se mohli koupat, neboť tu otevřeli nové koupaliště, a kdo tam nechodil, přišel o mnoho. Na dálnici, kde došlo k neštěstí, bylo plno rozbitých aut a zraněných lidí.
4. Vyjádřete obsah jednoduché věty souvětím: Na radu lékaře přestal kouřit. Při bolestech hlavy si vezměte prášek. Mnoho úrazů vzniká z neopatrnosti. Pozoroval chlapce hrajícího si s míčem. Najednou uslyšel v křoví nějaký praskot. Vyprávěli jsme přátelům o své cestě napříč Řeckem. Těším se brzy na shledanou. Po utišení větru začalo krápat. Jeho chování bylo nepochopitelné.
5. Vyjádřete obsah souvětí jednoduchou větou: Lidé, kteří se vraceli z dovolené, se rozjížděli z letiště na všechny strany. Nemohl jsem přijít, protože jsem neměl čas. Bude nutné, abychom se vrátili zpět. Když odbilo šest hodin, skončila

nám pracovní doba. Zdržel se, protože měl vlak zpoždění. Dali jsme se do běhu, abychom se zahřáli. Vyprávěl nám o tom, co zažil v koncentračním táboře. Kdo chce řídit auto, musí mít řidičský průkaz.

6. *Vyjádřete obsah jednoduché věty tak, že užijete lidové rčení. (Dejte pozor na správné psaní jakoby a jako by):* Rychle utíkal. Bylo ticho. Mluvil sladce. Seděl neklidně. Napomínat ho je zbytečné.
7. *V následujících souvětích určete vždy větu (věty) hlavní a větu (věty) vedlejší. Rozlište vedlejší věty spojkové a vztahné. V celku souvětí vyznačte věty řídící a věty závislé. Doložte, že řídící větou může být jak věta hlavní, tak věta vedlejší:*
 - a) Milovníci módy mohli zhlédnout nejen oděvní kolekci na příští rok, která byla zhotovena z velmi kvalitních materiálů, ale obdivovali se i kreacím na motivy baroka nebo šedesátých let minulého století. Nové modely předváděly herečky, pro něž to byla nová zkušenost, i když je pravda, že předvádění má s divadlem přece jen něco společného.
 - b) Rychle se vrátil, aby se ujistil, že nezapomněl zamknout byt. Naše biatlonistka zvítězila na mistrovství světa ve vytrvalostním závodě, přestože její start byl vážně ohrožen, protože si už před závodem stěžovala na bolesti v krku. Ekologové se starají o životní prostředí, dbají na zdravé podmínky k životu, chrání přírodu a snaží se ji zachovat i pro budoucí generace. Dobře víme, že je mezi námi stále hodně lidí, kteří pravidelně vyrážejí každý víkend na svou chatu nebo chalupu, aby zde od rána do večera okopávali, pleli, zasévali, kropili a sklízeli. Radili nám, abychom jeli autobusem, protože vlaky měly velké zpoždění. Máte-li jistotu, že dítě je už rozhodnuté, který obor chce studovat, pak zbývá jen najít v regionu vašeho bydliště školu s požadovaným zaměřením. Když skončil práci, ještě se vrátil do dílny, aby se přesvědčil, že se nikde nesvítl.
8. *V následujících souvětích určete vztahy mezi větami, vyznačte parataxi a hypotaxi. V složitých souvětích si uvědomte, že oba principy lze kombinovat:* Mohu s radostí konstatovat, že se výstava knih setkala s velkým zájmem veřejnosti a že byla hojně navštívena i mladými čtenáři. Michal Viewegh představil svou tvorbu v několika pořadech a literárních čteních, Adolf Born se setkal se svými příznivci na diskusních a podpisových akcích. Knihkupectví, která se spolu s nakladateli zúčastnila knižního veletrhu, byla dobře připravena na propagaci českých autorů, jimž vyšly už dříve překlady v různých jazycích. Při křtu nových knih se na ně víno nelilo, všichni se totiž shodli na tom, že víno patří do číše a kniha je určena ke čtení, nikoli k poškození tekutinou.
9. *V následujících větách odlište souvětí souřadné od souvětí podřadného:* Karolínka byla tak zručná, že se jí nikdo nevyrovnal. Hned se dovtipil, že se stalo něco vážného, a utíkal na místo nehody. Opravdu nevěděl, jak by mohl příteli pomoci, a proto se obrátil na lékaře, aby mu poradil. Znáám Prahu dobře, vždyť jsem tam studovala, a proto se tam ráda vracím. Když si vzpomněl, že nemá slohový úkol, sedl si k počítači a snažil se něco vymyslet. Říká se o něm, že je obětavý a že má dobré srdce.
10. *Naznačte stavbu souvětí graficky (vzor viz Český jazyk v kostce pro SŠ, str. 140–141):* Před prázdninami jsme se domluvili, že se vydáme na výlet se stanem, ale z původního návrhu pak sešlo, protože Pavel i Jirka onemocněli. Přijde čas, že se zima zeptá, cos dělal v létě. Když se ozvala kukačka a když přes pole přelétl skřivan, každý si všiml, že přišlo jaro. Udělej to tak, aby to bylo hezké a aby se to všem líbilo.
11. *Doplňte následující věty vhodnými větami vedlejšími, uveďte i více možností:* Uviděla kosa, ... Ozvalo se zvolání, ... Svěřil se Martě, ... Je nutné, ... Nevzpomněl si na žádný příklad, ... Věděli jsme jistě, ... Bylo již po všem, ... Nepodařilo se mu prosadit zvýšení platu, ... Jsem velmi rád, ...
12. *Doplňte následující věty vhodnými větami vedlejšími, odůvodněte interpunkci; všimněte si, na kterých slovech vět řídících vedlejší věty závisejí, a pokuste se určit jejich druh:* Napsal rodičům dopis, protože ..., a hned ho odeslal. Neuvedomil si, že ..., a tak ... Šel k lékaři, kde ..., a ..., protože ... Bylo potřeba, aby ..., ale ..., a proto ...

Souvětí souřadné (s řazením)

1. *Spojte věty v poměru slučovacím a užijte různých spojovacích výrazů:*
Buď tak laskav. Podej mi knížku. – Tu knížku nemám. Nepůjčil jsem si ji. – Hledali jsme Petra. Objevili jsme ho na diskotéce. – Poslouchá hudbu. Kreslí obrázky. Dívá se na televizi.
2. *Věty nebo výrazy v závorce uveďte do vztahu stupňovacího a spojte s předchozí větou:*

Na výstavě bylo mnoho knih nejen pro odborníky (zaujaly každého, kdo rád čte). Nevěděl jsem, že infračervená žárovka svítí (hřeje). Bylo by potřeba, aby mládež více četla (vybírala si zvláště hodnotnou literaturu).

3. *Ke každé větě připojte další v poměru stupňovacím:* Celý den pršelo. Nikomu neublížil. Nevěřili mu. Pozvali nás do domu. Nehněval se na nás.
4. *Ke každé větě připojte další v poměru odporovacím:* Vysvětlil bych ti novou látku z matematiky. Půjčím ti na neděli svou videokazetu. Mohu s tebou jet do Prahy.
5. *Věty v závorce uvádějte odporovacími spojkami nebo jinými odporovacími výrazy (např. naproti tomu, zatím, naopak, na rozdíl od):* Počítače dnes umožňují rychle řešit matematické problémy (dřívějšími metodami by práce trvala mnohem déle). Hálkovy básně byly u čtenářů oblíbenější a známější, protože vyjadřovaly pocity štěstí a radosti (Nerudovy první básně byly příliš vážné, až pochmurné). Vocilka říkal Švandovi, že chce jen jeho dobro (ve skutečnosti myslel jen na svůj prospěch).
6. *Odpovězte na otázky a užití souvětí s větami hlavními v poměru vylučovacím:* Jak se léčíš, když dostaneš chřipku? Co budeš dělat v sobotu? Co chceš studovat po maturitě? Kam pojedáš o prázdninách? Čím bys chtěl být? Co děláš ve volných chvílích?
7. *V následujících větách změňte příčinný vztah mezi větami hlavními na důsledkový:* Vrátila jsem se domů, neboť jsem zapomněla vypnout žehličku. V televizi začali vysílat další díl seriálu, vždyť bylo pět hodin. Koupila si nové šaty, jede totiž v létě k moři.
8. *Zdůvodněte s užitím souvětí souřadného, v němž budou věty v poměru důvodovém (příčinném):*
 - a) že jste nedočetli román
 - b) že jste přišli pozdě do školy
 - c) že nepojedete na hory
 - d) proč jste nenapsali domácí úkol
9. *Předcházející souvětí, která jste vytvořili, změňte tak, aby věty byly v poměru důsledkovém.*
10. *Označte významový vztah mezi uvedenými hlavními větami:*

Tomáš se zamiloval do mé kamarádky Lenky a vzal si ji za ženu.
Tomáš se zamiloval do mé kamarádky Lenky, ale nevzal si ji za ženu.
Tomáš se zamiloval do mé kamarádky Lenky, a proto si ji vzal za ženu.
Tomáš se zamiloval do mé kamarádky Lenky, a dokonce si ji vzal za ženu.
Tomáš si vzal za ženu mou kamarádku Lenku, vždyť se do ní zamiloval.
Buď si Tomáš vezme za ženu mou kamarádku Lenku, nebo zase zůstane sám.
Tvořte sami podobné souřadně spojované věty.
11. *Určete významový poměr mezi větami hlavními a naznačte graficky stavbu souvětí:*
 - a) Slepice nechodily po dvoře, nýbrž seděly za stodolou a poplašeně kdákaly. V Praze jsem nejen studoval, ale věnoval se i zábavě. Buď si kreslí, nebo poslouchá pohádky. Chtěla jít do kina, jenže neměla s kým. V ulicích bylo náhle plno louží, ba místy tekly i proudy vody. U moře se buď opalovali, nebo stavěli na pobřeží hrad z písku.
 - b) Sešli jsme se všichni, můžeme tedy začít. Chtěl mu pomoci, on však neměl zájem. Chtěl mu pomoci, neboť ho litoval. Litoval ho, a proto mu chtěl pomoci. Věříš mi, či si o mně myslíš něco špatného? Buď se budeš chovat slušně, nebo tě odtud vyvedou. Hledal ztraceného křečka po celém bytě, ba i za skříně se díval, ale nenašel ho. Mou dceru chvíli baví malovat, chvíli tančí, jindy píše verše, někdy se věnuje hudbě. Strávíme dovolenou na chatě, nebo se vydáme za historickými památkami naší země?
 - c) Jednak si budu čist, jednak začnu vyrábět dárek pro kamarádku. Nenabízej mi šlehačku, já ji totiž nesnáším. Omluvila se a odešla domů, neboť musí zítra brzy vstávat. Květiny pěstujeme přímo na zahradě, nebo je vsazujeme do květináčů a umísťujeme je na okno. Přilíši se přemáhal, tj. nešetřil silami. Buď bychom přijeli tento týden, nebo návštěvu odložíme o měsíc. Zaradoval se, dokonce nás i pochválil.
 - d) Navštívil bych ho, ale nemohu, nevím totiž, kde bydlí. Stáňa píše hezké verše, dokonce připravuje k vydání svou sbírku básní. Hodně se změnil, tj. přestal pít a pečoval o svůj zevnějšek. Ani nikoho nezdravil, ani nikomu na pozdrav neodpovídal. Bylo deštivé počasí, a tak jsme se rozhodli vrátit domů. Magda něčemu nerozuměla, a proto se znovu zeptala. Nebyl překvapen, dokonce se ani nedivil, že jsem se odhodlala vzdát se svého místa. Nepoděkoval, a ještě se tvářil dotčeně.

12. *Uvědomte si významový poměr mezi dvojicemi vět, spojte je v souvětí souřadné. Užijte všech vhodných spojovacích výrazů:* Do školy nepůjdu. Musím jít na lékařskou prohlídku. – Mám hlad. Koupím si něco k jídlu. – Petra brzy odešla domů. Její sestra u nás zůstala až do večera. – Neměli jsme kde zaparkovat. Parkoviště u hypermarketu bylo přeplněné. – Telefonoval jsem ti několikrát. Nedovola jsem se. – Je tak chytrý? Je tak vychytralý? – Všichni chtěli s něčím pomoci. I děti neúnavně pracovaly. – Kolega onemocněl. Musím za něho vzít noční směnu.
13. *Následující věty v souvětí nemají spojovací výrazy. Přečtěte si je a posuďte významový poměr mezi nimi. Pak je vyjádřete pomocí souřadících spojovacích výrazů:* Petra nepromluvila, ona se nerada vměšovala do rozhovoru. Vítr neustával, ještě zesílil. Zásoby náhradních dílů nestačí, bude je nutno doplnit. Nevrátila se domů sama, někdo ji doprovázel. Bylo těžké mu porozumět, nakonec se všechno vysvětlilo. Nepůjdu s vámi, nemám čas. Je léto, dozrává obilí. Počasí bylo chladné, nerostly houby. Špatně jsme slyšeli, přednášející mluvil tiše.
14. *Doplňte v souvětích interpunkci a odůvodněte:* Ráda bych tě doprovodila ale nemohu odtud odejít. Dávejte ve škole pozor nebo neporozumíte probíranému tématu. Petr poslouchal rádio Ivan si něco četl. Odmítl jeho pozvání rozbolela ji totiž hlava. Čekal dlouho a on nepřišel. Bylo málo sněhu a proto jsme na hory nejeli. Ráno přišlo odpoledne se však vyjasnilo a dokonce vysvitlo slunce. Nemohl mlčet vždyť o tom něco věděl. Kdysi mne podvedl a tudíž mu nedůvěřuji. Kotě se nikoho nebálo dokonce si s každým chtělo hrát. Děti měly svou učitelku rády velmi se jim totiž věnovala. Byl nadaný málo se však učil. Syn byl zodpovědný a samostatný zato dceru bylo nutno stále kontrolovat.
15. *V následujících souvětích podřadných určete, v kterém významovém poměru jsou souřadně spojené věty vedlejší. Pokud se určit druh vedlejších vět. Všimněte si proto, zda věta vedlejší rozvíjí podstatné jméno věty řídící (je tedy přívlastková), nebo sloveso (je tedy předmětná nebo příslovečná), nebo obojí (je tedy doplňková):* Čekal, že ho všichni budou obdivovat a že dostane pochvalu. Slib mi, že napíšeš, nebo že mi brzy zavoláš. Když stále prší, fouká studený vítr a brzy se stmívá, sedím nejraději doma u kamen. Vzpomínám na svého otce, jak rád chodil do lesa a jak vždycky přinesl spoustu hub. Bylo jisté, že se s tím nespokojí a bude žádat stále víc. Vzkázal mu, že nepříjde, že má málo času a že se ozve jindy. Lenka si nechala zkrátit dlouhé vlasy, aby jí nepadaly do očí a nebránily ve výhledu. Na konci dopisu stála prosba, aby na sebe dávali pozor a aby se brzy vrátili.

Souvětí podřadné (s podřazováním), druhy vedlejších vět

1. *Transformujte vedlejší větu na větný člen:* Chalupa byla, jako když ji vymaluje. Dokončili jsme rekonstrukci bytu, který jsme nedávno koupili. Musela jsem jít do samoobsluhy, protože jsem potřebovala chleba, mouku a máslo. Jakmile jsem se vrátil, pustili jsme se do práce. Jestliže nemůžeš splnit podmínky, zakázku odmítni. Šli jsme tam, kam nás vedlo naše srdce. Vypadala, jako by právě prošla komínem. Zavřela dveře, aby nebyl průvan. Vyhrklý jí slzy do očí, jak se zradovala.
2. *V odpovědích na následující otázky tvořte souvětí s vedlejší větou podmětnou:* Co je zajímavé? Co dělat, když omrznou ruce? Co vás překvapilo? Co se vám nelíbí?
3. *Nahradte podmět vedlejší větou podmětnou:* Mrštnost štiky je pozoruhodná. Úlovek mi udělal radost. Mlčet je nesnadné. Váš výsměch není na místě. Později se jeho schopnosti prokázaly. Tvé neúspěchy ve škole rodiče vždycky mrzí. Ať se viníci přiznají! Bylo by nečestné pomlouvat ho. Příhody z výletu nás vždycky rozesmějí.
4. *Doplňte větu podmětnou k větě hlavní:* Bylo potřeba, aby ... Bývalo zvykem, že ... Bylo by účelnější, kdyby ... Není možné, aby ... Potom se ukázalo, že ... Je dobře, že ... Na obálce bylo napsáno, že ...
5. *Určete, kterým slovním druhem je spojovací výraz ve vedlejších větách podmětných. Uveďte, který spojovací výraz je větným členem (určete ho) a který není větným členem:* Neví se, kdy odjel. Ti, kdo se nesnažili, příliš neuspěli. Není mi jasné, proč odešel. Je na pováženou, že s námi nechce komunikovat. Stačí, když přineseš dobrou zprávu. Říká se, že se hned tak nevrátí. Kdo to nezažil, nevěří. Mně se nikdy nepovede, abych vás překvapil. Není mi jedno, co říkáš a jak se chováš. Je nemožné, aby se neomluvil. Zůstává otázkou, kam se ztratily mé hodinky.
6. *Nahradte jmennou část přísudku větou vedlejší přísudkovou:* Bylo jako před bouří. Nejsem nespolehlivý. Obloha byla jako vymetená. Muzikál nebyl podle našich představ.
7. *Nahradte přívlastek ve větě jednoduché vedlejší větou přívlastkovou a naopak vedlejší větu přívlastkovou nahradte přívlastkem věty jednoduché:* Známý Kunderův román, vycházející u nás v dalším vydání, zachycuje tíživou atmosféru

normalizační doby. Vrstva ujetého, většinou už zledovatělého sněhu, způsobila lyžařům na horách dost úrazů.

V letošním roce, kdy oslavujeme 250 let od založení gymnázia, byly prostory školy zmodernizovány. Chlapci vybraní pro národní reprezentaci odjeli na soustředění. Vyplašili jsme zajíce spícího pod smrčkem. Moje kamarádka měla přání, aby se dostala do Egypta. Mám známého, který je velmi vzdělaný a má ve svém oboru široký rozhled. Potok, vroubený keři, se klikatil údolím. Zvířata, která si pravěký člověk ochočil, mu dobře sloužila. Věci vyhozené před stěhováním jsme pak nutně potřebovali. Chlapecký pěvecký sbor, který se vracel z koncertního turné, byl na letišti srdečně vítán.

8. *Rozlište věty přísudkové a přívlastkové. Uvědomte si, kterým slovním druhem jsou výrazy, jež věta přívlastková rozvíjí:*

Petr není přece takový, aby nás zradil. Jitka není taková žalobnice, aby to na nás prozradila. Byly takové mrazy, jaké už dlouho nepamatuji. Včera bylo, jako by měl uhodit silný mráz.

9. *Rozlište věty podmětné a předmětné:* Říká se, že zavinil nehodu. Říkal jsem mu, aby jel opatrně. Je jasné, že nejel opatrně. Nebyl schopen toho, aby se omluvil. Nebylo nutno, aby se omluvil. Zdálo se, že se polepšil. Zdálo se mi o tom, že jsem ztratil klíče.

10. *Rozlište věty předmětné, přívlastkové a doplňkové. Jaký je mezi nimi zásadní rozdíl?*

Pozorovala kočku, jak číhala na vrabce. Pozorovala, jak kočka číhá na vrabce. Pozorovala kočku, která číhala na vrabce. Přijela cisterna, která vezla pitnou vodu. Bylo vidět srnu, jak se mihla mezi stromy. Viděl jsem, jak se srna mihla mezi stromy. Viděl jsem srnu, která se mihla mezi stromy. Viděl jsem, že se neučíš. Viděl jsem tě, jak se neučíš. Nedaleko odtud je chata, kde jsme bydleli v létě.

11. *Změňte vedlejší větu předmětnou na vedlejší větu doplňkovou nebo přívlastkovou:*

Viděl, jak sadař prořezává stromy. Slyšel, jak bratr odchází. Vzpomínal, jak babička uměla vypravovat pohádky. Oceňoval, jak Petr dovedl každému pomoci.

12. *Nahraďte vedlejší větu předmětnou předmětem věty jednoduché a naopak předmět ve větě jednoduché nahraďte vedlejší větou předmětnou:* Čekáme, že nás budete včas informovat o průběhu akce. Obávám se, že se dostanu do finančních těžkostí. Za tak obětavou pomoc zaslouží pochvalu. Představte si v Petrově situaci sebe. Zítra se dozvíme rozhodnutí pedagogické rady. Uhadneš, co si myslím? Očekávám co nerychlejší vyřízení žádosti o přidělení bytu. Snažte se co nejrychleji vyřešit úkoly. Nepodezírejte nás ze zrady. Domluvme se, jak budeme dál postupovat.

13. *Nahraďte vedlejší věty příslovečné příslovečným určením věty jednoduché a naopak příslovečné určení ve větě jednoduché nahraďte vedlejší větou příslovečnou:*

Když se potkali, jen se pozdravili. Včera jsme se vypravili do lesa na houby. V případě slunečného počasí se půjdeme vykoupat do rybníka. Když byl propuštěn z nemocnice, odjel na zotavenou do hor. Zastavili jsme se na místě staré kovárny. Uhodli jsme pachatele dřív, než film skončil. Pro pozdní příchod nedostala už lístky do kina. Pomáhala mu různým způsobem. Přes svůj věk vypadala dosud mladě. Šel si do knihkupectví koupit anglický slovník. Často jsem uvažoval o stavbě domku.

14. *Určete druhy vedlejších vět příslovečných:*

- a) Píšu ti, protože tě chci potěšit. Piš tak, abych to přečetla. Čím víc dával, tím víc získával. I když jsme se snažili, písemka se nám nepovedla. Přestěhovali jsme se, aby měly děti blíž do školy. Když mi pomůžeš, půjdeme domů dříve. Mám tak zkrehlé ruce, že necítím ani prsty. Celý život jsem prožila tam, kde jsem se narodila.
- b) Kdykoli šel kolem, zastavil se u nás. Třebaže šel kolem, nezastavil se. Zastavil se, protože šel zrovna kolem. Kam nechodí slunce, tam chodí lékař. Jakmile začalo svítat, vydali jsme se na cestu. Doběhla na nádraží, když už bylo pozdě. Maturita dopadla lépe, než jsme očekávali. Byl tak unavený, že hned usnul. Spal, jako by ho do vody hodil. Napíši ti, až budu mít víc času. Cvičila poctivě každý den, aby zeštíhlela.
- c) Kdyby to bylo nutné, dovezl bych tě tam autem. Třebaže dával pozor, neporozuměl výkladu. Budeš-li zodpovědný, všichni si tě budou vážit. I když se stále ohlížel, nezahlédl ji. Až přijedu, budu ti všechno vypravovat. Jezte a pijte, co hrdlo ráčí. Obilí se zazelená, až zaprší. Počkám tak dlouho, dokud se nevrátíš. Ač jsem tě dlouho neviděl, často jsem si na tebe vzpomněl. Pohlédl na ni, jako by jí chtěl něco říci.

15. *K vedlejším větám způsobovým přirovnávacím doplňte věty hlavní: ... , jako když ho na nože bere. , jako by ho do vody hodil. , jako když do vrabců střílí. , jako by neuměl do pěti počítat. , jako by byl slepý.*

16. Doložte rozmanitost časových spojek a rozhodněte, jaký vzájemný časový poměr mezi jednotlivými ději vyjadřují (např. současnost, souběžnost, předčasnost, následnost, okamžitou následnost, opakování okolností ap.). Všimněte si výrazů v některých větách řídících, které časový poměr ještě zdůrazňují: Seděla u postýlky, dokud nemocné dítě neusnulo. Vstávali jsme včera dříve, než se rozednilo. Jakmile zazvonilo, žáci vyběhli ze třídy a pospíchali do šaten. Když nám událost vyličil, spokojeně jsme si oddechli. Jednání trvalo tak dlouho, dokud se nedohodli. Dříve než začneš psát, připrav si několik tužek. Zatímco všichni ještě spali, matka chystala snídani. Když k nám přišel, pokaždé něco přinesl. Když bylo hezké počasí, chodili jsme na procházky. Kdykoli jsem ho potkal, vždycky se zastavil a pozdravoval mého otce. Sotva jsem otevřel dveře, už se ozval psí štěkot.
17. Užijte místo spojky když jiné časové spojky, aby byl časový poměr vyjádřen výrazněji a přesněji: Když jsem přijel domů, hned jsem vyhledal svého kamaráda. Když jsme se k nim vrátili, vždycky nás srdečně vítali. Myslíš, že se mohu jen dívat, když jiní pracují? Když napadl sníh, už se citelně ochladilo.
18. Spojte věty s pomocí některé ze spojek dokud, až, dříve než: Záležitost se nevyřeší, -- nepředloží důkazy. Neodešel, -- se nepresvědčil, že je všechno v pořádku. -- si sedl ke stolu, zavola i ostatní k obědu. -- jsem mu ustupoval, choval se přátelsky. Budu čekat tak dlouho, -- se nevrátí. -- vyslovil souhlas, všechno si důkladně promyslel. Vystřídáme se, -- přijdou naši náhradníci.
19. Rozlište věty příslovečné časové od příslovečných podmínkových: Když jsem dorazil na chatu, rozdělal jsem oheň v krbu. Když mi nechceš pomoci, nemohu na tebe naléhat. Když se budu muset učit, nepůjdu do kina. Když se neuzdraví, dostane jiné léky. Když ho potkám, zeptám se. Zeptal jsem se, když jsem ho potkal. Nemám moc času, když mám před zkouškami.
20. Odlište vedlejší věty příslovečné příčinné od příslovečných účelových. V čem se zásadně odlišují? V párném létě chodil k rybníku, aby se osvěžil. Báł se vody, protože neuměl plavat. Vázu neste opatrně, abyste ji nerozbili. Vázu neste opatrně, protože by se mohla rozbít. Chovejte se tiše, abyste nikoho nerušili. Chovejte se tiše, protože byste probudili děti. Aby se akce podařila, bylo nutno ji důkladně připravit.
21. Vytvořte z následujících dvojic vět souvětí s vedlejší větou příslovečnou: V březnu ještě napadne sníh. Pojedeme lyžovat. -- Na zimu vypouštíme venkovní přívod vody. Mráz by roztřel trubky. -- Voda v rybníku je závažná. Je zakázáno se tam koupat. -- I u nás jsou krásná místa pro dovolenou. Hodně lidí jezdí do ciziny. -- Získali jsme prostor pro hřiště. Budeme tam hrát fotbal.
22. Nahradte vedlejší větu doplňkovou doplňkem věty jednoduché a naopak: Našli jsme kotátko v kuchyni, jak si hrálo s kouskem zmačkaného papíru. Slyšeli jsme svého spolužáka zpívat v chlapeckém pěveckém sboru. Brzy po ránu jsme spatřili horolezce vystupovat po příkré skále.
23. Přeměňte následující větu na souvětí o 2, 3, 4 větách a určete druh vedlejších vět: Každý návštěvník výstavy obdivoval krásu vystavovaných exponátů.
24. Vytvořte souvětí podřadná, v kterých budou vedlejší věty připojeny následujícími výrazy: jakmile, dříve než, ačkoli, jenž, i když, dokud, -li, sotvaže, když, proč, který, aby, kde
25. Co vyjadřují věty vedlejší, závislé na téže větě hlavní? Doplňte a určete druh věty vedlejší. Projeli jsme kus světa, protože ..., Projeli jsme kus světa, abychom ..., Projeli jsme kus světa, když ..., Projeli jsme kus světa, ačkoliv ...
26. Doplňte vhodnou větu vedlejší, uveďte různé možnosti: Jsem velmi rád, Uviděl kosa, Ozvalo se zavolání, Svěřil se Martě,, bylo již po všem. Nevzpomněl si na žádný příklad, Věděli jsme jistě,, nepodařilo se mu prosadit zvýšení platu. Je nutné,
27. Doplňte chybějící část souvětí. Uvědomte si, že tatáž spojka nebo spojovací výraz může vyjadřovat různé větné významy:
Každý ví, že ...	Navrhoval toto řešení, aby ...	Cesta vedla tam, kde ...
Zdálo se, že ...	Bylo nutné, aby ...	Stále není zřejmé, kde ...
Divil se, že ...	Šel do školy, aby ...	Šla po silnici, kde ...
Navrhli jsme, aby ...	Přátelé mu dali radu, aby ...	Nevím, proč ...
Navrhoval řešení, aby ...	Přišel s návrhem, aby ...	Je mi záhadou, proč ...
28. Doplňte následující věty vhodnou větou vedlejší, určete ji a odůvodněte interpunkci: Napsal rodičům dopis, protože ..., a hned ho odeslal. Neuvědomili jsme si, že ..., a tak Bylo potřeba, aby ..., a proto Řekni mi včas, kdy ..., abych ...

29. *Vedlejší větu ... aby se slušně omluvil začleňte do souvětí tak, aby vedlejší věta byla pokaždé jiného druhu. Vytvořte co možno nejvíc typů souvětí a určete vždy druh vedlejší věty.*
30. *Vyhledejte vedlejší věty a určete jejich druh. Pokud to jde, nahraďte větu vedlejší příslušným větným členem věty řídící:*
- a) *Není důležité, odkud člověk pochází. Pes, který štěká, nekouše. Počkej, až budu mít čas. Zůstala taková, jakou jsme ji znali odjakživa. Vyslovil přání, aby se ještě jednou podíval do svého rodiště. Přál si, aby se ještě jednou podíval do svého rodiště. Zastavil se, aby se ještě jednou ohlédl za místy svého dětství. Mohl jít, kam se mu zachtělo. Kdo psal ty básně, určitě miloval přírodu. Říká, že už ten film jednou viděl. Chtěla bych vědět, jestli už ten film jednou viděl. Nevím, kde jsem ten film už jednou viděl. Kdo přišel, byl nadšen. Byl tak zmáčený, jako by spadl do vody. Zpevnili stavbu tím, že použili železobeton. Slyším, jak někdo klepe na dveře. Slyším někoho, jak klepe na dveře. Slyším, že někdo klepe na dveře. Je slyšet, jak někdo klepe na dveře. Běžel, jako by mu šlo o život.*
- b) *Uviděl zajíce, který pelášil mezi brázdami v poli. Uviděl, jak zajíc pelášil mezi brázdami v poli. Uviděl zajíce, jak pelášil mezi brázdami v poli. Vesnice, odkud pochází, se nazývá Žďárec. Nechodte tam, kde vás nepozvali. Nechodte tam, dokud vás nepozvou. Nechodte tam, kdy se vám zachce. Prostě bylo to, jako když natočí pivo bez pěny. Měl tolik knih, že by je za celý život nikdo nepřečetl. Pokud se o něho zajímáte, obraťte se na jeho sousedy. Styděla se, až její tvář celá zčervenala. Nejsi, nejsi, jak se děláš. Spatřil konečně to, nač dávno čekal. Jsem ráda, že jsi spokojený v práci. Naříd' si budík, abys vstával včas. Byla tak skleslá, že nepromluvila ani slovo. Třebaže nemáš zrovna dobrou náladu, chovej se vlídně. Není normální, abych se dožadovala samozřejmostí. Netušil, s kým mluvil. Ta pouť už není, co bývala.*
31. *Doplňte interpunkci a odůvodněte: Člověk kterého jsi mi doporučil mě zaujal. Jeskynní malby pravěkých lidí jsou tak zdařilé že z nich dodnes lze čerpat vědomosti o lovné zvěři. Ráno dříve než se rozednilo jsme se vydali do lesa na houby. Kdybych měl čas vrátil bych se pro tebe a odjeli bychom spolu. Malé děti protože se bojí nechtějí být večer doma samy. Kdo ti tohle namluvil musel vědět že to není pravda. Těšíme se že naši objednávku brzy vyřídíte a pošlete nám zboží na dobírku. Každý rybář vám potvrdí že u řeky je klid a zvláště večery tam patří k nejhezčím. Nedaří se mi i kdybych se snažil sebevíc. Za domečkem který jsem neviděl od doby kdy jsme se odstěhovali zřídili dětské hřiště. Nevíš kdy začíná odpolední představení divadla? Než jsem se vrátil začalo pršet a zvedl se prudký vítr.*

Nepravé vedlejší věty

1. *Odstraňte nepravé vztahné věty; nahraďte je jinými druhy vět tak, aby byl významový vztah vyjádřen jednoznačně a explicitně, nebo použijte souřadného spojení vět. Odůvodněte nesprávnost vztahných vět (některé jsou zcela zbytečné):*
- a) *Vyjádlil se k problému přímo, čímž dal najevo, jak to myslí. Uvědomili si své nedostatky, které chtějí odstranit. Sportovci dosáhli rekordu, který ještě v příštím roce překonali.*
- b) *Napsal jsem dopis, který jsem hned odeslal. Doběhli jsme do cíle, kde jsme se dozvěděli o našem vítězství. Vyrobil jsem papírového draka, kterého jsem pouštěl na louce. Děkuji za pohlednice, kterými si rozšířím svou sbírku. Toto je televizní program dnešního večera, ke kterému vám přeji příjemnou zábavu. Postavilo se mnoho hřišť a tělocvičen, což povede ke z kvalitnější a rozšíření tělovýchovy. Vyzdobila vánoční stromek, načež ho pak nechtíc svalila.*
- c) *Každoročně bývám v Lázních Bělohrad, kam se jezdím zotavit. Narazil nešťastně do Petra, přičemž ho zranil. Rozsvítili jsme obě svíčky, což působilo dojmem slavnostnosti. Policista pronásledoval zloděje, kterého postřelil. Vběhl do silnice, kde ho porazil cyklista. Kupte si lístky na nový muzikál, který se vám bude líbit. Odstěhoval se na vesnici, kde žil až do smrti. Sestřenice vystudovala vysokou školu, kde se seznámila s Jakubem, za kterého se pak provdala.*
- d) *Na podzim jsme u známých vybírali brambory, které jsme sypali do pytlů. Opatřete si pastelky, které si přinesete s sebou. Čtenář často odloží knihu, která ho hned nezaujme. Můj otec, který měl sám málo, ve válce obětavě pomáhal jiným. Mnohé choroby se dnes úspěšně léčí, což by nebylo možné bez přesných přístrojů a nových vyšetřovacích metod. Nechci zasahovat do rozhodování, které je velmi složité a mohlo by někomu přinést zklamání.*
2. *Nahraďte vztahná zájmena a příslovce vhodnějšími spojovacími výrazy a zdůvodněte: Studenti se objevili v ulicích, kde protestovali proti zavádění vysokého školného. Otevřela skříní, ze které vyndala nové šaty. Studovala dva roky ve Velké*

Británii, odkud mi nenapsala ani jeden dopis. Položila na stůl talíř s jídlem, které nepozorovaně snědl pes. Byl jsem příliš důvěřivý, čehož jsem později litoval. Božena Němcová zobrazila ve svém díle svou babičku, které dává nejlepší vlastnosti i jiných podobných zkušených venkovských žen. Půjdu se znovu podívat na film, který jsem už jednou viděla. Byl pochválen za svou aktivitu, která prospěla zvláště dětem v dětských domovech. Půjdu s tebou znovu na divadelní představení, které se mi velmi líbilo.

3. *Do následujících vět vložte vhodné a správné vedlejší věty přívlastkové:* Moře v nás vzbuzovalo tíseň a nejistotu. Soutěž ve znalostech cizích jazyků skončila. Sněžka je nejvyšší hora v Čechách.
4. *Odstraňte nevhodné opakování vztažných výrazů:* Dnes je do češtiny překládáno mnoho děl cizích autorů, z nichž mě nejvíce zajímají romány, v nichž autoři analyzují mezilidské vztahy. Pobyt v zimě na horách je jedna z možností, která se nabízí rodinám, které nechtějí, aby jejich děti vysedávaly stále u počítače nebo u televizoru. V dramatu Kutnohorští havíři zachytil Tyl vzpouru havířů, kteří se vzbouřili proti majitelům dolů, kteří je vědomě ožebračovali. Prostředkem protidrogové výchovy je mimo jiné osvěta, vzdělávání a vybudování takové společnosti, která bude k těm, kteří se rozhodnou vychovávat děti, vstřícná a bude je dostatečně motivovat.
5. *Opravte nejednoznačná vyjádření:* Musíme odstranit nedostatek tohoto prvku v ovsu, který se stupňuje v suchých letech. *(Uvědomte si, že kterému ze tří substantiv patří vztažná věta).* Oženil se Janou, s níž měl syna. *(kdy? před svatbou? po svatbě?)*
6. *Odstraňte věty, které vlastně nevyjadřují účel, ale pouze následný děj:* Silnice stále klesá, aby pak prudkými serpentínami v horách opět stoupala. Rozběhl se ke skoku, aby nakonec srazil latku. Oženil se, aby se zakrátko dal zase rozvést. Usnul, aby se už neprobudil. Naši fotbalisté hráli s plným nasazením, aby nakonec prohráli.
7. *Odstraňte nepravou časovou větu (když je tu ve významu konfrontace):* Z švédských útoků byl nejlepší první, když naše útočná řada se rozehrála až na konci.

SLOŽITÉ SOUVĚTÍ

1. *Znáznorněte graficky stavbu souvětí, určete druhy vedlejších vět a vztahy mezi větami hlavními i vedlejšími:* Obávám se, že bych nemlčela, i kdybyste mi zakazovali prozradit, kdo je viníkem. Pověz mi, co čteš, a já ti povím, jaký jsi. Naše družstvo bylo v soutěži nejlepší, a proto jsme se zaradovali, když jsme se dozvěděli, že jako vítězové pojedeme do divadla a že snad dostaneme i zvláštní cenu.
2. *Určete, zda jsou následující složitá souvětí jako celek souřadná nebo podřadná. Vzájemný vztah vět vyznačte graficky:* Seznámíme se se vším, co je nutné vyřídit před odjezdem a co má vědět každý, kdo se rozhodl cestovat. Jana a Alena se domluvily, že nepůjdou do kina samy, ale pozvou kamarády, aby je potom doprovodili domů. Žena, která vstoupila do místnosti, prošla kolem stolu, kde sedělo spousty známých hostů. Došel do blízkého lesa, poslouchal hlasy ptáků a slunce, jež vysvitlo, mu zlepšilo náladu.
3. *Doplňte interpunkci a zdůvodněte ji:* Nikdo nevěřil že se válka která vypukla tak náhle protáhne a že si vyžádá tolik obětí. Dám vám vědět kdy se do stavby pustíme nejdříve se však musíme důkladně připravit. Žádáme vás abyste se k jednání dostavili a přikládáme seznam dokladů které si s sebou musíte přinést. Slunce hrálo rosa v trávě ještě studila květiny zářily pestrými barvami skřivani kteří se nedávno teprve objevili poletovali sem a tam. Ze všech příběhů vidíme hlavní postavu jako sirotka který musel žít u cizích lidí pociťoval stále jejich nevlídnost trpěl že mu dávali najevo jak je jim na obtíž ale také získával životní zkušenosti a ty se mu v dospělosti velmi hodily. Když dokončil práci zbylo mu ještě dost času a proto se rozhodl že se projde okolním lesem aby našel nějaké houby a že se přitom zastaví v hájovně.
4. *Věty – Petr nepřišel do školy. Měl chřipku. – spojte v souvětí tak, abyste vytvořili:*
 - a) souvětí podřadné s vedlejší větou příslovečnou příčinnou
 - b) souvětí podřadné s vedlejší větou příslovečnou podmínkovou
 - c) souvětí podřadné s vedlejší větou příslovečnou časovou
 - d) souvětí souřadné se vztahem důvodovým (příčinným)
 - e) souvětí souřadné se vztahem důsledkovým

5. Místo souřadného spojení odporovacího užíjte podřadné spojení s vedlejší větou příslovečnou přípustkovou:

Šetříme si na dovolenou, ale nejsme ještě rozhodnutí, kam pojedeme. Někteří žáci nedosahují ve škole pěkných výsledků, ale snaží se. Někdo s oblibou užívá cizích slov, ale sám jim nerozumí. Mám ráda přírodu, ale musím se smířit s tím, že budu žít ve velkoměstě.

6. Větu – V lese jsem spatřil srnku, jak se stará o malého kolouška. – přestylizujte tak, aby vedlejší věta byla:

a) přívlastková

b) předmětná

7. Spojení malovala kraslice použijte:

a) v hlavní větě souvětí souřadného – využijte různých významových vztahů mezi větami

b) v různých typech vedlejších vět – použijte různých spojovacích výrazů a určete vždy druh vedlejší věty

8. Vedlejší větu aby se neporantil začleňte do souvětí tak, aby měla pokaždé platnost jiné věty vedlejší.

9. Všimněte si, že vedlejší věty nelze mechanicky určovat jen podle spojovacích výrazů, ale podle toho, jaký mají význam a na kterém výrazu věty řídicí závisejí. Určujte druhy vedlejších vět:

Nepostřehl, že by někdo přišel pozdě. Byl rád, že se ho někdo zastal. Tvářil se, že uvažuje. Zdá se mi, že podvádí.

Ještě se nestalo, aby přišel pozdě. Babička prosila, aby jí pomohli opravit střechu. Uveřejnili návrh, aby každý přispěl na konto ohrožených dětí. Nikdo neviděl Petra, aby se s někým hádal. Sedl si k oknu, aby dobře viděl.

Nevěděl, kde bude ten den spát. Uspořádali setkání, kde se domluvili na podrobnostech. Obilí se daří tam, kde je úrodná půda a teplo.

Ptal jsem se, jak se to stalo. Spatřil jsem chlapce, jak se topí v bazénu. Udělal jsem to tak, jak jsem mu to slíbil. Všichni byli zvědaví, jak to dopadne. Jak si usteleš, tak si lehneš. Četl jsem recept, jak upéct bábovku. Všichni se lekli, jak rychle se vrátil se špatnou zprávou.

10. Tvořte vhodné vedlejší věty podle těchto grafů:

a) (VH) Při návštěvě školy jsme se dozvěděli

(VV) že

(VV) protože

(VV) který

b) (VH) Učitelé nás informovali

(VV) že

(VV) že

(VV) že

c) (VH) nikdo si nás nevšiml + (VH) nikdo nám neřekl

(VV) Když

(VV) co

(VV) proč

11. Vytvořte souvětí podle těchto grafů. Dejte pozor na správnou interpunkci:

a) (VH)

(VV) když

(VV) aby

b) (VH)

(VV) že

(VV) že

(VV) že

c) (VH) + (VH)

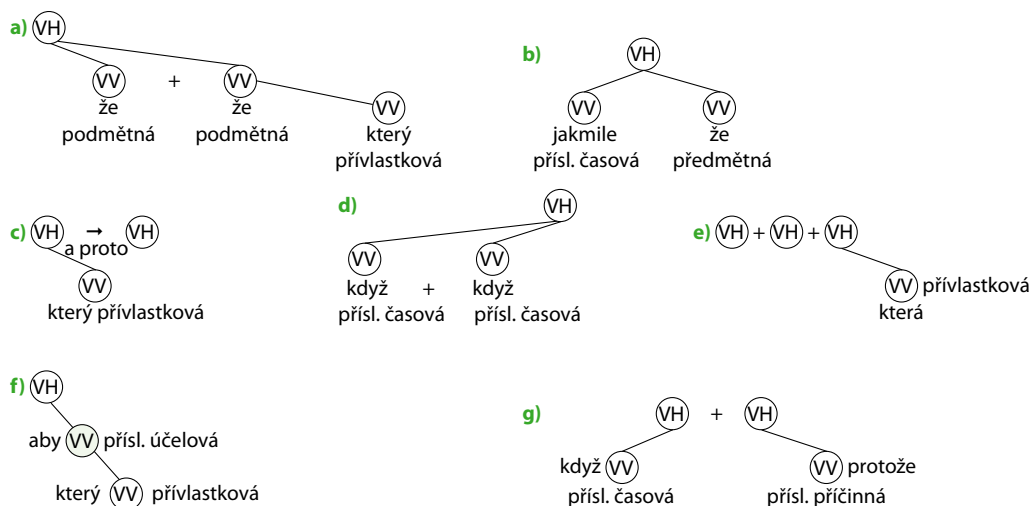
(VV) když

(VV) aby

d) (VH) + (VH) + (VH)

(VV) i když

12. Vytvořte souvětí podle daného schématu:

13. Doplňte interpunkci v různých typech souvětí a zdůvodněte. Naznačte graficky stavbu souvětí:

- a) Za peníze které jsme získali prodejem dětských kreseb koupíme hračky pro dětské domovy. Učitel vymýšlí co vše s žáky na výletě podnikne připravuje plán cesty a zajišťuje ubytování na různých místech. Napište včas kdy přijedete nebo aspoň zatelefonujte. Budu se snažit abych zkoušky zvládl co nejdříve rád bych pak totiž odcestoval do Itálie kde mám dojednanou delší stáž. Vzpomínám si jak jsme při výstupu v Krkonoších zmokli a jak jsme ztratili cestu a ráda si představuji svou kamarádku jak se obávala že to vzdáme ještě před cílem. Řekl jsem že se brzy vrátím a hned jsem se rozloučil.
- b) Přihlášek do tanečních kurzů se sice sešlo dost ale zahájení bylo posunuto o dva týdny protože bylo méně chlapců než dívek. Matka mi zatelefonovala právě když jsem se chystala odejít. Protože začalo hustě pršet a zvedl se vítr nevycházeli jsme z chaty ven.

14. Proveďte všestranný rozbor následujících vět:

- a) Prahou se rozlétla řeč, že král chce město ušetřit, že ho čeští páni uprosili, aby nehubil svého dědictví, jež otec jeho tak zvelebil.
- vyznačte graficky stavbu souvětí, určete druh souvětí a odůvodněte interpunkci v souvětí
 - uveďte počet vět v souvětí, určete druh vět vedlejších
 - určete větné členy: Prahou, město, jež, svého
 - vypište holý přísudek z 2. a 4. věty
 - určete slovní druhy: že, ho, jež, jeho, tak, aby
 - určete mluvnické kategorie slov: řeč, páni, město, dědictví
 - určete mluvnické kategorie sloves: rozlétla se, uprosili
 - změňte 5. větu tak, aby sloveso bylo v trpném rodě
 - vysvětlete využití genitivu ve 4. větě
 - uveďte kořen slovesa rozlétla se a určete slovotvorné prostředky
 - uveďte synonymum ke slovům: rozlétla se, jež, zvelebil
 - poslední větu souvětí nahraďte větným členem
 - ve 3. větě změňte přívlastek shodný na neshodný
 - vyhledejte v souvětí inverzi

b) Skrýval tvář do vonných listů, opakoval si každé slovo, které s ní promluvil, a v tom přemýšlení usnul, vzpomínaje na včerejší den, aby si připomněl její odpověď, ač se mu příliš nelíbila.

- *vyznačte graficky stavbu souvětí, určete druh souvětí a odůvodněte interpunkci v souvětí*
- *uvedte počet vět v souvětí, určete druh vět vedlejších*
- *určete větné členy: do listů, které, vzpomínaje*
- *určete slovní druhy: do, s, ní, tom, její, ač, příliš*
- *určete mluvnické kategorie jmen: v přemýšlení, odpověď, listů*
- *vypište holý přísudek z předposlední věty*
- *určete mluvnické kategorie sloves v předposlední a poslední větě*
- *označte kořen a slovotvorné prostředky slova promluvil*
- *uvedte, jak vznikla slova včerejší, vonný*
- *vytvořte synonymum ke slovu přemýšlení*
- *změňte 3. větu v souvětí ve větný člen*
- *nahraďte v poslední větě spojovací výraz nejméně dvěma jinými se stejným významem*
- *vyhledejte, kde všude dochází při výslovnosti k asimilaci znělosti*

TEXTOVÁ SYNTAX (HYPERSYNTAX)

1. Posuďte následující texty z hlediska aktuálního členění výpovědi a všimněte si různých typů tematické posloupnosti (např. tematizace rématu, text s průběžným tématem, obměny struktury textu, shrnující téma, rozštěpené téma, rozštěpené réma). Vyhledejte lexikální a gramatické prostředky (konektory) k vyjádření soudržnosti textu. Čím je dána souvislost vět v textu?

a) Z historie Velké Moravy

Mojmírovův nástupce Rostislav požádal byzantského císaře, aby mu poslal kněze, kteří by šířili křesťanství v jazyce srozumitelném moravskému lidu. Císař žádosti vyhověl a roku 863 přišli na Velkou Moravu v doprovodu početného poselstva učení bratři Konstantin a Metoděj. Pocházeli z významného obchodního města Soluně. Věděli, že na území Velkomoravské říše lidé mluví podobně jako rolníci v okolí Soluně slovanským jazykem, který sami ovládali. Sestavili písmo, aby bylo možno tuto řeč zaznamenat. Říkáme mu hlaholice. Do slovanského jazyka přeložili několik náboženských knih.

(učebnice dějepisu)

b) Jean-François Champollion

Jean-François Champollion byl francouzský učenec a vešel do dějin jako luštitel hieroglyfů. Jako první dokázal přečíst Rosettskou desku s hieroglyfickým a řeckým textem. Po ní rozluštil i řadu nápisů vytesaných dlátem do stěn egyptských chrámů. Bylo mu tehdy 32 let. Přitom měl už za sebou pětadvacetileté studium mrtvých jazyků Orientu a starých říší Egypta.

Jednak byl Jean nesporně geniální, jednak byl až neuvěřitelně pilný. Narodil se roku 1790 ve Francii a v pěti letech zaznamenal první luštitelský úspěch: srovnával naučené modlitby s maminčinými modlitebními knížkami, naučil se sám číst, a k tomu ke všemu i psát. V devíti letech uměl už řecky a latinsky. Potom v jedenácti letech četl biblí v hebrejštině. Jako třináctiletý začal studovat arabštinu, syrštinu a chaldejštinu. Mimoto si psal deník v kopštině. Jako se mu lehce studovaly jazyky, tak v patnácti letech stejně hravě zvládl i perštinu. V sedmnácti se stal členem Akademie věd v Grenoblu. Pak o něco později přijal místo profesora.

(podle V. Zamarovského)

2. Nahraďte některá pojmenování, aby se neopakovala, zájmeny nebo příslovci. Někdy lze věty spojit a pojmenování vynechat: Země vznikla přibližně před 4,6 miliardy let. Země byla na počátku pravděpodobně žhavá. Vznik Země je spjat s existencí mračna mezihvězdného prachu a plynu, které se počalo smršťovat.

3. Odstraňte nevhodné opakování týchž slov. Použijte např. zájmen, synonym, nadřazených výrazů, pojmenování vlastním jménem, nebo naopak obecným jménem, nebo pojmenování vynechte: Moje sestra Pavla dostala od rodičů klavír. Po

klavíru Pavla toužila už hodně dlouho. Klavír mé sestře učaroval poprvé už na koncertě v Praze. Mé sestře bylo tenkrát devět let. Má sestra se na klavír učila hrát nejprve sama. Později má sestra navštěvovala Základní uměleckou školu v Praze.

4. Snažte se navázat na výpověď vždy další větou, a to tak, že:

a) vlastní jméno nahradíte obecným jménem ve spojení s ukazovacím zájmenem

vzor: Dovolenou travíme většinou na Vysočině. Tato oblast vyniká krásnou přírodou, zvláště hlubokými lesy. Letos v květnu budeme dvakrát pozorovat zatmění Měsíce a také částečné zatmění Slunce. Půjčila jsem si v knihovně romány Milana Kundery.

b) obecné jméno nahradíte vlastním jménem

vzor: Zastavím se vždy u své kamarádky. Petra se na mne vždycky těší. K Vánocům jsem dostala šteně. Ráda čtu Seifertovy verše. Večer chci v televizi sledovat soutěžní pořad.

5. Doložte určité zákonitosti výstavby textu, např. které typy vět bývají na začátku a na konci textu

a) v pohádce

c) v životopise

b) v modlitbě

d) v spontánním rozhovoru při setkání přátel

6. Následující text si přečtěte. Rozdělte ho do odstavců. Sledujte rozvíjení tématu, návaznost odstavců i vět. Uvědomte si hypertéma a ostatní témata. Podle toho doplňte titul:

Založení pražské univerzity roku 1348 bylo v dějinách českého školství mezníkem zásadního významu. Vysoké školy, vznikající v Evropě od 12. století, měly mezinárodní ráz, poskytovaly poučení ze všech tehdy uznávaných oborů lidského poznání a udělovaly akademické tituly, platné v celém křesťanském světě. Absolventi základního, zpravidla dvouletého vysokoškolského studia získávali titul bakalář, zatímco k dosažení hodnosti mistra či doktora bylo zapotřebí doby podstatně delší. Pražská univerzita se skládala ze čtyř fakult. Za nejnižší fakultu považoval středověk fakultu svobodných umění, zvanou též artistická. Vyučovalo se na ní oborům, hojně pěstovaným už v pozdní antice (tzv. trivium tvořily gramatika, logika, rétorika; quadrivium pak matematika, aritmetika, geometrie a muzika). Absolvování artistické fakulty bylo podmínkou na všech fakultách vyšších: lékařské, právnické a bohoslovecké. Formální hlavou univerzity byl univerzitní kancléř (v Praze tato funkce připadala pražským arcibiskupům), výkonným činitelem pak volený rektor, v čele jednotlivých fakult stáli děkani. Akademičtí funkcionáři, vyučující a studenti vytvářeli z právního hlediska jednotné společenství, těšící se různým výsadám a svobodám. Studenti i pedagogové bydleli ve zvláštních domech, kolejích. Nejznámější kolejí pražské univerzity byla Velká kolej, zvaná též Karlova. Její nynější budovu (Karolinum) získalo vysoké učení roku 1383.

(Dějiny země Koruny české)

7. Vyhledejte si v kterékoli učebnici delší text (např. popis nebo výklad) a sledujte členění na odstavce, jejich témata, návaznost. Stanovte hypertéma a podtémata. Odlište tematické, lexikální a gramatické prostředky návaznosti.

Nauka o slohu – stylistika

SLOHOTVORNÍ (STYLOTVORNÍ) ČINITELÉ

1. Porovnejte individuální styl autorů umělecké literatury. Podle převahy určitých jazykových prostředků uveďte, v čem spočívá rozdílnost jejich stylu, tedy jejich individualita:

a) „Já vám to povím, po pořádku. Tedy jsou tomu tři dny, co si pro mne poslal ten Pudil... Víte, on má třeshňový sad až k řece; ona se tam Sázava kroutí, a proto je tam širší než jinde. Teda ten Pudil si pro mne poslal, že se mu něco stalo. Já ho najdu v posteli, jak heká a nadává...“

(K. Čapek, *Povídky z jedné kapsy – Rekord*)

b) Vstaň, vezmi lože své a chod', kdo vyřkl toto strašné rouhání? Opakoval jsem všechny příkazy svému duchu, ale nevzlétl, nejsa víc než dech mých plíc. Ach! Lože mě unášá i plyne se mnou do říše mrtvých. Jednoho dne nemocný nemohl vstáti. Marhoulovi již posnídali a hrneček Františkův přikryt pokličkou doposud stál na plotně. Když nepřicházel ani o šesté, paní Marhoulová řekla Janovi: „Podívej se do komory, stárek snad stůně.“ (...) Vešel rozevíráje široce dveře a dupaje, jako by nesl na svatební hostinu džber vína. Ale bylo mu brzy umlknouti. Vyšel po špičkách a přivedl ženu k Františkovu loži. „Umírá,“ řekl klada ruku na její paži, „nech peřiny peřinami, nepřekážej mu, odchází již.“

(V. Vančura, *Pekař Jan Marhoul*)

c) Nikola Šuhaj se vrátil. Utekł z války. Domů. Do svých hor. ... Koločava! Koločava! Jak sladké jméno a jak chutná na jazyku! Stál na noční silnici a sál mléčnou vůni Koločavy. Tma byla tvrdá jako kamení a v ní žlutě blýskalo několik okének jako lístky kyzu v uhlí. ... Tmou prošla holčička, nesoucí na dřevěné lopatě z chýše do chýše řevavé uhlí, ale byla osvětlena jen tvář a prsa dítěte...

Koločava! Koločava! Bylo s podivem, jak vše to byl on sám: ten vzduch, který sál a vydechoval, tma se zlatými lístky, jejíž byl součástí, i svítící děvčátko, které se objevilo jen na chvíli.

(I. Olbracht, *Nikola Šuhaj loupežník*)

d) Tvrdých osm hodin od 14,00 do 22,00 bez dechu Břeta přebíhal z F1 do F2 a vystoupil až na vrchol věže ČOV (na tmavomodrém nebi se zjevila první hvězda), šplhal po žebřících, spěchal dunícími kovovými podestami a po dvou bral schody nahoru, F2, F1 a ČOV, F1 a F2, F1, z F2 se v podvečer ztratil Ládin Fiala a Břeta si pro něho doběhl až do nejzazšího cípu závodního pozemku, ... a že to měl cestou, vpadl do truhlárny ... a tvrdě urgoval trámky pro F2, vtrhl do skladu obalů ... a vynutil si okamžitý odvoz sudů (což je touto dobou tak málo běžné jako objednat si v restauraci, kde už zhasínají ..., večeri o pěti chodech ...) a znovu F2, ČOV a F1, v 21,18 vypadla opět ventilace na F2 ...

(V. Páral, *Mladý muž a bílá velryba*)

e) ...Měsíc vyplul z toho oblaku sněhu a v mrazivé noci se pláně polí jiskřily a zase jsem slyšel, jak všechny ty zmrzlé krystalky tikají, jako by se v každém pohybovala barevná ručička vteřin. A znovu přeběhl oblak a zase se začal sypat sníh, jemný jako jepice. Obkročil jsem lampu. Lokomotiva vjížděla do stanice a žalostně pískala, protože neměla na volno. A cítil jsem, jak se křídlo semaforu zvedá, zvedá mi ruku a lampa proměnila červené světlo v zelené. A v té poloze volno mi rameno vytvářelo dostatek clony, protože bylo větší než já. A lokomotiva si zapískala, viděl jsem, jak výpravčí ukazuje zelenou lucernu strojvedoucímu, aby projížděl, a já seděl na semaforu, sníh se sypal, cítil jsem, jak mne zobají vločky, viděl jsem, jak hodně ten sníh padá.

(B. Hrabal, *Ostře sledované vlaky*)

STYL PROJEVŮ MLUVENÝCH A PÍSEMNÝCH

1. Určete, zda je následující ukázka z projevu mluveného nebo psaného. Odůvodněte: ... A pokud jde o muziku, vy jste

neslyšeli tu minulou relaci. Tam někdo říkal, jeden mladý člověk říkal: „Mě to nebaví, oni chtěli, abych se učil muziku.“ Já jsem s ním nesouhlasil. Já jsem se bohužel ve svém mládí nenaučil nic, pokud běží o muziku. A mně je to líto. Mně je to líto, že nevím nic o muzice. Že neznám noty. Že si třeba nějakou věc neumím poznamenat, tak jako si ji můžu poznamenat slovně, že si ji neumím poznamenat jaksi notově...

2. Určete, zda je uvedený projev od původu mluvený nebo psaný. Doplňte vynechané výrazy a porovnejte změnu. Jak se vyjadřuje citovost v mluveném projevu? Čím se nahrazuje v psaném projevu? Přeměňte projev tak, že odstraníte prostředky citově zabarvené a elipsy. Posuďte výsledek: Poslala jsem ho, aby přinesl chleba a rohlíky. Myslíš, že to udělal? To tedy ne. A navíc, kluk zatracená, utratil peníze za ničemnosti. Ale já mu dám!
3. Projděte si kteroukoliv učebnici a zjistěte, které grafické prostředky mají funkci zdůrazňující a kterými prostředky je dosaženo přehlednosti textu. Jak lze něco zdůraznit nebo zvýšit přehlednost v mluveném projevu?

SLOHOVÉ (STYLOVÉ) ROZVRSTVENÍ JAZYKOVÝCH A SYNTAKTICKÝCH PROSTŘEDKŮ

1. Posuďte výrazy z hlediska slohové neutrálnosti či zabarvenosti: legrace, švanda, psina, sranda, hlína; šlajsna, propust; komandovat, velet, přikazovat, rozkazovat, komandýrovat; protože, poněvadž, jelikož, anžto; cvičiště, cvičák; holka, dívka, roba, děvčica, děvča
2. Roztříděte slova na slohově neutrální, knižní, básnická, hovorová, obecněčeská, nářeční, slangová: máj, čundr, or, jestli, jenom, akorát, pořád, furt, šufánek, surf, ač, koukat, dlít, tadydle, slechy, jeseň, ručej, káča, špek, bagančata, květen
3. Jakou slohovou platnost mají výrazy téhož významu: dali mi odměnu, dostal jsem odměnu, udělili mi odměnu, byla mi udělena odměna
4. Posuďte z hlediska stylistického skupiny slov: chorobný – nemocný, úděl – osud, který – jenž, nýbrž – ale, naříkání – lkaní
5. Stylově zabarvená a nespisovná slova nahraďte slovy stylově neutrálními a spisovnými: meruna, majznout, vymejlovat, flákat se, majzlik, nabancit, furt, čoklík, hulvát, flinta, děják, placák, zbabrat, kule, ponk, žvanit, legitka, nacamrat se, chmátka, sichrhajcka, rozkomentovat myšlenku
6. Uveďte příklady studentského slangu.
7. Charakterizujte slova podle jejich citového zabarvení: matka, imbecil, povaleč, strašidlo, husa, dědulka, děda, babka, babizna, květ, kvítečko
8. Slova dálnice, šlojiř, zemák, bytovka, dědina, nákladák, stolař, výpadovka, helmbrechtník, tříďaska, bižule rozdělte na:
 - a) hovorová
 - b) slohově neutrální
 - c) archaická
 - d) nářeční
 - e) slangová
9. Uveďte příklady stylově příznakových (zabarvených) jazykových prostředků v rovině:
 - a) láskové
 - b) tvaroslovné
 - c) slovoslovné
 - d) syntaktické
 - e) slovní zásoby
10. Nahraďte výrazy knižní slohově neutrálními výrazy: skrovný, nicméně, hvozd, rov, odvětit, lepá děvča
11. Odstraňte nevhodné výrazy v následujících větách a nahraďte je vhodnějšími: Jsem děsně rozčilený. Strašně se mi líbilo v Tatrách. Byla jsem šíleně spokojená. Příšerně se lekla. Musím se pekelně soustředit. Má hodně málo peněz.
12. Posuďte tvary peku, mohu, češi, maži, psáti, vemte si s tvary peču, můžu, češu, mažu, psát, vezměte si. Které jsou stylově neutrální, které stylově zabarvené a jak?
13. Z Šaldovy eseje o Nerudovi vyhledejte slova citově zabarvená, odůvodněte jejich úlohu a účinnost v textu: Nuže, Neruda byl takovouhle zmařenou existencí... Profesůrek bez zkoušek, který nemohl proto zakotvit ani v přístavu manžel-ském, redaktůrek opozičních, skoro petrolejnických listů, odkázaný na milost a nemilost svého šéfa,... byl směrodatné oficiální veřejnosti „paňácou“ a „zpustlíkem“, pochybnou existencí, zmítající se na okraji společenského bahna.

FUNKČNÍ STYLY SPISOVNÉHO JAZYKA

1. Na základě rozboru následujících textů určete záměr autora, tj. funkční styl úryvků. Hodnotte texty z hlediska kompozice, slovní zásoby a syntaxe:
 - a) Zřícenina hradu Lipnice zaujímá dominantní polohu na skalnatém hřebenu (606 m n. m.) nad městečkem Lipnice

nad Sázavou. Z vrcholně gotické architektury hradu je dochována u původního vstupu obrovská hranolová věž (těžce poškozená v I. 1847 a 1916 samovolnými destrukcemi zdiva) s připojenou vstupní věžovitou bránou, dále rozměrný Thurnovský palác s věží Samson, kaple sv. Vavřince (s kamenicko-sochařskou výzdobou a se zbytky fresek z období přibližně 1325–1375) a pozůstatky obvodové hradební zdi, původně o 5 m vyšší než dnes. Z pozdní gotiky vyniká Trčkovský palác. Za pozornost stojí i zbytky trčkovského vnějšího opevnění z doby okolo r. 1537, zejména dva bastiony vyplněné zemí – bašta Křenovka před dnešním vstupem a bašta před vstupem původním – které zřejmě navázaly na nějaká starší opevnění. V baroku byla v 80. letech 17. stol. přestavěna hradní kaple a nově zasvěcena sv. Josefu. V 1. pol. 18. stol. byla postavena na výběžku hradního návrší, na místě bašty předsunutého opevnění, zvonice.

b) Oznámení

Gymnázium v Ledči nad Sázavou pořádá besedu s RNDr. Alicí Novotnou o ochraně přírody ve východních Čechách. Setkání, které se koná v úterý 23. března od 14⁰⁰ hodin v aule gymnázia, bude spojeno s promítáním diapoзитivů ze zajímavých přírodních lokalit regionu Vysočiny.

c) Objednávka

Na základě Vaší nabídky v Lidových novinách ze dne 20. srpna objednávám u Vás Zásilkový katalog metrového textilu. Zásilku zaplatím dobírkou.

S pozdravem ...

d) Neříkali nic. Otec byl právě v kuchyni. Matka s Kamilem tam seděli u stolu.

„Proč ještě nesvíte? Nač jsem se to chtěl zeptat? Počkejte!“

Kamil slyší, jak mu tluče srdce. Jen aby se neptal po Elišce! Jen aby... Matka zatím rozsvítila. Teprve nyní si všiml jejich kruhů pod očima. Otec již odcházel. Zavolal až z výčepu.

„Co píše Eliška?“

Pohlédli na sebe. Matka zřejmě již měla na jazyku nebezpečnou odpověď, když jí Kamil úpěnlivě sevřel ruku. Ozval se chvatně za ní: „Poslala jen lístek s pozdravem!“

Vyprostila ruku z jeho dlaně a posměšně zkrivila ústa. Kamil vstal a šel ven nadýchat se čerstvého vzduchu. Liduprázdna silnice ubíhala do tmy. Napadlo ho: Odejít po ní, utéci! Jako Eliška! Na stránkách ucítil vítr, jenž se k němu lísal.

e) Česko může do Evropy

Atény (od našeho zvláštního zpravodaje) – Prezident Václav Klaus a premiér Vladimír Špidla včera v Aténách podepsali vstupní dohodu s Evropskou unií.

Je to klíčový okamžik na cestě Česka do unie. Teď už zbývají jen dva kroky – smlouvu musí schválit parlamenty členských zemí a čeští občané v červnovém referendu musí odhlasovat, že do unie chtějí vstoupit. Od 1. května 2004 už má Česko patřit mezi plnoprávné členy EU. Spolu s Čechy podepsalo dohodu dalších devět zemí.

2. Vyhledejte sami ukázky různých funkčních stylů, texty analyzujte.

STYL PROSTĚSDĚLOVACÍ

Neverbální komunikace

1. *Vyjádřete běžně mluveným jazykem a totéž vyznačte jen pohyby rukou (neverbálně): že něco nestojí za nic, aby někdo přišel blíž, aby bylo ticho*
2. *Jak se mimikou a gesty vyjadřuje radost, smutek, strach, neznalost, souhlas a nesouhlas, marnost?*
3. *Uveďte příklady neverbální komunikace (případně i umělé jazyky) a určete, v jakém prostředí se používají.*

Běžné mluvené projevy

1. *Jakým způsobem se **oslovujeme**? Co se odráží v různých typech oslovení? Uveďte nejrozumnější oslovení vztahující se k libovolnému jménu a objasněte situaci, v které je vhodné jich užít. Kdy používáme vykání, kdy tykání? Uveďte příklady nelichotivého oslovování. Zamyslete se nad tím, kdy je oslovení ty jeden chlapec lichoťivý a kdy hanlivý.*

2. Uveďte různé druhy **pozdravu**.
3. Jak je v následujících příkladech vyjádřeno zdvořilé **vybídnutí**?
Pomoz mi, prosím tě. Mohl bys mi pomoci? Nemohl bys mi pomoci? Pomohl bys mi? Pomůžeš mně, prosím tě? Pomůžeš mi, prosím? Nepomohl bys mi? Byl bys tak laskav a pomohl bys mi? Prosím tě o pomoc. Byl bych rád (vděčen), kdybys mi mohl pomoci. Velmi by mi tvoje pomoc prospěla.
4. Jakými způsoby lze vyjádřit **souhlas**? Vyjádřete souhlas s tím, že by bylo vhodné kamarádovi finančně pomoci.
5. Jak vyjádříte **nesouhlas** – stroze, zdvořile? Vyjádřete strohý nesouhlas s chováním kamaráda, a to různými způsoby.
6. Kterými jazykovými prostředky můžeme zdvořile **odmítnout** pozvání?
7. Vyjádřete různými způsoby **pochybnost** o pravdivosti nějakého tvrzení.
8. Jak se vyjadřuje různými způsoby **rozhodnost, jistota, přesvědčenost** o něčem?
9. Zdvořile **obhajte**, že vaše řešení (váš názor) je správné (správný).
10. Jak lze vyjádřit různým způsobem **přání**? Jak např. vyjádříte, že si přejete úspěch u přijímacích zkoušek?
11. **Přivítejte** neočekávanou návštěvu přátel svých rodičů.
12. **Přivítejte** pozvané návštěvníky na oslavě matčiných narozenin. Přivítejte rodiče na studentském koncertu.
13. **Poděkujte** za pozvání na návštěvu (přijměte pozvání nebo zdvořile odmítněte). Uveďte nezdvořilé odpovědi na pozvání.
14. Vyjádřete **blahopřání** k narozeninám, k ukončení studia. Jak popřejete členům rodiny, příbuzným k různým příležitostem, jak známým či méně známým osobám?
15. Vyjádřete ústně i písemně **soustrast** (v různých situacích, např. při úmrtí příbuzného, známého ap.).
16. Uveďte základní zásady při **představování**. Která pravidla je nutno dodržovat z hlediska společenského?
17. **Omluvte se** kamarádovi, že jste ztratili věc, knížku ap., kterou vám půjčil. Omluvte svou nepřítomnost ve škole a vysvětlte ji. Zdvořile se omluvte, že jste se zpozdili a nepřišli ve smlouvenou dobu na určité místo. Omluvte se kolemjdoucímu na ulici, s nímž jste se nechtli střetli. Omluvte se zdvořile, že se nemůžete zúčastnit akce, na níž jste slíbili svou účast, a uveďte důvody, poděkujte za pochopení.
18. **Požádejte** (ústně i písemně) ředitele školy
 - a) o uvolnění z vyučování (např. z důvodu zájezdu s rodiči, účasti na sportovní soutěži)
 - b) o přerušení studia
19. Jak byste požádali v obchodě o výměnu vadného zboží? Jaké jsou zásady při reklamaci? **Reklamujte** např. nekvalitní ovoce a požádejte o výměnu.
20. Povězte stručnou ústní informaci spolužákům o zhlédnutém filmu, přečtené knížce, o své zálibě a snažte se je získat.
21. Přečtěte si pozorně ukázkou, zachycující původně mluvenou řeč, a charakterizujte ji po stránce jazykové a stylistické.
Lidé zlatí, než jsem nakopala první vozík zeminy, já myslela, že bude po mně. Pořád jsem měla strach, tím krumpáčem určitě uduším někoho přes hlavu nebo sebe do nohy. Dost jsem nedovedla odhadnout, kam padne rána. Bylo to takové: když Pánbůh dopustí, i motyka spustí. Krumpáč a jehla, to je rozdíl, marná sláva. Naše maminka měla v něčem pravdu. Naše maminka, když slyšela, že chci na Stavbu mládeže, ta dělala! Byla z toho, chudák, celá nešťastná. To víte, celý život drhla podlahu a prala prádlo a teď tomu nechtěla rozumět, že se vracím k těžké práci.

(podle M. Pujmanové)

Referát

1. Co má referát společného se zprávou? Co obsahuje navíc?
2. Čím musí referující svůj projev začít a proč?
3. Referujte stručně o ubytování, stravování a hygienických podmínkách na lyžařském výcvikovém zájezdu.
4. Zpracujte referát o knižní novince podle této osnovy:
 - I. Úvodní zmínka o díle určitého druhu (knize) a jeho potřebě
 - II. a) Celková zpráva o nově vydané knize (autor, název, nakladatelství, rok vydání, edice, rozsah, počet stran, popř. i cena knihy)
 - b) Přihrazení knihy k určitému druhu literatury (dobrodružná, naučná, pohádková, sci-fi ap.)

- c) Naznačení obsahu knihy (u odborného spisu jeho celková stavba)
- d) Společenské prostředí a společenská problematika (v případě beletrie)
- e) Hlavní postavy (v případě umělecké literatury, beletrie), jejich charakteristika
- f) Zvlášť působivé části, významné kapitoly

III. Stručné shrnutí, v čem je cena díla, čím je zajímavá, komu lze knihu doporučit

5. Podobně zpracujte referát o filmu, který se právě promítá ve vašem městě, o určitém divadelním představení. Zmiňte se o zvlášť působivých scénách, hereckých výkonech, u filmu i o hudbě.
6. Pokuste se referovat o výstavě, dokončené práci, přednášce, kterou jste vyslechli.
7. Připravte si referát o knize, kterou jste právě dočetli, o koncertě, který jste navštívili, o technických novinkách v oboru svého odborného zájmu.
8. Referujte krátce o nejoblíbenější knize ve vaší knihovničce. Zkuste referát přednést z paměti, na papír si poznamenejte jen nejdůležitější údaje. Snažte se získat zájem posluchačů o tuto knihu.

Jednání, schůze

1. Které body programu má obvykle schůze?
2. Které části musí mít zápis z jednání? Které nezbytné údaje by měl obsahovat? Čím se vyznačuje protokol?
3. Jak byste formulovali závěrečné usnesení?

Diskuse

1. Jak se chová a co uplatňuje diskutující? Které zásady musí dodržovat? Jakou úlohu má ten, kdo diskusi řídí?
2. Má při diskusi význam i společenské vystupování?
3. Diskutujte ve skupinách o oblíbených zpěvácích, o vztazích mezi učiteli a žáky, o současném prospěchu třídy, o čistotě kolem sídliště, o životním prostředí a ochraně přírody, o chování lidí v dopravních prostředcích, na sportovních akcích, o diskotéce, o škodlivosti drog, o různých způsobech dopravy (výhodách a nevýhodách), o přípravě školního výletu, školní akademie, Dne otevřených dveří
Kterým útvarům národního jazyka mluvíte? Jak byste měli mluvit?
4. Uspořádejte diskusi na některé aktuální téma týkající se třídy, školy, společnosti.
5. Diskutujte o tom, jaké vlastnosti (charakterové i psychické) by měl mít dobrý řidič. Uvažujte o srovnání přednosti a problémů staršího, zkušeného nebo mladého řidiče; o tom, zda je rozdíl mezi řidičem a řidičkou, pokud ano – jaký; proč je nutné dobře znát pravidla silničního provozu a netolerovat přestupky.
6. Sledujte televizní diskusní pořady a všimněte si moderátora, jak diskusi vede, jak oslovuje účastníky, jak uvádí nové téma, jakým způsobem pořad ukončuje. Pozorujte, zda diskutující mluví spisovně, zda se nechovají arogantně, zda si neskáčou do řeči ap.
7. Jak se nazývá vyhraněný druh diskuse, kde jde o prudkou výměnu názorů, o spor (v oblasti vědy, umění, politiky ap.)?
8. Odstraňte nesprávné nebo nesmyslné vyjádření: Má někdo dotaz na přednášejícího? Doporučíme vám přihlášku do diskuse. Naš cíl směřuje ke konečnému cíli. Základní problém je v problematice místa a prostředí. Nebudu tady jmenovat všechna literární jména Vysočiny.
9. Uvolněte stavbu věty: Náměty vyplývající z diskuse ke zlepšení podmínek práce budou po projednání na naší poradě předány vedení podniku.

Psané projevy

Osobní dopis

1. Dopis vyjadřuje náš vztah k adresátovi. Co z toho vyplývá pro úpravu, písmo, ráz sdělení, oslovování, jazykové prostředky? Pokuste se podle některého dopisu charakterizovat pisatele.
2. Uveďte co nejvíce různých oslovení vzhledem k adresátům. Uveďte různé obměny začátku dopisu (např. počátečních vět jako pozdravu nebo jako odpovědi na předcházející dopis). Napište různé obměny poděkování za dopis. Napište různé obměny závěrečného pozdravu, a to podle vztahu k adresátovi (rodičům, sourozencům, kamarádovi, starší známé osobě ap.).

3. *Napište různé obměny poděkování za půjčení knihy (kamarádce, tetě, známému pánovi, bývalému učiteli ap.).*
4. *Poděkujte dopisem za dárek k narozeninám.*
5. *Připojte vhodná oslovení a závěrečné pozdravy k dopisům, ve kterých jsou tyto věty:*
 - a) Děkuji Ti srdečně za dopis. Děkuji Vám za dopis. Přijměte mé poděkování (naše upřímné díky) za dopis.
 - b) Prosím Tě, pošli mi knížku Bylo nás pět. Buď tak hodný a pošli mi... Pošlete mi laskavě Poláčkovu knihu Bylo nás pět. Zašlete mi Bylo nás pět od K. Poláčka.
 - c) Chtěl bych od Tebe něco. Musím Tě o něco poprosit. Mám k Tobě prosbu. Mám k Vám prosbu. Obracím se na Vás s prosbou.
 - d) Přijďte k nám. Přijď se na nás podívat. Zvu Tě na návštěvu. Navštivte nás. Přijměte naše pozvání na návštěvu.
6. *Napište dopis příteli/přítelkyni se vzpomínkou na předchozí setkání, se sdělením nějaké novinky, s plánem na příští setkání.*
 - b) *Zmiňte se o zajímavém filmu, knížce, o zálibách, o svých problémech a radostech, o rodině, o škole, o třídě, o zážitcích na exkurzi, výletě, o dojmech z návštěvy cizí země, o městě, kde žijete, o přírodě v okolí, o zajímavém zážitku na lyžařském zájezdu.*
 - c) *Napište kamarádce/kamarádovi z jiného města, co je u vás nového, jak se vám líbí v nové škole.*
 - d) *Napište dopis babičce s poděkováním za pěkné prázdninové dny u ní.*
 - e) *Napište blahopřání k narozeninám nebo jmeninám tetě, sourozenci, babičce, rodičům, známým.*
 - f) *Napište s různými obměnami a různým adresátům vánoční, novoroční nebo velikonoční přání (příbuzným, přátelům, trenérovi, učiteli).*
 - g) *Napište kamarádům dopis s pozváním, aby přijeli na neděli (na sportovní utkání, na houby ap.)*
 - h) *Napište dopis rodičům svého kamaráda (kamarádky) a požádejte je, aby ho (ji) k vám na neděli pustili.*
7. *Napište **blahopřání k svatbě, promoci, narození dítěte.***
8. *Napište **smuteční oznámení a kondolenci.***
9. *Zopakujte si, jak se píše **adresy** na obálky dopisů. Co je nutné uvést navíc na obálce doporučeného dopisu? Dbejte předepsané úpravy. Vysvětlíte systém PSČ jako součásti adresy. Uveďte, jak a podle čeho jsou čísla uspořádána.*
10. *Napište redakci některých novin svůj názor na určitý článek. Uvědomte si, které jazykové prostředky jsou vhodné, dodržte vhodný rozsah a formu.*

Požádejte sponzora o příspěvek na některou školní akci.

Napište dopis některé významné osobnosti s žádostí o návštěvu školy.

Napište dopis některému nakladatelství s objednávkou některého čísla časopisu nebo některé knihy.

Napište cestovní kanceláři dopis a požádejte o bližší informaci k prázdninovým jazykovým kurzům v zahraničí.

Objednejte si předplatné časopisu.

Objednejte si týdenní pobyt s celodenním stravováním v některém rekreačním objektu.

Napište dopis do České televize nebo Českého rozhlasu s vyjádřením k pořadům a s uvedením přání, co byste chtěli vysílat.

Krátké informační útvary – oznámení, zpráva, hlášení, pozvánka, inzerát

1. *Určete, zda vyhovuje toto oznámení: Studenti 2. A Gymnázia K. V. Raise v Hlinsku pořádají dne 6. října vzpomínkové pásmo o Karlu Václavu Raisovi.*
 - a) *Čím byste oznámení doplnili, aby bylo úplné?*
 - b) *Oznámení doplňte ještě důvody, proč je akce pořádána, a výzvou k návštěvě.*
2. *Uveďte nedostatky následujícího oznámení a text opravte:*

Myslivecké sdružení Příseka pořádá a zve na tradiční Poslední leč s bohatou tombolou, která se bude konat v sále místního kulturního domu dne 29. 12. od 20 hodin.
3. *Napište na školní nástěnku oznámení o školním kole šachového turnaje, o divadelním představení ve vašem městě s výzvou k účasti studentů.*
4. *Napište oznámení ve formě výzvy o tom, že hodláte založit školní časopis a hledáte spolupracovníky nebo přispěvatele.*
5. *Připravte pro školní rozhlas oznámení o připravovaném sportovním utkání (mezitřídním, meziškolním v kopané, hokeji, volejbalu), školní akademii nebo o jiné akci. Připravte pro školní rozhlas zprávu o této akci s hodnocením.*

6. Vyhledejte v novinách zprávu o počasí a charakterizujte ji po stránce jazykové a slohové.
7. Přečtěte si následující zprávu, určete funkční styl, slohový postup, uveďte výrazné slohové vlastnosti.

Je jaro, sanitky svážejí motorkáře

Praha (man) - Jedna vlaštovka jaro nedělá, davy motorkářů však ano.

Jakmile slunce osuší silnice a kožené motorkářské soupravy přestane profukovat studený víchř, vyrazí milovníci motorek ven.

Do pražských ulic, na rychlé úseky městského a pražského okruhu i po nových silnicích v okolí metropole. „Třeba na jízdu po Praze je motorka nejlepší. Je nejrychlejší a nejsnáze na ní proklíčuju mezi auty,“ vysvětlil motorkář Igor, proč už od února pečlivě monitoruje průměrnou teplotu.

Předpověď počasí sledují také poli-

cisté, strážníci a hlavně záchranáři. Vědí, že do podzimních plískanic budou mít řádu práce.

Už dvě smrtelná zranění

„Zatím jsme vyjžděli k deseti motocyklistům. Duben neskončil, a už máme dva mrtvé,“ povzdechla si mluvčí pražské záchranky Jiřina Ernestová.

Přitom loni a předloni napočítala policie po třech smrtelných zraněních ročně. „Lidé si prostě kupují stále více silných strojů a pak na nich vy-

jíždějí ti, kteří nemají žádné zkušenosti,“ zamyslel se nad růstem tragických nehod Pavel Malkovský z dopravního inspektorátu.

Naposledy marně bojovali lékaři o život motorkáře 3. dubna v Satalicích. Bylo mu dvaatřicet let. „I když jsme byli na místě za pět minut, nemohli jsme pomoci,“ řekla Ernestová a připomněla, že žalostnému konci často nezabrání ani povinná helma a předepsané oblečení. „Nejčastěji ošetřujeme úrazy hlavy nebo končetin a další pohmožděnin,“ vypočetla mluvčí.

podle MF Dnes

8. Sestavte a předneste do školního rozhlasu zprávu o výsledcích šachového turnaje. Tutéž zprávu podejte prostřednictvím telefonu, na záznamník, telegramem, elektronickou poštou (e-mailem).
9. Sestavte stručnou zprávu o slavnostním školním shromáždění k závěru školního roku, o výletu na kolech, o návštěvě divadla.
10. Vyhledejte v novinách zprávu a oznámení a uveďte, jak je v nich vyjádřeno hodnocení, nebo jak je vyslovena výzva.
11. Vyberte si vhodné téma a zpracujte ho jako oznámení i jako zprávu.
12. Doplňte zprávu přesnými údaji: Koncem minulého týdne se srazila na nebezpečné křižovatce dvě motorová vozidla. Srážka byla zaviněna nesprávnou jízdou jednoho řidiče. Oba řidiči byli zraněni, také vozidla byla značně poškozena. Celková škoda činí asi 250 000 Kč.
Uveďte datum, některou nebezpečnou křižovatku, druh a značky motorových vozidel, příčinu srážky apod.
13. Vyhledejte hodnotící přívlastky: Zveme vás na zajímavou odbornou přednášku. Nesvědomitého šoféra, který nehodu zavinil, čeká zasloužený trest. Můj bratr chodí do střední odborné školy. Za záslužnou vědeckou práci byla udělena vysoká ocenění.
14. Které údaje musí obsahovat **pozdávánka**? Uveďte typické obraty úvodu. Napište pozvánku, kterou zvete veřejnost:
 - a) na zahájení výstavy výtvarných prací žáků vaší školy
 - b) na shromáždění žáků školy
 - c) na tělovýchovné vystoupení žáků
 - d) na maturitní ples, školní akademii, muzikál
15. Vytvořte pozvánku k oslavám výročí založení školy. Sestavte text a navrhnete i grafickou úpravu pozvánky (rozložení údajů, typy písma ap.)
16. Sestavte návrh **vstupenky** na maturitní ples, na níž budou uvedeny i hlavní údaje o plesu.
17. Zpracujte informaci jako **propagační materiál** pro cestovní kancelář
 - a) o vašem městě (obci)
 - b) o kraji, v němž žijete
18. Vytvořte **prospekt** s pozvánkou k návštěvě regionálního muzea, výstav ap.
19. Navrhnete text **plakátu** zvoucího na diskotéku, na vystoupení hudební skupiny, na školní maturitní ples. Navrhnete i grafickou úpravu plakátu.
20. Posuďte **inzeráty** z novin – jejich úpravu a srozumitelnost, způsob vyjádření, jazykové prostředky. Vyhledejte inzeráty stylově či obsahově zajímavé nebo formulované naopak chybně. Znáte některé inzertní noviny?
21. a) Sestavte sami inzerát do novin nebo časopisu: na prodej lyží, horského kola, kytary; na výměnu bytu; na seznámení s chlapcem, dívkou podobných zájmů
b) Pomocí časopisu se pokuste najít sběratele známek, starožitností, pohlednic ap.
c) Nabídněte něco do prodeje.
d) Napište odpověď na některý z inzerátů.

22. a) Připravte reklamu do místních novin s nabídkou ubytování.
b) Sestavte **reklamní text** do školního časopisu, např. na potisk triček, na prodej sportovních potřeb.
c) Sestavte reklamu na čisticí prostředky, nový druh čokolády ap.
23. Sestavte si vlastní **vizitku**. Co musí obsahovat? Navrhněte vhodné rozmístění údajů.
24. Vytvořte si **evidenční kartičky** knih ve vaší příruční knihovničce. Které údaje musí obsahovat?

Jízdní řády

1. Uveďte základní značky v jízdních rádech a vysvětlete je.
2. Vyhledejte libovolné spojení v jízdním řádu autobusovém nebo vlakovém ve vašem regionu.
3. Vyhledejte vlakové spojení do cílového místa vašeho školního výletu. Hledejte nejdřív na mapce železniční sítě nejkratší spojení, zjistěte čísla trati (trati), nalistujte vlakové spojení, kde zjistíte čas odjezdu a příjezdu. Uveďte číslo vlaku, druh vlaku a kolik času bude na přestup. Totéž hledejte v autobusovém řádu. Užijte případně kombinace obou možností dopravy. Hledejte možnosti návratu domů, a to buď ve všední den, nebo v den pracovního volna, v neděli.
4. Sestavte podle turistického průvodce program výletu.

Tiskopisy

1. Opatřete si běžné tiskopisy – poštovní poukázku, podací lístek, žádanku v knihovně, objednávací lístek.
2. Vyplňte pečlivě a čitelně **poštovní poukázku** a uveďte, jak se píše číslíkový záznam příslušné částky peněz.
3. Proč je nutné si uschovat vyplněný **podací lístek**? Ke kterým zásilkám se přikládá?
4. Opatřete si **formulář** k vydání občanského průkazu nebo cestovního pasu a vyplňte jej.
5. Vyplňte **přihlášku** k zařazení do kurzů společenských tanců, výpočetní techniky, specializovaných prázdninových pobytů s výukou jazyků.
6. Sestavte dotazník na libovolné zajímavé téma, např. Co dělám mimo školu. Vypište seznam činností ve formě tabulky. Uveďte, čemu se mládež může věnovat v době, kdy má volno. Vytvořte také rubriky, kde bude uvedeno, kterým činností se věnuje nejvíce, částečně, méně, vůbec. Odpovědi vyhodnoťte.
7. Uspořádejte **anketu** na téma individuální četby, oblíbeného spisovatele, zájmů a zálib ap. Předem si promyslete a formulujte dílčí otázky.
8. Pokuste se o sestavení **testových otázek** založených na výběru jedné i více odpovědí z několika uvedených k ověření vědomostí určitého celku v předmětu dějepis, zeměpis, biologie, chemie, fyzika, literatura ap.

STYL ADMINISTRATIVNÍ

1. Charakterizujte na základě ukázek (viz Český jazyk v kostce pro SŠ, str. 174–175) administrativní projevy. Které základní vlastnosti mají útvary administrativního stylu, zejm. úřední spisy? Posuďte zvl. nutnost stručného a jednoznačného vyjádření.
2. Které slohové postupy v útvarech administrativního stylu převládají?
3. Jak lze dosáhnout stručnosti sdělení? Zdůvodněte úspornost vyjádření. Uveďte příklad zdvořilostních obrátů.
4. Uveďte nejčastější administrativní zkratky.

Úřední a obchodní dopis, žádost, objednávka, reklamace

1. Které části obsahuje **úřední dopis**, jaké formální znaky musí mít? Co bývá nejčastěji obsahem úředního dopisu?
2. Posuďte zvláště z hlediska přesnosti sdělení **obchodní dopis**. Zdůvodněte potřebnost údajů, přehlednost, stylizační obratnost.
3. Porovnejte osobní dopis s dopisem úředním, uveďte odlišnosti.
4. Napište úřední dopis se sdělením, že se nebude konat odborný seminář, protože se nedostaví přednášející.
5. **Omluvte** písemně svou nepřítomnost na odborném semináři, na který jste se přihlásili. Uveďte důvod.
6. Napište úřední dopis, v němž pozvete starostu města na školní akademii. Uvažte vhodné oslovení, uveďte všechny údaje, vhodně formulujte závěrečný pozdrav a vlastnoručně se podepište.

7. **Žádost** má ustálenou formu. Uveďte, které části musí mít, co musí obsahovat a proč je nutná ustálená forma. Proč se žádost píše dvojmo?
8. Z následujících údajů podtrhněte ty, které v žádosti o místo nebo o přijetí ke studiu nesmějí chybět. Zároveň si uvědomte, které údaje by byly nadbytečné: jméno a příjmení, datum narození, stav, bydliště, vzdělání, charakterové vlastnosti, oblíbená jídla, adresát, poděkování, zdůvodnění žádosti, pozdrav (zdvořilostní formule), záliby, oblíbený sportovec, praxe v oboru, výška postavy, barva očí, podpis, noviny a časopisy, které čtu, oblíbení spisovatelé, které pořady sleduji v televizi, znalost jazyků, práce s počítačem, sportovní předpoklady, hudební zájmy, dosavadní úspěchy v oboru
Pokuste se sestavit žádost o místo nebo o přijetí ke studiu na určitý typ školy (střední, vysoké ap.).
9. Uveďte několik obměn závěrečné děkovné formulace úředního dopisu.
10. Obměňujte různým způsobem formulaci, v níž potvrzujete příjem dopisu.
11. Sestavte žádost adresovanou ředitelství školy o uvolnění z vyučování kvůli sportovní soutěži, z důvodu společné rekreace s rodiči; o vystavení duplikátu maturitního vysvědčení (zdůvodněte).
12. Napište žádost vedení kulturního domu o zapůjčení sálu pro uspořádání školního koncertu nebo k maturitnímu plesu.
13. Sestavte jménem třídy dopis s žádostí o povolení exkurze do skláren Bohemia ve Světlé n. Sázavou.
14. Napište redakci některých místních novin a pozvěte je na slavnostní akci školy.
15. Zformulujte žádost o místo brigádníka v období prázdnin.
16. Napište žádost o přijetí do některého zájmového oddílu, o přijetí do kurzu společenského tance, o přidělení prostor pro klubovou činnost skautského oddílu.
17. Požádejte cestovní kancelář o stornování objednaného zájezdu. Zdůvodněte.
18. Napište žádost o úpravu jízdního řádu městské hromadné dopravy, o zavedení soukromé telefonní linky. Zjistěte, komu se má žádost adresovat.
19. Sestavte žádost Odboru pro výstavbu MěÚ o zřízení sportovního hřiště. Pečlivě stylizujte důvody žádosti.
20. Podejte Odboru místního hospodářství MěÚ žádost, aby se zlepšilo osvětlení ve vaší čtvrti, aby byla upravena komunikace ap. Předpokládejte, že žádost byla odmítnuta, a znovu ji opakujte.
21. Napište žádost o zařazení do konkurzu na místo, o němž jste se dozvěděli v inzerátu.
22. Jaký je rozdíl mezi žádostí a stížností?
23. Jak byste formulovali úvod **stížnosti**?
24. Podejte stížnost na nevhodné chování souseda v panelovém domě.
25. Upozorněte na chybný účet za telefonní hovory.
26. **Objednejte** si nějaké zboží podle některého nabídkového katalogu zásilkové firmy. Jak budete formulovat začátek písemné objednávky? Objednávat můžete i faxem, e-mailem, nebo na internetu.
27. Objednejte písemně prohlídku některé pamětihodnosti, historického objektu, muzea ap.
28. Napište **reklamaci** textilního výrobku, vadné obuvi ap.
29. *Upravte logicky:* Potvrzujeme příjem Vašeho dopisu z 20. t. m. a prosíme za prominutí, že se expedice Vaší objednávky z 15. m. m. poněkud zdržela. K Vaší objednávce z 5. t. m. ještě uvádíme, že bychom objednané součástky mohli nyní zhotovit z lepšího materiálu, který jsme právě dostali, a současně přikládáme seznam strojních součástek, které máme nyní na skladě. Vyřízení Vaší objednávky se zdrželo pro nutné termínované práce, a proto Vás znovu žádáme o prominutí. Kdybyste souhlasili s provedením objednaných součástek v lepšího materiálu, zvýšila by se cena asi o 20 %. Máte-li rovněž zájem o nové součástky, sdělte nám to obratem. Podobně žádáme o zprávu, souhlasíte-li s provedením v lepšího materiálu.
30. Označte nevhodná vyjádření a opravte: Protože jste, milí odběratelé, nesplnili do stanovené doby smluvní závazek vůči našemu podniku, zaplatíte penále. Dovolujeme si Vás upozornit, že lhůta skončí koncem tohoto měsíce.
31. **Odestraňte nedostatky administrativního vyjadřování (mnohomluvnost, pseudoodbornost, nedbání všeobecné srozumitelnosti):** Předkládání dalších přehledů o množství uskladněného materiálu koncem každého měsíce ve smyslu výnosu ministerstva může v nastávajícím výrobním období odpadnout. – Po seznámení se s podkladovostí k rozhodnutí o trvalém zavedení poplatků nevyplyvají z posudkové činnosti ani z hodnocení výsledku stávajících zkoušek takový stav znalosti problematiky, který by nám dával možnost definitivně rozhodnout o zavedení dalších opatření.

Životopis

1. K čemu slouží životopis? Jakou ustálenou formu musí mít? Které základní údaje musíme uvést, jak musí být podány a jak jsou věcně důležitá životní fakta uspořádána? Co je nevhodné a nadbytečné? Jak musí vypadat životopis po stránce formální (rozsah, papír, způsob psaní, přílohy)? Proč životopis podpisujeme a uvádíme datum?
2. Co je příznačné pro jazyk životopisu?
3. Jak vypadá **strukturovaný životopis**, jak podává informace?
4. Napište svůj vlastní životopis, nejprve v klasické (stylizované) podobě, pak strukturovaný životopis (heslovitě).
a) jako doklad k žádosti o studium na vysoké škole c) v humorné podobě k pobavení spolužáků
b) jako doklad k přihlášce do zahraničního jazykového kurzu
Uřčete správné pořadí údajů.
5. Napište životopis svých rodičů, sourozenců.
6. Ve kterých jiných funkčních stylech se může vyskytovat životopis (viz vzpomínky, deníky, paměti, biografie)?
7. Který umělecky zpracovaný životopis významného vědce, technika, sportovce, herce, výtvarného umělce, spisovatele aj. znáte? Uveďte příklady uměleckých děl s autobiografickými prvky.

STYL ODBORNÝ

1. Které požadavky klademe na útvary odborného stylu? Jak dosáhneme splnění těchto požadavků? Kterými prostředky dosáhneme přehlednosti a jednoznačnosti?
2. Jak dělíme odborné útvary podle stupně odbornosti?
3. Vyhledejte příklady vědeckého, prakticky odborného a populárně naučného textu, nejlépe z odborné literatury podle vašich zájmů. Uveďte příklady odborného vyjadřování.
4. Charakterizujte kompozici odborných textů. Které tři základní části má odborný text mít? K čemu slouží grafy, obrázky, přílohy, poznámkový aparát, rejstřík, resumé, obsah, citace z jiné odborné literatury?
5. Čím se vyznačuje odborný styl po stránce jazykové?
6. Uveďte druhy **termínů a terminologických sousloví**. Doložte příklady. Jaké vlastnosti mají termíny?
7. Uveďte příklady termínů domácího a cizího původu. Vyhledejte v textech odborného stylu termíny speciální a termíny v ustáleném významu, terminologická sousloví a zpřesňující přívlasky.
8. Označte následující výrazy **shrnujícím substantivem**: olovo, železo, zlato, měď, bronz; kočka, tygr, lev, jaguár; pšenice, ječmen, žito, oves, řepka, kukuřice, brambory; mrkev, celer, petržel
9. Vysvětlete rozdíl mezi **diferencujícími výrazy**: krádež – zpronevěra – loupež; zvýšená teplota – horečka; přestupek – přečin – zločin; číslo – číslice – číslovka; kolej – kolejnice; hlína – prst – půda – zem; kámen – nerost – minerál
10. Uveďte příklady termínů z oblasti počítačové techniky a výrazy rozlište na ty, které byly:
a) přeloženy do češtiny (např. počítač, myš) c) přechestěny příponou a koncovkou (např. kliknout)
b) ponechány v originále, v angličtině (např. notebook)
11. Používejte jen takových přejatých slov, jejichž významu rozumíte. Rozlišujte: hospitace – hospitalizace, generace – generalizace, galantní – galanterní
12. Pozor na správné použití termínů! Slova, kterým nerozumíte, vyhledejte ve výkladovém slovníku a seznamte se s jejich významem. Vysvětlete věcný význam slov: zásuvka – zástrčka, šrouby – vruty, povolání – zaměstnání, najmout – pronajmout, stoletý – staletý, poschodí – podlaží, povědomí – podvědomí, důvod – příčina, balkon – lodžie, ustavit – ustanovit
13. Odstraňte nežádoucí tautologii (pojmenování téže věci několikrát). Která slova jsou v následujících spojeních nadbytečná? Zdůvodněte: dopolední matiné, nejhlavnější priorita, hlavní protagonista, horní strop platu, hospitalizace v nemocnici, lidová demokracie, skleněná vitrína, vystavený exponát, osobní návštěva, experimentální výzkumná činnost; maximální výkon nejvyšš 60 km v hodině; maximálně nejkvalitnější práce, malý moment
14. Odstraňte nesmyslné spojení slov: větší polovina, pozor na úrazovost
15. Který obor vás zajímá? Připravte si seznam termínů z tohoto oboru.

16. Charakterizujte syntaktické prostředky odborného stylu. Jak lze dosáhnout zhuštění (kondenzace) a sevřenosti vyjádření?
17. Nahraďte vazby jmenné vazbami slovesnými. Které jsou pro odborný styl typické?
rozvážka zboží se provádí auty, zrušení objednávky se provádí různými způsoby, výrobek je prakticky neupotřebitelný, píst je vysunovatelný, provádíme vyúčtování provedených prací, vykonali jsme návštěvu v podniku, vypouštění surového železa z pece se provádí po šesti hodinách, úpravu uvolněného šroubu na kole provedeme utažením v hlavici. Nejprve se provede zopakování probíraného učiva. V létě bývá mnoho požárů vzniklých z nedbalosti. Poruchy zdraví způsobené podvýživou jsou těžko napravitelné.
18. V odborném stylu převládá vyjadřování jmenné nebo slovesné (vazby těsnější, nebo volnější)? Převažují věty jednoduché nebo souvětí?
19. Posuďte přednosti a nevýhody vazeb volnějších a přednosti a nevýhody vazeb těsnějších. Které jsou živější a názornější, dějovější? Kde je nebezpečí ztíženého porozumění textu? Které vazby se vyskytují v řeči mluvené, které v odborných projevech nebo v uměleckých textech?
20. Pozorujte typy vazeb vyjadřujících stejnou představu. Přesto je zřetelný rozdíl mezi spojením s přívlastkem shodným nebo s přívlastkem neshodným – v čem?
brankový rozdíl – rozdíl branek, bodová ztráta – ztráta bodů, vyjadřovací schopnost – schopnost vyjadřovat se, věkový rozdíl – rozdíl ve věku, železniční a vodní doprava – doprava po železnici a po vodě, cenový pokles – pokles cen
21. Pozorujte následující vyjádření a posuďte sevřenost vyplývající z odlišného postavení přívlastku. Které vyjádření je nejvolnější, které nejtěsnější? Zdůvodněte:
Sbíral kamínky, vodou pěkně ohlazené. Přes cestu ležel mohutný strom, vyvrácený vichřicí.
Sbíral kamínky vodou pěkně ohlazené. Přes cestu ležel mohutný strom vyvrácený vichřicí.
Sbíral malé, vodou pěkně ohlazené kamínky. Přes cestu ležel mohutný, vichřicí vyvrácený strom.
Všimněte si, že rozdíl mezi různým postavením přívlastku není jen mluvnický, ale i významový a stylistický.
22. Pozorujte sevřenost spojení příslovečného: nehodí se k sobě povahově – nehodí se k sobě povahou; liší se od sebe věkově – liší se od sebe věkem; článek nevyhovující obsahově – článek nevyhovující obsahem; projev citově bohatý – projev bohatý na city; krytiny materiálově rozdílné – krytiny rozdílné materiálem
Proč je syntakticky bohatší příslovečný instrumentál?
23. Využijte všech syntaktických prostředků, abyste vyjádření podali od nejvolnějšího k nejtěsnějšímu: Usilovali o nejlepší výkon a pracovali velmi zodpovědně. Nadšeně diskutují a to je pro vytříbení názorů užitečné.
Využijte vět vedlejších, přechodníkových nebo infinitivních konstrukcí nebo větných členů věty jednoduché.
24. V čem spočívá rozdílnost vyjadřování v následujících dvojicích vět?
Zbývá nám ještě dokončení vnitřní úpravy místnosti. Zbývá nám ještě, abychom dokončili vnitřní úpravy místnosti. –
Ihned po uzdravení nastoupil do práce. Jakmile se uzdravil, nastoupil do práce. – Přes mnohá projednávání tohoto případu nedošlo k velkým změnám. Přestože jsme mnohokrát tento případ projednávali, nedošlo k velkým změnám.
25. Vyjádření těsná nahraďte volnějšími a naopak: Počkám na jeho rady. Každý, kdo výstavu navštívil, obdivoval všechny exponáty. Zpíval až do ochraptění. V případě splnění smlouvy jsem ochoten spolupracovat. Ze všech sil se snažili, aby našli správné řešení. Půjdu k lékaři, protože mám chřipku.
26. Odstraňte nesprávné opakování slov se stejným kořenem: Seznámím vás se seznamem mimoškolní četby. Boj mezi kmeny byl znovu obnoven. Zpracujte včas zprávu o správě školní knihovny. K plnění svých cílů by měli studenti plnit svá předsevzetí. Každý slohový útvar musí tvořit ucelený celek. Alespoň drobnou zmínkou se o vás zmíníme. Hodně chyb se vyskytlo v chybách pravopisných. Hojnost vláhy se projevuje hojným rostlinstvím. Četná svědectví svědčí o tom, jaký význam mělo zavedení knihtisku. Některé údaje jsou udány špatně. Ve svém výkladu vyložil zásady společenského chování. Je nutno pozorně pozorovat průběh pokusu. K tomuto bodu poznamenám několik poznámek. Tato nepříjemná záležitost je záležitostí ne jednotlivců, ale celé třídy. To byl neskonale dokonalý projev.
27. Nahraďte opakované sloveso být dějově bohatším a plnovýznamovým slovesem: Naše město je na Českomoravské vrchovině. Mou největší zálibou je hra na klavír. Byl to hustý a mokřý sníh. V cigaretách jsou látky pro člověka nebezpečné. Na počátku národního obrození nebyla žádná odborná literatura v češtině. Letos je mnoho významných výročí.

28. *Odstraňte nevhodné opakování vztažných vět (většinou nepravých):* Znáám mnoho čtenářů, kteří odloží rozečtenou knihu, která je hned nezaujme. Je málo případů, kdy obyvatelé odejdou ze svého stálého bydliště, které i zničí, a přejdou na jiné místo, které se jim více líbí. Brzy po tom novém sousedovi, který pochází z Ostravy a který si hned našel práci, která mu vyhovovala, se přistěhoval druhý, který pracovat vůbec nechtěl.
29. *Odstraňte dvojsmyslnost vyjádření. Co vše mohou vyjadřovat následující formulace?*
Zhlédli jsme výstavu kreseb alžírských dětí a lidových uměleckých předmětů. Oděvy zhotovujeme pouze z vlastních kůží. Vánoční akce zahajují obchodníci každý rok dříve. Rozlité víno neopatrností hosta na koberci zanechalo skvrny. Někdy se vyskytne i navádění dětí k trestné činnosti lhotejných rodičů.
30. *Odstraňte nepřesné, chybné nebo směšné formulace:* Přijmeme pomocníky na mytí oken a vrátného. Nebudeme čekat, až se něco uděje. Mezi námi vybuchlo všeobecné nadšení. Nevím, z jakého jiného účelu by s sebou nosil tolik léků. Dosáhli jsme konečně vyměřeného cíle. Vzpomněli jsme stoletého výročí narození našeho významného rodáka.
31. *Odstraňte nejednoznačné formulace, např. použitím pasíva, umístěním původce činnosti do funkce podmětu nebo vysvětlujícími slovy:* Polsko napadlo fašistické Německo. Číslo 214 nahrazuje 596. Insulin rozpouští cukr. Rusko porazilo Švédsko. Kosy vystrídaly sekačky. Ženy obtěžovaly mouchy.
32. *Odstraňte nepravé vztažné věty a zdůvodněte:* V zemi došlo k nepokojům, které přerostly v ozbrojené hnutí. Zaútočili na hlavní město, které bylo dobyto. Je třeba zlepšit přípravu studentů na vysoké školy, která je stále nekvalitní.
33. *Nahradte nevhodné výrazy přesnějšími a vhodnými:* Když začala válka, objevily se zmatky. Po únoru 1917 nastaly v Rusku dvě vlády. Nepokoje byly zlikvidovány ještě ten stejný den, co začaly. Vítězné státy chtěly, aby jim připadlo dobyté území.
34. *Odstraňte nepravdivosti a chyby ve větné stavbě. Pojmenujte druh chyby.*
Stále poukazujeme nebo požadujeme odstranění závad. Ukončete nástup a výstup ze soupravy. Navštěvuje nebo se stýká s nedůvěryhodnými lidmi. Neopomněl doma nic důležitého. Nechtěli se o tom dále rozvádět. Řešení skončilo v půli cestě. Je třeba sledovat a zabývat se všemi problémy. Dlouho kritizovali a byli nespokojeni s jeho prací. Kdo měl něco v lednici, je na druhé straně chodby. Stalo se to už řadě lidem. Ve většině případech si to zavinili sami. Máme přece právo na to, abychom, když odejdeme do důchodu, nám bylo zajištěno důstojné stáří. Po zdražení cen energie si musíme odříci jiné výdaje. Ti, co se přihlásili na výlet, se sejdeme ve čtvrtek odpoledne. Sál, kde se konala přednáška před týdnem, není volno. Maturitu, kterou studenti úspěšně složili, prokázala jejich připravenost a dobrý rozhled. Žáci, když se dostanou do cizího prostředí, chybí jim jazykové dovednosti a praxe. Musíme sledovat a věnovat se tomu, co zajímá studenty. Je zakázáno tělesně trestat a ubližovat dětem.
35. *Odstraňte slohové nedostatky:* Nevstupujte do prodejny se zmrzlinou. Navštívili jsme výzkumný ústav, kde se s touto látkou zabývají desítky odborníků. Musíme co nejdříve nepříznivou situaci zachránit. Díky jeho neukázněnosti došlo k dopravní nehodě. Zmíníme se krátce o životopisu Mikuláše Koperníka. Zeptám se s dovolením na jednu otázku. Je třeba čelit hospodářským problémům. Tímto roztokem namočeným hadříkem desku vyčistíme. Hned poté byl zahájen urputný teror proti odpůrcům režimu. Vzdálenosti snadno překonáte pěší chůzí. Povstalci vedli úspěšný odpor. Vlna protestů neupadá.
36. *Odstraňte řetězce genitivů:* Musíte zabezpečit zajištění odvozu odpadových surovin. Je nutno dotáhnout dokončení příprav expedice. Donutili nás k předložení žádosti o povolení přestěhování vedení podniku do jiných prostor. Byli ochotni k odvolání dřívějšího prohlášení. Široká diskuse splnila svůj cíl z hlediska objasnění a vyřešení zásadního společného problému.
37. *Odstraňte stylistické závady a odůvodněte:* Pláštve v úlu byly položeny svisle. Lidé se snaží stále zlepšit životní prostředí. Vzniklé obtíže volají po nutnosti, aby se problémy začaly řešit. Hlavní druhy zemědělské produkce ve Francii jsou obilí, cukrovka, vinohrady, maso a mléčné výroby, zelinářství a ovocnářství. Dílo Hádkovo nelze srovnávat s Nerudou. Tak se po Bílé hoře stali Čechové ve své vlasti národem druhého řádu a vlády se zmocnili cizinci.
38. *Nahradte nespisovné, dobově módní, neorganicky tvořené neologismy (předstírají jakousi odbornost!):* sáčekovat, připomínkovat, rozkomentovat myšlenku, nahlásit, odsouhlasit návrh, odvyprávět událost, ozemnit výkopy

Odborný popis

1. *Znaky odborného popisu doložte rozbořem textu Rovnoramenné váhy (z učebnice fyziky) – viz Český jazyk v kostce pro SŠ, str. 180. Charakterizujte jazyk i syntax odborného popisu.*

2. Přečtěte si text a řešte připojené úkoly.

Hlíva ústříčná (*Pleurotus ostreatus*)

Tato houba je rozšířena v mírném klimatickém pásmu. Plodnice vytváří většinou na podzim a v zimě, někdy na jaře. Vyrůstají střechovitě nad sebou. Klobouk v průměru 50–150 mm, někdy 350 mm je masitý, v mládí na kraji úzce podvinutý, později rozložený, šedé až hnědé barvy, někdy modročerné, na povrchu je hladký a suchý. Dužina je poměrně tlustá, bělavá, příjemné vůně a chuti. Lupeny jsou bělavé, dosti řídké, celokrajné, sbíhající se na třeň. Třeň je dlouhý 15 až 50 mm, silný 18 až 20 mm, obvykle silně excentrický až postranní, hladký nebo podélně rýhovaný. Výtrusy jsou válcovité, hladké, bezbarvé.

(podle knihy *Pěstování jedlých hub*)

Dokladem kterého funkčního stylu je text? Charakterizujte slovník tohoto popisu. Vyhledejte termíny, řetězce přívlastků a přísudkových jmen, doložte převahu jmenného vyjadřování nad slovesným. Charakterizujte větnou stavbu tohoto popisu.

3. Popište nástroj, přístroj, s kterým pracujete ve škole, v domácnosti, dílně, garáži. Uspořádejte popis logicky a přehledně.

Postupujte od vzhledu, vnějších znaků k funkci, vnitřní stavbě a účelnosti.

4. Popište typ vašeho auta:

- a) ve formě propagačního letáku, vydaného prodejnou automobilů v době, kdy byl vůz dán do prodeje (s cílem zdůraznit přednosti, účelnost vozu, podat informace pro spotřebitele o vzhledu, tvaru vozu, o vnitřním vybavení ap.) → úsilí o názornost
- b) ve formě odborného popisu (s cílem postihnout podstatu popisovaného vozu, podstatných vlastností, pro daný vůz specifických) → úsilí o přesnost, detailní výčet součástí a přesné údaje
- c) ve formě výčtu, v tabulkové úpravě (každý údaj je na zvláštním řádku)

Popis pracovního postupu

1. Jak se v zásadě liší popis pracovního postupu od předcházejícího odborného popisu?
2. Které druhy návodu znáte? Jak musí být informace podány?
3. Jak dosáhneme maximální přehlednosti? Jak je to s pořadím jednotlivých dílčích úkonů?
4. Čím se vyznačuje návod po stránce jazykové a syntaktické?
5. Znaky tohoto druhu popisu doložte rozбором vzorového textu Příprava 20% roztoku kyseliny sírové (viz Český jazyk v kostce pro SŠ, str. 180). Uveďte charakteristické znaky jazyka a syntaxe popisu pracovního postupu. Která osoba a číslo slovesných tvarů jsou charakteristické pro tento popis?
6. Použijte návod k některému výrobku a zhodnoťte jeho srozumitelnost, názornost, úplnost, jazyk.
7. Ve formě návodu uveďte postup při telefonování; při opravě nebo údržbě jízdního kola, lyží, hudebního nástroje, počítače ap.; při stavbě stanu na táboře; při opravě vodovodního kohoutku; při zhotovování herbáře, fotoalba, alba poštovních známek; při třídění sbírky modelů, známek, pohlednic ap.
8. Poradte čtenářům časopisu, jak vypěstovat bonsaj; jak pověsit obrázek na zeď, jak ozdobit vánoční stromek; jak si počínat při ušknutí hadem, při začínající chřipce, při bolestech v krku; jak vyrobit drobný módní doplněk, dárek, vánoční ozdobu; jak se hraje Člověče, nezlob se nebo některá karetní hra.
9. Poznáte, které jídlo připravujeme? (popis bez názvu pokrmu)
10. Napište návod, jak připravit vaše nejoblíbenější jídlo, zajímavé jídlo, jak upéci vánoční cukroví.
11. Popište přípravu nedělního oběda. Uveďte činnosti v pořadí, jak za sebou následují, podle časového harmonogramu tak, aby všechny pokrmy byly hotovy najednou.
12. Popište, jak pomáháte v domácnosti, na zahradě, v dílně.
13. Popište, jak si uklízíte svůj pokoj. Jednotlivé úkony uveďte do správného pořadí: utírání prachu, setření psacího stolu, vyluxování koberce, vyčištění televizní obrazovky, vyvětrání, zalití květin, setření okenních parapetů, vytřepání polštářů, výměna vody ve váze, vyčištění kanárčí klece, vyluxování sedací soupravy. Vyhňte se nadměrnému užívání sloves dělat, udělat, přidělat, dát – užívejte výstižnější slovesa.
14. Zpracujte odborný popis pracovního postupu některé své oblíbené pracovní činnosti. Vyjadřujte co nejpřesněji a pečlivě časově

vztahy, tj. využijte výstižných časových příslovčí, předložkových spojení a časových spojek a výrazů (jakmile, dříve než, zatímco, nejprve, nato, po chvíli, nakonec). Neopakujte stejná příslovce (pak, potom) a spojovací výrazy (když – tak).

15. Popište: Než zasedneme k svátečnímu stolu (přípravy na Vánoce).; Co obvykle dělám v sobotu a v neděli, abych se nenudil/a.; Chystáme rodinnou oslavu.
16. Popište svůj režim dne. Vyvarujte se opakování příslovčí a spojek.
Opravte jednotvárný text: Jak vstanu, otevřu okno. Pak si zacvičím, pak jdu do koupelny. Tam se umyji a vyčistím si zuby. Když si vyčistím zuby, tak se učešu. Potom se nasnídám. Když jsem hotov, připravím si svačinu a potom odcházím do školy.

Výklad

1. Co je základní podmínkou kvalitního výkladu? Co postihuje? Co je jeho cílem? Které slohové postupy kromě výkladového se v něm mohou objevit?
2. Které jazykové požadavky klademe na výklad?
3. Vyhledejte ve svých učebnicích příklad výkladu induktivního a deduktivního. Čím se liší?
4. Vyhledejte výklad některého vám neznámého termínu v různých typech výkladových slovníků. Srovnávejte způsob vyjádření. Uvědomte si, kde jsou informace nejurčitější, nejúplnější a nejlépe stylizované.
5. Usiluje výklad také o pestrost výrazovou jako např. vypravování? Používají se synonymní nebo citově zabarvená slova?
6. Které věty z hlediska postoje mluvčího ke skutečnosti ve výkladu převažují a proč?
7. Uveďte různé typy výkladu z hlediska kompozice.
8. Vyhledejte v učebnicích výklad s definicí na začátku, výklad o vzniku a vývoji jevu (dynamický výklad) a výklad o poznávání jevu (roste míra poznání). Co má společného výklad s popisem, co má společného s úvahou, čím se od ní liší?
9. Přečtěte si výkladový text v učebnici Český jazyk v kostce pro SŠ, str. 182: Druhy chemického skla. Které oblasti lidské činnosti se text týká? Podle čeho jste to poznali? Kterými jazykovými prostředky se vyznačuje? Vyhledejte různé typy termínů. Sledujte větnou stavbu. Která souvětí převažují a proč? Kterého druhu vět z hlediska modality je výhradně použito a proč? Kterého druhu vět podle členitosti je použito nejvíce?
10. Přečtěte pozorně text: Objeviv vir AIDS, dokázal tým lékařů Pasteurova ústavu, vedený dr. Lukem Montagnierem, proč je virus pro imunitní systém tak zhoubný. Napadaje T lymfocyty, znemožňuje jejich funkci a množí se v nich. Má jedinečný genetický komponent, který umožňuje množit se až tisíckrát rychleji než jiné viry. To vysvětluje, proč se AIDS tak rychle šíří prostřednictvím infikované krve. Avšak ne každý, kdo je zasažen virem označovaným HTLV III, se stává obětí AIDS. U některých osob se vyvine něco jako soužití s tímto virem. Symptomy postižených jsou únava, průjem, ztráta hmotnosti, horečky a zvětšené mízní uzliny. V poslední době se ukazuje, že počet případů AIDS v USA, ale i jinde, narůstá geometrickou řadou. AIDS je jednou z nejnovějších záhad lékařské mikrobiologie.

(podle M. Baumanna)

- a) Doložte v textu znaky odborného stylu.
 - b) Vypište různé typy termínů, některé nahraďte českými výrazy. Charakterizujte ostatní slovní zásobu. Které druhy slov v textu převažují a proč?
 - c) Vyhledejte přechodníky a určete jejich funkci v odborném textu.
 - d) Analyzujte text po stránce syntaktické. Který druh souvětí převládá? Vyhledejte výčet, přídavná jména slovesná, těsná spojení.
 - e) Rozdělte text do odstavců. Zdůvodněte.
 - f) Jaký typ výkladu je tento odborný text?
11. Vytvořte výklad na téma některého ze svých zájmů. Využijte svých vědomostí i odborné literatury. Zpracujte téma pro mladšího sourozence, pro kamaráda, spolužáka, pro dospělé, pro veřejnost jako přednášku. V čem se bude zpracování lišit, v čem ne?
12. Připravte si přednášku (ústní projev) na téma Zdravý životní styl.
13. Náměty pro zpracování:

Sport, kterému se věnuji
Naše životní prostředí (stav v našem městě)
Kulturní památky našeho regionu

V čem spočívá kultura mluveného projevu?
Základní znaky odborného stylu
Co vím o jménu našeho města

Oheň člověku prospívá i škodí (lze zpracovat i jako úvahu)

Významné osobnosti regionu, města, okolí

Módní trendy letošního roku

Z historie literatury

Sedm divů světa

Moje koníčky

Autor a jeho dílo

Odraz války v české poezii

Co mě zaujalo v časopise

Obraz naší současnosti v české próze

Věnujte pozornost kompozici výkladu, promyslete a předem formulujte osnovu, dbejte na vzájemnou návaznost odstavců, přesné užívání termínů. Vedlejší údaje a okolnosti vyjádřete vsuvkou, přístavkem.

14. Napište výklad z oboru, kterému se věnujete se zájmem nebo ve volném čase (např. filatelie, cyklistika, hokej, fotbal, přírodopis, práce na zahradě, hudba, historie, literatura, výtvarné umění). Využijte výpisky z odborné literatury. Uveďte bibliografické údaje.

Úvaha

1. Co je podstatou úvahy? Naznačte obecně postup přemýšlení, uvažování.
2. V kterých funkčních stylech se vyskytuje úvaha? Kde se vyskytuje úvaha a v jaké podobě v literatuře (poezii, próze)? Které společné rysy má úvaha s výkladem, v čem se liší?
3. Které jazykové prostředky (slovní zásoba, větná stavba) mají úvahový charakter? Které druhy vět podle modality se mohou v úvaze vyskytnout? Které vztahy v souvětí souřadném a které vedlejší věty jsou pro úvahu nejvhodnější? Které obraty podněcují úvahu?
4. Zopakujte si prostředky k vyjádření **rozporu, příčinných, účelových** aj. vztahů.
5. Přečtěte si pozorně ukázkou Předpoklady šťastného života (Český jazyk v kostce pro SŠ, str. 183) a odpovězte na otázky:
 - a) Jak úvaha začíná? Jsou v úvodu úvahové prvky?
 - b) Kterou větou začíná vlastní úvaha? Jak se vyjadřuje autor k tématu obecně? Kterých úvahových prostředků používá? Co je obsahem dalších odstavců základní stati?
 - c) Vyhledejte v nich všechny úvahové prostředky: výrazy hodnotící, otázky. Hledejte vztahy v souvětí souřadném nebo mezi větnými členy a vedlejšími větami, v souvětí podřadném, které mají úvahový charakter.
 - d) Kde autor zevšeobecňuje, dochází k obecně platnému závěru?
6. Použijte ve větách výrazy: při velkém nasazení, přes vynaložené úsilí, z hlediska, za cenu oběti, pro společný úspěch, s trochou dobré vůle. Změňte pak věty v souvětí podřadné a uvědomte si úvahový charakter vedlejších vět.
7. Uvědomte si rozdíl mezi slovem příčina a důvod a vyberte z obou slov vždy nejvhodnější:
(Příčina, důvod) požáru se vyšetřuje. (Příčiny, důvody) jeho jednání mi nejsou známy. (Příčinou, důvodem) chaosu byl jeho nečekáný příchod. Nemáš (příčinu, důvod) se na mne zlobit.
8. Uveďte příklady kratičkých úvah – aforismů (např. z tvorby J. Žáčka).
9. Najděte v české poezii příklady reflexivní (úvahové) lyriky.
10. Napište úvahy na téma, které je vám blízké (např. Čím chci být; Co bych si přál/a v životě dokázat; Jak bych si představoval svého životního partnera).
11. Vyberte si jako téma úvahy některé problémy společenské (budoucnost naší země), technické (technický pokrok), sportovní (vrcholový sport a zdraví člověka).
12. Další náměty: Co mi dává kniha (trvalé přátelství s knihou, začíná v dětství, vyhraňování zájmu, čtenářské zkušenosti, oblibení autoři, vliv okolí); Co pro mne znamená sport; Co mi dala škola; Kterého učitele bych si oblíbil a proč; Čas, čas, čas (úvaha o tempu moderní společnosti); Vliv televize na vzdělanost národa; Funkce umění (poezie) ve věku počítačů a internetu; Technika – dobrý sluha, ale zlý pán; Studium na střední škole – představy a skutečnost; Jak bude naše země (město) vypadat za deset i více let; Můj vztah k poezii; Mám problémy s... (rodíči, výškou, nadváhou, matematikou ap.); Potraviny v kontejneru; Jablko nepadá daleko od stromu?; Jak bych změnil/a život v našem městě, kdybych byl/a starostou/starostkou; Které z hodnot (majetek, peníze, pohodlí, dobrodružství, úspěch, štěstí, přátelství) dávám přednost; Bez přátelství by byl život těžký; Jsme opravdu světově?; Člověk je součástí přírody, vyvíjí se s ní a v ní a potřebuje ji více než ona jeho

Kritika

1. Uveďte základní rysy kritiky. Co má společného s úvahou? Co je cílem kritiky? Jaké požadavky klademe na konstruktivní kritiku?
2. Proč v kritice najdeme hodnotící výrazy? Které druhy slov mohou mít hodnotící charakter?
3. Místo zvolacích a tázacích vět užíjte v následujícím textu vět oznamovacích a posuďte, jak se tím mění jejich účinnost: Jdu parkem a co nevidím: chlapi běhají po trávníku a lámou keře! Tolik lidí tudy prochází a nikdo si toho nevšimne! Jak to bude za čas vypadat? Cožpak lidé nemají zájem o to, aby park byl hezký? Rodiče, napomeňte své děti a nenechávejte je všechno ničit!
4. Přemýšlejte o sobě, svých kladech a nedostacích, dojděte k sebehodnocení, pochopení sama sebe. Proveďte kritiku a sebekritiku svých studií na střední škole.
5. Další náměty:
Proč lidé ničí všechno kolem sebe? (např. v dopravních prostředcích); Naše třída před zrcadlem; Lidé v divadle; Jaký jsem přítel? (přátelství je cenné, když je vzájemné; co přináším do kamarádských vtaů, jakých chyb se dopouštím, co od přítele očekávám); Sportovní divák
6. Napište kritiku divadelního představení, filmu, který jste zhlédli; knihy, která právě vyšla; knihy, která se vám nelíbila; nové učebnice; televizního seriálu; televizní reklamy, která se vám líbí/nelíbí; tanečních kurzů, kulturních nebo sportovních akcí

Recenze

1. Co je podstatou recenze, co obsahuje? Obsahuje i kladné hodnocení a doporučení? Dozvíme se z ní něco o autorovi?
2. Pokuste se o recenzi některé nově vyšlé knihy. Zhodnoťte ji po všech stránkách, připojte i údaje o autorovi, případně jeho dřívější tvorbě.
3. Znáte některé významné literární kritiky?

Esej

1. Na co všechno klade důraz esejistický styl? Jaké předpoklady musí splňovat esejista? Prvky kterých stylů se v esejích prolínají? Jak s tím souvisí výběr jazykových prostředků?
2. Která témata jsou typická pro esej?
3. Jak a čím je v esejích dosaženo živosti a estetické působivosti? (Posuďte na ukázce z Šaldovy eseje – viz Český jazyk v kostce pro SŠ, str. 185).
4. Znáte některé významné české esejisty? Kdo patří k zakladatelům eseje v světovém měřítku?
5. Vyhledejte v novinách (např. v Literárních novinách) recenzi, sledujte výstavbu textu, hodnotící prostředky, dejte jí víc kontrastních prvků a obrazových pojmenování a proměňte ji v esej.
6. Napište esej na téma: Chci být Evropanem / Chci být Evropankou

STYL PUBLICISTICKÝ

1. Kde se vyskytují útvary publicistického stylu? V kterých oblastech kromě žurnalistiky se uplatňují? Mají své místo i v uměleckém stylu? Které funkce má publicistický styl? Jaké požadavky klademe na útvary publicistiky? Týkají se jen obsahu, jen formy, nebo obojího? Odůvodněte svůj názor.
2. Charakterizujte stručně publicistické žánry zpravodajské, analytické, beletristické (smíšené), propagační. Uveďte slohové útvary projevů zpravodajských, analytických, beletristických.
3. Čím se vyznačuje tzv. bulvární tisk? Všimněte si např. hyperboličnosti v titulcích.
4. Kde se projevuje tzv. investigativní žurnalistika? (získává a odhaluje informace, které se někdo snaží utajit).
5. Vyberte si jednu novinu a sledujte,
 - a) které rubriky (oddíly) mají a jak jsou pojmenovány (srovnejte několikery noviny)
 - b) které publicistické útvary v nich naleznete a na kterém místě; vypíšte všechna témata, o nichž se v nich píše
6. Vyhledejte v novinách jiné než publicistické útvary a smíšené útvary. Které útvary uměleckého stylu mají své místo v novinách? S kterými publicistickými útvary se setkáváme v rozhlase a televizi? Uveďte útvary publicistického stylu v mluvené podobě.

7. Ve vybraném deníku rozdělte slohové útvary na:
 - a) čistě publicistické
 - b) jiných funkčních stylů
 - c) smíšené
 Proveďte jejich analýzu.
8. V různých novinách hledejte stálé prvky: **záhlaví, slogan, první řádek za záhlavím, „uši“, rubriky, tiráž, typickou barvu.** Kde najdete tiráž v novinách? Co obsahuje?
9. Vyhledejte v novinách obrázky a pokuste se k nim napsat **popisky**. Uvažte funkci kresby v novinách a fotografie – co mají společného, co odlišného?
10. Posuďte **novinové titulky** co do výstižnosti. Jakou funkci a vliv mají v novinách?
11. Přečtěte ve třídě vybraný novinový článek bez titulku. Pak se snažte o co nejvýstižnější titulek a porovnejte ho s původním.
12. Vyberte si jeden titulek z novin a napište k němu sami článek.
13. Posuďte následující novinové titulky a uveďte, na čem je postavena jejich originalita:

Mrtvé nápady; Němí hlasatelé; Chytří hlupáci
14. Vyhledejte v novinách nepřilíživě dlouhý článek a proveďte jeho jazykový rozbor: všimněte si frekvence jednotlivých slovních druhů, hledejte automatizované a aktualizované výrazy, publicistickou frazeologii, hovorovou frazeologii, obrazná vyjádření, hromadění synonym, několikanásobných větných členů (výčet), větný paralelismus. Všimněte si poměru vět jednoduchých a souvětí, poměru souřadných a podřadných souvětí, složitosti vět a souvětí.

Zpravodajství, úvodník, komentář, inzerát

1. Uveďte příklady krátkého **denního zpravodajství**. Charakterizujte styl tohoto útvaru, typické jazykové prostředky. Vyhledejte zvláště publicismy.
2. Napište oznámení nebo zprávu – kdy, kde, jak, proč ... se něco děje.
3. Jak se od sebe liší **úvodník** a **komentář**?
4. Hledejte všechny formy novinových článků z různých rubrik – ekonomické, kulturní, politické, sportovní, inzertní; rozdělte je na úvodníky, komentáře, zprávy, oznámení, reportáže.
5. Všimněte si různých novin a časopisů – rozlište je podle zaměření (dětské, sportovní, ženské, technické).
6. Reklamní slogany jsou příkladem aktualizace a automatizace výrazu – uveďte příklady, zvl. vtipné, jazykově působivé, nebo naopak nepřijatelné.
7. Vyhledejte **sportovní zprávy**, vypište slova a obraty příznačné pro styl sportovních redaktorů a reportérů, posuďte je z hlediska výstižnosti, originality, zajímavosti a vhodného vyjádření.
8. Jakou grafickou a estetickou úpravu mají noviny?
9. Vyhledejte **úvodník**, uveďte jeho téma, způsob jeho rozvíjení, konkretizaci a argumentaci. Charakterizujte jazykové prostředky (ve srovnání např. s komentářem).
10. Charakterizujte styl politického či jiného **komentáře**. Vybírejte zvláště jazykové prostředky oživující styl.
11. Navrhněte plošný **inzerát** s nabídkou pracovního poměru v některém podniku.
12. Napište do novin inzerát, např. s nabídkou pronájmu garáže. Dbejte o stručnost, ale i srozumitelnost a výstižnost.
13. Napište stručnou zprávu do novin na téma Setkal/a jsem se s ...
14. Napište kritickou úvahu na téma Školní klasifikace.
15. Odstraňte nevhodné formulace: Vypracoval posudek na posuzovaný rukopis. Práci musíte zpracovat do konce týdne. Vypravili jsme se na dlouho připravovanou výpravu. Na jednání jednali představitelé členských zemí NATO. Každý klient Domova důchodců si hradí úhradu za byt. Problémy by mohly padnout na bedra našich hlav. Na památku kolegy, který se stal obětí dopravní nehody, zapálal včera na budově úřadu černý prapor. Žádal o nové povolení k vybudování přístavby své vily. U některých pojišťovně dochází k zdržení placení pojistného.
16. Přečtěte si zprávu a proveďte analýzu textu.
17. Upravte text novinové zprávy a odstraňte stylistické nedostatky: ...Loterijní společnost Sazka se na začátku roku dostala do problémů, když se snažila získat úvěr na dostavbu haly.

■ Smrt na přejezdu

TRUTNOV (krč) - Velikonoční pondělí se stalo osudné pro neznámého muže na železničním přejezdu mezi obcemi Hostinné a Chotěvice. Muž zde byl po 21. hodině zachycen vlakem a na místě zemřel.

Nemohla se však zaručit pozemky, které jí v té době nepatřily. Sazka neuspěla ani na vládě, která nedala souhlas, aby byl úvěr pod státní garancí.

18. *Přečtěte si část textu – projevu s výzvou České národní rady – otištěného v dobovém tisku (Lidový deník, Praha 8. května 1945) a proveďte jeho všestrannou analýzu. Uveďte zejména typické příklady pestrého, citově zabarveného stylu s působivými a účinnými jazykovými prostředky. Která z funkcí publicistického stylu je tu prioritní?*

Vojáci revoluční armády, hrdinný pražský lide!

ČTK Praha, 7. V. 0.15

Po šest let deptali nás a ponižovali hitlerovští bandité. Dnes prožíváme hodiny, kdy moc těchto katanů končí. Právě dnes Německo kapitulovalo spojencům. Bylo určeno nám, Čechům, abychom byli prvním národem, který byl pokořen cizáckou botou německých imperialistů. Je určeno nám, Čechům, že jsme národem posledním, který toto jho rozbijí. Jsou k nám, ku Praze, upřeny zraky všeho českého a slovenského lidu, zraky celého světa. My, občané Prahy, města veliké a slavné historie, pozdvihneme slávu českého národa k těm výšinám, kam v minulosti přivedl ji velký Žižka a jeho Tábor. Jsme uprostřed krvavé a nelítostné bitvy, v níž nás vede jediná myšlenka: neustupovat, bojovat, zvítězit! My zvítězíme! Krvavý katan Frank dal nám dnes návrh na vyjednávání, kde si kladl podmínku: odstranit barikády z pražských ulic, aby byly umožněny pohyby německého vojska. Za to nám nabízí, že se zřekne svého úřadu říšského ministra pro české země a dá zastavit palbu na Prahu. Jak směšné, jak drzé! Za včerejší den dvakrát slíbil zastavit palbu, když ji zastavíme i my. Dvakrát slibu nedodržel. Neztratíme již ani vteřinu času vyjednáváním s těmito ničemy. Naše podmínka je jediná: bezpodmínečná kapitulace zdecimovaného německého vojska k rukám České národní rady a českých ozbrojených jednotek. Nesloží-li zbraně dnes, složí je zítra. Nesloží-li zítra, pak je složí o den později. Občané! Udržte a ještě vystupňujte prudkost svých úderů! (...) Necht' každou vaší ranou je pomstěna smrt vašeho bratra, vaší sestry, vašeho otce, vaší matky. Dnes v noci necht' všichni muži, všechny ženy, chlapi i děvčata postaví ještě více barikád a ještě větší, kterými neproikne žádný německý tank, které neprobije žádný granát, přes které se nedostane žádný německý bandita. (...)

Vzhůru do boje, vzhůru na stavby barikád, vzhůru na barikády!

Reportáž

1. *Kterými vlastnostmi se reportáž řadí mezi slohové útvary publicistického stylu? Čím se blíží projevům uměleckého stylu? Pozorujte obrazná vyjádření, volbu slov, větnou stavbu. K rozboru použijte text Stučky a prýmky v učebnici Český jazyk v kostce pro SŠ, str. 191.*

2. *Pořídte reportáž:*

a) *z nějakého sportovního podniku, který jste navštívili, ze zahájení výstavy, otevření nového fitcentra, hypermarketu.*

b) *na téma Zastávka v ..., Jak jsem poznal ...*

Usilujte o živost, nevšednost vyjádření. Událost má být aktuální. Seznamte čtenáře s prostředím a lidmi. Lze využít prostředků uměleckého stylu? Lze kombinovat popis s vyprávěním?

3. *Vyberte správné odpovědi:*

Reportáž je

a) žánrem stylu – publicistického
odborného
uměleckého

b) přináší informace – podrobné
nahodilé
nutné z hlediska obsahu

c) zpracovává informace – aktuální
subjektivní
obecně platné

d) podává fakta – adresná
obecná
přibližná

e) je doplněna – poznámkovým aparátem
dokumenty
jménem redaktora

4. *Připomeňte významné autory uměleckých reportáží.*

Fejeton

1. Útvarem kterého/kterých stylu/ů je fejeton? Kde bývá umístěn v novinách? Která témata zpracovává a jakým způsobem? S jakým cílem? Kterých jazykových prostředků užívá?
2. Přečtěte si v Českém jazyce v kostce pro SŠ, str. 192 fejeton Rudolfa Křesťana Nadváha:
 - a) Sledujte, zda obsahuje některé ze znaků fejetonu: vtipnost, duchaplnost, přitažlivost, aktuálnost, konkrétní fakta a údaje, humor, komiku, originalitu autora, přítomnost úvahy, stanovisko autora, jeho osobní zaujetí, autorovo zamyšlení. Dokažte.
 - b) Zdůvodněte záměrné opakování slov, záměnu jejich významu, rčení, hyperbolu ap.
3. Popište styl Čapkova fejetonu:

Džentlmen, to je odměřená sloučenina mlčení, ochoty, důstojnosti, sportu, novin a počestnosti. Dvě hodiny vás dožírá váš protějšek ve vlaku tím, že vás neuzná za hodna pohledu, najednou vstane a podá vám váš kufřík, na který nemůžete dosáhnout. Tady si lidé vždy dovedou pomoci, ale nikdy si nemají co říci, ledaže je to o počasí. Proto asi Angličané vynášeli všechny hry, protože se při hrách nemluví. Jejich zamlklost je taková, že ani nenadávají na vládu, na vlak nebo na daně. Je to celkem neveselý, uzavřený lid. Místo hospod, kde se sedí, pije a povídá, vynášeli bary, kde se stojí, pije a mlčí. Vyhleďte slova stylově zabarvená a k nim uveďte slova stylově neutrální. (Karel Čapek, Anglické listy)

Porovnejte frekvenci podstatných jmen a sloves a zdůvodněte. V jediné větě najděte vedle sebe výraz knižní a hovorový. Proč je využito vyjádření připomínajících výčty. Kterými jazykovými prostředky Čapek vtipně charakterizuje hospodu a bar?
4. Připomeňte si nejvýznamnější autory fejetonů.
5. Pokuste se napsat fejeton na aktuální téma, např. o televizi, reklamách, chování lidí, přátelství, zapomínání.
6. Další náměty: Když je člověk nemocen; Ach to ráno!; Kdo dřív přijde, ten dřív mele; Komu není rady...; Nebudme lhotejní

STYL UMĚLECKÝ

1. Kde se vyskytuje umělecký styl? Které funkce má umělecký styl? Charakterizujte umělecké projevy.
2. Které tři oblasti (žánry) uměleckého stylu rozlišujeme? Uveďte nejčastější žánrové literární útvary v poezii, próze a dramatu. Které slohové postupy jsou nejčastější?
3. Čím se vyznačují jazykové prostředky uměleckých textů? Které útvary národního jazyka se vyskytují v umělecké literatuře? Které zvláštní umělecké prostředky jsou pro umělecký styl typické?
4. Porovnejte ukázky dvou útvarů uměleckého stylu. Co mají oba texty společného? Čím se od sebe liší? Čím se vyznačuje poezie, čím dramatikův dialog?

- a) Země, země stokrát pokoušená,
kolikrát
vídala jsi cizí ruce z věna
tvého lidu cáry rvát!
Krev a slzy tekly po tvé skrání,
mlčel hlas Božího slitování
a jen smrt a jenom hlad
sily zrno do tvých lad.

Bůh a svět
postavili tě v svůj střed,
drtili tě v rukou jako květ,
jako kalich v střepy rozbili tě,
jako stromu zas ti dali zrát.
Mnich a voják bili, líbali tě,
trhali a láтали tvůj šat (...)

(Josef Hora, Zpěv rodné zemi, část)

b) TONI

Nezlob se, maminko, ale – podívej se, vždyť jde opravdu o všechno... o vlast a... o národ...

MATKA

A ty ten národ zachrániš, ne? Bez tebe to nepůjde, vid? Myslím, chlapečku, že ty to nevytrhneš.

TONI

Kdyby takhle mluvila každá matka –

MATKA

Já bych se jí nedivila, můj milý. Myslíš, že se s tím může smířit, aby jí někdo bral děti jedno po druhém? To by ani nebyla matka, holenku, kdyby si to nechala líbit!

(Karel Čapek, Matka, z III. dějství)

5. Porovnejte individuální styl dvou autorů. Co je pro každého z nich typické?

a) Za těchto hovorů šel proslulými vrbinami kouzelník Arnoštek, jenž právě přibyl do Varů Krokových. Znamenaje, že je zmlácen dalekou cestou a špinav, a spatřiv koupadlo dosti útulné, po krátkém váhání slezl na cestičku, přešel uzounké prkno a mimo nadání se octl na plovárně.

„Vidím, že se vyjasňuje a k poledni že bude vedro,“ řekl Antonín, „svlékejte se, pánové. Avšak vy, který jste přišel, posečkejte, pokud se neochladíte, neboť jste určen.“

„Tak,“ odvětil Arnoštek, „tak, vy jste, pane, řal do živého. Víte, že jsem se po celý týden neohřál, leda u své svíčky? Jsem kouzelník Arnoštek a vzhledem k drsnému podnebí (neboť přicházím z jihozemské) každého večera se dotýkám plamenem různých míst svého tělesného povrchu.“ (Vladislav Vančura, *Rozmarné léto*)

b) „Tak vy jste, pane, byl při tom, když dnes ráno ve čtyři hodiny přejelo neznámé auto Boženu Macháčkovou.“

„Ano, a já musím říci, že šofér je vinen. Prosím, pane komisaři, ulice byla úplně volná; kdyby byl šofér na křižovatce zpomalil –“

„Jak jste stál daleko?“ přerušil ho dr. Mejzlík.

„Na deset kroků. Já jsem doprovázel svého přítele z – z kavárny, a když jsme byli v Žitné ulici –“

„Kdo je váš přítel?“ přerušil ho znovu dr. Mejzlík. „Toho tady nemám.“

„Jaroslav Nerad, básník,“ řekl svědek s jistou hrdostí. „Ale ten by vám asi nic neřekl.“

„Proč ne?“ bručel dr. Mejzlík, chytající se stěbla.

„Protože on ... je takový básník. Když se stalo to neštěstí, dal se do pláče a utíkal domů jako malé dítě. Tedy když jsme byli v Žitné ulici, přihnalo se odzadu šilenou rychlostí auto –“ (Karel Čapek, *Básník*)

Posuďte, který způsob vyjadřování je pro každého z autorů typický. Uveďte jazykové prostředky příznačné pro jejich způsob vyjadřování, a to prostředky lexikální, tvaroslovné a syntaktické. Které jazykové prostředky svědčí o sklonu k hovorovosti, které o sklonu ke knižnosti vyjadřování?

6. Vyberte si úryvek z díla kteréhokoliv spisovatele a proveďte rozbor textu z hlediska kompozičního, syntaktického a lexikálního. Uveďte vždy základní znaky individuálního stylu autora.

Vypravování

1. Vypravování je základem většiny epických děl. Jak se rozvíjí děj vypravování, v kterých fázích? Čím se vyznačuje jazyk vypravování? Jakou funkci má ve vypravování dialog (přímá řeč)? Kterých moderních prostředků lze využít místo přímé řeči? Která pásma řeči jsou charakteristická pro tradiční způsob vypravování (v starší literatuře), jak lze pásma kombinovat, jak se přetvářejí a prolínají v moderní literatuře? Charakterizujte dialog z hlediska stylového a zabarvení slovní zásoby a z hlediska syntaktického.
2. Kde se používají slovesné tvary přítomného času místo tvarů minulých a proč?
3. Jak lze při vypravování dosáhnout živosti a názornosti? Který slovní druh má ve vypravování prioritní význam a proč? Kterými prostředky dosáhneme vyvrcholení dějového napětí?
4. Jaký je rozdíl mezi dynamickým vypravováním a popisem děje (statickým vypravováním)?
5. Proveďte analýzu úryvku z románu M. Pujmanové *Lidé na křižovatce* (Český jazyk v kostce pro SŠ, str. 196).
 - a) Která událost je základem vypravování? Do kterého funkčního stylu patří text?
 - b) V jakém pořadí jsou uspořádány dějové prvky? Sledujte stavbu ukázky, členění na odstavce.
 - c) Zpracujte osnovu vypravování, vymezte dějové složky, úvod a závěr. Sledujte prolínání a kombinaci popisu a vypravování.
 - d) Prečtěte místo, které považujete za vyvrcholení děje; označte část, kde dochází ke zlomu. Kde nastává rozuzlení?
 - e) Najděte v ukázce prvky jiných slohových postupů; všimněte si hlavně expozice. Jak jsou charakterizovány postavy?
 - f) Hledejte v textu dějově bohatá slovesa. Proč jsou základním stavebním principem ve vypravování? Kde se vyskytují adjektiva?
 - g) Čím autorka dosahuje živosti a názornosti vypravování?
 - h) Uveďte prostředky pro zrychlení děje. Všimněte si druhu a délky vět, spojovacích výrazů.
 - ch) Vyhledejte, kde jsou užity slovesné tvary přítomného času místo minulého (prézens historický). Jakou mají funkci?
 - i) Vyhledejte v textu přímou řeč. Jakou má funkci ve vypravování? Změňte na nepřímou řeč. Které vyjádření je výraznější,

dynamičtější? Který druh vět převažuje v přímé řeči? Vyhledejte moderní stylistické prostředky, které stírají rozdíly mezi pásmem vypravěče a pásmem postav.

j) Vyhledejte přirovnání, zosobnění, citově zabarvená slova

6. Přečtěte pozorně úryvek z uměleckého textu.

Bylo mi tak kolem šesti. Bráškové mě do své společnosti moc nebrali. Nebyl jsem jich hoden. Většinou jsem si na břehu řeky Berounky jenom cugal prst.

Nejraději chodil Hugo s Jirkou na ostrůvek, kde chytali do ruky ryby v zelených řasách. Bylo tu mělko a v řasách se pásly jak na louce buchanky a беруšky vodní.

Bratři nastoupili jen v trenýrkách a promakávali řasy, až sáhli na studené tělo ryby. Ryba strnula, pak vyrazila, bráška se vzpamatoval a skočil po ní, minul se, voda stříkala, bráška křičel. Jako rodeo.

Jednou objevili v řasách obrovskou rybu, původně mysleli, že je to splavený kmen. Byla to ale černá štika, zajela sem za rybičkami a nemohla ven. Když se rozjela, podobala se torpédu. Voda litala na všechny strany. Hugo hulákal:

„Nečum a pojď nám s ní pomoci!“

Najednou jsem jim byl dobřej. Ale mně se tam nechtělo. Došel jsem pomalu mezi řasy. Štika křížovala, dojela až ke mně a zastavila se. Viděl jsem, jak oddychuje, dívá se na mě krutýma očima a má v pootevřené hubě plno zubů.

Chce mě sežrat. Začal jsem natahovat. Rozjela se. Skočila. Přenesla se přes mělčinu a zmizela v hloubce. Jirka mi řekl:

„Pitomče! Měl jsi ji na dosah. Jen ji za krkem zmáčkni!“

Ve skutečnosti jsme si všichni oddechli, že je fuč. Bráškové si na ni také nesáhli. A ta příhoda jako by byla předurčením, jako by ta obrovská štika byla naší sudičkou. Chytí někdo z nás v životě skutečně velkou rybu? Možná, že nám to nebude dopřáno, protože jsme tenkrát nebyli stateční.

(O. Pavel, Jak jsem potkal ryby)

a) Čím se odlišuje toto vypravování od předchozího? V jaké formě je vedeno? Proč působí bezprostředněji?

b) Všimněte si dynamických, bohatě dějových sloves, která vyjadřují činnost, pohyb.

c) K čemu je využito přirovnání? Hledejte hodnotící výrazy. Zdůvodněte jejich funkci.

d) V kterém čase je příběh vyprávěn? Kdy a proč nastává změna?

e) Jaký vztah má úvod a závěr k vypravování události?

f) Hledejte v textu slova hovorová a nespisovná, nespisovné tvary, slovní spojení běžně mluvené řeči a posuďte jejich funkci. Vyhledejte citově zabarvené výrazy.

g) Co lze z textu vyčíst o vlastnostech chlapců a kde?

7. V následujícím textu si všimněte, jak se nevlastní přímá řeč a polopřímá řeč střídají ve výstavbě vnitřního monologu. Co prozrazují nepronosené promluvy postavy?

Špatně, tuze špatně se nám ten osud teď natočil! Ruda přemýšlí o zabitém hajném, jak si ten mrtvý umínil neodpustit jim svou smrt.

Jsou na tom bídně, marná řeč; těžko se jim bude utíkat před mstivým umrlcem, který jim v patách spěje neviditelnými cestami, aby je svým zahnilým ukazovákem poznačil znamením špatných konců. Aby je trápil, aby jim překážel, aby je přivedl k pádu, aby byl při tom, až budou lapeni. Až bude chycen Vašek a pak on, Rudolf Aksamit, to se bude ten mrtvý hajný nějak kochat na svém triumfu, vrzaje čelistmi převelikou radostí, že jest pomstěn. Všechno, praví si Ruda, jest nasadit, aby se uteklo koncům, jako že vím, že se už na světě vyskytl více než jeden dosti šikovný člověk, kterému se před konci utéci nepodařilo. – Jako proklouzne podrostem zajíc, jako brouk, jako pták – sní Ruda Aksamit. Vašek se rozkašlal.

Ó sakra, nekašlej přece tak nahlas, slyší to celý les! Vždyť je to hrůza, jak se ten tvůj zatracený kašel lesem rozléhá!

„Nekašlej tak nahlas, povídám, cožpak nemůžeš tiše!“

(J. Čapek, Stín kapradiny)

a) Všimněte si dialogizace vnitřního monologu (samomluva otázek a odpovědí).

b) Vyhledejte a pojmenujte různé druhy promluv.

c) Najděte v textu větný paralelismus a vysvětlete jeho funkci.

8. *Uvádějte co nejvíce výstižných sloves pro uvozovací věty libovolné přímé řeči místo slovesa říci – řekl.*
9. *Odstraňte opakované sloveso říci, nahraďte slovesy podobného významu. Potom v některých místech převedte nepřímou řeč na přímou. Dbejte na správnou interpunkci: Včera, když jsme šli ze školy, mi kamarádka řekla, že mají kotata a že mi jedno dá. Mám zvířata ráda, zvláště kočky, proto jsem jí řekla, že se těším, ale pak jsem si uvědomila, že to musím říci doma, aby naši nic neříkali. Řekla jsem to mamince. Maminka mi to dovolila, ale řekla, že mám říci tatínkovi o dovolení. Tatínek řekl, že proti tomu nic nemá, ale že se musím o kotě starat. Řekla jsem tatínkovi, že se o ně starat samozřejmě budu.*
10. *Nahraďte sloveso jít výstižnějšími dějovými slovesy:*
- a) jdeme ze školy (a nechce se nám domů) – např. vlečeme se, ... c) jdeme z kopce
b) těšíme se domů d) malé dítě jde, voják jde
11. *Upravte nevhodné opakování týchž sloves: Šli jsme lesní cestou, pak jsme šli pěšinkou mezi poli, pak jsme vyšli na silnici, přešli jsme mostek a pak jsme přišli na nádraží. – Celé prázdniny budeme na chatě. Když bude pěkně, budeme se koupat. Předháníme se, kdo bude první u rybníka.*
12. *Následující vypravování doplňte vhodnými slovesy uvedenými v závorkách: Loni v létě jsme vyjeli s kamarády na kolech k rybníku. Od rána (svítilo, hrálo, páliło, sálalo) slunce a všechno (ukazovalo, slibovalo, přislíbilo), že se den opravdu (zdaří, vydaří, povede). Po příjezdu jsme se nejdřív (najedli, nasýtili, posilnili), pak jsme (běhali, pobíhali, poskakovali, skotačili) na loučce. Někteří (trhali, hledali, vyhledávali) maliny. Potom jsme všichni (šli, naskákali, vstoupili) do rybníka. Ani jsme (nezpozorovali, neviděli, nepostřehli), že (se) obloha začíná (tmavět, temnět, zatahovat). Najednou začal (vát, foukat, zdvíhat se, fičet) vítr, brzy se změnil ve vichřici, která (vála, foukala, svištěla, bouřila, burácela), až praskalo ve větvích. Rozpršelo se. Prudký déšť nás přímo (tloukl, bičoval, bil). (Schovali, ukryli, skryli) jsme se pod strom a trochu ustrašené jsme (se dívali, hleděli, pohlíželi, sledovali, pozorovali), jak se tvoří potůčky a voda stále více (teče, valí se, hrne se). Hromy (bouřily, burácelly, tloukly, bily, rachotily, zněly) a blesky (se křížovaly, mýjely, stíhaly jeden druhý). Teprve za dlouhou dobu bouře (skončila, přestala, ustala, ukončila se). Nasedli jsme na kola a (jeli, ujížděli, uháněli, pelášili) jsme domů.*
13. *Užijte ve větách slovesa: pracovat, zpracovat, vypracovat, dělat, udělat, zhotovit; zpívat, zazpívat si, rozezpívat se; potkat, setkat se, střetnout se; kopat, vykopat, zakopnout, provést výkop, zakopat si; házet, vyhazovat, nadhodit, zahodit, pohazovat, prohodit; stát, povstat, vstát, zastavit se, přestát, přestat*
14. *Co znamenají slovní spojení: mihl se jako blesk, proklouzl jako úhoř, jde cestou necestou, jde nazdařbůh, jako když ho někdo honí, jako svázaný, běží jako o závod, jako šipka, úprkem*
15. *V čem jsou slohové nedostatky následujících vět?*
Když jsme dorazili na místo, tak už tam nikdo nebyl. Když jsme se vraceli domů, tak jsme uhasili oheň. Šlo se stále podél potoka.
16. *Nahraďte sloveso dát v následujících spojeních výstižnějšími slovesy: dát si oběd, dát dopis do schránky, dát dohromady setkání absolventů, dát někoho do vězení, dát něco do skříně, dát si hlavu na polštář, dát branku, dát chlapci svetr, dát inzerát do novin, dát někomu bonboniéru*
17. *Vyberte si některý antický mýtus a vypravujte ho. Vypravujte regionální pověst z místa svého bydliště nebo okolí. Vypravujte některou historickou událost.*
18. *Vymyslete si pohádku, v níž byste zodpověděli nějakou otázku, např.: Proč je noc černá; Proč rak leze pozpátku; Proč je labuť bílá; Proč vrabec skáče; Co je zdravé a co ne*
19. *Z novin vyberte krátkou zprávu o nehodě a zpracujte informaci v napínavý příběh.*
20. *Napište příběh, který začíná: Dlouho neupršlo. Petr měl podivné záliby. Co vyprávěl můj mobilní telefon. Stalo se to vloni. Hledám ztraceného králíčka.*
21. *Dokončete vypravování. Volte takový postup, v němž je zřetelné dějové pásmo a dějové napětí.*
- a) Petra běžela na poslední chvíli do školy. Na kluzkém chodníku jí ujela noha a upadla.
b) Martina zastavil na náměstí cizinec.
c) Už jste někdy viděli...? – Ne? – Tak poslouchejte.
22. *Vyprávějte příběh, který končí větou:*
- a) A tak se klíče přece jen našly. b) Nakonec jsme našli cestu domů.

23. *Napište vtipný a poutavý příběh s použitím několika slov (mohou se vyskytnout v libovolném počtu, pořadí a tvaru):*

a) jablonoňový květ, flétna, prsten, vlak	c) magnetofon, spokojený, labuť, louže
b) zahrada, narozeniny, fotograf, pomeranč	d) řeka, rosa, studánka, les

24. *Další náměty k vypravování:* Už dlouho jsem se tak nepobavil/a; Zajímavý cestovatelský zážitek; Památný den mého života; Jak jsem se přesvědčil/a o pravdivosti přísloví; To mě bude dlouho mrzet; Byl/a jsem svědkem dopravní nehody; To byl ale trapas!; Ozvalo se zaklepání; Proč jsem se nevrátil/a ze školy domů včas; Co vyprávěl náš rodinný budík (vánoční stromek, zvoneček ap.); Neděle v naší rodině; Monolog zvířete; Co vyprávěla dvacetikoruna; Přestávka v naší třídě; Poprvé u moře; Velikonoční pondělí; První den v nové škole; Trampoty s mým psem (morčetem, králíčkem, papouškem ap.); Strach má velké oči; Podivný nález; Den plný smůly; Konečně se mi to podařilo; Vánoce, na které určitě nezapomenu (neobvyklá příhoda)

Popis

1. *Co je cílem popisu? Co všechno lze popisovat? Které druhy popisu rozlišujeme a čím se liší? V čem spočívá rozdíl mezi popisem statickým a dynamickým? Podle čeho se řídí kompozice popisu?*
2. *Kterými jazykovými prostředky se dosahuje názornosti popisu? Které druhy slov převažují v popisu a proč? Charakterizujte syntax popisu.*
3. *Pozorně si přečtěte všechny příklady v učebnici Český jazyk v kostce pro SŠ, str. 198 – ukázky jednotlivých druhů popisu a analyzujte je. V popisu osoby si všimněte i prvků charakteristiky a zamyslete se nad tím, proč autor vnější a vnitřní znaky kombinuje, v popisu prostředí si všimněte častého výskytu přísloví, v lyrickém popisu (líčení) obrazných jazykových prostředků. Rozlište popis dynamický a statický.*
4. *Sestavte (s osnovou) prostý popis popisovací tužky, psacího stroje, fotografického přístroje.*
5. *Popište některou Ladovu pohlednici, obraz, plakát, výzdobu třídy, hudební nástroj, jízdní kolo, bankovku, minci, zajímavou obálku knihy, večerní šaty, vánoční svícen.*
6. *Popište jednoduchý přístroj ve vaší domácnosti, např. vysavač, kuchyňskou váhu, mikrovlnnou troubu, vrtačku, počítač (popř. jen klávesnici počítače).*
7. *Popište některý fyzikální přístroj ve vaší školní laboratoři. Doplňte náčrtem, schématem.*
8. *Jaký je významový rozdíl mezi slovy průsvitný, průhledný, průzračný? Spojte tato přídavná jména s vhodnými podstatnými jmény.*
9. *Hleďte přídavná jména vyjadřující podobnost a určete, kterými příponami se tvoří. Uvedte vždy ve spojení s podstatnými jmény, např. srdčitý list, cibulovitá věž.*
10. *Sestavte popis srovnáním, např. látka vlněná, bavlněná a hedvábná, modřín a smrk ap.*
11. *Popište některý umělecký předmět ve vašem okolí (sochu, stavbu, plastiku, reliéf ap.). Popište některý umělecký předmět ve vaší domácnosti (soška, obraz, váza, džbán, hodiny ap.). Doplňte náčrtem.*
12. *Vytvořte popis některého známého obrazu. Zvolte vhodný postup, promyslete si stavbu popisu. Uvedte např. ústřední motiv, jeho umístění, co je v popředí, v pozadí, celkový dojem, působivost, barevnost.*
13. *Vyhleďte vhodná přirovnání k přídavným jménům: tvrdý, rovný, červený, zelený, bílý, modrý, kyselý, sladký, hladký, jasný, čistý, hořký, studený*

Popis postavy

1. *V následujícím textu doložte Jiráskovo umění portrétu na popisu hejtmana Kuneše:*

Ondřej vyřídil své poselství a hejtman vzkázal, že tak učiní, bratr Kuneš ať vyrazí za bránu. Ondřej otočil koně a hnal zase do králova dvora. Vrata byla již dokořán otevřena, jízdní bratři sešikováni; jen vyjeti. Vychrtlý hejtman osmahlé tváře, vysedlých lících kostí, hladké brady, ale mocných sivých knírů čekal v plné zbroji ve bráně na koni. Zapadlé zelenavé jeho oči byly všude kolem. Maje nahý meč přes sedlo napříč v ruce, nacyloval hlavu a naslouchal dunivým ranám, jež se přes tu chvíli ozvaly, nejčastěji od mostu z Menšího Města.

(A. Jirásek, Proti všem)

- a) Sledujte, na co se autor při popisu soustředil a proč.
 b) Který typ větných členů se v popisu často vyskytuje? Zdůvodněte.
2. Následující text (popis Eržiky) srovnajte s předcházejícím, uveďte rozdíly a shodné rysy. Doložte autorovo umění úspornosti výrazu. Jak autor dosahuje názornosti?
 Třetího dne šel za Eržíkou až hluboko do vsi, aby ji zastihl dříve, než se spojí s ostatními. Spatřil ji ve večerním soumraku na silnici. Jela na koni, po žensku na něm sedíc, s bosou nohou položenou až na koňský krk, pět řad žlutých a červených korálů na krku a pod sebou místo sedla pestrou látku. Byla oděna tvrdou konopnou košilí a zástěrou s prošíváním pásem, mnohokrát obtočeným kolem těla. Bylo jí šestnáct let, v černých vlasech měla zastrčeno několik kopretin a byla krásná.
- (I. Olbracht, Nikola Šuhaj loupežník)
3. Sestavte soubory přídavných jmen, která označují vnější a vnitřní znaky člověka, např.:
 postava: velká, statná, štíhlá, nahrbená, ... duševní projevy:
 obličej: nadání:
4. Uveďte rozdíl ve významu slov: statný, silný, urostlý, ztepilý, rozložitý, mohutný
5. Co znamená přirovnání a rčení: je jako tyčka, oči jako trnky, jako studánky, je jako ze škatulky, má obě ruce levé. Uvádějte další příklady.
6. Doplňte přirovnání:
 a) je pilný jako ..., štíhlý jako ..., tlustý jako ..., vysoký jako ..., hezký jako ..., ošklivý jako ..., rychlý jako ..., přísný jako ..., běhá jako ..., vleče se jako ..., stojí jako ..., kouká jako ..., zpívá jako ..., tančí jako ...,
 b) oči jako ..., tvář jako ..., vlasy jako ..., šaty jako ...
 c) ... jako břízka, ... jako sluníčko, ... jako pomněnky
7. Pojmenujte, jakým způsobem je vyjádřeno přirovnání:
 nosil čepici na způsob homole cukru; havran je o něco menší než vrána; zůstala mu jizva ve tvaru S; jestřáb má okraje zobáku ostré jako nůžky; užovka svlékla kůži tak, jako když se obrací prst rukavice; muší sosák se podobá razítku; padaly kroupy velikosti hrachu; silnice se hadovitě vinula po příkrém svahu
8. Upravte nevhodné formulace. V čem spočívá stylistický nedostatek?
 Má nízké čelo. Nos má tupý a malý. Ústa má drobná. Má klenuté obočí. Má modré oči jako pomněnky. Bradu má mírně zakulacenou. Obličej má snědý. Má kaštanové vlasy jako její matka.
9. Popište svého kamaráda tak detailně, aby ho každý (i cizí člověk) poznal. Záměrně neuvádějte jeho jméno. Zvolte postup: celkový vzhled, výrazné rysy chůze, pohyby, obličej, další části těla, zvláštní znaky.
10. Popište osobu, kterou dobře znáte (spolužáka, pana školníka, učitele, rodiče, příbuzné ap.). Zvolte pořadí popisu od celku k částem, od výrazných znaků k méně výrazným. Neopakujte táž slovesa. Věty spojujte v souvětí, dále je rozvíjejte. Doplňte text vhodnými přirovnáními a rčeními.
11. Popište obličej dívky, kterou považujete za velmi hezkou, nebo obličej sympatického chlapce.
12. Popište podle fotografie, obrazu ap. nějakou známou nebo významnou osobnost.
13. Podejte popis diváků v divadle, lidí cestujících ve vlaku, čekajících na místní dopravu ap. Sledujte zvláště jejich typické chování. Srovnávejte postavy (stáří, velikost ap.) pomocí slov jako, než. Pokuste se o typizaci.
14. Představte svou kočku, psa, křečku, morče, papouška, králíčka, případně popište zvíře, které byste chtěli mít.
15. Vytvořte popis sama sebe. Popište své oblíbené oblečení (Co rád/a nosím).

Popis prostředí

1. Nahradte slovesa být a mít v následujících větách slovesy jinými nebo pozměňte celou větu: Ve třídě je katedra a lavice. Na louce jsou květy. Kniha je v regále. Na nebi je slunce. Na stěně jsou hodiny. Na náměstí jsou vysoké domy, mají tři poschodí. Náš dědeček má na zahradě jabloně a švestky.
2. Vytvořte popis vašeho bytu, vašeho pokoje, některé z místností bytu. Popište váš dům, chalupu nebo chatu, v níž býváte o prázdninách, uspořádání vaší domácí dílny nebo garáže, okolí vašeho domu, chaty, zahrady v různých obdobích roku.

Seřadte údaje do takového pořadí, v jakém je vnímáte z různých úhlů pohledu. Vyhněte se nespisovným a hovorovým výrazům (např. obývák, děcák, špajz, sedačka, gramo ap.).

3. Popište vaši školu, třídu, laboratoř, učebnu výpočetní techniky, tělocvičnu, školní hřiště, školní chodbu, školní jídelnu. Načrtněte pláněk.
4. Vytvořte popis domu (bytu), ve kterém byste chtěli bydlet. Doplňte schématem, náčrtkem, obrázkem.
5. Zpracujte témata: Pohled na naše město; Náměstí v našem městě; Nejvýznamnější kulturní památka v místě mého bydliště ap. Vytvořte popis vašeho města pro kamaráda v cizině (ve formě dopisu) a zdůvodněte nejzajímavější místa.
6. Popište nějaké místo v okolí školy tak přesně, aby ho ostatní poznali.
7. Popište turistovi, jak se dostane od nádraží k některým pamětihodnostem vašeho města.
Popište svou cestu do školy, od školy k danému cíli (Kam jsme došli?), procházku zimní krajinou, počasí v týdnu, nedělní odpoledne.

Lyrický popis (líčení)

1. Prečtěte si úryvek z lyrizované prózy F. Halase Já se tam vrátím (viz Český jazyk v kostce pro SŠ, str. 198) a vyjádřete, v čem spočívá její dojemnost, působivost. Hledejte básnické obrazy. Zamyslete se nad tím, v čem spočívá dynamičnost líčení, subjektivní zabarvení, jak autor vyjadřuje svůj osobní vztah k rodnému kraji.
2. Nalezněte v krásné literatuře, u některých básníků (např. K. H. Máchy, J. V. Sládka, A. Sovy, V. Nezvala aj.) nebo prozaiků příklady lyrického popisu. Využijte i čítankových textů. U Máchy a Sovy si všimněte zejména barvitosti obrazu přírody (záměrné kombinace barev) a zdůvodněte. V Máchově povídce Marinka (viz Čítanka II k Literatuře v kostce pro SŠ, str. 33–34) sledujte prolínání popisu prostředí s popisem hlavní postavy, a to v kontrastní pozici.
3. Pokuste se popsat podzimní, zimní, letní nebo jarní přírodu. Vyberte si pohled z okna, louku v pozadí s lesem, řeku, zahradu ap. Použijte neotřelé, působivé obrazy a slovní vyjádření, zvl. citově zabarvená slova.
4. Vytvořte subjektivně zabarvený popis nebo popis s vypravováním na téma: Kam nejraději chodím na procházku; Každý máme v přírodě své oblíbené místo, k němuž nás váží příjemné vzpomínky nebo nějaký silný zážitek; Byli jsme na výletě; Místo, kam se rád vracím; Venku přší; Můj rodný kraj (představte si, jak vypadá v různých ročních obdobích)
5. Pokuste se téma Domov zpracovat i veršem.

Charakteristika

1. Útvarem kterého slohového postupu je charakteristika? Koho se nejčastěji týká? Které znaky jsou v popředí? Jak se vlastnosti vyjadřují? K čemu slouží v charakteristice popisné prvky, popis zevnějšku postavy? Který typ charakteristiky je nejpřesvědčivější?
2. Které druhy slov budou převažovat v charakteristice a proč? K čemu slouží přirovnání, rčení, obrazná pojmenování?
3. Čím se charakteristika zásadně liší od popisu? V čem se oba útvary shodují?
4. Kterými výrazy lze vystihnout:
a) vztah k lidem, přátelům, k sobě; kritický poměr k ostatním
b) vztah k práci a povinnostem
c) vztah k prostředí, k zvířatům
d) nadání, schopnosti
e) temperament
f) zájmy, záliby
Uvádějte vhodné výrazy a slovní spojení pro vlastnosti kladné i záporné. Najděte k nim synonyma a antonyma.
5. Co charakterizují následující přídavná jména (vztah k lidem, práci, schopnosti, nadání ap.)?
sebevědomý, nespolečenský, cílevědomý, náročný, svěhlavý, zodpovědný, líný, obětavý, pilný, pohodlný, samostatný, domýšlivý, chytrý, vlídný, vychytralý, bezcitný, bezohledný, zdvořilý, úspěšný, pracovitý, taktní, aktivní, nevděčný, vyrovnaný, vzpurný, kritický, zručný, zbrklý
6. Přiřaďte k sobě přídavná jména:
a) opačného významu
b) stejného nebo podobného významu
smělý, pánovitý, lhostejný, dovedný, drzý, odvážný, bojácný, hbitý, ustrašený, pyšný, opatrný, mrštný, zručný, bázlivý, apatický, laskavý, udatný, skromný, rozumný, plachý, lakomý, moudrý, chamtivý, domýšlivý, líný, jemný, lakotný, klidný, hrubý

7. *Spojte uvedená přídavná jména s jinými slovy (nebo jich užíjte ve větách, aby vynikl rozdíl v jejich významu). Kde je lze zaměňovat, kde spíše ne, kde vůbec ne?*
 udatný, zdatný, statečný; výborný, vynikající, úspěšný; důsledný, neústupný, tvrdohlavý, umíněný, svéhlavý; živý, čilý, bystrý, čiperný, hbitý, mrštný, zbrklý, ztřeštěný; šetrný, lakomý, lakotný, chamtivý, hrabivý, hamižný; smělý, troufalý, opovážlivý, drzý; hrdý, sebevědomý, pyšný, povýšený, pánovitý
Která slova označují vlastnosti dobré a která špatné?
8. *Vyložte významové rozdíly příslovčí: pracuje pilně, usilovně, vytrvale, snaživě, příčinlivě, zodpovědně, svědomitě*
9. *Čím se lidé od sebe odlišují? Uvádějte opačné vlastnosti (nejen užitím zápornky):*
 rozvážnost, ukázněnost, lehkomyšlnost, nesnášenlivost, obětavost, ostýchavost
10. *Označte přídavným jménem člověka, který: se nechce dát poučit, myslí jen na svůj prospěch a zisk, jedná vždy podle určitých zásad, tváří se přátelsky, ale chce uškodit, dovede se přizpůsobit zájmům většiny, libuje si v povrchních řečech, neskáče (skáče) do řeči, umí (neumí) potlačit nesouhlas s mluvčím, neodsuzuje (odsuzuje) mluvčího*
11. *Objasněte příkladem, jak si počíná člověk kritický, vlídný, agresivní, ješitný, citlivý, pokrytecký, nezodpovědný, odvážný, obětavý, bezcitný, domýšlivý, lhostejný*
12. *Vysvětlete, co znamenají následující rčení, jakou vystihují povahu:*
 a) má srdce na pravém místě, co na srdci, to na jazyku, má srdce na dlani, bere si to příliš k srdci, má tvrdé srdce, nosí ho ve svém srdci, dá někomu své srdce; má obě ruce levé, má zlaté ruce, dal by za něho ruku do ohně; maluje čerta na zeď, je po čertech drahý, kouká mu z očí deset čertů, čerti s ním šijou, mračí se jako čert; má klapky na očích, chce oko za oko, zub za zub, mohl na ní oči nechat
 b) dělá všechno na dlouhé lokte, neumí držet jazyk za zuby, stéblo nikomu přes cestu nepřeloží, je otevřená hlava, není ani ryba ani rak, pro groš by si nechal koleno vrtat, je kam vítr, tam plášť, jedl vtipnou kaši, ani kuřeti neublíží, hraje všude prim, dělá z komára velblouda, hraje první housle
 c) nechal by na sobě dříví štípat, nechal nás na holičkách, nenechal si to líbit, nechává si otevřená zadní vrátka, má svou hlavu, z každého si dělá blázny
 d) není z lekavého kraje, točí se jako korouhvička, po lžičce dává a po lopatě bere, má ohebný (křivý) hřbet
13. *Jakou vlastnost vyjadřují přirovnání:*
 a) jako liška, šťovík, osika, včelíčka, řípa, opice, šnek, vítr
 b) běhá jako ..., vleče se jako ..., stojí jako ..., kouká jako ..., zpívá jako ..., tančí jako ..., směje se jako ...
14. *Posuďte po stránce stylistické: Je to flákač a nic nedělá. Charakteristika člověka se pozná podle jeho jednání. Stále marodí nebo podléhá menším zraněním. Vloni dodělal vysokou školu. Nechce se mu dělat. Udělal si sám knihovničku. V šuplíku má plno krámů a doma dělá binec. Když jsme dorazili na smlouvané místo, tak jsme pochopili, že nás podvedl.*
15. *V následující ukázce sledujte prolínání prvků charakteristiky a popisu. Doložte citové zaujetí autora.*
 Oškatučkovala si ho okamžitě, na první pohled, sotva se s ním setkala v ředitelské kanceláři: šedesátník, zřejmě starý mládenec, nepříliš pořádný, soudě podle jeho rozčuchané, ne zrovna čisté kštiny šedých vlasů. Jeho pohled byl uhýbavý, nejnápadnější byla jeho ústa, široká, rozšklebená, s ohnutými rty, jaká se malují vodníkům. Polibek toho chlapa musí stát za všechny drobné, pomyslí si, ale na zemském povrchu zřejmě nechodí mnoho trpitelek, které musely Vítkův polibek přestat. Je zvyklý uhýbat ranám a nikdy je nevracet. Byl by asi schopen zákeřnosti, ale nemá na ně čas. Útoky odráží úsměvem, nebo si spíš myslí, že je odražený. Úsměv je to tak nepěkný vzhledem k vodnické povaze jeho rtů a zažloutlosti zubů, že je to spíš lákadlo na rány než odrazný štít.
- (O. Neff, Čtvrtý den až navěky)
- Uvedte, kde je charakteristika přímá, kde nepřímá, kde se prolíná s popisem.*
Posuďte jazykovou stránku textu – hledejte slova stylově zabarvená; zdůvodněte častý výskyt několikanásobných přívlastků.
Posuďte funkci vnitřního monologu.
16. *Posuďte dvojí charakteristiku prostředí. Všimněte si prolínání postupu popisného a charakterizačního:*
 a) Je to město plastické. Město (Praha), které nemá v celé Evropě obdoby. To jsou kupříkladu veliké kontrasty gotických věží. To jsou věže Týnského kostela, jednoduché a přitom majestátní, a to je věž radnice Staroměstské.

Dále to jsou věže Mostecké a potom velebná báh svatého Mikuláše, korunovaná nakonec oním gotickým snem Karla IV., chrámem svatého Víta. To všechno vytváří zvláštní napětí. Cizinec si je uvědomuje ihned. Cítí, že se ocitl v prostředí, které je zcela jiné než všechno to, co mu jinde ukazovali.

(podle V. V. Štecha)

- b)** Interhotel Bohemia pyšně strmí nad ústeckým hlavním náměstím jak letadlová loď nedopatřením zakotvená v rybníku, jeho spodní patro skleněných jídelen, salónů a hal začíná čtyři metry nad dlažbou a prší světlo, jen ono samo zabírá čtvrtinu náměstí (zbytek je pak už jen devatenáct domů) a teprve nad ním se na štíhlých nožkách vypíná deset hotelových pater jako věž (neboť z ostatních devatenácti domů je pouze pět čtyřpatrových, zato však deset má poschodí jen dvě (...), nad tím vším obrovské, zpuštěné B z tlustého modrého neonu korunované stříbrnou osmicípou hvězdičkou.

(podle V. Párala)

Sledujte a srovnávejte míru citovosti či úspornosti výrazu, volnosti či hutnosti vyjádření.

- 17.** Vyhledejte zajímavé popisy nebo charakteristiky v románech, které jste četli. Všimněte si hodnotících výrazů.
- 18.** Příklady témat pro charakteristiku. Kombinujte charakteristiku přímou i nepřímou, využijte i popisných prvků, snažte se o co největší názornost:
- Která literární postava je mi podobná? V čem spočívá podoba?
- Můj ideál, životní vzor. Chtěl/a bych se ti podobat.
- Slavná osobnost dějin, vědy, kultury, sportu.
- Můj nejlepší kamarád. Vysvětlete přezdívku některého spolužáka. Kamarád do nepohody.
- Oblíbený spisovatel, herec, zpěvák, sportovec.
- Nemám rád, když se někdo vytahuje (*Lze zpracovat i jako popis, vypravování*).
- Charakterizujte některého člena rodiny.
- Člověka nejlépe poznáme podle toho, co dělá, a ne podle toho, co o sobě říká (*Charakteristika s úvahou*).
- Zamyšlím se sám/sama nad sebou – autocharakteristika. Co je na mně milé? Jak mě vidí ostatní? Tak tohle jsem já.
- 19.** Pokuste se o charakteristiku, v níž srovnáte vlastnosti dvou osob (např. sourozenců). Charakterizujte dvojici postav s odlišnými (opačnými) vlastnostmi.

STYL ŘEČNICKÝ

1. Čím se vyznačuje řečnický styl a kde se vyskytuje? Co mají všechny řečnické útvary, byť tematicky velmi různorodé, společného? Jakou funkci mají řečnické projevy?
2. Uveďte charakteristické znaky řečnických projevů.
3. Jmenujte důležité řečnické prostředky. Jak lze dosáhnout názornosti (kterými neverbálními i verbálními prostředky), dramatickosti a přitažlivosti? V čem a jak se projeví citové zaujetí mluvčího?
4. Zamyslete se nad tím, jak by se měl řečník chovat při ústním projevu, aby získal pozornost posluchačů, které zásady mluvené řeči by měl dodržovat, aby usnadnil porozumění projevu, a kterých zlozvyků by se měl vyvarovat? Jak se nazývá přehnaná citovost a strojenost? Viz též kap. Hlavní zásady spisovné výslovnosti v učebnici Český jazyk v kostce pro SŠ, str. 31–33), vhodné frázování a intonační předěly mezi větnými úseky, vhodné tempo řeči.

Projev a proslov

1. Jak postupujeme při sestavování projevu? Uvědomte si, co chcete sdělit a na koho se obrácíte.
2. Co by měl obsahovat slavnostní zahajovací projev?
3. Uveďte příklady vhodných oslovení pro projev na veřejnosti.
4. Uvědomte si, které vhodné obraty použijete na začátku projevu po oslovení: např. Dovolte mi, abych uvítal(a) mezi námi ...; Sešli jsme se na ..., abychom ...; Vítáme vás na dnešním setkání u příležitosti ...; Dokončete věty, uvádějte další možnosti zahájení.

5. *Posuďte ze všech hledisek následující příklad přivítacího projevu ředitele pražské střední školy k profesorům a studentům slovenské střední školy z Trenčína, s níž dlouhodobě rozvíjejí přátelské vztahy a uskutečňují výměnné zájezdy:*

Vážení a milí hosté, dámy a pánové, mladí přátelé!

Již několik týdnů plynul život na naší škole v radostném ruchu a shonu, v usilovných přípravách na vaši návštěvu. Nemusím jistě zvlášť zdůrazňovat, jak jsme se těšili na opětovné setkání s vámi. Vždyť již pět let se rozvíjí přátelství našich škol, pět let se upevňují přátelské vztahy mezi profesory a žáky obou škol, pět let se prohlubuje naše vzájemná spolupráce. A vždy znovu a znovu se nabízejí nové pracovní náměty a problémy, o kterých si chceme společně pohovořit, o kterých se chceme vzájemně poradit, které chceme společně řešit.

Přejeme si, aby naše školy byly vždy ohniskem radostné práce, ohniskem přátelství a vzájemné pomoci, aby tak tato spolupráce symbolizovala dávné bratrství a blízkost obou národů.

V duchu našich společných cílů bude, milí přátelé, probíhat i naše společné setkání. Jeho hlavní náplň bude jako vždy pracovní. Profesori projednají na společné pedagogické radě aktuální otázky vzdělávací a výchovné práce a studenti obou škol si pohovoří o vlastních problémech a zájmech. Nechceme však jen diskutovat, chceme vám také ukázat život a práci naší školy. Proto se profesori a studenti trenčínské školy mohou zúčastnit vyučování v některých předmětech odborných i všeobecně vzdělávacích. Obě školy již tradičně předvedou výsledky své mimoškolní a kulturní činnosti, a to i před veřejností. Proto uspořádáme ve velkém sále školy společné matiné, na němž vystoupí jednotlivci i pěvecké, taneční a hudební soubory obou škol. A protože chceme, aby se mládež našich škol co nejlépe sblížila, připravili jsme pro vás společný výlet na Karlštejn.

Na závěr mi dovolu, abych našim milým hostům popřál hezký pobyt v Praze a nám všem hodně zdaru ve společné práci. Přejeme si všichni ze srdce, abychom se po dnech vzájemné práce i zábavy rozcháze-li s pocity spokojenosti a upřímného přátelství.

Ať se dále rozvíjí přátelství našich škol!

a) *Jaký ráz má projev?*

b) *Kterými prostředky je dosaženo jeho oficiálnosti? (Všimněte si charakteru hodnocení a toho, oč mluvčí usiluje.)*

c) *Zhodnotte projev po stránce jazykové – vyhledejte prostředky, které mají ráz oficiální, které vyjadřují hodnocení, které jsou citově zabarvené, které dávají projevu řečnickou důraznost, které udržují a posilují kontakt s posluchači. Posuďte také oslovení.*

d) *Z hlediska slovní zásoby – posuďte volbu slov, hromadění významově blízkých slov, zpřesňujících a zesilujících výrazů.*

e) *Posuďte syntax projevu a uvědomte si, které prostředky dávají projevu řečnickou důraznost. Jakou funkci mají několikanásobné větné členy a větný či slovní paralelismus (několikanásobné větné členy nebo vedlejší věty uvozené stejným spojovacím výrazem)?*

6. *Jakou funkci mohou mít v projevu řečnické otázky obou typů: zjišťovací (Můžeme se s tímto stavem spokojit?) nebo doplňovací (Kdo o tom pochybuje?)?*

7. *Co vyjadřují tzv. komentující poznámky mluvčího, např.*

a) *myslím, řekl bych, zdá se mi, jak se domnívám, jak jsem přesvědčen, doufám, tvrdím, jsem si jist, jak jsem se dozvěděl, jak jsem si ověřil*

b) *zkrátka, jak se říká, obecně vzato, prostě řečeno*

c) *a teď, jestli dovolíte, ..., jistě jste o tom už slyšeli, však to sami znáte*

8. *Všimněte si nelibozvučnosti v následujících větách a odstraňte ji: Nevím, postačily-li by uvedené důvody k vysvětlení jeho jednání. To byl zvlášť šťastný den. Ježto ještě nebyl unaven, dal se do další práce. Především si všimněte podstaty problému. Opět pět let minulo a zase jsme se sešli. Musíme ještě rozhodně hodně dohánět. Dnes nesmí nikdo zahálet. I na ručním lise se dá dosáhnout krásných tisků. Proto toto jednání bylo odročeno. Toho roku přišly brzy mrazy. Jistě sis zas stýskal.*

9. *Připravte si krátký proslov k spolužákům na ukončení (zahájení) školního roku.*

10. *Připravte si projev k vernisáži výstavy o historii vaší školy, k premiéře divadelního představení školního souboru, k zahájení kulturní nebo sportovní akce školy, k výročí významné kulturní osobnosti, k zahájení maturitního plesu. Vhodným způsobem vždy přítomné přivítejte, seznámte je s činností, popřejte příjemnou zábavu (úspěchy) ap.*

11. Co by měl zvládnout dobrý řečník:

- umění předstoupit před posluchače
- ukončit své vystoupení a odejít
- vhodné oslovení posluchačů, upoutání a udržení pozornosti
- správné využívání síly hlasu
- volbu vhodného tempa řeči a využití odmlky (pauzy)
- spisovný jazyk a správnou výslovnost

Interview

1. Co je interview? Kde se vyskytuje a v jaké podobě může být? Proč se někdy nazývá směřovaným rozhovorem? Jakým jazykem bývá nejčastěji veden?
2. Vyhledejte v novinách interview. Všimněte si, zda je v dialogu užito obecné češtiny i v písemné podobě.
3. Uvědomte si, co byste se chtěli dozvědět v interviewu, např. s trenérem sportovního oddílu, s pracovníkem cestovní kanceláře, s pracovníkem kosmetického salonu, s významnou kulturní osobností.
4. Požádejte o interview některého kulturního pracovníka ve vašem městě, aby uvedl své představy o rozvoji kulturní činnosti ve městě, nebo pracovníka stavebního odboru, aby promluvil o plánech výstavby (např. obchvatu). Připravte si předem otázky (orientační osnovu).
5. Uvažte, jak byste nejlépe postupovali v rozhovoru s dotazovanou osobou. Jak byste formulovali krátké úvodní zdvořilosti, jak byste představili dotazovanou osobu, jak byste přiblížili (v případě novinového, tedy psaného interviewu) čtenářům atmosféru, prostředí rozhovoru?
Co by mělo být v úvodu rozhovoru, jaké typy otázek a v jakém pořadí budete klást? Jak se zachováte, bude-li se dotazovaný vyhýbat odpovědi? Kdy položíte nejsložitější, nejtěžší otázky? Kdy je potřeba vyslovit (zopakovat) základní významné myšlenky? Jak ukončíte rozhovor?
6. Zapisujte si rozhovory mezi spolužáky nebo mezi lidmi na ulici, v dopravních prostředcích, v obchodech ap. a proveďte rozbor rozhovoru po stránce obsahové a jazykové.

Beseda

1. Co je beseda, co je její podstatou? Čím se liší od diskuse nebo interviewu?
2. Uveďte různé možné typy besed. Která z nich je více či méně řízená, kdo klade otázky, kdy mohou zasahovat svými dotazy i účastníci besedy (posluchači), která z typů besed se nejvíce blíží diskusi?
3. Co platí pro kompozici besedy? Proč je nutno připravit si orientační osnovu?
4. Jakým útvarem jazyka by měli promlouvat účastníci besedy vzhledem k tomu, že jde o projev veřejný?
5. Zorganizujte ve třídě besedu o některé knížce, filmu, televizním pořadu, o učitelském povolání (s vyučujícím), o mimoškolní činnosti, o zajímavém povolání, dalším studiu (s výchovným poradcem)
6. Zorganizujte besedu s pozvanou osobností kulturního, společenského, hospodářského nebo politického života.

Získávání a zpracování informací

RACIONÁLNÍ STUDIUM TEXTU A JAZYK

1. Vyhledejte v některé publikaci nebo odborném časopisu cizojazyčné **resumé** a pokuste se o jeho překlad.
2. Sestavte **osnovu** některého výkladu v učebnici dějepisu, biologie, literatury, fyziky aj. předmětů. Vytvořte **konspekt (výťah)** téhož textu. Vypracujte **výpisek a výťah** z odborné publikace podle svého zájmu.
3. Vyhledejte zajímavé či moudré myšlenky a citáty v některém díle oblíbeného autora a označte je **bibliografickými údaji**. Vyhledejte zajímavý článek v časopise, který nejráději čtete, a uveďte u něho všechny bibliografické údaje.
4. Pokuste se o formulaci **anotace** některé knížky, kterou jste nedávno četli.

JAK SE VYVAROVAT ZÁKLADNÍCH A NEJČASTĚJŠÍCH CHYB VE SLOHOVÝCH PRACÍCH

- Práce musí odpovídat tématu a slohovému útvaru.
- Snažte se o návaznost myšlenek, návaznost odstavců textu.
- Ve větách, které následují za sebou, neopakujte zbytečně stejná slova. Lze je nahradit vhodným zájmenem, slovem souznačným, někdy je můžeme vynechat.
- V jednom větném celku neužíváme spojení když – tak.
- Ukazovací zájmena užíváme pouze tam, kde je to nutné.
- Spojka jestli je hovorová. Nahraďte ji spojkou jestliže. Tam, kde slovo jestli uvozuje otázku, nahraďte ji spojkou zda nebo zdali.
- Zkontrolujte tvary zvrtných sloves v 2. os. sg. min. času – ptal ses (chybně ptal jsi se), zpíval sis (chybně zpíval jsi si).
- Zkontrolujte tvary kondicionálu: chtěl bys (chybně chtěl by jsi), učil by ses (chybně učil by jsi se), chtěli bychom (chybně bysme), chtěli byste (chybně by jste).
- Zkontrolujte interpunkci ve větách jednoduchých a v souvětí.
- Pokud jste užili přímou řeč, zkontrolujte rovněž správnost interpunkce.
- Dodržujte zásady pravopisu – používejte vždy Pravidel českého pravopisu.
- Dbejte na estetickou úpravu práce.

